

НАЦРТ

СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВРБАС 2014 – 2020.ГОДИНЕ

АПРИЛ, 2015. ГОДИНЕ

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЈВОДИНА
Покрајински секретаријат
за међурегионалну сарадњу
и локалну самоуправу

Израду Стратегије одрживог развоја Општине Врбас 2014-2020. године са акционим плановима за приоритетне области развоја финансирао је Покрајински секретаријат за међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу Владе Аутономне Покрајине Војводине.

Садржај

2. СПИСАК УЧЕСНИКА НА ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВРБАС	6
3. МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВРБАС 2014. - 2020. ГОДИНЕ.....	8
3.1. Методологија израде стратешког плана развоја	8
4.1. Историјат	11
4.2. Административно-географски положај	11
4.3. Основне карактеристике насељске мреже	12
5. ИНФРАСТРУКТУРА.....	14
5.1. Саобраћај	14
5.1.1. Мрежа друмских саобраћајница	14
5.1.2. Железнички саобраћај.....	17
5.1.3. Потенцијал пловних путева.....	17
5.1.4. Авио саобраћај.....	18
5.2. Телекомуникације.....	18
5.2.1. Фиксна телефонија.....	18
5.2.2. Поштанске испоставе	19
5.2.3. Мобилна телефонија	20
5.2.4. КДС и интернет мрежа.....	20
5.3. Енергетска инфраструктура.....	21
5.3.1. Електроенергетска мрежа	21
5.3.2. Гасоводна мрежа	22
5.3.3. Снабдевање топлотном енергијом	23
5.3.4. Енергетска ефикасност.....	24
5.4. Водоснабдевање и каналисање отпадних и атмосферских вода.....	26
5.4.1. Водоснабдевање	26
5.4.2. Каналисање отпадних и атмосферских вода.....	28
5.5. Урбанизам	30
5.6. СВОТ анализа за област инфраструктура	32
5.7. Приоритети, циљеви и мере за област инфраструктура	35
6. КОНКУРЕНТНОСТ ПРИВРЕДЕ И ПРЕДУЗЕТНИШТВО – РАЗВОЈ СЕКТОРА МСПП.....	36
6.1. Оцена конкурентности привредних субјеката на подручју локалне самоуправе .	36
6.2. Унапређење конкурентности општине Врбас.....	38

6.3. Анализа стања у области привреде и пројекције за период до 2020. године.....	40
6.4. Инвестициона улагања у периоду 2006-2012. година.....	46
6.4.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања	48
6.5. SWOT анализа за област конкурентност привреде и предузетништво.....	57
6.7. Индустрија, грађевинарство и производно занатство.....	62
6.8. Приоритети, циљеви и мере за област: конкурентност привреде и предузетништво, запошљавање	70
7. ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	71
7.1. Климатске карактеристике	71
7.2. Рељеф и педолошке карактеристике	72
7.3. Пољопривредно и шумско земљиште.....	73
7.3.1. Пољопривредно земљиште	73
7.3.2. Шуме и ваншумско зеленило	74
7.4. Хидрографска мрежа и водни ресурси	76
7.4.1. Подземне воде	76
7.4.2. Површинске воде	76
7.4.3. Термоминералне воде	77
7.4.4. Биодиверзитет и заштићена подручја	77
7.4.5. Станишта природних реткости и еколошки коридори.....	79
7.4.6. Природна добра у поступку заштите	80
7.5. Проблеми животне средине	80
7.5.1. Стање и квалитет површинских вода	80
7.5.2. Отпадне воде	81
7.5.3. Чврст комунални отпад	83
7.5.4. Количина и третман индустријског и опасног отпада	84
7.5.5. Квалитет ваздуха	85
7.5.6. Горива за технолошке процесе индустрије	85
7.6. Објекти за производњу топлоте.....	86
7.7. Саобраћај и бука.....	86
7.8. Биолошко загађење	86
7.9. Обновљиви извори енергије	87
7.9.1. Геотермална енергија.....	89
7.9.3. Енергија ветра	90

7.9.4. Енергија воде	91
7.9.6. Закључак.....	93
8. ПОЉОПРИВРЕДА И СТАЊЕ РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ.....	96
8.1. Пољопривредно земљиште.....	97
8.2. Примарна пољопривредна производња.....	101
8.2.1. Биљна производња	101
8.2.3. Субјекти примарне пољопривредне производње у општини Врбас	106
8.2.4. Развијеност удруживања у пољопривреди	111
8.4. Приоритети, циљеви и мере за област пољопривреда и рурална економија	114
9. АНАЛИЗА СТАЊА У ТЕРЦИЈАЛНОМ СЕКТОРУ ПРИВРЕДЕ - ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЉСТВО, ТРГОВИНА, САОБРАЋАЈ	115
9.1. Анализа у сектору туризма и угоститељства	115
9.1.1. Угоститељски смештајни и ресторански капацитети	115
9.2.1. Приоритети, циљеви и мере за област туризам и угоститељство	124
9.3.1. Општи приступ могућности развоја трговине у општини Врбас	125
9.3.2. Анализа актуелног стања и услови за спровођење адекватне трговинске политике	125
9.3.3. Основни правци даљег развоја трговине.....	128
9.4. Приоритети, циљеви и мере за област трговина	129
9.5. Анализа у сектору саобраћаја.....	129
9.6. АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ДРУШТВЕНЕ (ВАНПРИВРЕДНЕ) ДЕЛАТНОСТИ	132
9.6.1. Анализа у сектору образовања.....	132
9.6.3. Приоритети, циљеви и мере за област образовања.....	135
9.7. Анализа у сектору културе	136
9.9. Анализа у сектору информисања (медији и односи са јавношћу)	140
9.9.1. СВОТ анализа Јавног предузећа за информисање „Врбас“	141
9.9.2. Приоритети, циљеви и мере за област информисања (медији и односи са јавношћу)	142
9.10. Здравство и социјална заштита.....	142
9.10.1. Здравство.....	142
9.10.2. Социјална заштита	144
10. АНАЛИЗА У СЕКТОРУ ОМЛАДИНА И СПОРТ	150
10.1. Омладина	150

10.2. Спорт	152
10.4. Приоритети, циљеви и мере за област спорт	157
11. ЛИТЕРАТУРА.....	159

1. ПРЕДГОВОР ПРЕДСЕДНИКА ОПШТИНЕ

Поштоване суграђанке и суграђани,

Пројекат израде Стратегије развоја општине Врбас је производ политичког опредељења локалне самоуправе да своје будуће активности планира и усмерава у складу са дугорочном визијом, расположивим ресурсима и утврђеним локалним приоритетима.

Основни циљ Стратегије јесте да пружи визију будућности, визију развоја, предложи могућа решења друштвених, економских, институционалних проблема, а у контексту прилагођавања оквирима развоја АП Војводине и Републике Србије, као и ширег региона Западног Балкана са којим Србија учествује у процесима придруживања Европској унији.

Стратегија развоја је кровни документ који би требао да оријентише све релевантне актере развоја и управљања општинским ресурсима у доношењу одлука за најцелисходнија решења и што ефикасније коришћење расположивих ресурса. Поред улоге водиле у одлучивању, Стратегија представља важну алатку за успешно управљање променама у општини, за усмерено акционо и пројектно планирање, као и за друге активности за добијање финансијске подршке из АП Војводине, министарстава и Владе Републике Србије.

Стратегија има посебан значај за олакшавање приступа фондовима Европске уније и ствара предуслове за учествовање у програмима развоја региона којима општина Врбас припада.

Стратегија развоја општине Врбас, базирана је на анализи друштвеног, економског и социјалног стања, као и на мапирању постојећих природних, људских, институционалних и финансијских ресурса и реалистичност је њена подлога. У процес планирања биле су укључене све заинтересоване стране из јавног, реалног-привредног и невладиног-цивилног сектора и стручњаци из различитих области развоја. Спискови учесника у консултативном процесу су у прилогу овог документа.

Покрајински секретаријат за међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу Владе АП Војводине финансијски је помогао реализацију процеса израде Стратегије, док је у складу са Уговором о партнерству закљученим између општине Врбас и Регионалне развојне агенције Бачка, Регионална развојна агенција Бачка спровела пројектне активности у процесу израде стратегије. Стратегија је првенствено намењена становницима општине Врбас који имају јак интерес да обликују средину у којој живе. Уз грађане, као најширу базу заинтересованих, стратегија је намењена свим актерима друштвеног, економског и политичког развоја на локалном нивоу, почев од носилаца локалне власти преко јавних институција па до невладиних организација.

Овим документом жели се побудити интерес свих актера у општини Врбас, да заједнички и у партнерству раде на обликовању боље будућности за своје грађане. Стратегија развоја је постављена као отворен и динамичан документ, чија ће се реализација константно пратити, а приоритети реализовати кроз годишње акционе планове.

*Председник општине
Др Братислав Кажих*

2. СПИСАК УЧЕСНИКА НА ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВРБАС

Радна група у области привреде-конкурентности привреде и предузетништва, туризма, малог и средњег предузетништва и запошљавања

Вељко Ковачевић, координатор радне групе, помоћник председника општине Врбас за економски развој и инвестиције
 Јелена Вапа Танкосић, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Јонел Субић, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Маша Митровић, заменик координатора радне групе, представник РРА Бачка
 Николина Пупавац, заменик координатора радне групе, представник РРА Бачка
 Каролина Паповић, координатор за економски развој – подстицање локалне привреде – Канцеларија за локални економски развој општине Врбас,
 Марија Златовић, члан радне групе, директор Туристичке организације општине Врбас.

Радна група за ванпривредне делатности – образовање, култура, здравство и социјална заштита, омладина и спорт

Ксенија Бенце, координатор радне групе, помоћник председника општине Врбас задужена за послове образовања
 Јован Ковачевић, координатор радне групе, члан Општинског већа задужен за спорт и омладину
 Предраг Вуковић, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Бојан Антонић, члан радне групе, генерални секретар Савеза спортова општине Врбас
 Др Јасмина Асси, члан радне групе, директор Дома здравља „Вељко Влаховић“ Врбас
 Славица Бајор, члан радне групе, директор ОШ „Братство јединство“, Куцура
 Нада Батрићевећ, члан радне групе, директор Центра за социјални рад Врбас
 Зоран Бауцал, члан радне групе, директор ОШ „Петар Петровић Његош“, Врбас
 Јована Вујтовић, члан радне групе, члан Општинског већа задужена за координацију рада са месним заједницама, републичким органима, организацијама, верским заједницама и удружењима грађана у Општини Врбас
 Татјана Глушчевић, члан радне групе, секретар Црвеног крста Врбас
 Милијана Грујић, члан радне групе, директор Предшколске установе „Бошко Буха“, Врбас
 Данијела Илић, члан радне групе, члан Општинског већа задужен за социјална питања и правну регулативу јавних предузећа и установа
 Љиљана Ковачевић, члан радне групе, директор Гимназије „Жарко Зрењанин“, Врбас
 Ружица Марковић, члан радне групе, директор ОШ „Светозар Милетић“, Врбас
 Радмила Мусић, члан радне групе, директор Геронтолошког центра Врбас
 Мр Мира Недић, члан радне групе, начелник Одељења за друштвене делатности општинске управе Врбас
 Радмила Николић, члан радне групе, директор ОШ „Јован Јовановић Змај“, Змајево
 Верица Ожеговић, члан радне групе, директор Основне музичке школе, Врбас
 Мирна Пароци, члан радне групе, правобранилац Општине Врбас
 Милијана Радовановић, члан радне групе, в.д. директор Народне библиотеке „Данило Киш“, Врбас
 Драган Радојчић, члан радне групе, директор ССШ „4. јули“, Врбас
 Весна Рогановић, члан радне групе, в.д. директор Информативног центра „Врбас“ Врбас
 Снежана Станар, члан радне групе, директор ОШ „Бранко Радичевић“, Равно Село
 Гојко Стојановић, члан радне групе, директор ОШ „Вук Караџић“, Бачко Добро Поље
 Рахман Тигањ, члан радне групе, директор ОШ „Бранко Радичевић“, Савино Село
 Рихард Хенгл, члан радне групе, директор Културног центра Врбас

Мирославка Шекарић, члан радне групе, директор Центра за физичку културу Врбас
 Славица Шестовић, члан радне групе, директор ОШ „Братство јединство“, Врбас
 Раденко Шимун, члан радне групе, директор ОШ „20. октобар“, Врбас

Радна група у области пољопривреде, лова, риболова, шумарства и руралне економије:

Весна Параушић, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Емилија Бајац, члан радне групе, дипломирани инжењер агрономије
 Војислав Димитријевић, члан радне групе, дипломирани инжењер ветеринарске медицине
 Марко Ђурковић, члан радне групе, дипломирани инжењер шумарства
 Јасна Коматовић, члан радне групе, члан општинског већа задужена за послове пољопривреде

Радна група у области заштите животне средине

Маја Бјекић, координатор радне групе, општинска управа Врбас, руководица Одељења за заштиту животне средине
 Александра Кртолица, координатор групе, општинска управа Врбас, извршилац за послове заштите животне средине
 Слободан Спасић, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Миодраг Владисављевић, члан радне групе, председник удружења спортских риболоваца „Златни караш“
 Ратко Ђурђевац, члан радне групе, председник удружења грађана „Еколошки покрет Врбаса“
 Миљана Марковић, члан радне групе, дипл. хемичар – мастер
 Зоран Петровић, члан радне групе, дипл. инжењер технологије

Радна група у области инфраструктуре

Марко Јелоцник, координатор радне групе, представник РРА Бачка
 Игор Миловић, координатор групе, директор ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас
 Александар Николић, координатор групе, самостални стручни сарадник за саобраћај, помоћник директора ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас у оквиру техничког сектора.

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

ЈАЗИП – Јавна агенција за зоохигијену и пољопривреду;
 КО – катастарска општина
 КЛЕР – Канцеларија за локално економски развој;
 МСПП – Мала и средња предузећа и предузетници;
 МПЗЖС – Министарство пољопривреде и заштите животне средине
 ПСС – Пољопривредно стручна служба
 РРА – Регионално развојна агенција;
 РГЗ – Републички геодетски завод
 РЗС – Републички завод за статистику

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВРБАС 2014. - 2020. ГОДИНЕ

3.1. Методологија израде стратешког плана развоја

Стратешко планирање на нивоу локалне самоуправе подразумева координисане активности свих нивоа власти, укљученост свих заинтересованих страна и повезивање плана са годишњим и вишегодишњим буџетским планирањем локалне самоуправе.

Доношењем Закона о локалној самоуправи ("Сл. гласник РС", бр. 129/2007), локалне самоуправе су добиле већу аутономију у погледу планирања локалног развоја, те им је отворена могућност да доносе и спроводе планове и пројекте који одговарају локалним потребама и могућностима.

Такође, Законом о регионалном развоју ("Сл. гласник РС", бр. 51/2009 и 30/2010) дефинисано је да су субјекти регионалног развоја, између осталих, јединице локалне самоуправе и регионалне развојне агенције (Члан 19), као и да регионалне развојне агенције (Члан 39.):

- учествују у припреми и спровођењу развојних докумената и прате њихову реализацију на нивоу региона и јединица локалне самоуправе и
- сарађују са покрајином и јединицама локалне самоуправе у припреми и примени локалних развојних планова.

Кључни принципи на којима почива стратегија развоја су следећи:

- Фокус на људима
 - ефективно и ефикасно коришћење људских капацитета;
 - побољшање животног стандарда;
- Сагласност о дугорочној визији
 - дугорочна визија са јасним временским оквиром са којом су све заинтересоване стране сагласне;
- Свеобухватност и интегрисаност
 - интегрише социјалне, економске и еколошке циљеве;
- Усаглашеност са јасним буџетским принципима
 - интегрисани буџетски механизми као и сви други начини финансирања (претприступни фондови, билатералне донације, јавно-приватна партнерства и сл.);
- Свеобухватна и поуздана аналитичка основа
 - свеобухватне анализе тренутне ситуације и
 - пројекције будућих трендова и ризика;
- Посвећеност надлежних институција и органа
 - политичка подршка,
 - партнерство јавног, приватног и цивилног сектора;
- Развој постојећих механизма
 - координисаност између националних, регионалних и локалних механизма и
 - свеобухватност, комплементарност и повезаност између различитих политика и оквира за планирање;
 - дефинисаност овлашћења и односа између главних учесника у стратешком процесу;

- Повезаност националног и локалног нивоа власти
 - интеракција између националног, регионалног и локалног нивоа;
- Развој и унапређење постојећих капацитета
 - процењивање политичких, институционалних, људских, научних и финансијских расположивих капацитета и начина за њихово унапређење.

Дефинисане фазе и кораци у развоју стратешког документа обухватили су три фазе, и то:

I фаза - Припрема и процес планирања;

II фаза – Израда стратегије;

III фаза – Имплементација, мониторинг и евалуација.

I фаза - Припрема и процес планирања

Фаза припреме и процес планирања израде стратегије обухвата идентификовање радне групе која треба да омогући укљученост свих ставова и мишљења, како са стране оних који доносе одлуке, тако и са стране оних који на те одлуке имају директан и индиректан утицај. Радна група, такође, има и кључну улогу у процесу израде Акционог плана који представља важну компоненту стратешког документа и чија је адекватна имплементација у суштини и циљ конституисања стратешког документа.

У фази процеса планирања стратешког документа потребно је дефинисати и план мониторинга и евалуације који ће пратити извршавање појединачних активности дефинисаних у акционом плану.

II фаза - Израда стратегије

Фаза израде стратегије наступа након окончаног припремног процеса развоја стратегије у коме су формулисане радне групе и када је успостављена подела задатака на свим нивоима управљања. У припремној фази је такође потребно дефинисати одговорност и надлежност свих учесника у процесу израде стратегије, као и рокове чије је поштовање неопходно у циљу доброг функционисања организације рада.

Процес израде стратегије се састоји из четири корака:

- Ситуациона анализа;
- СВОТ анализа;
- Стратешко доношење одлука: дефинисање стратегије, постављање циљева, приоритета и индикатора;
- Припрема акционог плана као оквира за постизање стратешких циљева.

III фаза - Имплементација, мониторинг и евалуација

У току треће фазе у процесу развоја стратешког документа, потребно је спровести следеће кораке:

- Прихватање и одобравање стратешког документа од стране Скупштине локалне самоуправе;
- Комуникација (нпр. представљање стратешког документа јавности);
- Управљање стратегијом које се састоји у потреби за функционисањем великог броја стратешких елемената, испуњење њихових техничких захтева и одређени број ангажованих лица;
- Обезбеђивање средстава за имплементацију стратегије;
- Мониторинг и евалуација. Мониторинг утврђује да ли се спроводи оно што је предвиђено (у контексту стратешких активности) при чему се користи одређеним

индикаторима. Утврђени резултати се пружају на увид актерима који су учествовали у имплементацији стратегије. Евалуација пореди имплементирани пројекат/програм са тренутним исходом и процењује утицај пројекта/програма;

- Оцена, ревизија, прилагођавање. Локални стратешки документ треба да подлеже оцени једном годишње због доношења буџета на националном нивоу, затим уколико дође до промена у неком од развојних приоритета, уколико започне неки нови донаторски програм, ако и како би се на бољи начин прихватиле могућности финасирања.

С обзиром на горе наведено, један од основних постулата на којем стратешко планирање почива је „оживљавање стратегије“. Циљ ове фазе процеса развоја стратешког документа који се огледа у имплементацији, мониторингу и евалуацији је да стратешки документ оствари све што је њиме предвиђено, односно да стратегија не остане само један у низу конституисаних докумената већ да се правовремено и одговорно спроведу све активности предвиђене акционим планом.

4. ОПШТИ ПОДАЦИ

4.1. Историјат

Први писани документи у којима се помиње Врбас потичу из 1387. године, али историја Врбаса сеже много дубље у прошлост. На обалама Црне баре констатована су неолитска насеља (5000-2500. г.п.н.е.). Из периода бронзаног доба (1800 - 800), констатовано је насеље са некрополом у непосредној близини Чарнока као и мање насеље на северној, левој обали Црне баре. Веома значајно налазиште млађег гвозденог доба (IV в.п.н.е. - I в.н.е.) на локалитету Чарнок-Бачко Добро Поље. Чарнок је келтски опидум (земљано утврђење) које првенствено представља трговачки центар, а касније добија и одбрамбену улогу.

Од IV века н.е. на овим просторима се досељава велики број народа. Најдуже се задржавају Авари, о чему сведочи некропола на локалитету циглана „Полет“. Почетак IV в. означава крај аварске доминације и контролу Франака, а затим Бугара над овим просторима. Крајем IX в. у Панонску низију стижу и угарска племена. Мада се за годину оснивања Врбаса узима горенаведена година, помиње се још и 1213. г. као седиште поседа двојице племића под називом „Орбаспалотаја“.

Према писаним изворима на овом подручју је углавном живело словенско становништво, Срби, који су у више наврата због ратова, поплава или болести напуштали насеље. Године 1720. наступају огромне промене у етичким односима Бачке. Срби се селе у Русију и Банат, а почињу убрзо колонизације Русина, Немаца и Мађара на ове просторе. Русини насељавају Врбас 1745., а Куцуру 1763. године. Немци почињу насељавање 1784., док о насељавању Мађара засада нема тачних података, осим да је после 1890. године почело масовније насељавање Мађара у Стари Врбас, да би за следећих 10 година, по новом попису Мађари у Новом Врбасу постали већинско становништво. Исте, 1900. године Срби су били већинско становништво у Новом Врбасу у односу на Немце.

Врбас је у XIX веку, захваљујући прокопавању канала и изградњи железничке пруге Пешта-Суботица-Нови Сад, израстао у велики индустријско-занатски и трговачки центар. Отварају се нове основне школе, занатске школе и гимназија.

Почетком XX века радници се организује у струковне синдикате, нижу се штрајкови, а убрзо почиње II светски рат 1941.године, изазван немачком агресијом.

20.октобра 1944. године Врбас се ослобађа од фашизма. Убрзо стижу колоне становништва из Црне Горе, Босне и Херцеговине и са Косова и као колонисти остају да живе у Врбасу.

Према подацима из пописа становништва РС из 2002. године, у Општини живи 45.852 становника. Према попису становника из 2011. године број становника у Општини смањен је за 3.760 становника (-8,2%) и износи 42.092 становника. Специфична карактеристика за овај град је та што Срби нису у великој већини.

4.2. Административно-географски положај

Географско-саобраћајни положај Врбаса је веома повољан. Општина Врбас се налази у Србији, на територији АП Војводине у Јужнобачком округу. Врбас се налази на раскрсници важних путева различитих видова саобраћаја, који пролазе територијом његове општине, повезујући га тако са Малим Иђошем на северу, Србобраном на истоку, Темерином на југоистоку, Новим Садом и Бачким Петровцем на југу, Бачком Паланком на југозападу, Оџацима на западу и Кулом на северозападу.

Врбас представља значајан саобраћајни чвор у ком се укршта више друмских, железничких и водених путева. Општина Врбас се налази на траси најважнијег путног правца у Србији - Коридора 10. Најзначајније саобраћајнице су ауто-пут Е-75 и међународна пруга Београд–Будимпешта-Беч, која повезује Србију са Европом, што Врбасу пружа значајан потенцијал транзитног туризма. Кроз град пролазе путеви: Сомбор-Врбас-Бечеј; Врбас-Бачка Паланка; Врбас-Суботица. Недалеко од Врбаса пролазе и путеви Нови Сад-Суботица (М-22 стари) и међународни пут Е-75 (М-22 нови). Осим тога територију општине пресецају канали који су део хидросистема Дунав-Тиса-Дунав, те постоје потенцијали и за развој водног саобраћаја.

Врбас се граничи са општинама: Кула, Мали Иђош, Србобран, Темерин, Нови Сад, Бачки Петровац, Бачка Паланка и Оџаци. Општина Врбас се простире у виду правоугаоне траке, поред Великог бачког канала, у подножју Телечке заравни, а делимично на њеним падинама.

4.3. Основне карактеристике насељске мреже

Општина Врбас се налази у Јужнобачком округу у АП Војводини. Заузима површину од 376 км². Општину чини осам катастарских општина: Врбас, Врбас град, Бачко Добро Поље, Змајево, Равно Село, Куцура, Савино Село и Косанчић. Према попису становништва РЗС из 2011. године у Врбасу има 42.092 становника, што је за 3.760 становника мање у односу на попис из 2002. године (-8,2%). Према подацима РЗС број становника (процена средином године) у 2013.години износи 41.378 сзановника и показује тенденцију даљег пада броја становника у општини Врбас, што показује и пројектовани број становника (средња варијанта – нулти миграциони салдо) за 2041.годину од 36.257 становника. Према интерним подацима РГЗ Службе за катастар непокретности Врбас, посматрано по катарским општинама, највећи проценат пољопривредног земљишта у приватној својини јесте у катастарским општинама: Равно Село (88,2%), Куцура (88,0%), Савино Село (77,6%), Бачко Добро Поље (72,6%), док је земљиште у државној својини најзаступљеније у катастарским општинама Змајево, Косанчић, Бачко Добро Поље и Врбас.

Градско насеље Врбас је седиште истоимене општине Врбас који се налази у северном делу Општине. Градско насеље захвата 28,5% укупне територије Општине и у њему живи 57,3% укупног становништва. Густина насељености градског насеља Врбас је 225 становника по км², густина насељености општине општине Врбас је 110 становника по км², што је више у односу на просек већине општина Јужнобачког округа. Већу густину насељености имају само Нови Сад и Беоцин. Од укупних површина, плодно тло чини 92,16%. Укупна површина КО Врбас град износи 1.081 ha 25 aри 19 м² и чине је 14.001 катастарска парцела. Врбас је значајан индустријски центар Бачке, а најинтензивнија је прехранбена индустрија. У Врбасу се налазе четири основне школе, једна техничка школа и гимназија. Најзначајнији капацитети прехранбене индустрије (индустрија меса „Сарпех“, млекара „Дана“ која послује у оквиру ПП „Сава Ковачевић“, шећерана „Бачка“ д.о.о, кондиторска индустрија „Medela“, фабрика уља и биљних масти „Vital“, пекара „Тривит-пек“ а.д., производња кафе „Самба кафе“ д.о.о.) лоцирани су у КО Врбас. Осим прехранбене, у Врбасу су смештени и капацитети других индустрија: у оквиру гумарске индустрије успешно послује фирма „Pneutech“ д.о.о., производњом амбалаже од пластике бави се „Union-promet“ д.о.о., производњом сточне хране бави се „Tas mix“ д.о.о. У области производног занатства послују: СЗТР „Рајал“ која се бави занатском производњом ракије од дуње и кајсије, уз примену НАССР стандарда и СЗР „Боки“, мала породична фирма, која се бави производњом свежег меса и прерађевина од свињског и јунећег меса. У склопу радње је кланица, која има уведен НАССР стандард.

У источном делу општине, на 80 метара надморске висине налази се **Бачко Добро Поље** које захвата 15% укупне површине и 12% укупних ораничних површина. У овом селу има највише површина под воћњацима. На територији села живи 8,6% укупног становништва чија је просечна старост 37,9 година. Највећи део земљишта заузима ливадска црница карбонатна 42,58% и чернозем карбонатни 28,70% (ПГП Бачко Добро Поље). У Бачком Добром Пољу налази се производно предузеће „Intergrand“, д.о.о. које се бави производњом разних врста производа од алуминијумских и PVC профила.

На југоистоку Општине налази се село **Змајево**. Ово село захвата 10,6% укупне површине и 16,4% обрадивих површина општине. Обрадиве површине од укупне катастарске површине села (5.154,3 ха) заузимају 89,5% површина, а њиве су заступљене са 99,3%. У Змајеву живи 9,5% укупног становништва, са просечном старости од 39,2 године.

Равно Село се налази на југу општине и чини 14% њене укупне територије. Плодно земљиште заузима 91,20% од укупних површина, док је 90,52% под њивама. Обрадиве површине у Равном Селу чине око 15% обрадивих површина општине. У насељу живи свега 7,6% становништва општине у 1.136 домаћинстава. Према попису из 2002. већинско становништво су чинили Црногорци (38,2%). Просечна старост становништа је велика и износи 39,8 година. Кроз Равно Село протиче река Јегричка.

Северно од Равног Села простире се насеље **Куцура** на површини 57,7 км² које се у целини простире на лесној тераси. Од градског насеља удаљено је 7,5 км. У Куцури живи 10% укупног становништва општине чија је просечна старост 38,3 године. После градског насеља Врбас,

Куцура има највећи број домаћинстава. Ово село располаже са 15,7% ораничних површина општине. Свега 7,6% територије је неплодно, а 1,4% су пашњаци. Најзначајније предузеће у области прехранбене индустрије, у овом насељу, је „Супермикс плус“, д.о.о. које се бави производњом свежег меса и прерађевина од меса. Затим и СЗТР Каница „Три С“, Куцура која се бави занатском производњом меса и прерађевина.

У западном делу општине Врбас налазе се села Косанчић и Савино село. Катастарска општина Косанчић има изузетно велику површину пољопривредног земљишта по становнику, а ово се објашњава чињеницом да Косанчић није насељено место. **Косанчић** је настао као стамбена колонија пољопривредног добра, а некада је био део Савиног Села. Просторним планом општине Врбас, који је усвојен 2011. године, за ову катастарску општину предвиђен је грађевински реон од 15 ха, чиме ће она постати и насељено место. Тренутно ову катастарску општину привремено насељавају углавном избегла и расељена лица. Насеље Косанчић има најмањи број становника свега 163 и највећом просечном старости на територији општине. Истовремено, ово насеље се налази на највећој надморској висини од 163 м. У односу на друга села има више површина под ливадама и пашњацима. Атар Косанчића је површине 2.450,15 ха и карактерише се најплоднијим земљиштем како у општини Врбас, тако и у Војводини, што га чини најексплоатисанијим атарем. Њиве заузимају 1.982,98 ха, пашњаци 146,67 ха и ливаде 90,02 ха. У атару су некада били шумарци, који су уништени, а под трстицима је 97 ари (Сл. лист општине Врбас, бр. 17., 2012).

Савино Село је највеће село у општини Врбас које се налази на 13 км од градског насеља. Простире се на лесној тераси и захвата 16,5% укупне површине општине. У Савином Селу живи 7,3% укупног становништва. Релативну већину има црногорско становништво. Са просечном старости од 37,3 године, Савино Село је насеље са најмлађом популацијом у општини. Село карактерише повољан географски положај, с обзиром да је локација села на сутоку три канала: Мали Стапар – Косанчић, Савино Село – Нови Сад и деоница канала Бечеј-Богојево. Јегричка протиче кроз јужни део атара дужином од 9,5 км. Кроз Савино Село пролазе два трансферзална пута: Сомбор-Врбас-Бечеј и Темерин-Оџаци. У педолошком смислу земљиште је хомогено на скоро целокупној површини, заступљена је ливадска црница карбонатна и под њивама је 86,61% пољопривредних површина. У Савином Селу налази се млин „Миротин-Тиса“, д.о.о., који спада у веома успешно предузеће у пословном сегменту МСПП, а припада „Mirotin Group“.

Табела бр. 1. Општи подаци о насељској мрежи у општини Врбас

Општи подаци	Насеља						
	Врбас	Бачко Добро Поље	Змајев о	Косанчић	Куцура	Равно Село	Савино Село
Површина, км ²	107,0	57,6	39,9	-	57,7	52,9	61,7
Бр. стн. у 2011. години	24.112	3.541	3.926	101	4.348	3.107	2.957
Бр. стн. у 2002. години	25.907	3.929	4.361	163	4.663	3.478	3.351
Бр. стн. у 1992. години	25.858	3.940	4.548	175	4.713	3.579	3.592
Индексни ниво 2011/2002	93%	90%	90%	62%	93%	89%	88%
Просечна старост	40,7	41,3	42,1	42,7	39,8	40,9	40,4
Број домаћинстава	8.098	1.087	1.341	47	1.499	1.014	939
Број чланова по домаћинству	2,97	3,26	2,93	2,15	2,88	3,06	3,15
Густина насељености ст/км ²	225	61	98	-	75	59	48

Надморска висина, у м	78	80	81	163	81	87	83
-----------------------	----	----	----	-----	----	----	----

Извор: <http://www.vrbas.net/opstina-vrbas/naseljena-mesta>

Републички завод за статистику, Попис становништва 2011.године

5. ИНФРАСТРУКТУРА

5.1. Саобраћај

Развијеност саобраћајног система је такође важан параметар конкурентности неке територијалне целине. Економски, социјални и друштвени напредак постављају захтев константног унапређења функционалних карактеристика свих елемената саобраћајног система.

Сходно природним predisпозицијама (физичко-географским) и просторном позицијом унутар ширег региона (Војводина, Јужнобачка област) општина Врбас поседује повољан саобраћајно-комуникативни и стратешки положај (налази се у геометријском средишту Бачке), који имплицира експлоатацију скоро свих видова саобраћаја (друмског, железничког и водног). Наиме, ослањање на Паневропски коридор 10 и потенцијално лак приступ коридорима 5с и 4, а преко њих и транспортној инфраструктури суседних земаља (Хрватске и Мађарске), односно осталих земаља Европе, те близина Паневропског коридора 7 (река Дунав), намећу стратешки значај поменутом систему. Другим речима, свеобухватно коришћење расположивих ресурса и активнији однос ка развојним процесима унутар општине, као и брза интеграција у регионалне и светске робно-новчане токове, може се остварити само уз добру инфраструктурну опремљеност, са акцентом на саобраћајној инфраструктури.

Позиционирање Врбаса на раскршћу значајних унутрашњих и међурегионалних траса, и релативна близина неких општинских и градских центара (Кула 11 км, Бечеј 35 км, Нови Сад 41 км, Сомбор 52 км, Суботица 65 км, Београд 117 км, итд.), иницира потребу активнијег развоја пре свега друмског, а потом и железничког и водног саобраћаја.

5.1.1. Мрежа друмских саобраћајница

Према изграђености и стању инфраструктурних елемената, броју учесника и свом интензитету, друмски саобраћај је најзаступљенији и најзначајнији вид саобраћаја на територији општине. Путну мрежу у општини Врбас чине државни путни правци, општински категорисани и некатегорисани путеви и улице у насељеним местима. Повезаност општине са окружењем и трансевропским магистралама на којима се одвија највећи део међународног транспорта, остварује се првенствено путем државних путева I и II реда.

Мрежа државних путева I реда представља доминантног носиоца друмског саобраћаја унутар Републике, с обзиром да они саобраћајно повезују територију државе са мрежом европских путева, односно део су мреже европских путева, те повезују територију Републике са територијом суседних држава, целокупну територију државе, као и привредно значајна насеља на територији Републике.

Преко територије Општине Врбас пролазе државни пут IА реда - А1 (међународни пут Е-75, државна граница са Мађарском (гранични прелаз Хоргош)-Нови Сад-Београд-Ниш-Врање-државна граница са Македонијом (гранични прелаз Прешево)) и државни пут IБ реда број 15 (државна граница са Мађарском (гранични прелаз Бачки Брег)-Бездан-Сомбор-Кула-Врбас-Србобран-Бечеј-Нови Бечеј-Кикинда-државна граница са Румунијом (гранични прелаз Наково)), путни правац који представља добру спону између коридора Vc (Будимпешта-Осијек-Плоче), односно граничног прелаза са Хрватском (Богојево) и граничног прелаза са Румунијом (Наково), односно делом коридора IV који пролази кроз Републику Румунију. Унутар Републике Србије, државни пут IБ реда број 15 повезује општине Оџаци, Кула, Врбас, Србобран, Бечеј и Кикинда. Он такође представља најкраћу спону општинске територије са коридором X (аутопут Салзбург-Солун који укључује и припадајућу деоницу Хоргош-Београд-Прешево (аутопут Е-75)).

Према Просторном плану за општину Врбас, повећање капацитета државног пута IБ реда број 15 у зони Врбаса ће се обезбедити формирањем нове трасе, као северне обилазнице, која почиње од постојеће кривине код депоније комуналног отпада, те је у највећем делу вођена постојећим атарским путевима до границе са катастарском општином Кула. Овиме ће се извршити и измештање транзитног (путничког и теретног) саобраћаја изван насељске путне мреже и повећати ниво услуге и степен безбедности у саобраћају. Поред поменутог у плану је и изградња јужне обилазнице око Врбаса, а која ће повезивати државни пут IБ реда број 15 и државни пут IIA реда број 113.

Државне путеве II реда можемо посматрати као основне споне подручја и центара у оквиру појединих привредних и геополитичких заједница. Територијом општине пролазе следећи државни путеви II реда: државни пут IIA реда број 112 (Бачко Ново Село-Бач-Ратково-Деспотово-Равно Село-Сириг-Темерин-Жабал); државни пут IIA реда број 113 (Фекетић-Врбас-Змајево-Руменка); и државни пут IIB реда број 305 (Врбас-Куцура-Савино Село).

Систем локалних путева (категорисаних и некатегорисаних) је у функцији међусобног повезивања свих насеља, или насеља са одређеним локалитетима и привредним субјектима унутар територије општине. Просторни план општине Врбас дефинише следеће локалне путеве: општински пут Кула-Врбас; општински пут Кула-Куцура-Змајево; општински пут Савино Село-Косанчић-Руски Крстур; општински пут Косанчић-Лалић, са краком ка Пивницама; општински пут Пивнице-Савино Село; општински пут Куцура-Равно Село, као крак локалног пута Куцура-Змајево; општински пут Бачки Петровац-Кулпин-Равно Село. Треба напоменути да су правци пружања већине наведених путева генерално утврђени, с тим да многи још нису изграђени, и с обзиром да ће се њихове будуће трасе накнадно дефинисати кроз урбанистичке планове нижег реда.

Некатегорисане путеве на територији општине представљају углавном земљани атарски путеви који се најчешће користе у пољопривредне сврхе.

Увек постоји ваљана аргументација за проширење постојеће путне мреже унутар посматране територије, те побољшање њене функционалности и просторног распореда. Приоритет би требао бити у што бољем међусобном повезивању припадајућих насеља и општинског центра, зарад квалитетније интеракције привредних и друштвених делатности, те потпунијег искоришћења расположивих ресурса.

Теренском обсервацијом може се дати генерална оцена постојећег стања коловозног застора на друмским саобраћајницама унутар територије општине:

а) *Коловозни застор на примарној путној мрежи* (државни путни правци I и II реда) је у стању релативно задовољавајућих технолошко-експлатационих карактеристика.

б) *Стање коловозног застора на локалној путној мрежи* (категорисаним и некатегорисаним путним правцима) је углавном задовољавајуће, с тим да су поједине деонице под асфалтом у веома лошем стању, те постоји наглашена потреба њихове модернизације и реконструкције.

Развој и модернизација путне мреже на територији општине, идентично слици на републичком нивоу, није усаглашена са повећањем броја, носивости и брзине кретања возила. Запуштена путна инфраструктура у односу на темпо развоја друмског саобраћаја може негативно утицати на потпуније коришћење привредних потенцијала општине. Наиме, неиспуњавање захтеваних техничких услова код локалних путева увелико ограничава неометано кретање моторних путничких и теретних возила и пољопривредне механизације, угрожавајући квалитет услуга и производа пре свега у сфери транспорта, туризма и пољопривреде.

Иако је укупан број саобраћајних незгода током 2012. године (173) на релативно ниском нивоу, питање безбедности учесника у друмском саобраћају завређује посебну пажњу, превасходно са становишта лимитираности расположивих средстава за обележавање и одржавање саобраћајне сигнализације, мостова, банкина, аутобуских стајалишта, места укрштања друмских путева са железничким трасама и бициклическо-пешачким стазама. Потенцијалне препоруке би ишле у правцу обезбеђивања значајнијих средстава намењених овом сегменту комуналне инфраструктуре, с обзиром на велики значај општине, као места укрштања битних путних праваца свих видова саобраћаја. Безбедност саобраћаја угрожава и чињеница да се државни путеви I и II реда (одвијање већег дела транзитног робног и путничког саобраћаја) често пружају кроз насељена места унутар општине, те постоји потреба дислокације транзитних путних праваца путем обилазница око насељених места.

Отежавајуће околности извођења активности инвестиционог одржавања и изградње путне мреже могу бити препознате у следећем: - недостатку материјалних и финансијских средстава локалне самоуправе, одговорне за стање локалних путева и пратеће инфраструктуре; - малој заинтересованости Републике за крупнија улагања у реконструкцију и изградњу нових путних праваца I и II реда; и осталом.

Према Закону о јавним путевима, о изградњи, одржавању, заштити, експлоатацији, развоју и управљању државним путевима I и II реда у Републици се стара ЈП Путеви Србије. Оно за посматрану територију своје надлежности најчешће преноси предузећу Бачкапут а.д. Нови Сад.

Општина Врбас – Стратегија одрживог развоја општине Врбас 2014-2020.године

Управљење општинским путевима и улицама у насељеним местима је у надлежности органа локалне самоуправе. *ЈП Дирекција за изградњу Врбас* је основано од стране Скупштина општине Врбас у циљу обезбеђења техничко-технолошког и економског јединства за стварање услова за планирање и уређење простора, уређење и коришћење грађевинског земљишта и добара од општег интереса. У својој надлежности има и делатности из области путне привреде, које подразумевају управљање, одржавање, заштиту и развој општинских путева и улица у насељеним местима.

ЈП Дирекција за изградњу Врбас најчешће своје надлежности над текућим и неким сегментима инвестиционог одржавања локалне путне мреже поверава ЈКП „Комуналац“ Врбас из Врбаса. Она најчешће обавља делатности из домена одржавања вертикалне и хоризонталне саобраћајне сигнализације, санације ударних рупа на коловозу, кошења унутар области путног појаса, санације банкина, израде путних упојних јаркова, успостављања функције зимске службе, одржавања стајалишта на коловозу, тротоара, бициклистичких стаза, и друго.

ЈП Дирекција за изградњу Врбас комплексније захвате унутар инвестиционог одржавања и изградње локалне путне мреже (санација, реконструкција, одржавање и изградња локалне путне мреже и улица у насељеним местима општине) тендерски додељује предузећу са најбољим понуђеним условима.

Током протеклог периода на територији општине су реализовани многи пројекти из домена друмског саобраћаја, међу којима се истичу: реконструкција и проширење пута Равно Село-Кулпин, увођење вертикалне светлосне сигнализације у Змајеву, уређење атарских путева, реконструкција два моста у Врбасу, изградња паркинг простора испред Опште болнице, СПЦ, Грkokатоличке цркве и у појединим насељима; и остало.

На основу података о броју регистрованих моторних и прикључних возила у 2012. години, добијених од Подручне полицијске управе Нови Сад, полицијска станица Врбас (табела 2), може се констатовати да је број евидентираних аутосервисних радионица, радњи за продају резервних делова и бензинских станица у сразмери са бројем званично регистрованих возила, те друмско-транзитним и туристичким потенцијалима пштине.

Табела бр. 2. Регистрована моторна и прикључна возила - територијална анализа

Територија	Мопеди и мотоцикли	Путнички аутомобили	Аутобуси	Теретна возила	Радна возила	Друмски тегљачи	Прикључна возила
Република Србија	59.452	1.770.162	9.018	140.819	5.728	43.209	141.780
Регион Војводине	18.671	451.875	1.749	33.243	3.068	11.516	24.346
Јужнобачка област	3.226	66.305	359	3.631	473	1.494	3.010
Општина Врбас*	237	8.564	39	598	64	500	692

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014;
На територији Општине је било регистровано 172 трактора.

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2012, Републички завод за статистику, Београд 2012; * Подаци Подручне полицијске управе Нови Сад, Полицијска станица Врбас за 2012 годину. Напомена: ** обједињен број возила за све три категорије возила. На територији Општине је било регистровано 172 трактора.

С обзиром на преовлађујућу конфигурацију терена, присутну традицију и културу, постоје добри предуслови за развој бициклистичког саобраћаја на територији општине. Иако постоје оправдани разлози за афирмацију коришћења бицикла као превозног средства, на жалост, до данас су реализоване само деонице бициклистичке стазе уз Кулски пут. Ово намеће потребу изградње прописно обележене и обезбеђене бициклистичке путне инфраструктуре, унутар и између свих насељених места општине, као и између општине Врбас са општинама у непосредној околини (дуж државних и локалних путева, односно дуж канала у систему Д-Т-Д), паралелно са пунктовима за паркирање бицикала и одмор бициклиста.

Са друге стране, само унутар насељеног места Врбас постоје изграђене пешачке стазе одговарајуће ширине за несметано кретање пешака, односно у централној зони је сконцентрисан највећи број паркинг места за путничка возила, с тим да само паркирање није системски решено.

5.1.2. Железнички саобраћај

Од укупне дужине пруга на територији Војводине, задовољавајуће услове за одвијање путничког и теретног саобраћаја има 712,3 км пруга, носивости од 20 и 22,5 т/осовини. Само је око 30% свих пруга електрифицирано, док су поједине пруге ван функције. Преко територије Војводине пролазе 3 значајне магистралне европске пруге: а) Будимпешта-Суботица-Нови Сад-Београд-Ниш, са краком Ниш-Скопје-Солун-Атина (Е-85); б) Париз-Милано-Трст-Љубљана-Загреб-Београд-Ниш-Софија-Истанбул (Е-70); и ц) Београд-Вршац-Темешвар (Е-66).

Фокусиравши се на функционисање железничког саобраћаја на територији општине Врбас, може се рећи да он не игра значајнију улогу, како у односу на ниво учешћа друмског саобраћаја (робног и путничког) у укупном саобраћају на посматраној територији, тако и у односу на регионалну стратегију развоја овог вида саобраћаја. Наравно, ово не значи занемаривање одређених елемената стратегије развоја железнице унутар Републике Србије, а пре свега успостављања индустријских колосека.

Табела бр. 3. Елементи железничког саобраћаја

Територија	Σ пруга (у км)	Број становника *	Број железничких станица	Површина посматране територије (у км ²)	Становник а/ станица	Површина територије/станица
Република Србија	3.809	7.164.132	*	88.499	*	*
Војводина	1.317	1.912.095	172	21.614	11.116,8	125,7
Општина Врбас	*	42.092	1	376	42.092	376

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014; * према подацима са пописа из 2011, преузето са <http://juznobacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>; Ревитализација пруга и железничког путничког и робног саобраћаја у Западнобачком округу, Универзитет у Београду, Саобраћајни факултет Београд, 2007; Интерни подаци из општине Врбас. Дужина пруга у Републици Србији http://zeleznicesrbije.com/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/infrastruktura/gradjevinska_delatnost.html

Просторним планом општине се дефинишу следећи железнички правци: а) магистрална једноколосечна електрифицирана пруга бр. 2 (Е-85) на правцу Београд-Стара Пазова-Нови Сад-Суботица-гранични прелаз Келебија и б) једноколосечна неелектрифицирана железничка пруга бр. 33 на правцу Бечеј-Сомбор.

Будућност железничког саобраћаја на простору општине је препозната у ревитализацији постојећих пружних коридора (планирана је реконструкција и модернизација пруга ради побољшања техничко-експлоатационих карактеристика) уз обезбеђење довољног броја возних средстава и подизање квалитета услуге превоза путника и роба. Овим би се постигла пуна реафирмација овог вида превоза, где би се он поново укључио у систем регионалних пруга према европским стандардима.

Наиме, у плану је да се пружни правац Београд-Нови Сад-Суботица реконструише и прошири у двоколосечну пругу, намењену за кретање возова великих брзина (160 км/х и више). Предвиђено је измештање њене трасе на територији општине, а већ је резервисан простор за изградњу обилазне пруге око Врбаса (траса нове двоколосечне пруге напушта постојећу пругу и иде новим коридором западно од постојеће пруге и западно од Врбаса). Такође, у плану је и модернизација (електрификација) пружног правца бр. 33, затим изградња индустријског колосека у Врбасу и повезивање теретног пристаништа са железницом. Садашња железничка станица ће се задржати у постојећем облику до тренутка изградње нове пруге, када ће прерасти у теретну, односно ранжирну железничку станицу, за опслуживање индустријских колосека. У зони станице се планира изградња складишних капацитета, као и терминала за повезивање железнице са друмским саобраћајем, чиме би се ојачала њена конкурентност у односу на друмски саобраћај.

5.1.3. Потенцијал пловних путева

Пловни пут реке Дунав дефинисан је као Паневропски коридор VII, природна саобраћајница која међусобно повезује десет европских земаља, а који је интегрални део трансевропске пловне магистрале Рајна-Мајна-Дунав са укупном дужином од 3.505 км. На Дунаву су позициониране 44

међународне луке, док је на деоници од 508 км која пролази кроз Републику Србију изграђено девет лучких пристаништа.

На територији Војводине, између река Дунав и Тиса, и мање Бегеј и Тамиш, простире се на око 12.700 км² каналски систем Дунав-Тиса-Дунав. Укупна дужина канала је око 929 км, од чега је 664 км пловно, а они укључују нове и старе канале и притоке које су биле целе, или делом обновљене и интегрисане у систем канала. И поред неоспорног потенцијала каналског система речни транспорт/*т није довољно експлоатисан, иако би он требао бити важна транспортна рута за пловила мање носивости (до 1.000 т), с обзиром да се унутар његове мреже налази 14 мањих лучких комплекса.

Иако се општина налази у ширем залеђу реке Дунав, она се првенствено ослања на врло развијену мрежу канала који припадају хидросистему Д-Т-Д. Пловни канали су предвиђени за кретање бродова депласмана 500-1.000 т, а у њих спадају: а) Канал Бездан-Врбас, као део Великог бачког канала, пружа се територијом општине у дужини од 12 км, и у овом сегменту би требао да има предвиђене карактеристике канала III категорије (газ од 2,1 м и ширину пловног пута од 25 м). Нажалост, канал је замуљен чиме је редукована стандардом предвиђена дубина за овај пловни пут, те је одвијање пловидбе веома отежано. Нормално одвијање речног саобраћаја потенцијално ометају и габарити пловног отвора на мосту (ширина 9,5 м, односно висина 5,6 м); б) Канал Бечеј-Богојево, представља главни водни магистрални правац Бачке. Пролази кроз територију општине Врбас дужином од 21 км и у овој етапи предвиђа карактеристике пловних путева III категорије са газом од 2,1 м и ширином пловног пута од 14,4 м; ц) Канал Нови Сад-Савино Село има дужину од 2 км кроз територију општине, а омогућава пловидбу пловилима депласмана до 1.000 т; д) Канал Косанчић-Мали Стапар има дужину од 3,7 км и омогућава једносмерну пловидбу пловила депласмана до 500 т.

На територији општине постоје две новоизграђене бродске преводнице. Једна је позиционирана на 6,2 км канала Врбас-Бездан (димензија: дужина 85 м, ширина 12 м и дубина 3 м), а друга на каналу Бечеј-Богојево, код Куцуре. Треба напоменути да је стара преводница на каналу Врбас-Бездан реконструисана у уставу.

Просторним планом се као основни терминал водног транспорта и даље сматра пристаниште у Врбасу, а активнији развој привреде и наутичког туризма претпоставља изградњу пристанишног комплекса са пратећим објектима и инфраструктуром на каналу Бездан-Врбас (у блоку 96 у Врбасу) и на каналу Врбас-Богојево (у Савином Селу), као и изградњу марине у Врбасу за спортско-рекреативне активности.

5.1.4. Авио саобраћај

Иако се ваздушни саобраћај дефинише као економски најскупљи начин транспорта робе и превоза људи, просторни план општине Врбас дефинише потребу изградње аеродрома за пољопривредно-спортске намене. Тренутно се усмеравање путника и робе врши најчешће ка међународном путничко-теретном аеродрому Никола Тесла у Београду (око 100 км од Врбаса). Према важећем Просторном плану Републике Србије планирана је пренамена и реконструкција аеродрома у ближем окружењу општине, спортског аеродрома Ченеј код Новог Сада и војног аеродрома у Батајници, који би у некој мери могли бити од користи локалном живљу у реализацији услуга цивилног и карго авио саобраћаја. Остали спортски аеродроми на територији Војводине (Биково у Суботици, Кикинда, Ечка, Сремска Митровица, Панчево, Бела Црква и Вршац) су од занемарљивог значаја за општину.

5.2. Телекомуникације

Један од елемената досегнутог нивоа квалитета животног стандарда унутар неке територијалне јединице оличен је и у капацитетом задовољавајућој, модерној и поузданој телекомуникационој инфраструктури. Просторно добро појектована телекомуникациона мрежа, као специфичан канал тренутне комуникације са спољним светом, би у некој мери требала покривати сва општинска насеља, нарочито ретко насељена и рубна насеља. Наравно, развој телекомуникационих система треба константно да прати савремене трендове у ИТ сектору, односно да омогући доступност свих захтеваних информација локалном становништву.

5.2.1. Фиксна телефонија

Функционисање комплетне инсталације и уређаја фиксне телефоније на територији општине Врбас је под ингеренцијама предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д. Телекомуникациона инфраструктура фиксне телефоније која обухвата телекомуникационе

објекте, телефонске централе, спојне путеве, елементе примарне и секундарне мреже у насељеним местима је по квалитету на задовољавајућем нивоу. Такође, у односу на укупан број становника, пројектовани капацитет инсталираних централа, квалитет сигнала и ширина панела пружених услуга је у глобалу на задовољавајућем нивоу.

Табела бр. 4. Капацитети инсталисаног система фиксне телефоније на територији општине Врбас

Локација централе	Инсталисани директни прикључци	Заузети директни прикључци	Инсталисани хДСЛ прикључци	Заузети хДСЛ прикључци
Врбас Центар	6.624	5.457	1.568	956
Стари Врбас	1.856	1.599	480	330
Врбас Виногради	1.504	1.193	544	267
Бачко Добро Поље	1.280	1.075	512	487
Куцура	1.464	1.253	448	429
Савино Село	1.160	914	384	377
Змајево	1.528	1.248	512	502
Равно Село 1	576	440	192	134
Равно Село 2	640	544	256	218
Укупно	16.632	13.723	4.896	3.700

Извор: Телеком Србија А.Д., Дирекција за технику ИЈ Нови Сад, допис бр. 4939, јул 2013.

Наиме, на територији општине се налази девет дигиталних централа фиксне телефоније максималног капацитета 20.332 телефонских прикључака (табела 4). Примарна и секундарна приступна мрежа је подземна, односно све телефонске централе су повезане оптичким кабловима, док су све корисничке линије директне (без двојничких прикључака). Територијом општине се пружају две магистралне линије оптичких каблова Нови Сад-Врбас-Фекетић и Врбас-Суботица у власништву „Телеком Србија“ а.д.

Табела бр. 5. Упоредни преглед елемената густине ТТ мреже за посматрана подручја

Територија	Број становника*	Број телефонских претплатника	Густина ТТ мреже
Република Србија	7.186.862	2.782.885	38,72
Регион Војводине	1.931.809	725.177	37,54
Јужнобачка област	615.371	255.086	41,45
Општина Врбас	42.092	13.575	32,25

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014; * према подацима са пописа из 2011, преузето са <http://juznobacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>; ** према подацима Телеком Србија А.Д., Дирекција за технику ИЈ Нови Сад, допис бр. 4939, јул 2013.

На основу расположивих података (табела 5.) тренутно остварена густина ТТ мреже у општини Врбас (број телефонских прикључака на 100 становника) износи 41,5. Добијени показатељ је у релативној равни са његовом вредношћу за целу Републику, регион Војводине или Јужнобачку област.

Краткорочни и средњорочни планови „Телеком Србија“ а.д. иду у правцу даљег осавремењавања телекомуникационих чворишта у циљу пружања нових сервисних услуга корисницима. До краја текуће године планира се проширење претплатничког капацитета новим ВДСЛ типом прикључака (544 прикључака). Поред постављања нових телекомуникационих уређаја и проширења постојећих, планира се и наставак постављања мултисервисних платформи у уличним кабинетима у склопу процеса децентрализације телекомуникационе мреже (скраћења претплатничких петљи по бакарним кабловима и полагање оптичких каблова унутар приступне мреже, што ближе корисницима). До краја 2020. године у плану је изградња 18 телекомуникационих чворишта у уличним кабинетима одређене величине, чиме би се скратиле претплатничке петље на дужину од 500-1.000 м, те упоредо повећао проток за широкопојасне сервисе.

5.2.2. Поштанске испоставе

Према званичној статистици Јавно предузеће ПТТ саобраћаја Србије на подручју општине Врбас има у функцији осам поштанских испостава за одвијање поштанског саобраћаја (табела 6.).

Табела бр. 6. Број поштанских пословница

Територија	Број становника*	Поште	Број становника по једној пошти
Република Србија	7.186.862	1.489	4.824
Регион Војводине	1.931.809	497	3.887
Јужнобачка област	615.371	115	5.351
Општина Врбас	42.092	8	5.261

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014; * према подацима са пописа из 2011, преузето са <http://juznbacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>

Иако у просеку једна пошта опслужује 5.244 становника, што је знатно изнад републичког и регионалног просека, оне по свом броју, асортиману и квалитету пружених услуга задовољавају садашњу концентрацију и потребе локалног становништва. У наредном периоду, у плану је модернизација и успостављање ефикасне поштанске мреже, те развој курирских сервиса усаглашених са ЕУ стандардима квалитета поштанских услуга.

5.2.3. Мобилна телефонија

На територији општине су присутна сва три оператора мобилне телефоније која послују у Републици Србији („Телеком Србије“ а.д., „Теленор“ д.о.о. и „Vip mobile“). Унутар насељених места је постављен довољан број базних станица свих мобилних оператора, које доприносе да покривеност општинске територије сигналом мобилне телефоније буде у глобалу на задовољавајућем нивоу. Примедбе се евентуално могу односити на јачину доступног сигнала крајњим корисницима на појединим локацијама. Сви оператори су у ситуацији да константно раде на осавремењавању и проширењу капацитета постављених телекомуникационих уређаја чиме су у могућности да приме нове кориснике, побољшају квалитет постојећих услуга, односно прошире палету своје понуде новим услугама.

5.2.4. КДС и интернет мрежа

Тренутно су у Врбасу присутна само два предузећа која нуде услуге везане за функционисање кабловског дистрибутивног система (пренос и дистрибуцију радио и ТВ сигнала). Провајдери услуга путем КДС су „Serbia Broadband-Српске кабловске мреже“ д.о.о. (SBB) и „Телеком Србија“ а.д. У наредном периоду, КДС на подручју општине треба развијати у правцу савремене оптичке комуникационе инфраструктуре која подржава развој интерактивних сервиса, као и међусобно повезивање јавних структура, пословних и индустријских садржаја. Ово би се базирало на осавремењавању постојећих и изградњи нових главних и помоћних станица и оптичких чворова, те полагању примарних и секундарних кабловских водова (они би се полагали у цеви унутар задатих коридора који су у истом рову или у близини трасе телекомуникационих водова фиксне телефоније).

Такође, на територији општине егзистира неколико интернет провајдера („PL Net“ Србобран, „Team Net“ Нови Сад, „Телеком Србија“ а.д., „Орион Телеком“, „Serbia Broadband-Српске кабловске мреже“ д.о.о., „Теленор“ д.о.о., „VIP mobile“ д.о.о., „Eunet“, „Beotel Net“ и остали) од којих ни један није регистрован као привредни субјекат са седиштем у општини Врбас. Они у својој понуди најчешће имају услуге dail up, ADSL, wireless и кабловског интернета.

Регистрован је рад једне школе рачунара (Отворени универзитет „Знање“ -Београд) која нуди неколико основних програмских курсева. Такође, треба напоменути да је успостављена Локална академска мрежа (ЛАМ), интернет мрежа са базом података о свим студентима из општине Врбас, која представља предуслов поједностављења комуникације између заинтересованих компанија и базе младих стручњака одређеног пословног профила. Наспрам концентрације и потреба потенцијалних корисника, може се закључити да је брига на локалном и републичком нивоу ка проблему искорењивања информатичке неписмености становништва на условно задовољавајућем нивоу.

5.3. Енергетска инфраструктура

Развој енергетске инфраструктуре на подручју општине Врбас треба базирати на смањењу укупних енергетских потреба свих потрошача, а преко рационалнине употребе доступне енергије и побољшања енергетске ефикасности у фазама производње, дистрибуције и потрошње енергије. Наравно, речено подразумева и већу сигурност снабдевања крајњих потрошача свим видовима енергије, паралелно са већим уделом коришћења алтернативних и обновљивих извора енергије, и де факто применом легислативе из области заштите животне средине.

5.3.1. Електроенергетска мрежа

Међу трансформисаним видовима енергије најзаступљенија је електрична енергија. На територији општине Врбас не постоји погон за производњу електричне енергије. Њен дистрибутер до крајњих потрошача (тарифних купаца) је „Електродистрибуција Сомбор“ (погон Врбас), један од огранака привредног друштва за дистрибуцију електричне енергије „Електровојводина“ д.о.о. Нови Сад (ПД надлежно за конзумно подручје територије АП Војводине). „Електровојводина“ д.о.о. је једно од пет дистрибутивних друштава унутар Јавног предузећа „Електропривреда Србије“, које под својим ингеренцијама има управљање над јединственим републичким електроенергетским системом.

Подручје општине Врбас се снабдева електричном енергијом преко преносне трансформаторске станице (ТС) 220/110 kV Србобран, од које полазе далеководи 110 kV до две преносне ТС 110/20 kV, Врбас 1 и Врбас 2 (табела 7).

Табела бр. 7. Енергетски показатељи ТС 110/20 kV

Назив ТС	Преносни однос (kV/kV)	Инсталисана снага (MVA)	Вршно оптерећење (MW)	Фактор снаге cos. fi.	Вршно оптерећење (MVA)	Проток активне енергије (MWh)
Врбас I	110/20	2 x 31,5	36,52	0,91	31,5	162.329
Врбас II	110/20	1 x 31,5	28,40	0,94	24,5	113.525
Укупно		94,5	64,92		56	275.854

Извор: Просторни план општине Врбас – нацрт, април 2011, ЈП Урбанизам, Завод за урбанизам, Нови Сад.

Даљи пренос и дистрибуција електричне енергије се базирају на двостепеној трансформацији напонског нивоа електричне енергије (110/20 kV и 20/0.4 kV). Од ТС Врбас 1 и Врбас 2 полазе 20 kV средње напонски далеководи до дистрибутивних трафо-станица 20/0.4 kV у насељеним местима општине. Путем дистрибутивне нисконапонске 0.4 kV електричне мреже врши се снабдевање крајњих конзумента, домаћинстава и индустријских потрошача.

Дистрибутивна нисконапонска мрежа на подручју насеља Врбас је највећим делом изведена кабловски, док је у осталим насељеним местима Општине она углавном надземна. Расположиве трансформаторске станице 20/0.4 kV су углавном монтажано-бетонске, зидане, стубне, подземне, или у саставу пословних и пословно-стамбених објеката. Техничке карактеристике средњенапонске и нисконапонске мреже задовољавају захтеве сигурног снабдевања потрошача електричном енергијом.

Преко подручја општине пролази и далековод 220 kV од ТС Србобран до ТС Сремска Митровица, као и 110 kV далеководи од ТС Србобран до ТС Кула и ТС Бачка Паланка.

Просторним планом општине, а у сагласности са Стратегијом развоја енергетике Републике Србије, дефинисане су и локације за изградњу малих хидроелектрана. Оне ће бити позициониране на месту постојеће уставе у оквиру хидросистема Д-Т-Д код Врбаса (снаге 0,1 до 10 MW) и на испусном органу постојеће акумулације у Куцури (снаге до 0,1 MW).

Студија перспективног развоја преносне мреже Србије до 2020 (2025). године предвиђа на крају планског периода у односу на 2005. годину пораст вршног оптерећења у трансформаторским станицама 110/20 kV на територији општине од неких 30%. Стога тренутно не постоји реална потреба за изградњом нове преносне ТС 110/20 kV, јер су капацитети постојећих ТС 110/20 kV и преносне 20 kV мреже довољни да издрже планирано оптерећење у наредних неколико година, с тим што ће тада бити довољно уградити у ТС Врбас 2 још један трансформатор инсталисане снаге од 31,5 MVA.

Средњорочно гледано, обезбеђење високог степена сигурности снабдевања свих потрошача са територије општине Врбас електричном енергијом подразумевало би следеће: а) Ревитализацију преносне мреже (средње и нисконапонске) - 20 kV и 0.4 kV мрежу треба градити кабловски где

год је то технички могуће. Такође, надземни водови 20 kV мреже ван насеља који спречавају изградњу пословних, индустријских и пољопривредних објеката би се по потреби измештали или градили кабловски; б) Замену дотрајалих електроенергетских инсталација и опреме новом која има изражену енергетску ефикасност, као и изградњу нових ТС 20/0.4 kV паралелно са растом потреба за електричном енергијом.

5.3.2. Гасоводна мрежа

Дистрибуцију гаса до свих потрошача на територији општине Врбас врше ЈП „Србијагас“ из Новог Сада, компанија лидер на гасном тржишту Србије и ЈП „Врбас-гас“ д.о.о. из Врбаса, које гас преузима од ЈП „Србијагас“. Осим дистрибуције гаса, поменута предузећа се баве и изградњом гасне мреже, одржавањем инсталација и мреже, прикључивањем индивидуалних потрошача (физичка и правна лица) и наплатом утрошеног гаса.

Снабдевање локалне гасоводне мреже гасом се врши из магистралног гасовода RG 04-15 Госпођинци-Сомбор, преко главне мерно-регулационе станице (ГМРС) Врбас, капацитета 38.000 м³/час, лоциране на источном ободу насеља Врбас у индустријској зони у близини највећих потрошача. Од ГМРС до постојећих мерно-регулационих станица (МРС) се развија гасовод средњег притиска (8-12 бара), пројектован од челичних бешавних цеви за директно опскрбљивање индустрије и комуналних потрошача гасом. Такође, на њу се од МРС ослања дистрибутивна (нископритисна) мрежа (8-4 бара) од полиетиленских цеви, као директна веза са мерно-регулационим сетовима крајњих потрошача (домаћинстава и малих привредних потрошача) током процеса снабдевања гасом.

Ингеренције над функционисањем линијске инфраструктуре (дистрибутивног гасовода) у насељеним местима Врбас, Куцура и Савино Село су у рукама ЈП „Врбас-гас“ д.о.о. У Врбасу је изграђено 10,4 км гасовода средњег притиска и 100 км дистрибутивне гасне мреже, у Куцури 8,73 км гасовода средњег притиска и 36 км дистрибутивне мреже, а у Савином Селу 3,12 км гасовода средњег притиска и 22,34 км дистрибутивне гасне мреже.

Ово предузеће располаже са следећим радно-производним капацитетима: 15 стално запослених, три путничка и три теретно-доставна возила, складишним магацинима и одређеним бројем МРС (табела 8.).

Табела бр. 8. Капацитети постојећих МРС под ингеренцијама ЈП „Врбас-гас“ д.о.о.

Рб.	Назив МРС	Капацитет (у м ³ /час)
1	Фармасоор	655
2	Карнекс – главни погон	2.500
3	Медела	238
4	Тривит-Пек	240
5	Карнекс – погон трајне робе	650
6	Карнекс – Житар	1.300
7	Витал	5.000
8	Карнекс – фабрика сточне хране	357
9	Блок 106	298
10	ШП-1 Напредак	2.140
11	ШП-2 Виногради	1.180
12	ШП-3 Либра	3.650
13	ШП-4 Стари Врбас	*
14	МРС I фаза	3.000
15	МРС II фаза	4.300
16	Стакленик Куцура	400

Извор: ЈП „Врбас Гас“, Врбас, подаци из дописа бр. ВД 01-1471/2013, новембар 2013.

ЈП „Врбас-гас“ опслужује укупно 1.614 крајњих потрошача природног гаса, од чега 1.509 домаћинстава, 97 мањих правних лица и 8 великих (индустрија на средњем притиску) правних лица. Предузеће укупно располаже са 1.794 потенцијалних прикључака на притиску до 6 бара и осам прикључака на средњем притиску 6-12 бара.

У структури испорученог гаса у 2011. години ($9.375.168 \text{ m}^3$) као корисници доминирају велики индустријски комплекси са $6.437.583 \text{ m}^3$, затим домаћинства са $2.056.418 \text{ m}^3$ и мања правна лица са 881.166 m^3 утрошеног гаса.

На основу података из ЈП „Србијасгас“ Нови Сад ово предузеће обавља послове дистрибуције природног гаса ка потрошачима на територији насељених места Бачко Добро Поље, Змајево и Равно Село. Дистрибутивне гасне мреже поменутих насељених места су међусобно повезане средњепритисним гасоводом, где је подсистем прикључен на ГМРС на северном улазу у Бачко Добро Поље, која је краком гасовода високог притиска прикључена на магистрални гасовод. ЈП „Србијасгас“ има ингеренције и над доводним гасоводом за Змајево и Равно Село у укупној дужини од 10,48 км, те дистрибутивним гасним мрежама у Бачком Добром Пољу (25,1 км), Равном Селу (29,9 км) и Змајеву (27,7 км). Ово предузеће на поменутој територији тренутно опслужује 9 крајњих потрошача (8 домаћинства и 1 правно лице).

Иако су гасни системи ЈП „Врбас-гас“ д.о.о. и ЈП „Србијасгас“ у технички веома задовољавајућем стању, не производе губитке током дистрибуције гаса, а поседују и добре претпоставке са становишта очувања животне средине и енергетске ефикасности. Постојећи капацитети гасоводне мреже нису довољно искоришћени од стране индустрије и домаћинства (око 38%), пре свега услед раста цена гаса на светском тржишту који успорава темпо прикључења нових корисника. Ово је веома битно како је планирано да гасификациони систем буде водећи систем за снабдевање топлотном енергијом стамбених, пословних и индустријских потрошача на територији Општине.

5.3.3. Снабдевање топлотном енергијом

Организовано снабдевање топлотном енергијом на територији општине Врбас се врши путем предузећа ЈКП Стандард, односно домаћинства и дела привредних субјеката из сопствених извора топлотне енергије. Као енергенти се користе гас, нафта и нафтни деривати, електрична енергија, дрво и угаљ, а у малој мери и обновљиви извори енергије.

Са становишта заштите животне средине, у наредном периоду, генералне смернице покривања стамбених и пословних потреба за топлотном енергијом у општини биће усмерене ка превасходном коришћењу гаса. Такође, у укупној потрошњи значајније место би требало да има и коришћење алтернативних и обновљивих извора енергије, са примарним циљем редукције броја индивидуалних ложишта на традиционалне енергенте, док би делови насеља Врбас и даље били подмиривани из топлотификационог система.

Тренутно су само делови насеља Врбас са вишепородичним становањем покривени системом централног снабдевања топлотном енергијом путем блоковских котларница, које као погонско гориво најчешће користе мазут. Функционисање овог система је под ингеренцијама ЈКП „Стандард“, а он се састоји од шест блоковских котларница (појединачних капацитета): а) Блок Сава Ковачевић (4 котла укупне инсталисане снаге 4,65 MW, са режимом рада $110/75^{\circ}\text{C}$ и регулацијом температуре у 12 подстаница); б) блок Васиљ Копривица (3 котла укупне инсталисане снаге 5,23 MW, са режимом рада $110/70^{\circ}\text{C}$, регулација температуре се врши директно у котларници, 11 подстаница у подсаставу); ц) Солитер (1 котао укупне снаге 3,5 MW, режима рада $110/70^{\circ}\text{C}$ и директном регулацијом температуре у котларници, опслужују је 4 подстанице); д) „блок 18“ (2 котла укупне инсталисане снаге 2,3 MW, режим рада $110/70^{\circ}\text{C}$ уз регулацију температуре у у котларници, у свом саставу опслужује 4 подстанице); е) блок 106 (1 гасни котао новијег датума производње инсталисане снаге 1.12 MW и режима рада $100/70^{\circ}\text{C}$, аутоматска регулација температуре у котларници); и ф) ЦФК - Центар за физичку културу „Драго Јововић“ (1 котао инсталисане снаге 2,32 MW).

Комплетан систем испоручује топлотну енергију за 1.114 физичких (грејна површина од 60.203 m^2) и 53 правна лица (грејна површина од $11.947,6 \text{ m}^2$). У свим котларницама система у периоду 05-22 часа се врше дежурства у циљу контроле рада система и евентуалних интервенција у котларници, на линији топловода и инсталацијама у објектима прикљученим на котларнице.

Потрошачи су прикључени на блоковске котларнице топловодима укупне дужине од 2,2 км који су изведени на два начина: а) термоизолованим цевоводом положеним у канале (1,1 км); или б) цевоводом од предизолованих цеви положеним бесканално у земљу (1,1 км). Топловоди од предизолованих цеви се налазе у добром стању, док су поједине деонице друге варијанте топловода у доста лошем стању, што проузрокује одређене губитке током дистрибуције топлоте.

Генерална оцена техничког стања опреме за производњу и инсталације за трансфер топлотне енергије је њихова дотрајалост (неке од котларница су започеле са радом још 1969. године) и дуг

период неуплаћања у инвестиционо одржавање и осавременавање. Најбитније мане система за снабдевање топлотном енергијом су препознате у: а) непостојању аутоматске регулације температуре грејане воде; б) као енергент доминира мазут (у 5 од 6 котларница); ц) концепцијски застарели котлови малог степена искоришћења и ниске енергетске ефикасности; д) ограничени капацитети котларница који не могу примити у систем потенцијално нове потрошаче; е) неадекватна цевна арматура за подешавање протока топле воде, док су поједине деонице топловода у технички лошем стању; ф) израубованост цевне инсталације и грејних тела, као и често нестандартна величина радијатора у односу на грејну површину просторија крајњих корисника; г) непостојање система за мерење утрошка топлотне енергије корисника (калориметара у топлотним подстаницама и алокатора на грејним телима); итд.

Оцењено је да је садашњи систем производње и дистрибуције топлотне енергије ниског степена економске одрживости. Урађена је предстудија, односно техно-економска анализа изградње дистрибутивног система даљинског грејања насељеног места Врбас, који би подмиривао топлотном енергијом како стамбене зграде, тако и пословни простор, индивидуалне куће (домаћинства), објекте друштвеног стандарда и администрације, индустрију и остало. Такође, урађена је и студија топлотног извора, прве фазе изградње система даљинског грејања за централну градску зону Врбаса. Систем би обједињавао 122 топлотне подстанице и 32,5 км топловода, поседовао би инсталисану снагу од 155 MW, а процењена вредност базног улагања у изградњу је око 33,8 мил ЕУР. Систем би био прикључен на посебан енергетски извор (енергана-топлана на гас), чиме би се створили предуслови гашења блок-котларница на мазут.

5.3.4. Енергетска ефикасност

Стратегија развоја енергетике је један од основних аката којима се утврђује политика управљања енергетским ресурсима и планира унапређење енергетике на нивоу општине Врбас. За њену реализацију је неопходно утврдити стање енергетских ресурса и ниво и начин задовољења енергетских потреба, као и дефинисати будуће потребе, имајући у виду дугорочни привредни и друштвени развој у општини Врбас. Сама стратегија треба да омогући коришћење енергије на еколошки најприхватљивији начин, те начин који обезбеђује што већу сигурност снабдевања енергентима.

Крајем децембра 2012. године Скупштина општине Врбас усваја Стратегију енергетског развоја општине Врбас 2013-2020. године (са акционим планом за 2013. годину). Стратегија представља оквирне иницијативе, потребне за промовисање енергетске ефикасности у свим секторима енергетике општине, посебно у домену финалне енергетске потрошње, укључујући и иницијативе за повећано коришћење алтернативних и обновљивих извора. Значајан циљ овог документа је и ширење знања, искустава и друштвене бриге у области енергетске ефикасности, као и развој и подршка специфичних регулаторних и других мера које би допринеле рационалнијој употреби енергије у областима њене производње, преноса и финалне потрошње.

Побољшање енергетске ефикасности спада међу најснажније механизме за побољшање сигурности снабдевања енергијом и максимално могућег испуњења захтева заштите животне средине, као и за унапређење конкурентности локалне индустрије, стварање новог тржишта енергетских услуга и побољшање социо-економског стања на подручју општине.

У прилог реченом иде и чињеница да је у марту 2013. године Скупштина Србије усвојила Закон о ефикасном коришћењу енергије, који треба да допринесе повећаној сигурности снабдевања, смањењу увозне зависности (33,6% енергената се увози), повећању конкурентности привреде и стандарда грађана. Закон је усклађен са стратешким смерницама и међународним обавезама Србије које предвиђају уштеде у бруто финалној потрошњи енергије до 2018. године од најмање 9%, паралелно са смањењем емисије угљен диоксида за око 9% до 2030. године.

Закон предвиђа и постојање Фонда за енергетску ефикасност, из кога ће се по јавном конкурс додељивати средства за инвестиционе пројекте и активности усмерене на ефикасније коришћење енергије у приватним, јавним, пословним и другим објектима. Финансираће се пројекти замене и модернизације котлова и топлотних подстаница, грејних инсталација, унутрашњег осветљења, коришћења обновљивих извора енергије у индустрији и комуналним системима, и остало. Као примарни услов пројектне прихватљивости поставља се израда елабората о енергетској ефикасности. Фонд ће се активирати са почетком 2014. године.

Ингеренције у решавању питања из области енергетске ефикасности на територији општине су од априла 2011. године поверене ЈП „Дирекција за изградњу Врбас“. Такође, од јула 2011. године

установљена је локална Канцеларија за енергетски менаџмент (КЕМ), која послује у саставу ЈП „Дирекција за изградњу Врбас“.

Међу примарним активностима програма енергетског менаџмента општине, које се изводе ради остварења циљева локалне енергетске политике, препознати су идентификација, припрема и реализација пројеката енергетске ефикасности, попут: јачање институционалног спровођења енергетске политике на локалу; обезбеђење континуираног и оптималног снабдевања енергијом свих потрошача; редукција потрошње енергије финансиране из општинског буџета, уз задржавање одговарајућег квалитета комуналних услуга и комфора у јавним објектима; редукција потрошње енергије у приватном и комерцијалном сектору до нивоа који не угрожава квалитет становања и обављања привредних делатности, као и редукција потрошње енергије у јавним комуналним предузећима, уз задржавање одговарајућег квалитета пружених услуга; потенцирање употребе обновљивих извора енергије, уз максимално коришћење локално доступних ресурса; обезбеђење услова приступачности што већем броју корисника различитих енергената и услуга јавних комуналних предузећа; минимализација негативних утицаја коришћења енергије и извођења привредних активности на животну средину; и остало.

Постоји и предлог оснивања регионалних канцеларија за енергетски менаџмент на територији АП Војводине, где би се у случају да покрајински секретаријат усвоји модел регионалних канцеларија, на моделу Врбаса као пилот пројекта у најкраћем могућем временском року утврдило колики је заправо реалан обухват једне регионалне канцеларије. Предложено је да потенцијална регионална канцеларија у Врбасу обухвати следеће општине: Врбас, Кулу, Оџаке, Србобран, Мали Иђош и Бечеј. Регионалне канцеларије би омогућиле увид у потрошњу енергије, као и могућност директног управљања и контролу исте на широј територији.

Реализација програма енергетске ефикасности се сусреће са бројним ограничењима, међу којима се истичу: константан раст цена енергената, као и нереални паритети како међу енергенатима, тако и између енергената и добијене електричне енергије; негативни утицај светске економске кризе и недостатак инвестиционих средстава маргинализују поменуте програме; одсуство озбиљне дугорочне енергетске политике у односу на крајње потрошаче енергије; цена енергије има изражену социјалну димензију, односно често је у функцији одржавања социјалног статуса становништва; евидентно техничко-технолошко заостајање елемената енергетске инфраструктуре у свим секторима потрошње енергије за развијеним државама;

У оваквим околностима потрошачи енергије најчешће немају економског интереса да улажу у пројекте повећања енергетске ефикасности, иако би они морали поседовати високу дозу перманентности. Ово је нарочито потребно истаћи са становишта да су многи енергетски системи одређеним делом дотрајали, док су карактеристике већине досада изграђених објеката често неусаглашене са актуелним стандардима и препорукама градње.

На територији општине су у претходном периоду реализовани многи пројекти из области рационализације потрошње енергије. Међу њима се истичу: замена котлова у О.Ш. „Братство јединство“ у Куцури; инвестициони програм санације енергетских губитака на О.Ш. „20 октобар“ и О.Ш. „П. П. Његош“; замена фасадне столарије у општој болници; опремање Геронтолошког центра (домско одељење у Куцури и Врбасу) соларним колекторима; реконструкција јавне расвете у свим насељеним местима општине (урађени су потребни тестови и анализе, како би се сагледале потенцијалне енергетске уштеде и економски ефекти по реконструкцији, а у току су активности на изради катастра јавне расвете); и остало.

Почевши са априлом 2013. године Министарство грађевинарства и урбанизма је започело издавање енергетских пасоша, те је тим поводом ресорно министарство доделило ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас дозволу за издавање сертификата о енергетским својствима објеката високоградње, с обзиром да је планирано да на републичком нивоу сви нови објекти, као и постојећи објекти који се реконструишу, адаптирају или енергетски санирају не могу добити употребну дозволу уколико техничка документација не садржи и енергетски пасош, документ који би требало да усагласи елементе о: облику, положају и повољној оријентацији објеката; коришћењу термоизолационих материјала приликом изградње; употреби енергетски ефикасних осветних тела; постављању соларних панела где техничке могућности то дозвољавају; могућности уградње аутоматског система за регулацију потрошње свих енергетских уређаја у објекту; и остало.

5.4. Водоснабдевање и каналисање отпадних и атмосферских вода

5.4.1. Водоснабдевање

Организовано снабдевање водом за пиће, на територији општине, базира се на шест независних водоводних система, односно у сваком насељу (Врбас, Бачко Добро Поље, Змајево, Куцура, Савино Село и Равно Село) се вода обезбеђује потрошачима преко сопственог водоводног система из локалних изворишта. Рад водоводних система је под надлежношћу ЈКП „Комуналац“ Врбас из Врбаса, чија делатност поред осталог подразумева и пречишћавање и дистрибуцију воде, као и одржавање јавних чесми на територији општине.

Капацитет водоводног система насеља Врбас задовољава тренутне потребе становништва за водом, при чему се налази на горњој граници искоришћености, те је лимитиран непостојањем значајнијих резерви. Систем чине следећи елементи: изворишта воде (бушени бунари - обезбеђење воде за пиће се врши каптирањем подземних вода основног водоносног комплекса); постројење за припрему воде; резервоарски простор са станицом за хлорисање; црпна станица; и дистрибуциона мрежа. Поред јавног водовода већа индустријска постројења у насељу располажу сопственим изворима водоснабдевања (миководоводни системи).

Извориште воде је лоцирано јужно од града, уз пут Врбас-Куцура. Захватање подземне воде се врши из 11 бушених бунара из два водоносна слоја. Прва издан се каптира са пет бунара (дубине до 70 м), док се друга издан каптира са шест бунара (дубине до 160 м). Квалитет воде из прве издани захтева третман на постројењу за припрему воде (капацитета 50 л/сек.). Третман подразумева редукцију садржаја гвожђа (деферизација), амонијака и мангана (деманганизација), односно обогаћивање воде кисеоником уз елиминацију непожељних гасова (угљен-диоксида и водоник-сулфида).

Резервоарски простор чине два полуукопана резервоара укупне запремине 2.250 м³ (бетонски резервоар запремине 1.250 м³ и метални резервоар запремине 1.000 м³). Сiroва вода се из дубоких бунара пумпама потискује у бетонски резервоар, док се сирова вода из плитких бунара пумпама потискује ка постројењу за третман сирове воде, а потом се пречишћена вода потискује у метални резервоар. Након дезинфекције хлором, вода се из оба резервоара одводним цевоводима (гравитационо) одводи у црпну станицу, одакле се путем шест центрифугалних пумпи са фреквентним регулатором (укупног инсталисаног капацитета 250 л/сек.) и четири хидрофора потискује ка насељу Врбас.

Дистрибуциона мрежа је углавном прстенаста, док је у појединим деловима она граната (у периодима повећане потрошње воде често доводи до застоја у водоснабдевању). Има дужину од 104,5 км (око 45% укупне дужине водоводне мреже на територији општине), а изграђена је претежно од азбестноцементних цеви (око 80%), те пластичних PVC и PE цеви (око 20%).

Са становишта тренутних потреба за пијаћом водом и физичког стања елемената система за водоснабдевање, претпоставља се да систем у блиској будућности неће задовољавати укупне потребе потрошача у насељу Врбасу. Разлог овоме је напуштање дубоких бунара услед недовољног капацитета, као и нагли пад издашности постојећих плитких бунара, што наводи на неопходност повећања експлоатационог капацитета водозахвата. Такође, постоји изражена потреба реконструкције и модернизације дистрибутивне мреже.

Водоводни систем Бачког Доброг Поља снабдева становништво насеља водом из три бушена бунара (дубине 205-220 м) који каптирају другу издан. Притисак у мрежи је регулисан путем хидрофорске станице (два хидрофора), а сирова вода се из бунара бунарским пумпама потискује преко хидрофорског постројења, где се врши дезинфекција воде, директно у дистрибуциону мрежу. Водоводна мрежа је дужине од око 25 км и изграђена је од пластичних PVC и PE цеви.

У свим сеоским насељима општине квалитет воде не одговара нормативима за воду за пиће, те је забрањено коришћење воде за пиће из јавних водовода због повећане концентрације арсена.

Водоводни систем Змајево црпи воду из три бушена бунара (дубине 200-205 м), који каптирају другу издан. Притисак у мрежи се регулише преко хидрофорске станице са два хидрофора. Сирова вода се из бунара бунарским пумпама потискује преко хидрофорског постројења директно у дистрибуциону мрежу. У потисном цевоводу се врши дезинфекција воде. Водоводна мрежа је дужине од око 28 км и изграђена је највећим делом од пластичних PVC цеви, а мањим од PE и азбестноцементних цеви.

Водоводни систем Куцура снабдева становништво насеља водом из три бушена бунара (дубине 200-220 м), који каптирају другу издан. Два бунара потискују воду бунарским пумпама преко

хидрофора у дистрибуциону мрежу, док трећи директно потискује воду у мрежу без хидрофорског постројења. Водоводна мрежа је дужине од око 24,3 км и изграђена је претежно од азбестноцементних цеви (75%), док је остатак од пластичних PVC и PE цеви.

Водоводни систем Савиног Села црпи воду из два бушена бунара (дубине до 75 м), који каптирају прву издан. Сирова вода се из плитких бунара бунарским пумпама потискује у резервоар капацитета 50 м³, одакле се гравитационо одводи до црпне станице. Тамо се центрифугалним пумпама преко хидрофорског постројења (након дезинфекције) вода потискује у дистрибутивну мрежу. Водоводна мрежа је дужине од око 18,9 км и изграђена је од пластичних PVC цеви.

Водоводни систем Равног Села снабдева становништво водом из три бушена бунара, од која два каптирају другу издан која продукује тзв. жуту воду, док један каптира прву издан која продукује тзв. белу воду. Сирова вода се из дубоких бунара бунарским пумпама потискује преко хидрофорског постројења, центрифугалних пумпи и дегазатора у водоводну мрежу, док се вода из плитког бунара директно дистрибуира у водоводну мрежу. Водоводна мрежа је дужине од око 26,8 км и изграђена је претежно од пластичних PVC и PE цеви.

Следећом табелом су приказани основни елементи водоснабдевања за територију општине Врбас. Интересантно је да је општински показатељ доступности водоводног система домаћинствима доста изнад републичког просека.

Табела бр. 9. Водоснабдевање и доступност водоводног система

Територијална јединица	Број домаћинстава *	Σ захваћене воде (у 000 м ³)	Σ испоручене воде за пиће (у 000 м ³)	Број прикључака на водовод	Доступност водоводног система (у %)
Република Србија	2.487.886	657.720	451.632	2.039.942	82,0
Регион Војводине	696.157	142.448	111.301	638.744	91,7
Јужнобачка област	222.164	49.873	37.900	217.876	98,1
Општина Врбас	14.025	2.921	2.721	14.000	100

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014; * према подацима са пописа из 2011, преузето са <http://juznobacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>; ** у јануару 2014. године број прикључака на водоводну мрежу је износио 15.317.

И поред високог степена доступности водовода житељима Општине, основни недостаци постојећих система за дистрибуцију воде су садржани у: непотпуној санитарној заштити изворишта воде; непостојању катастра водоводних објеката и инсталација; висок степен искоришћења капацитетом лимитираних изворишта и постројења за припрему воде; неодогавајући квалитет сирове воде, односно, непостојање адекватног третмана сирове воде (фабрика воде) на територији општине; рестрикције у дистрибуцији воде у летњем периоду услед смањеног притиска у водоводној мрежи; дотрајалост, недовољни капацитет, техничка ограничења и слаб квалитет (азбестноцементне цеви) већег дела дистрибутивне мреже; упуштање непречишћених отпадних вода у основну каналску мрежу доводи до контаминације плитких водоносних слојева; неједначен ниво квалитета пружених комуналних услуга; и остало.

Претходно речено у први план ставља следеће активности, чија би реализација поправила тренутну слику у водоснабдевању на територији општине Врбас: а) формирати ново ЈКП у области водоснабдевања, а које ће преузети одговорност за производњу и дистрибуцију довољних количина квалитетне воде за пиће по реалним ценама; б) увести ГИС систем који ће пратити рад свих комуналних система; в) извршити геодетско снимање свих постојећих објеката водоводног система који нису евидентирани у катастру и исте уписати, а паралелно са тиме изградити пројектну документацију за све предвиђене радове на изградњи, доградњи и реконструкцији елемената водоводних система који је не поседују; г) унапредити квалитет и квантитет водоснабдевања путем: изградње фабрике воде у насељеном месту Врбас која ће подмиривати потребе за водом за пиће прописаног квалитета свих житеља општине; изградити и реконструисати постојеће инфраструктурне системе ради повећања њихове ефикасности (замена азбестноцементних цеви у Врбасу; реконструкција и доградња водоводне мреже у индустријској зони (Кулски пут) у Врбасу; изградња новог бунара и реконструкција водоводне мреже цевима одговарајућег пречника у Бачком Добром Пољу; изградња новог бунара и реконструкција водоводне мреже на рубним деловима насеља Куцура); и остало.

У протеклом периоду на територији општине су реализовани следећи пројекти везани за водоснабдевање: израђена су три бунара на водозахвату са кога се водом снабдевају грађани насеља Врбас; израђен је по један бунар у насељима Бачко Добро Поље и Куцура; реконструисан је део водоводне мреже на територији комплетне општине.

Треба напоменути да је дугорочно гледано у плану организовано снабдевање довољним количинама воде, задовољавајућег притиска и највишег квалитета свог становништва са територије општине Врбас изградњом регионалног система водоснабдевања (бачког регионалног система). Он би према Просторном плану Републике Србије настао груписањем постојећих и планираних појединачних водоводних система (месних и групних водоводних система на простору насеља: Апатин, Сомбор, Оџаци, Бач, Кула, Мали Иђош, Бачка Топола, Врбас, Србобран, Бечеј и Нови Бечеј), који би се могли по потреби раздвајати на делове или спајати у јединствен систем. Основно извориште овог система би биле алувијалне издани Дунава на сектору од Бездана до Богојева, уз коришћење постојећих локалних изворишта.

Према просторном плану за општину Врбас, планирани нови општински водоводни систем (фабрика воде) покриваће сва насељена места општине, а снабдевање водом санитарног квалитета биће усаглашено са нормом потрошње санитарне воде и износиће до 200 л/ст/дан. Водозахват ће бити оличен у постојећем водозахвату за насељено место Врбас на коме су планирана одређена проширења (примарно изградња бунара за захватање плитке водоносне издани).

Предвиђена прерада сирове воде обезбедиће висок квалитет воде у водоводном систему, а предвиђени капацитет прераде воде износиће $Q_{\text{макс.дн.}}=350$ л/с, од чега је 250 л/с намењено насељу Врбас, а 100 л/с осталим насељима. Прерада ће подразумевати аерацију, филтрацију и дезинфекцију воде, уз њено озонирање и третман на ГАУ4 филтерској испуни. Унутар комплекса за прераду воде планира се изградња нове пумпне станице за потребе дистрибуције воде према насељеним местима, као и обједињавање постојећих резервоара изградњом новог запремине 2.500 м³. Примарна дистрибуциона водоводна мрежа профила Ø 200 мм ће дуж Западног правца повезати насеља Куцуру, Савино Село и Косанчић, а дуж Јужног правца насеља Бачко Добро Поље, Змајево и Равно Село. Постојећи бушени бунари у насељеним местима би се по надоградњи тренутних хидрофорских постројења, те замени дела постојеће водоводне мреже, задржали као алтернатива у случају ванредних ситуација.

5.4.2. Каналисање отпадних и атмосферских вода

Само у насељу Врбас постоји систем за каналисање отпадних и атмосферских вода. Израђена је зацељена канализациона мрежа за одвођење фекалних отпадних вода, и у једном делу атмосферских вода, по сепаратном систему, као и отворена улична каналска мрежа за одвођење атмосферских вода. Извођење свих активности за неометано функционисање система за каналисање отпадних вода на територији општине је под ингеренцијама *ЈКП Комуналац*, чија делатност поред осталог подразумева и пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода.

Канализациони систем се функционално састоји из више сливних подручја која су међусобно повезана путем 14 црпних станица са 33 пумпе. Прихваћене комуналне отпадне воде се усмеравају према локалитету предвиђеном за будуће Централно постројење за пречишћавање отпадних вода (ЦППОВ), односно упуштају се без пречишћавања у крајњи реципијент, канал Д-Т-Д (Богојево-Бечеј). Индуријска постројења нису прикључена на постојећу канализациону мрежу. Канализациона мрежа је дужине од око 72 км, а израђена је претежно од пластичних PVC цеви (78%), а у мањој мери од бетонских, ливено-гвоздених, азбестноцементних, PE и PE спиралних цеви.

У овом тренутку, одвођење атмосферских вода није решено заокруженим (потпуно формираним) системом. У неким деловима насеља Врбас атмосферске воде се одводе зацељеном атмосферском канализацијом, а у осталим отвореним уличним каналима и јарковима најчешће положеним уз саобраћајнице. Канализациона мрежа је укупне дужине од око 14 км, израђена је од бетонских, керамичких и пластичних цеви, а покрива најугроженије делове центра насеља Врбас. Прикупљена атмосферска вода из насеља Врбас се одводи једним делом атмосферском канализацијом, а другим делом фекалном канализацијом ка крајњем реципијенту атмосферских вода Основној каналској мрежи (ОКМ), коју чине постојећи канали Врбас-Бездан и Бечеј-Богојево.

Делови насеља без отворене каналске мреже су суочени са проблемом немогућности потпуне евакуације атмосферске воде током падавина јачег интензитета. Тамо се један део атмосферских вода улива у постојећи канализациони систем за одвођење фекалних вода, док се други део разлива на зелене површине, односно, задржава у локалним депресијама.

Значајан проблем представља и квалитет воде која се одводњава преко Детаљне каналске мреже (ДКМ), односно канала II реда (канала I-61 и I-64), с обзиром да се у њих испуштају отпадне воде индустријских постројења (најчешће примарно непречишћене), чиме се површинске воде, као и природни и вештачки водотокови излажу интензивној деградацији. Треба опет нагласити да садашњи начин канализације отпадних комуналних, а нарочито индустријских отпадних вода значајно утичу на загађење Великог бачког канала у делу који пролази кроз само насељено место Врбас.

У осталим насељеним местима општине (Бачко Добро Поље, Змајево, Куцура, Савино Село и Равно Село) канализација и одлагање отпадних вода се врши локално, путем септичких јама. Примена оваквог, неодговарајућег техничког решења узрокује релативно честа загађења подземних вода и земљишта, чиме су непосредно угрожени животна средина и здравље локалног становништва. У поменутим насељима је у току изградња канализационе мреже, као и потисних цевовода (Западног правца који обједињује насеља Савино Село, Куцуру и Косанчић, и Јужног правца који обједињује насеља Равно Село, Змајево и Бачко Добро Поље) којим ће се канализација у селима повезати са будућим ЦППОВ. Атмосферске воде се одводе отвореним уличним јарковима и каналима.

Следећом табелом су приказани основни елементи канализације отпадних вода на територији општине Врбас. Како је само насељено место Врбас покривено канализационом мрежом, то је општински показатељ доступности поменутог система прилично испод републичког и покрајинског просека. Дрastiчно побољшање поменутог показатеља се очекује са завршетком радова на изградњи ЦППОВ и интеграцијом канализационих мрежа на целој територији општине.

Табела бр. 10. Доступност система за канализацију отпадних вода

Територијална јединица	Број домаћинстава *	Σ испуштене отпадне воде путем система (у 000 м ³)	Σ пречишћене отпадне воде (у 000 м ³)	Број домаћинстава прикључених на канализацију	Процент домаћинстава прикључених на канализацију
Република Србија	2.487.886	431.080	49.786	1.437.515	57,8
Регион Војводине	696.157	102.723	15.591	316.926	45,5
Јужнобачка област	222.164	35.877	1.325	139.520	62,8
Општина Врбас	14.025	2.538	*	5.200	37,1

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2014, Републички завод за статистику, Београд 2014; * према подацима са пописа из 2011, преузето са <http://juznobacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>; ** у јануару 2014. године број домаћинстава прикључених на канализацију износио је 5.780.

Недостаци садашњег канализационог система су препознати у: непостојању постројења за пречишћавање отпадних вода, односно директно упуштање непречишћених отпадних вода у реципијенте; сепаратни начин одвођења отпадних и атмосферских вода у насељу Врбас не покрива цело подручје изграђеног канализационог система; непостојању јединственог централизованог канализационог система за цело подручје општине, односно непостојању канализационе мреже за сакупљање комуналних отпадних вода у свим насељеним местима општине; честом испуштању и дренажу непречишћених отпадних вода у подземне слојеве; израженом загађењу појединих деоница детаљне и основне каналске мреже, као последица директног упуштања отпадних вода у реципијенте; незадовољавајућем одржавању уличне отворене каналске мреже и уличних ригола у насељеним местима, што јача ризик од потенцијалног изливања површинске воде на ниске терене; нерешеном питању финансирања, изградње и одржавања постојећег и будућег комуналног система за канализацију отпадних вода (неекономске цене пружених услуга и проблеми у функционисању комуналног предузећа); и остало.

Наведени недостаци дају императив реализације следећих активности усклађених са циљевима из домена канализације отпадних и атмосферских вода на територији општине: а) унапредити систем пречишћавања отпадних вода (комуналних и индустријских) путем довршетка изградње централног постројења за пречишћавање отпадних вода (ЦППОВ) у насељеном месту Врбас. Његова основна функција би била да примарно пречишћене индустријске воде (претходно предпречишћавање код загађивача) и комуналне воде пречисти до нивоа квалитета прописаног стандардом (ниво који обезбеђује II класу квалитета воде), како би се оне неометано упустиле у постојеће реципијенте без последица по животну средину; б) завршетак радова на изградњи канализационих мрежа у свим насељима Општине и њихово повезивање са ЦППОВ потисним цевоводом; ц) извршити геодетско снимање и легализацију свих комуналних објеката унутар система канализације који нису уписани у

катастар; д) изградити пројектну документацију за решавање проблема одвођења атмосферских вода у свим насељеним местима општине, паралелно са одржавањем постојећих атмосферских канала и јаркова; е) стимулирати грађане свих насељених места да се прикључе на систем канализације по завршетку његове изградње; ф) формирати ново јавно комунално предузеће са ингеренцијама над одржавањем система и објеката за одвођење и пречишћавање отпадних и атмосферских вода на територији општине Кула и Врбас. Планирано би се остварило у складу са договором на нивоу поменутих општина; г) уједначити ниво и квалитет пружених комуналних услуга на целокупној територији; х) увести ГИС систем који ће пратити рад свих комуналних система; и) након пуштања у функцију ЦППОВ, приступити чишћењу каналске мреже, превасходно Великог бачког канала.

У протеклом периоду на територији општине су реализовани или је почела реализација следећих пројеката везаних за канализацију отпадних и атмосферских вода: а) готово је завршена реконструкција постојећих и доградња недостајућих сегмената канализационе мреже на територији комплетног насеља Врбас. Паралелно, у току су радови на изградњи канализационе мреже у преосталим насељеним местима општине. За завршетак поменутих послова потребно је обезбедити око 6,5 милиона ЕУР; б) априла 2011 године је започела изградња заједничког ЦППОВ за општине Врбас и Кула, финансирана из донације делегације ЕУ у Србији (кроз ИПА пројекат додељено је 13 милиона ЕУР). Прихвативши донацију, општина се обавезала да реализује изградњу система за прикупљање и транспорт отпадних вода, као и да изгради пратеће елементе инфраструктуре неопходне за рад ЦППОВ.

Према просторном плану за општину Врбас планирани су отворени сепаратни каналски системи за одвођење атмосферских вода насталих на подручјима насеља и у атару Општине Врбас, који би се базирали на даљем унапређењу постојећих каналских система. Крајњи реципијент атмосферских вода биће Основна каналска мрежа (ОКМ) унутар хидросистема Д-Т-Д, али искључиво преко постојеће Детаљне каналске мреже (ДКМ) која се простире на гравитационом подручју ОКМ (условљено водопривредним условима ЈВП Воде Војводине) и која је сачињена од међусобно повезаних канала II и III реда. На појединим деоницама отворени каналски системи се могу местимично или у потпуности зацевити. Питање контроле квалитета и количине упуштених атмосферских вода у реципијенте предвиђа изградњу таложника на местима њиховог улива.

5.5. Урбанизам

Међу многобројним активностима Јавног предузећа за грађевинско земљиште, изградњу и путеве „Дирекција за изградњу“ Врбас су и активности везане за просторно и урбанистичко планирање, односно обављање послова планирања и уређења простора и насеља кроз израду планова, програма, пројеката и урбанистичке документације. Пословање поменутог предузећа је унутар важеће законске регулативе, те је усаглашено са свим релевантним стратешким документима на националном и регионалном нивоу, а првенствено се ослања на: Закон о јавним предузећима (Службени гласник РС, бр. 119/2012); Закон о планирању и изградњи (Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС и 98/2013 - одлука УС); Закон о грађевинском земљишту (Службени гласник РС, бр. 44/1995, 16/1997 и 23/2001); Закон о пољопривредном земљишту (Службени гласник РС, бр. 62/2006, 65/2008 - др. закон и 41/2009); Закон о експропријацији (Службени гласник РС, бр. 53/1995, Службени лист СРЈ, бр. 16/2001 - одлука СУС и Службени гласник РС, бр. 20/2009 и 55/2013 - одлука УС); Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину (Службени гласник РС, бр. 135/2004 и 88/2010); Закон о процени утицаја на животну средину (Службени гласник РС, бр. 135/2004 и 36/2009); Националну стратегију одрживог развоја (Влада Републике Србије, Београд, 2008, Службени гласник РС, бр. 57/2008); Просторни план Републике Србије од 2010 до 2020 године (Службени гласник РС, бр. 88/2010); Регионални просторни план Аутономне Покрајине Војводине до 2020 године (Службени лист АПВ, бр. 22/2011); Стратегију просторног развоја Републике Србије 2009-2013-2020 (Министарство животне средине и просторног планирања, Републичка агенција за просторно планирање, Београд, 2009); Одлуку о оснивању Јавног предузећа за грађевинско земљиште, изградњу и путеве „Дирекција за изградњу“ из Врбаса (Службени лист општине Врбас, бр. 9/1998); Одлуку о промени оснивачког акта Јавног предузећа за грађевинско земљиште, изградњу и путеве „Дирекција за изградњу“ Врбас (Службени лист општине Врбас, бр. 2/2013); Статут ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас; и остало.

У области урбанистичког планирања, у складу са претходним Законом о изградњи урађена је урбанистичка документација за сва насељена места у општини Врбас. На снази је Просторни план општине Врбас, План генералне регулације за насељено место Врбас, планови генералне

регулације за насељена места Равно Село, Бачко Добро Поље и Змајево и планови генералне регулације са детаљном регулацијом јавног грађевинског земљишта за насељена места Куцура и Савино Село. У 2012. години урађене су и измене и допуне планова генералне регулације насеља Куцура, Змајево и Равно Село. У фази усвајања су и измене и допуне Плана генералне регулације за насељено место Врбас.

На снази су планови детаљне регулације блокова бр. 44, измене плана детаљне регулације блока бр. 44, блока бр. 35, 27 и 36, дела блока бр. 93 и 97, 96, план детаљне регулације градског гробља у Врбасу блок бр. 72, план детаљне регулације централног постројења за пречишћавање отпадних вода Врбаса и Куле у Врбасу, план детаљне регулације радне зоне у Врбасу у блоковима бр. 88, 89, 96, 97 и 98.

У изради су планови детаљне регулације блока бр. 26 и 77 у Врбасу. Према програму пословања, планирано је да током 2014. године ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас усмери своје активности ка: изради плана детаљне регулације блокова бр. 25, 20, 32 и 31 у Врбасу, те изради плана детаљне регулације јужне и северне обилазнице. Такође, треба интензивирати инфраструктурно опремање блокова и зона у којима је започета изградња, а који су само делимично опремљени.

Активности на изради Планова су дуготрајне и скупе због обавеза прибављања неопходних услова од надлежних предузећа, те прибављања катастарско-топографских подлога и самог поступка усвајања планова. Такође, постоји неопходност да пратеће службе, попут катастра, морају да на адекватан начин одговоре на потребе савременог инвестиционог планирања.

По изради урбанистичко-планске документације, неопходно је приступити експропријацији планираног јавног земљишта, те изради пројектне документације, а потом и изградњи комплетне инфраструктуре. Земљиште обухваћено проширеним грађевинским подручјем-радна зона у Врбасу у блоковима бр. 88, 89, 96, 97 и 98 је највећим делом неизграђено земљиште у приватном власништву, што потенцијално може успорити поступак привођења намени планираног простора.

Међу обавезама органа локалне власти је и стварање услова неометаног приступа јавним документима и плановима за своје грађане и потенцијалне инвеститоре. Данашњи развој информатике може уз релативно ниска улагања олакшати извршење ове обавезе, установљивањем нових корисничких сервиса који би пружали информације о простору, о инфра и супра структури, о постојећим плановима и могућностима спровођења планова на свим нивоима.

Другим речима, користећи постојећу информатичку инфраструктуру, уз одређене напоре би се поставио ГИС систем, као поуздан, заједнички информациони систем, који би општинске и државне службе заиста ставио у службу грађана и инвеститора, те им помогао у решавању проблема спровођења урбанистичких планова и изградње објеката. Такође, систем би био у функцији стварања база података од користи урбанистима, вршиоцима услуга комуналне делатности и локалној самоуправи, а у каснијим фазама и носиоцима социјалне и здравствене заштите, образовања, науке, културе и осталима.

Тренутно на нивоу општине није имплементиран ГИС, иако се његовом имплементацијом очекује олакшан рад и виши квалитет пружених услуга општинске управе и будућих чланица система, и то са становишта давања комплетних и ажурних информација у интерној (међусобна комуникација чланица система) и екстерној комуникацији (комуникација са физичким и правним лицима).

Потребни кораци у области установљивања и имплементације ГИС би обухватили следеће активности: формирање ГИС центра; ступање у уговорне односе између ГИС центра и будућих чланица; доношење правилника о коришћењу ГИС, те креирање трошковника функционисања система и ценовника пружених услуга; дефинисање стандарда за креирање и ажурирање база података; уговарање уступања база података појединих чланица заједничком систему; изградња општинске екстранет мреже и дефинисање комуникационих параметара; прикупљање, креирање и имплементацију база података (графичке и табеларне); обуку администратора и корисника; израду нових модула (апликација) за заједничке потребе, те мониторинг и корекције система. Према одлуци СО Врбас у 2014. години је планиран рад на активностима израде стратегије ГИС, те развоја ГИС за општину Врбас, укупне вредности од 15 милиона динара.

5.6. СВОТ анализа за област инфраструктура

Снаге	Слабости
- Релативно повољне природне предиспозиције (физичко - географске), добар геостратешки (налази се у геометријском средишту Бачке) и саобраћајно - комуникативни (транзитни) положај општине (ослања се на Паневропски коридор 10., потенцијално лак приступ коридорима 5с и 4 те близина Паневропског коридора 7 - реке Дунав); - Постојање државних путева I и II реда; - Пружање железничких пружних праваца; - Развијена мрежа канала који припадају хидросистему Д–Т–Д (предвиђено кретање бродова депласмана 500 – 1.000 т); - Пристаниште у Врбасу (основни терминал водног транспорта – према Просторном плану општине); - Фиксна телефонија - пројектовани капацитет инсталисаних централа, квалитет сигнала, ширина панела пружених услуга, те примарна и секундарна приступна мрежа су на задовољавајућем нивоу. Територијом општине се пружају две магистралне линије оптичких каблова; - Остварена густина ТТ мреже у општини 41,5 је изнад републичког нивоа 40,6; - Постојање гасоводне мреже; - Велики потенцијал у коришћењу биомасе, као и могућност коришћења маргиналног земљишта за наменско гајење биомасе у енергетске сврхе. Изграђене аналитичке студије о расположивости биомасе; - Повољна ружа ветрова даје добре претпоставке за изградњу ветропарка; - Коришћење сунчеве енергије (активно и пасивно) за производњу топлоте и електричне енергије; - Могућност економског развоја везаног за геотермални потенцијал; - Постојање Стратегије енергетског развоја општине Врбас 2013 – 2020. године и установљивање канцеларије за енергетски менаџмент (КЕМ); - Функционисање ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас; - Израђен је Просторни план за општину Врбас; - Богатство подземним водама које имају велики значај у водоснабдевању становништва (плитке и дубоке издани) и организовано снабдевање	- Мала густина путне мреже на територији општине (0,25) далеко испод републичког просека (0,49); - Безбедност саобраћаја угрожава чињеница да се државни путеви I и II реда (одвијање већег дела транзитног саобраћаја) често пружају кроз насељена места унутар општине. Потреба дислокације транзитних путних праваца путем завршетка обилазница око насељених места. Побољшање услова хоризонталне и вертикалне путне сигнализације и пружних прелаза; - Недостатак материјалних и финансијских средстава локалне самоуправе, одговорне за стање локалних путева и пратеће инфраструктуре; - Железничка инфраструктура у релативно лошем стању; - Неискоришћени потенцијали речног (каналског) саобраћаја. Замуљеност пловних канала (редукована стандардом предвиђена дубина за ове пловне путеве) угрожава одвијање пловидбе. - Низак степен гасификације на територији општине. Гасом се тренутно неометано снабдевају само три насељена места (Врбас, Савино Село и Куцура), док су гасоводи у осталим насељима изграђени, али још ван функције; - Техничко стање опреме за производњу и инсталација за трансфер топлотне енергије је генерално лоше (дотрајалост услед дугог периода неулагања у инвестиционо одржавање и осавремењавање); - Доминира зависност од коришћења фосилних горива; - Недовољна информисаност надлежних државних органа, инвеститора и потрошача о могућностима и предностима производње и коришћења обновљивих извора енергије, те могућностима замене конвенционалних облика енергије; - Недостајући складишни простор за биомасу; - Недовољно развијена технологија производње алтернативне енергије; - Висок степен искоришћења капацитетом лимитираних изворишта и постројења за припрему воде (нагли пад издашности појединих издани – бунара) и потреба реконструкције и модернизације делова дистрибутивних мрежа

водом за пиће, на територији општине, базирано на шест независних водоводних система; - Систем за канализацију отпадних и атмосферских вода у насељу Врбас.	унутар водоводних система; - Непотпуна санитарна заштита изворишта воде и проблеми квалитета воде за пиће из јавних водовода; - У насељеним местима општине (Бачко Добро Поље, Змајево, Куцура, Савино Село и Равно Село) канализација и одлагање отпадних вода се врши локално, путем септичких јама; - Доступност система за канализацију отпадних вода домаћинствима (36,4%) је испод републичког просека (56,8%); - Директно упуштање непречишћених отпадних вода (комуналних и индустријских) у реципијенте и често дренажање непречишћених отпадних вода у подземне слојеве; - Недовољна инфраструктурна опремљеност индустријске зоне; - Недовољна развијеност локалног партнерства у функцији формулисања и имплементације пројеката инфраструктурне опремљености.
Шансе	Претње
- Изградња обилазница око уже зоне насеља; - Добри предуслови за развој бициклистичког саобраћаја; - Потенцијална реконструкција пружног правца БГД–НС–СУ у двоколосечну пругу, намењену кретању возова великих брзина; - Планирана изградња индустријских колосека и терминала за повезивање железнице са друмским саобраћајем (на месту садашње железничке станице); - Активнији развој привреде и наутичког туризма претпоставља изградњу пристанишних комплекса са пратећом инфраструктуром на каналу Бездан–Врбас (у блоку 96) и на каналу Врбас–Богојево (у Савином Селу), те изградња марине у Врбасу за спортско-рекреативне активности; - Чишћење канала у систему Д-Т-Д (обезбеђивање услова пловности); - Изградња и међурегионално повезивање мреже бициклистичких стаза; - Краткорочни и средњорочни планови „Телеком Србија“ а.д. иду у правцу даљег осавремењавања телекомуникационих чворишта фиксне телефоније у циљу пружања нових сервисних услуга корисницима; - Изградња малих хидроелектрана на ХС ДТД; - Урађена је техно-економска анализа изградње дистрибутивног система даљинског грејања насељеног места Врбас (систем би био прикључен на посебан енергетски извор енергана на гас);	- Мала заинтересованост Републике за крупнија улагања у детаљну реконструкцију постојећих и изградњу нових путних праваца I и II реда; - Развој и модернизација путне мреже на територији ширег региона није усаглашена са повећањем броја, носивости и брзином кретања возила. Такође, слаба заступљеност високо софистицираних решења у саобраћају; - Паралелно са растом потреба за електричном енергијом постоји реална потреба за заменом дотрајалих електроенергетских инсталација и опреме новом која има изражену енергетску ефикасност, за изградњом нове ТС 110/20 kV и нових ТС 20/0.4 kV, ревитализацијом преносне мреже (средње и нисконапонске) - 20 kV и 0.4 kV мрежу треба градити кабловски где год је то технички могуће; - Постојећи капацитети гасоводне мреже нису довољно искоришћени од стране индустрије и домаћинства (око 38%); - Висок степен ослањања на фосилна горива и неодговарајући паритети цена између енергената; - Само делови насеља Врбас са вишепородичним становањем су покривени системом централног снабдевања топлотном енергијом путем блоковских котларница; - Низак животни стандард и његов утицај на личне инвестиције грађана у елементе енергетске ефикасности; - Неуређеност законских прописа у области производње, промета и коришћења обновљиве енергије, као и компликована администрација

- Иницирање реализације пројеката повећања енергетске ефикасности и употребе ОИЕ, као и установљивање и имплементација стратешких докумената сектора енергетике у делу који се односи на област енергетске ефикасности и ОИЕ; - Потенцијална изградња погона на обновљиву енергију у оквиру система даљинског грејања, коришћење енергије произведене на сопственом имању за загревање кућа, пластеника и стаја, те допринос смањеној емисији гасова стаклене баште; - Изградња фабрике воде у насељеном месту Врбас - подмиривање потребе за водом за пиће прописаног квалитета свих житеља општине. Планови за изградњу интегралног регионалног система водоснабдевања (бачког регионалног система); - Завршетак изградње централног постројења за пречишћавање отпадних вода (ЦППОВ) у насељеном месту Врбас и завршетак радова на изградњи канализационих мрежа у свим насељима општине и њихово повезивање са ЦППОВ потисним цевоводом; - Повећање законодавне стабилности; - Усвојене националне стратегије многих привредних и друштвених области у средиште стављају значај физичке инфраструктуре. Речено води ка очекиваном расту инвестиционих улагања у саобраћајну, телекомуникациону и електроренергетску инфраструктуру у функцији стабилности националне привреде; - Искуство општине у вођењу и реализацији одређеног броја пројеката у области изградње инфраструктурних садржаја коришћењем расположивих средстава домаће и иностране инвестиционе подршке. Привлачење средстава из светских и ЕУ фондова за пројекте улагања у капиталне инфраструктурне капацитете; - Степен економске развијености привредних капацитета као један од предуслова интегралног развоја садржаја физичке инфраструктуре; - Интензивирање јавне (локалне) подршке реконструкцији и проширењу постојећих и изградњи недостајућих инфраструктурних капацитета; - Прекогранично партнерство и интер и интра регионално удруживање код реализације инфраструктурних пројеката.	одбијају заинтересоване инвеститоре; - Иницијално висока вредност инвестиција у капиталне инфраструктурне пројекте; - Нестабилност друштвено-политичког окружења и постојећи социо-економски проблеми у регионалном развоју Србије; - Недовољна финансијска подршка са националног нивоа и неконтинуирани прилив финансијских средстава намењених улагањима у инфраструктуру. Економска криза утиче на мањак и нестабилност извора финансирања.
---	--

5.7. Приоритети, циљеви и мере за област инфраструктура

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ИНФРАСТРУКТУРА	1.1. Инфраструктурно јачање општинске територије у циљу веће привредне конкурентности	1.1.1. Обезбеђење услова за динамичан раст инвестиционе активности у циљу повећања запослености
		1.1.2. Развој информационо-комуникационих технологија и садржаја везаних за енергетику
		1.1.3. Инфраструктурна обнова и модернизација урбаних центара у циљу развоја полицентричне структуре
	1.2. Инфраструктурно јачање општинске територије у циљу подизања животног стандарда становништва и заштите животне средине	1.2.1. Побољшање квалитета живота у циљу заустављања трендова депопулације
		1.2.2. Изградња водоводне инфраструктуре
		1.2.3. Побољшање управљања отпадом

6. КОНКУРЕНТНОСТ ПРИВРЕДЕ И ПРЕДУЗЕТНИШТВО – РАЗВОЈ СЕКТОРА МСПП

6.1. Оцена конкурентности привредних субјеката на подручју локалне самоуправе

Прехрамбена индустрија је стуб индустријске производње Врбаса, према обиму производње, производним капацитетима, препознатљивошћу брендираних производа, броју запослених и сл. Најзначајнији капацитети прехрамбене индустрије јесу: индустрија меса „Carnex“ д.о.о. шећерана „Бачка“ у саставу компаније „Sunoko“, д.о.о., кондиторска индустрија а.д. „Medela“, фабрика уља и биљних масти а.д. „Vital“ и сви су лоцирани у граду Врбасу.

- Преко половине БДП се остварује у прехрамбеној индустрији;
- Јака прехрамбена индустрија, односно постојање значајних компанија у овој производњи (прехрамбене компаније су великих производних капацитета, брендираних производа са традицијом постојања и високом препознатљивошћу на домаћем тржишту и тржишту региона);
- Најважнија предузећа: Фабрика уља и биљних масти а.д. „Vital“, Индустрија меса „Carnex“ д.о.о., шећерана „Бачка“ и кондиторска индустрија а.д. „Medela“.

Можемо издвојити наведена предузећа као носиоце конкурентности привреде општине Врбас:

- **а.д. „Medela“**, Кондиторска индустрија Врбас је основана 29.11.1975. године и послује у области производње кондиторских производа. Комплетни капацитети предузећа а.д. „Medela“ су у Врбасу на локацији индустријске зоне са сопственим пословним простором површине око 4.200 м², и нешто мањим манипулативним простором. Укупно запослених радника на неодређено време је 98. У производном погону су смештене следеће производне линије: линија за производњу штрудле и чајних пецива; линија за производњу вафел производа; линија за производњу производа преливених какао преливом; линија за производњу пуњеног чајног пецива. У производном асортиману предузећа а.д. „Medela“, данас постоји више од 130 различитих артикала ((око 55% штрудле, 25% вафел производа и 20% остали производи (производи преливени какао преливом, коктели)).

Производ по коме је предузеће а.д. „Medela“ познато већ више од 30 година, који се издваја пре свега по свом квалитету, изузетном садржају нутритивних и здравствено вредних састојака јесу „Штрудле“, колач са воћним пуњењем. Данас постоје пуњења од смокве, кајсије, вишње, јабуке, мешаног воћа и надалеко познате чоко штрудле са вишњом. Сходно претходном, ове године је планиран пораст производње „Штрудле“ 15% - 20% у односу на претходне године што ће се остварити инвестирањем у нову опрему која ће обезбедити премијум квалитет штрудле као и максималним улагањем у нови дизајн амбалаже.

А.д. „Medela“ је извозно оријентисана фирма са укупним извозом од око 60% и производи се поред домаћег тржишта (40%) могу наћи и у Словенији, БиХ, Црној Гори, Македонији, Шведској, Немачкој, Холандији, Швајцарској, Америци и још неким земљама. Један од основних циљева предузећа а.д. „Medela“ је да задржи постојећа инострана тржишта, да својим квалитетом готових производа и паковањима и даље осваја нова тржишта Западне Европе и Блиског Истока. Предузеће а.д. „Medela“ поседује све потребне сертификате (ИСО и ХАЦЦП) који јој омогућавају да буде присутна у Швајцарској, Шведској, Аустрији, Холандији, Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Македонији, Мађарској, Румунији и Русији и у арапским земљама.

- **„Carnex“ д.о.о.** је водећа компанија на територији Србије у области производње меса и прерађевина од меса. Вертикално организована, одговорна прехрамбена компанија наставиће да расте са профитабилним инвестицијама. Одликује се квалитетом производа, услугама које пружа потрошачима, одговорним односом према друштву у којем послује, као и потпуном посвећеношћу свих запослених. Данас је у компанији „Carnex“ д.о.о. запослено 2.000 радника. Већински власник компаније „Carnex“ д.о.о. постаје финансијска институција за управљање инвестиционим фондовима „Ashmore“, 2006. године. Доласком новог власника, започет је

свеобухватан инвестициони процес изградње нових и реконструкција постојећих капацитета, модернизације и проширења производних процеса најсавременијим машинама и опремом, а све ради имплементације ISO и HACCP стандард у 2007. години. Најпознатија светска сертификациона кућа SGS обавила је сертификацију система квалитета у „Carnex“ д.о.о., и то у складу са захтевима ISO 9001:2000 и HACCP стандардима. „Carnex“ д.о.о. Врбас је добио ГОСТ Р сертификат за извоз на тржиште Руске Федерације. Поред тога, „Carnex“ д.о.о. добија УНИДО сертификат за чистију производњу, односно за ефикаснију употребу природних ресурса, који додељује Центар за чистију производњу Србије. Од 2010. године производни асортиман „Carnex“ д.о.о. проширен је са пет нових укуса паштета. Након неколико година „Carnex“ д.о.о. поново креће са пилећим програмом – ПИЛИНО, а обogaћен је и асортиман виршли. Паковања готових јела су редизајнирана и прилагођена модерним тенденцијама у дизајну паковања. Током 2011. године је започета реализација капиталне инвестиције у области екологије – изградња Фабрике за прераду отпадних вода. „Carnex“ а.д. постаје део система „МК Group“, једне од најуспешнијих компанија у региону у области пољопривреде и лидера у шећерној индустрији. Током године „Carnex“ а.д. прелази у „Carnex“ д.о.о. У задње две године долази до пуштања у рад постројења за примарни третман отпадних вода, чијом реализацијом компанија у значајној мери доприноси заштити Великог бачког канала, као најсавременије линије за производњу и паковање стерилисане конзерве. У току је изградња новог погона трајних производа.

Компанија „Carnex“ д.о.о., испунила је све стандарде квалитета Европске уније и тиме добила извозни контролни број за пласирање производа на тржиште Европске уније. Извозни контролни број представља гаранцију квалитета и омогућава несметан извоз и трговину производа у Европску унију, а компанија „Carnex“ д.о.о. је једна од ретких компанија у Србији која је задовољила све услове за добијање извозног контролног броја. Пласман месних прерађевина доминантно је усмерен на домаће тржиште (око 80%), а око 20% пласмана усмерено је на регионално тржиште (БиХ, Црна Гора, Македонија). Ограничења за већи извоз „Carnex“ д.о.о. су: ценовна неконкурентност, као и мале количине расположиве за извоз, посебно за тржиште Руске Федерације. У наредном периоду, како би се предузеће оспособило за већи извоз потребна је оптимизација производње и ефикаснији процеси рада (аутоматизација процеса), а све у циљу снижавања цене коштања производа и остваривања ценовне конкурентности на иностраним тржиштима. „Carnex“ д.о.о. не извози на тржиште Руске Федерације, иако има ГОСТ Р. Капацитети и ценовна конкурентност важни су предуслови за извоз на ово тржиште. У циљу постизања највиших стандарда и гаранција квалитета производа, компанија „Carnex“ д.о.о. континуирано инвестира у проширење постојећих и изградњу нових капацитета, уз повећање енергетске ефикасности и очување животне средине. Извоз по запосленом за првих шест месеци 2013. године је износио 1.197 кг или 467.000,00 РСД. Средњерочни извозни изазови су земље бивше Југославије и земље Европске уније, док су дугорочни циљеви: извоз у земље Далеког Истока. Компанија „Carnex“ д.о.о. у ту сврху поседује расположивост сировина, најсавременије машине, и квалификовану радну снагу.

- **Фабрика шећера „Бачка“** је у саставу компаније „Sunoko“, д.о.о., Нови Сад (МК Group), која је са своје четири фабрике шећера у Србији (Врбас, Пећинци, Ковачица, Бач) највећи произвођач и извозник шећера у региону Југоисточне Европе. Фабрика шећера „Бачка“ постиже изузетне производне резултате: прерада око 700.000 тона шећерне репе и производња око 100.000 тона шећера. Шећерана „Бачка“, Врбас, сваке године откупи репу са око 18.000 ха на сировинском подручју Бачке, а са територије општине Врбас са око 4.500 ха. Највећи кооперанти у општини Врбас су компаније „Carnex“, д.о.о. Врбас и „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас. Компанија „Sunoko“, Нови Сад, обезбеђује својим кооперантима бескампатна финансијска средства и сав неопходан репроматеријал (семена, ђубрива, заштитна средства) у предсетвеном периоду, а у оквиру агросервиса стручњаци ове компаније пружају сву неопходну саветодавну подршку током целог периода узгајања репе. Све фабрике шећера компаније „Sunoko“ поседују сертификате ИСО 22000:2005, задовољавају високе еколошке стандарде ИСО 14001:2004, поседују HACCP сертификат о безбедности прехранбених производа и минимизирању потенцијалних ризика за здравље и безбедност потрошача, а присутна је и контрола целокупног процеса производње од добијања примарне сировине, преко транспорта и складиштења до дистрибуције крајњим потрошачима.

- **Фабрика уља и биљних масти „Vital“** а.д. је основана 1855. године и представља једну од најстаријих фабрика у Србији. До краја Првог светског рата у „Vital“ а.д. се уље добијало

перерадом конопље, уљане репице и семена од бундеве. Производња уља од сунцокрета почела је 1923. године, а производња рафинисаног јестивог уља почела је 1926. године. „Vital“ је од 2005. године део Компаније „Инвеј“. У претходном периоду уговорен је закуп „Vital“ а.д. на три године од стране новосадског предузећа „Промист“ д.о.о. и производња уља је настављена.

Општина Врбас располаже повољним факторским условима за развој примарне пољопривреде и руралне економије. Међутим, и поред повољних факторских услова за бављење пољопривредом и прехранбеном индустријом, ова производња није довољно развијена и значајно је мањих капацитета и конкурентских снага. Најзначајније привредно друштво у области примарне пољопривредне производње у општини је ПП „Сава Ковачевић“ а.д., Врбас, које послује у оквиру компаније „Mirotin Group“. Предузеће успешно послује од 1946. године када је и основано. Током 1973. године интегрише се у ИПК „Врбас“, као прва пољопривредна чланица овог великог бачког агрокомплекса. Током 2003. године извршена је приватизација и компанија „Mirotin“, д.о.о. из Врбаса постала је већински власник капитала овог предузећа. Пољопривредно прометно предузеће „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас располаже са око 3.837 ха земљишта у сопственом власништву и око 860 ха државног пољопривредног земљишта узетог у закуп. Сва пољопривредна површина је у КО Врбас. Предузеће запошљава 267 радника (стање на дан 31.12.2012.). Од стандарда квалитета тренутно располажу стандардима ISO 9001:2008 и HACCP, а ради се и на имплементацији осталих стандарда. Основна делатност предузећа (енг. core business) је ратарство, а основне културе које се гаје су: меркантилни и семенски кукуруз, пшеница, јечам, соја, шећерна репа.

Поред прехранбене индустрије, према подацима Канцеларије за локални економски развој општине Врбас, значајно и успешно индустријско предузеће, у оквиру гумарске индустрије, је фирма „Pneutech“ д.о.о., Врбас која запошљава 95 радника и бави се производњом пнеуматика. Фирма извози 1-2% од свог укупног пласмана на тржиште CEFTA. Најзначајнији купац на домаћем тржишту је ГСП „Београд“. Фирма има уведене потребне стандарде квалитета, а планира се увођење нове технологије, повећање капацитета, броја запослених и сл.

6.2. Унапређење конкурентности општине Врбас

Мале земље по правилу карактерише виша вредност индекса специјализације при извозу него при увозу, из разлога што такве земље извозе ограничен број производа, а увозе велики број ставки. У случају Србије, ниска вредност индекса говори о неиздиференцираном карактеру српског извоза и недостатку јасне специјализације у извозу. Резултати предузећа потврђују низак приход, високу задуженост, високе трошкове производње, проблеме ликвидности, отежану наплату потраживања у року (велика су ненаплаћена потраживања, дуги рокови наплате истих).

Велик део предузећа је предузео неке мере реструктурирања у области производње, у циљу повећања конкурентности. Ефекти тих мера су, међутим, различити. Приватизација је утицала и на начин производње: уведене су неке нове производне линије, део приватизованих предузећа је задржало исти асортиман производа, мали део је нове производе придодало постојећем асортиману и сл. Само мали број предузећа је увело неку врсту стандарда квалитета (нпр. ISO или HACCP). Велик број нема такве стандарде, али су свесни да је постепено увођење стандарда квалитета један од предуслова за улазак на тржиште Европске уније. Мали део предузећа има оделење за истраживање тржишта, док већина има оделење за маркетинг. Мали број предузећа се бави дизајном, маркетингом, логистиком, постпродајним услугама и сл. С обзиром на то да су управо ове друге области кључне у постизању квалитета или препознатљивости појединих производа, предузећа приликом наступа на страним тржиштима нису довољно конкурентна.

Неки кораци су начињени у циљу побољшања конкурентности предузећа. Тренутно, предузећа покушавају да буду конкурентнија увођењем нових производа, производних линија и стандарда квалитета. Реални индикатор конкурентности је конкурентност домаћих компанија на страним тржиштима. У погледу набавке опреме специфичне за делатност којом се баве, опрема се готово увек увози. Мали број предузећа сматра да је опрема скоро увек доступна од стране способних домаћих произвођача. Извоз из Србије у суседне земље је у порасту и то је позитивна тенденција, мада је српски извоз претежно усмерен на неколико тржишта. Трговинске баријере у страним земљама су штетне за пословање док се ипак велики део нашег

извоза, извози под преференцијалним условима, тако да се извозници не суочавају са већим препрекама царинске природе.

Табела бр. 11. Процена извозних баријера

Процена извозних баријера	
Недовољно ефикасни државни програми за подршку извозницима	
Компликована бирократија у домаћим државним институцијама	
Недовољна помоћ државе и мањак владиних мера у превазилажењу препрека за извоз	
Јака међународна конкуренција	
Високи трошкови транспорта	
Високи трошкови финансирања извоза	
Недовољне информације о иностраним тржиштима	
Неадекватна промоција компаније на извозним тржиштима	
Неспособност самофинансирања извоза	
Сложеност документације за извоз	
Недостатак конкурентних цена	
Мањак едукације у погледу заштите од девизног ризика	
Потешкоће у задовољавању стандарда квалитета производа увозника	
Недостатак стручњака за извозни консалтинг	
Недостатак квалификованог особља за послове извоза	
Неефективна комуникација са ино-клијентима и недовољно познавање страног језика	
Лош дизајн и неадекватан стил производа за извозна тржишта	
Лош квалитет паковања производа за извоз	
Лоша организација спољнотрговинског одељења компаније	

Извор: Анкетно истраживање у сарадњи са Канцеларијом за локални економски развој општине са менаџментом следећих предузећа: „Carnex“, „Сава Ковачевић“, „Бачка“, „Vital“, „Medela“, „Pneutech“ за период април – август 2013.

Из табеле 11. можемо видети да предузећа из општине Врбас сматрају да држава Србија нема довољно ефикасне програме подршке извозницима, да је превише бирократизована, да држава системски не отклања извозне баријере и да постоји јака међународна конкуренција.

- Предузећа су генерално задовољна извозном продајом и приходима, али сви остали параметри као што су раст обима извоза, улазак на тржиште ЕУ, улазак на тржиште СЕФТА и посебно Русије, Белорусије и Казахстана су далеко од задовољавајућих. Највеће извозне баријере налазе се у самим предузећима.
- Декларативна стратешка оријентисаност предузећа на извоз никако не утиче на извозне перформансе предузећа.
- За излазак на тржиште ЕУ потребна озбиљна структурна промена предузећа, како у области улагања у људске ресурсе, тако и у креирању производа који могу да задовоље потребе тржишта ЕУ.

Само оне компаније у општини Врбас које су у своју стратегију уградиле побољшање сопствених ресурса и знања, које поседују адекватне информације о потребама тржишта ЕУ и које имају адекватан наступ на том тржишту могу да рачунају и на улазак на тржиште ЕУ.

Проблем при унапређењу конкурентности МСП:

- Велика осетљивост на негативне тржишне утицаје;
- Далеко теже спроводе реструктурирање или downsizing;
- Низак степен диверзификације пословних активности;
- Смањена ликвидност услед кризе;
- Зависност од кредита као основног екстерног извора финансирања;
- Ограничен приступ алтернативним изворима финансирања;
- Недовољно ефикасни државни програми за подршку извозницима, недостатак квалитетног кредитирања, мали број кредита за развој, недовољне државне субвенције, извозне стимулације, релативно високи порези и недостатак пореских олакшица;

- Низак ниво улагања у маркетинг, едукацију, обуке, унапређење капацитета;
- У већини МСП технологија је застарела;
- Слабе извозне перформансе и низак извозни потенцијал;
- Извоз најчешће само регион CEFTA, слаб улазак на тржиште ЕУ;
- Суочавају се са интензивном домаћом и иностраном конкуренцијом;
- Недовољна оптимизација производње и недовољно ефикасни процеси рада (аутоматизација процеса).

Развојне могућности су:

- Унапређење технологије прераде пољопривредних производа;
- Повећање конкурентности развојем МСП и интеграцијом путем кластера;
- Повећање могућности извоза, успостављањем ISO стандардизације и побољшањем квалитета производа;
- Развој институција за развој малог агробизниса и предузетништва;
- Побољшање организације (развој кластера, задрugarства и саветодавства);
- Коришћење средстава фондова ЕУ.

Регионално удруживање:

- Повећање конкурентности развојем МСП и интеграцијом путем кластера, као део технолошких паркова у одређеним зонама. У овим зонама би се малим и средњим фирмама дале посебне погодности и олакшице у погледу царинских и пореских даџбина. Ово посебно треба имати у виду када се зна да Светска трговинска организација није рестриктивна према субвенцијама у циљу развоја неразвијених региона и увођења савремене технологије у фирме. Оваква стратегија развоја малих и средњих фирми у оквиру технолошких паркова и специјалних индустријских или слободних експортних производних зона присутна је у Европској унији, док су наши суседи из Мађарске, основали преко 144 зоне, у којима се производња остварује под повољнијим условима;
- Подизање технолошког нивоа привреде општине Врбас, стимулисање увођења нових технологија, олакшати набавку савремене технологије и улагање у истраживање и развој уз појачану финансијску подршку Покрајине и општине;
- Удруживање са потенцијалном конкуренцијом ради заједничког наступа на иностраном тржишту и креирању производа који могу да задовоље потребе тржишта ЕУ;
- Унапређење нивоа менаџмента и подстицање нових програма и пројеката који ће ићи у прилог даљем побољшању квалитета производа и процеса;
- Наступање на сајмовима у иностранству и грађење позитивног имиџа производа компаније ван земље;
- Повећање нивоа обука свих запослених и менаџера и радника, по питању квалитета и стандардизације, промоције предузетништва и нових МСП;
- Повећање могућности извоза, успостављањем ISO стандардизације и побољшањем квалитета производа, што директно утиче на смањење трошкова производње, олакшава контролу робе, побољшава координацију и контролу међународних операција;
- Учинак увођења стандарда на технички прогрес што може директно да утиче на повећање извоза и постизање и осигурање удела на тржишту ЕУ и Русије;
- Организовање разних видова саветовања, едукација са међународним учешћем ради повећања знања у области квалитета;
- Подстицати повезивање са међународним струковним удружењима ради будућих смерница и практичних упутстава.

6.3. Анализа стања у области привреде и пројекције за период до 2020. године

Ефикасност у реализацији постављених циљева и мера дефинисаних *Стратешким планом развоја локалне самоуправе Врбас за период 2014-2020. година*, зависиће у значајној мери од нивоа постигнуте макроекономске стабилности у периоду њене имплементације. Процењује се да ће тај период, по свему судећи, на макроекономском нивоу бити обележен већим или мањим степеном нестабилности и повезан са многобројним ризицима. На то указују остварена економска кретања у периоду транзиције, која су додатно оптерећена последицама светске економске кризе која је почела крајем 2008. године, и још увек траје. Криза у свету, иницирана

Општина Врбас – Стратегија одрживог развоја општине Врбас 2014-2020. године

колапсом на тржишту некретнина у САД, захватила је финансијски сектор, а затим се прелила и на реални сектор, што је довело до глобалне рецесије и смањења економске активности, односно пада производње и извоза, неликвидности, смањења запослености, пада животног стандарда и раста сиромаштва. *Криза је изазвала пад свих макроекономских агрегата и индикатора, свих земаља у свету.* Економија у свету још увек није успела да се ослободи терета претходне кризе, а убрзо у 2011. години уследила је и нова криза, позната као *криза јавног дуга*. По свему судећи, ова криза је много озбиљнија, а процес опоравка биће дуг, веома спор и неизвесан, праћен продубљивањем спољно-трговинског дефицита, нестабилношћу девизног курса, малом акумулацијом капитала, већим инвестиционим ризиком и неликвидношћу привредног амбијента. Сви ови аспекти додатно ће утицати на слабљење домаће економије која је већ веома крхка.

Макроекономски агрегати представљају систем глобалних и синтетичких показатеља којима се изражавају структура, динамика и резултати економске активности једне привреде. Главни макроекономски показатељ сваке привреде представља БДП (брuto домаћи производ) којим је вредносно изражена сума финалних добара и услуга произведених током неког временског периода у једној земљи. У статистичкој методологији Републике Србије, све до 2006. године, рачунати су нешто другачији макроекономски агрегати. Сходно томе, БДП-у је одговарао ДП (друштвени производ). Њега чини искључиво сума финалних добара (без услуга). Ово је последица административне поделе на привреду и ванпривреду, уведене још 1977. године одлуком тадашњег Савезног извршног већа. Том одлуком је извршена подела делатности из тадашње Јединствене класификације делатности на привредне и ванпривредне. Ова подела теоријски је заснована на ужем концепту (тзв. материјалне производње), по коме су само привредне делатности стварале друштвени производ, а ванпривредне делатности учествовале у његовој прерасподели и потрошњи.

У процесу транзиције ка тржишној економији, ужи концепт производње је напуштен у свим земљама у којима је раније примењиван. Сходно томе, Републички завод за статистику (РЗС) је престао да производи и објављује податке о друштвеном производу као макроекономском агрегату по ужем концепту производње. Након 2005. године, РЗС није више објављивао податке о БДП-у по општинама за шта постоји одређено оправдање имајући у виду да на општинском нивоу овај показатељ нема велику објашњавајућу моћ. Поред тога, од података који јесу доступни (ДП до 2006. године), стоје нам на располагању искључиво подаци о ДП и ДП по становнику изражени у текућим ценама. Не постоје целовити подаци о структури ДП-а, нити о његовом расту који је немогуће израчунати имајући у виду да нема ни података о ДП-у мереног по ценама базног периода (може се једино рачунати раст номиналног ДП-а). Имајући у виду да је на основу расположивих података потребно донети одређене закључке, на овом месту се желе јасно нагласити сви проблеми и ограничења са којима се сусрећемо.

Остварени друштвени производ, односно друштвени производ по становнику представља један од основних економских показатеља. Његов је задатак да грубо ослика степен развијености посматране привреде. Друштвени производ по становнику као показатељ има већу експланаторну моћ, јер се могу директно поредити различити нивои (у конкретном случају општински са републичким). Наравно, треба имати у виду да друштвени производ неке општине може бити створен од стране становника друге општине (становници мање развијене општине раде у развијеној општини), па овај показатељ, такође, треба узети са великом резервом (наведени проблем није једини).

Поред тога, стопа раста друштвеног производа, у комбинацији са другим показатељима, показује перспективу дате привреде, при чему треба имати у виду да исте стопе раста могу за једну област да представљају ниске, а за другу високе вредности (зависно од полазне основе). Прецизније, код развијених области стопа од 2% може бити висока, док се код оних у развоју, високим могу, на пример, сматрати стопе од 7-9%.

На жалост, када је друштвени производ општина у Републици Србији у питању, доступност података представља озбиљно ограничење. Наиме, као што је већ речено, подаци су доступни само до 2005. године и то у текућим ценама, што представља озбиљан проблем, будући да је немогуће израчунати стопе раста. Не само да постоји ограничење у погледу временског распона већ не постоје ни подаци о структури друштвеног производа. Подаци о основним индикаторима макроекономских кретања у Републици Србији, за период 2006-2012. година, дати су помоћу табеларног приказа који следи (табела 12.).

Табела бр. 12. Основна макроекономска кретања у Републици Србији, период 2006-2012. година

Индикатори	Година							Просечна годишња стопа раста, у %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
БДП, текуће цене ¹ , у млрд. дин.	1.962,10	2.276,9	2.661,4	2.720,1	2.881,9	3.208,6	3.348,7	9,32
БДП, стопа раста, у % ¹	16,55	16,04	16,89	2,21	5,95	11,34	4,37	-
БДП, мил. ЕУР	23.327,44	28.473,9	32.678,9	28.951,9	27.967,8	31.472,4	29.601,0	4,05
БДП, рег сарита, у ЕУР	3.147,44	3.857,4	4.446,0	3.954,7	3.835,7	4.350,6	4.111,8	4,56
Просечан број становника средином године, у хиљ.	7.411,57	7.381,58	7.350,22	7.320,81	7.291,44	7.234,10	7.199,08	-0,48
БДП, млрд. дин. (сталне цене претходне године, реф. год. 2010.)	2.702,60	2.848,06	2.956,83	2.853,17	2.881,89	2.927,06	2.882,48	1,08
БДП, реални раст, у % ¹	3,60	5,40	3,80	-3,5	1,00	1,60	-1,50	-
СДИ ² , нето, у мил. ЕУР ^{3,4}	3.322,60	1.820,80	1.824,40	1.372,50	860,10	1.826,90	231,90	-35,83
СДИ, стопа раста, у %	165,72	-45,20	0,20	-24,77	-37,33	112,41	-87,31	-
СДИ, % БДП	14,24	6,39	5,58	4,74	3,08	5,80	0,78	-38,37
Вредност евра у односу на динар, просек периода	84,10	79,96	81,44	93,95	103,04	101,95	113,13	5,07
Број запослених, просек, у 000 ⁵	2.026,00	2.002,00	1.999,00	1.889,00	1.796,00	1.746,00	1.727,00	-2,63
Стопа незапослености, МОР ⁶	20,90	18,10	13,60	16,10	19,20	23,00	23,9	-

Напомена: ¹ Од јануара 2011. године, примењује се нова методологија обрачуна БДП. ² Стране директне инвестиције. ³ Од 01.01.2010. уведен је општи систем трговине који обухвата сву робу која улази на економску територију земље или је напушта, осим робе која је у транзиту. У складу са тим кориговане су 2007, 2008. и 2009. година. ⁴ Од 2007. године нова методологија платног биланса. ⁵ Републички завод за статистику је кориговао податке о броју запослених од марта 2009. године, између осталог услед сређивања евиденција Републичког завода за здравствено осигурање. ⁶ Годишњи податак РЗС из Анкете о радној снази за становништво старости 15 и више година.

Извор: Републички завод за статистику (Бруто домаћи производ (БДП) у Републици Србији 1997-2012: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=61>); Министарство финансија (Основни индикатори макроекономских кретања: <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=7161>); Народна банка Србије (Основни макроекономски индикатори: <http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html>).

Поред земаља Европске уније (ЕУ) и земаља у окружењу, економска криза је имала велики утицај и на привредни развој Републике Србије. Узимајући у обзир недовршен процес трансформације и велики заостатак за другим транзиционим, посебно развијеним европским земљама, период 2006-2012. година је био посебно тежак за српску привреду. У анализираном периоду, смањење инвестиционих средстава је знатно успорило привредни раст.

Иако је након првог таласа кризе приметан опоравак економске активности у Републици Србији, индикатори макроекономских кретања и даље су на нивоу испод преткризног транзиционог периода 2006–2008. година. У 2011. години, остварен је благи опоравак српске привреде (реални раст БДП-а од 1,6%), али уз присутност дозе ризика од даљег погоршања, под утицајем новог таласа кризе. На ударе које је задала глобална рецесија, ЕУ је одговорила новом Стратегијом раста до 2020. године (*Европа 2020*)¹, базираној на конкурентности, одрживости, знању и иновацијама и социјалној и територијалној кохезији. У циљу потпуне координације социо-економских и политичких циљева земље са процесом приступања ЕУ, Република Србија је ускладила своје циљеве са стратегијом *Европа 2020*. Како се показало да је досадашњи модел раста, заснован на расту домаће потрошње и увоза неодржив, утврђен је нови модел привредног раста заснован на индустријском расту, инвестицијама и извозу, убрзању реформских процеса и европских интеграција.²

Нови талас рецесије у 2012. години је довео до појаве не само дужничке кризе у земљама Европске уније, већ и до реалног пада БДП-а у Републици Србији (од 1,50%). У односу на 2011. годину, дошло је, такође, и до значајног смањења СДИ (забележен је реални пад од 87,31%). На основу остварених негативних варијација у кретању посматраних макроекономских параметара у периоду 2006-2012. година, може се приметити да је макроекономско окружење у Републици Србији нестабилно. За излазак из кризе потребна су институционална и економско-политичка прилагођавања која би довела до промене понашања потрошача и инвеститора³.

Држава има кључну улогу због колапса тржишта и из тога проистеклог неповерења међу учесницима на тржишту. Наиме, неосновано је гледиште да тржиште само може да реши кризу коју је изазвало уз краткорочне губитке. Без интервенције државе и институционалног прилагођавања не може се повећати ефикасност и стабилност тржишта, али и квалитет економске политике.

Ефекти глобалне економске кризе који су утицали на целокупну домаћу привреду у периоду 2006-2012. година, прелили су се и на привредну ситуацију у Покрајини. Међутим, АП Војводина је, у 2011. години, имала веће учешће у формирању БДП Р. Србије него што је то био случај у 2010. години (односно, остварено је повећање од 0,8%). Такође, АП Војводина је, у 2012. години, имала веће учешће у формирању БДП Р. Србије него што је то био случај у 2011. години (односно, остварено је повећање од 0,6%).

Фокусирајући се на регион Војводине, сходно обрачунском принципу места рада у 2012. години, долази се до следећих констатација:

- учешће у БДП-у Републике Србије је 27,2%;
- са 507 хиљ. динара БДП-а по глави становника, има 1,8% већи per capita износ у односу на републички просек (што је за око 5,9 % већи износ у односу на податак из 2010. године);
- индекс је изнад нивоа републичког просека, што одражава релативно више стопе раста овог региона у периоду 2010-2012. година.

За 2013. годину, посматрајући исте показатеље, можемо констатовати:

- учешће у БДП-у Републике Србије је 27,5%;
- са 557 хиљ. динара БДП-а по глави становника, има 2,9% већи per capita износ у односу на републички просек;
- индекс је изнад нивоа републичког просека, што одражава релативно више стопе раста овог региона у 2013. години.

¹ http://ec.europa.eu/europe2020/documents/related-document-type/index_en.htm

² Ауторски тим (2013): Програм развоја АП Војводине 2014-20120. Нацрт.

³ Бошњак Маринко (2011): Глобална финансијска и економска криза 2007-2010. и њен утицај на привреду и финансије Србије, Министарство финансија Републике Србије, стр.4.

Табела бр. 13. Регионални БДП⁴, период 2011-2012.

Опис (Р. Србија / Регион)	БДП (текуће цене, мил. РСД)		Индекс 2013/2012	Учешће (%)		БДП пер capita (хиљ. РСД)		Индекс нивоа (РС=100)		Просечна годишња стопа раста
	2012	2013		2012	2013	2012	2013	2012	2013	
Република Србија	3 584 236	3 876 403	108,2	100,0	100,0	498	541	100,0	100,0	8,15
Београдски регион	1 422 963	1 544 109	108,5	39,7	39,8	855	925	171,7	170,9	8,51
Регион Војводине	973 800	1 064 752	109,3	27,2	27,5	507	557	101,8	102,9	9,34
Регион Шумадије и Западне Србије	682 067	729 048	106,9	19,0	18,8	338	364	67,9	67,3	6,89
Регион Јужне и Источне Србије	502 719	536 208	106,7	14,0	13,8	315	340	63,3	62,7	6,66
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Извор: РЗС (2015): Регионални бруто домаћи производ 2012-2013 (<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=62>).

⁴ Регионални БДП представља регионални еквивалент бруто домаћег производа као најважнијег макроекономског агрегата једне националне економије и показатељ њене продуктивности и ефикасности у производњи производа и услуга неопходних за различите видове потрошње. Сумар БДП-а свих региона идентичан је БДП-у Републике Србије.

Резимирајући макроекономска кретања из претходне деценије, може се констатовати да се привредни раст и развој одвијао у покушају истовременог остварења раста личне и јавне потрошње и да се, с друге стране, путем тржишних реформи, приватизацијом и приливом страних директних инвестиција (СДИ) створе институционалне и материјалне претпоставке за одрживи развој. Међутим, ако се погледају остварени резултати за период 2006-2012. године, долази се до закључка да су они, у најбољем случају, били половици. Остварена просечна годишња стопа реалног раста БДП-а од 1,8% делује, на први поглед, прихватљиво, али је она ипак недовољна да се надокнади велики развојни јаз из 90-их. Са друге стране, велики проблем се рефлектује и кроз неповољну структуру стварања и употребе умерено растућег БДП-а, што води повећавању спољноекономске неравнотеже услед растућег спољнотрговинског и текућег платног дефицита. У овом периоду, главне компоненте привредног раста су биле услуге.

У савременим концепцијама управљања и одлучивања, Регионални развој обухвата три принципа, који се односе на:⁵

- децентрализацију;
- планирање;
- партнерство.

Синергију појмова и актера на различитим нивоима управљања омогућује целовито пословно окружење, које треба да обезбеди:

- систем стратешког одлучивања на нижим нивоима (*децентрализација*);
- планско управљање и циљно привлачење инвестиција (*планирање*);
- изградњу мреже јавно-приватног сектора (*партнерства*);
- конкурентске предности (*локалног подручја*).

Развојна стратегија Републике Србије до 2020. године, заснива се на новом моделу привредног раста, чија се суштина темељи на одрживом и динамичном развоју индустрије која може да се уклопи у јединствено тржиште Европске уније и издржи конкурентски притисак земаља чланица. *Без стабилног раста индустрије и њеног доминантног утицаја на извоз, а тиме и на платни биланс, није дакле могуће одржати привредни раст и макроекономску стабилност, не само Републике Србије, већ ни АП Војводине (па тако, ни Јужнобачког округа, нити општине Врбас).* Сходно томе, у периоду до 2020. године, привредни раст и развој ће се заснивати на следећим принципима:⁶

- динамичан и одржив индустријски раст и развој (без динамичног индустријског раста - *са просечном стопом раста прерађивачке индустрије од 7,3% - није могуће остварити зацртан реалан раст БДП од 5,8% просечно годишње*⁷ и тиме смањити јаз у нивоу развијености у односу на европске земље);
- проактивна улога државе - институционална изградња (специјализација и/или диверзификација индустријске производње и производње производа са већом додатом вредношћу, који захваљујући свом квалитету и цени проналазе своје место на светском тржишту што је неопходан предуслов раста);
- побољшање инвестиционог амбијента (привлачење већег обима СДИ захтева отворену привреду и здрав тржишни амбијент, који ће погодовати страним улагањима, покретању домаће штедње и стварању критичне масе малих и средњих предузећа - МСП - која ће преузимати радну снагу из нерентабилних предузећа);
- подстицање бржег развоја предузетништва (кроз промоцију и подршку оснивања нових предузећа, развој људских ресурса за конкурентан МСП сектор, различите облике финансирања МСП, развој конкурентских предности МСП на извозним тржиштима и развој подстицајног окружења за МСП, веће запошљавање и равномернији региони развој);

⁵ Ауторски тим (2013): Програм развоја АП Војводине 2014-2020. Нацрт.

⁶ Ауторски тим (2010): Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. (http://www.kss.org.rs/doc/1102_makroekonomska_proj_razv_Srbije_2011-2020.pdf).

⁷ Сходно томе, Регион Војводине може очекивати реалан раст БДП од 7,9% просечно годишње

- повећање и реструктурирање извоза (кроз значајне структурне промене у извозу који се сада темељи на примарним и производима нижих фаза прераде);
- реформа образовног система у складу са потребама привреде (успостављање система образовања које одговара потребама привреде није могуће ако се не успоставе чврсте везе између послодаваца, институција задужених за образовање, научних институција и тржишта рада);
- активна и динамичка сарадња науке и индустрије (најефикаснији метод раста продуктивности индустрије и структурних промена је иновативност - спроводити активности које ће довести до успостављања и обезбеђивања активне и динамичке сарадње истраживачких организација и универзитета, с једне, и индустрије, са друге стране, што ће постепено довести до стварања повољних услова за покретање и спровођење важних економских пројеката заснованих на резултатима истраживања и иновацијама - нове инвестиције у нове производе, увођење нових технологија и процеса, или активности које доводе до значајног побољшања постојећих производа, процеса или услуга);
- реформа политике тржишта рада и политике запошљавања, у циљу смањивања фискалног оптерећења рада (посебно за ниже плаћени рад), реафирмације гранског колективног преговарања са водећом улогом индустријских секторских уговора у националном систему колективних уговора, вођења одговорне и предвидиве политике минималне зараде, и повећања учешћа средстава за активне програме тржишта рада у БДП-у, посебно за субвенције за ново запошљавање и за обуке на послу;
- полицентричан развој регионалних индустријских центара и регионалне пословне инфраструктуре (кроз конкретне програме и системске мере којима се подстиче полицентричан развој индустријских центара);
- побољшање енергетске ефикасности;
- заштита животне средине (кроз подстицање чистије производње и смањења загађења и притисака на животну средину).

У контексту горенаведеног, у основном сценарију будућег развоја у периоду до 2020. године, доминација раста потрошње замењује се доминацијом раста инвестиција (што претпоставља да Република Србија након статуса кандидата, добије чланство Европске уније, те на крају коришћење економских погодности које би овакав политички развој донео).

6.4. Инвестициона улагања у периоду 2006-2012. година

Република Србија се налази у фази транзиције која би требало да представља радикални заокрет и праву прекретницу у будућем развоју домаће економије и њених актера. Развој тржишне економије може се убрзати приливом средстава кроз инвестиције у нова предузећа, докапитализацијом постојећих предузећа и консолидацијом финансијског система. Међутим, многа предузећа у Републици Србији имају и даље неповољне пословне перформансе које се манифестују кроз опадање тржишног учешћа и рентабилитета, повећање задужености, неадекватно инвестирање и повећан обим диверсификованих пословних подухвата на рачун примарног посла⁸. Иако је установљен растући тренд инвестирања (у периоду 2006-2012. година, просечна годишња стопа раста је износила 12,29%), макроекономски показатељи инвестиционих кретања у Републици Србији показују висок ризик улагања у домаћа предузећа, који онемогућава динамичније инвестирање. Смањењем ризика повећала би се атрактивност улагања, што је стимуланс за домаће и стране инвеститоре који вреднују различите комбинације ризика и приноса.

Пословни амбијент у АП Војводини, као и Републици Србији у целини, знатно је унапређен захваљујући усвајању великог броја правних прописа од 2001. године до данас. Основни циљеви законодавних реформи, који се одвијају у складу са регулативама ЕУ, усмерени су ка једноставности пословања и сигурности улагања. У процесу придруживања ЕУ очекује се доношење бројних нових реформских прописа, а за инвеститоре највећи значај имају закони у области земљишта и изградње, као и регулатива индустријских и технолошких паркова.

⁸ Период распада бивше Југославије, ратова на њеним просторима, а након тога и транзиције, условили су престанак рада многих предузећа (или рад са знатно смањеним капацитетом) у Републици Србији

Величина тржишта, макроекономска стабилност, трошкови пословања, људски ресурси, географски положај и инвестициона инфраструктура представљају најважније међу бројним факторима који општину Врбас чине једним од веома атрактивних локација за пословање у овом делу Југоисточне Европе. Општина свим инвеститорима нуди релативно добар потенцијал продаје за већи број производа домаће привреде (на првом месту пољопривреде и прерађивачке индустрије), како на светском, тако и на домаћем тржишту, који произилази из:

- прелазног трговинског споразума и споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), којим се предвиђа да се у наредних шест година постепено успостави слободна трговина индустријским и пољопривредним производима између Србије и Европске уније (ЕУ);
- споразума о међусобној либерализацији трговине индустријским и пољопривредним производима, који је успостављен између земаља Централне и Југоисточне Европе (ЈИЕ)⁹;
- споразума о слободној трговини, који је успостављен између Србије и Русије;
- споразума о слободној трговини, који је успостављен између Србије и Белорусије;
- општег система преференцијала (ОСП), програма одобравања трговинских повластица које Сједињене Америчке Државе (САД) додељују својим трговинским партнерима у циљу подршке њиховом економском развоју (тренутно га користи више од 140 земаља, укључујући и Србију);
- споразума о слободној трговини, који је успостављен између Србије и Турске;
- споразума о слободној трговини, који је успостављен између Србије и земаља чланица Европског удружења слободне трговине (ЕФТА);
- споразума о слободној трговини, који је успостављен између Србије и Казахстана.

Постоји, дакле, отвореност према сваком инвеститору, која је посебно усмерена ка привлачењу страних директних инвестиција, чиме би се знатно повећала стопа раста бруто домаћег производа (БДП), бруто додате вредности (БДВ) на локалном нивоу и смањила стопа незапослености.

У поређењу са другим државама из окружења, потенцијал за привлачење инвестиција, сходно трошковима пословања, релативно је повољнији у Републици Србији, пре свега због:¹⁰

- *ниских пореских стопа* [порез на добит од 15%¹¹; порез на додатну вредност (општа стопа износи 20%¹², док посебна стопа износи 8% - од 01.01.2014. године посебна, стопа ће износити 10%)¹³; порез на зараде од 10%];
- *јефтинијих комуналних производа и услуга* (попут електричне енергије, гаса или воде);
- *квалитета и цене радне снаге* који представљају, по општој оцени инвеститора, један од кључних разлога за улагање у Републику Србију (људски ресурси се издвајају по високој продуктивности рада, одличном техничком образовању, знатно нижим трошковима рада);
- *саобраћајне инфраструктуре* (европски саобраћајни коридор VII, који повезује земље ЕУ са Блиским Истоком);
- *развоја прекограничне и регионалне сарадње* (Република Србија се граничи са неколико чланица Европске уније: Хрватска, Мађарска, Румунија, Бугарска);
- *близине европског тржишта* (роба за кратко време се може транспортовати од и до најважнијих европских тржишта).

⁹ Уласком Румуније, Бугарске и Хрватеске у ЕУ, споразум СЕФТА тренутно обухвата Албанију, Босну и Херцеговину, Македонију, Молдавију, Србију и Црну Гору.

¹⁰ <http://www.siepa.gov.rs>

¹¹ Порез на добит предузећа у неким земљама окружења износи: 10% у Бугарској; 16% у Румунији; 19% у Мађарској; 20% у Хрватској.

¹² Порез на додатну вредност (ПДВ) - општа стопа, у неким земљама окружења износи: 20% у Бугарској; 24% у Румунији; 25% у Хрватској; 27% у Мађарској.

¹³ Владин пакет економских мера које би постепено требало да доведу до опоравка српске привреде (<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=198865>).

6.4.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања

Инвестициона кретања у периоду 2006.-2012. година, указују на јаку корелацију политичког кредибилитета земље и ризика улагања.

Стране директне инвестиције (СДИ) могу допринети бржем осавремењавању опреме и производних процеса и тако утицати на пораст учешћа инвестиција у БДП. Фактори који доприносе већем приливу СДИ су:¹⁴

- високо образована домаћа радна снага;
- висок ниво улагања у научно-истраживачку делатност;
- јаке регионалне везе међу предузећима;
- лако прихватање нових технологија;
- изграђена инфраструктура и развијене телекомуникације.

Прилив непосредних страних улагања у Републици Србији карактерише изузетна неравномерност у различитим регионима земље. Развијенија и напреднија подручја, попут Београда и Војводине, привлаче много више капитала у односу на сиромашнија и неразвијена подручја, као што је већи број општина у централној Србији. Атрактивна подручја за страна улагања су развијена подручја, пре свега због:

- локације, односно географског положаја;
- профила радне снаге;
- ажурности и посвећености локалне администрације;
- успешних примера страних улагања.

У периоду 2006-2012. година, прилив страних директних инвестиција (СДИ)¹⁵ у Републици Србији је био пропраћен силазним трендом (са изузетком 2011. године када је, у односу на 2010. годину, забележен раст од 108,84%) (табела 14).

Табела бр.14. Прилив СДИ у Свету, Европи и Републици Србији, у периоду 2006-2012. година (у мил. УСД)

Година	Свет	Европа	Р. Србији	Учешће прилива СДИ у Р. Србији у приливу СДИ у Свету (%)	Учешће прилива СДИ у Р. Србији у приливу СДИ у Европи (%)
2006	1.463.351	639.814	4.256	0,29	0,67
2007	2.002.695	906.531	3.439	0,17	0,38
2008	1.816.398	571.797	2.955	0,16	0,52
2009	1.216.475	404.791	1.959	0,16	0,48
2010	1.408.537	429.230	1.329	0,09	0,31
2011	1.651.511	472.852	2.709	0,16	0,57
2012	1.350.926	275.580	352	0,03	0,13

Извор: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=171> (World Investment Report 2012); <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588> (World Investment Report 2013).

¹⁴ Републички завод за развој (2009): *Стратегија просторног развоја Републике Србије до 2020. године (Одрживи просторни развој привредних делатности)*.

¹⁵ Према дефиницији ОЕЦД (Види : OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, 4th edition, 2008), *Стране директне инвестиције* (енг. *Foreign Direct Investment, FDI*) су категорија улагања која одражава циљ успостављања трајнијег интереса страног инвеститора (*директни инвеститор*) у неко предузеће или друго правно лице (*које прима директну инвестицију*) у привреди различитој од оне у којој послује директни инвеститор. Статистички доказ таквог односа представља директно или индиректно власништво над 10% или више гласачких права које има директни инвеститор. Стране директне инвестиције су инвестиције у изградњу нових капацитета у производном сектору, у сектору истраживања и развоја, као и сектору услуга које могу бити предмет међународне трговине. Оне представљају такав облик улагања капитала који обезбеђује страном инвеститору стицање права својине, контроле и управљања по основу уложеног капитала.

Таква кретања била су последица и *унутрашњих* и *спољних* чинилаца. Од *унутрашњих* чинилаца, на првом месту је нестабилност и неизграђеност институција и политичке разлике у погледу динамике реформи и европских интеграција, нарочито од када је велика већина чланица Европске уније (ЕУ) признала независност Косова (почетком 2008. године). Релативно обиље капитала до краја 2007. године и финансијска криза и повлачење страних, нарочито портфолио инвеститора, од 2008. године, били су кључни *спољни чиниоци* застоја и СДИ.¹⁶

До сада су СДИ у Републици Србији углавном биле усмерене на освајање домаћег тржишта кроз производњу, пружање услуга (банке, трговачке куће, осигуравајућа друштва, лизинг компаније, итд.) и стицање неке активе (некретнине, објекти) која се ефектуира на домаћем тржишту, док су *гринфилд инвестиције*¹⁷ биле веома мале.

Анализа података који се односе на прилив СДИ у свету, Европи и Републици Србији (у периоду 2006-2012. година), упућује на чињеницу да је учешће прилива СДИ у Србији у приливу СДИ, како у свету, тако и Европи било врло скромно. Сходно томе, поменути показатељ је забележио најмањи ниво у 2012. години (0,03% у приливу СДИ у свету, односно 0,13 у приливу СДИ у Европи), док је његов највећи ниво био евидентиран у 2006. години (0,29% у приливу СДИ у свету, односно 0,67% у приливу СДИ у Европи). Међутим, чак и 2006. године када је био остварен рекордан прилив СДИ у Србији (4.256 милиона УСД), тај износ је био мањи од прилива СДИ у Грчкој (5.355 милиона УСД), Мађарској (6.818 милиона УСД), Бугарској (7.805 милиона УСД), Румунији (11.367 милиона УСД).¹⁸

Ради добијања што реалније слике о досадашњим инвестиционим активностима на подручју општине Врбас, у табелама и графиконима који следе је дат приказ улагања како на регионалном, тако и на националном нивоу. Према томе, истраживањем је обухваћен вишегодишњи инвестициони тренд у привреди општине Врбас и карактеристике процеса инвестирања у привреди на територији Јужнобачког округа, АП Војводине, као и Републике Србије у целини.

Посматрајући период 2006-2012. година, може се констатовати да општину Врбас карактерише слаба и недовољна инвестициона активност коју прате видне годишње осцилације. Укупно остварене инвестиције на нивоу општине Врбас у 2012. години, поред чињенице да одсликавају смањење у односу на 2011. годину (од 19,82%), више су него удвостручене према оствареној вредности у 2006. години. Наиме, оне у 2012. години рефлектују повећање у износу од 970.847 хиљада динара (односно, од 121,36%), у односу на износ укупно остварених инвестиција у 2006. години (табела 15.).

¹⁶ Биљана Степановић (главни и одговорни уредник) (2012): *СТРАНЕ директне инвестиције у Србији 2001-2011 = Foreign direct investments in Serbia 2001-2011*. Business info group, 2012 (Београд: Политика).

¹⁷ *Greenfield стране директне инвестиције* су инвестиције које подразумевају изградњу потпуно нових производних капацитета који су у 100% власништву тог инвеститора, што значи да он одлучује о судбини тих средстава. Изградњом нових фабрика и предузећа „на ледини“, путем греенфилд СДИ, директно се доприноси повећању производних капацитета земље и запошљавању нових радника. Такође, греенфилд инвестирање има и значајан ефекат на повећање укупних инвестиција, јер даје позитиван сигнал осталим потенцијалним инвеститорима. Овакве инвестиције су од посебног значаја за земље у транзицији, међутим најтеже је привући их јер су greenfield инвестиције најосетљивије на инвестициони амбијент, па су тако и ређа опција код земаља у транзицији јер је ризик инвеститора већи, а и нестабилни су услови привређивања.

¹⁸ <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=171> (World Investment Report 2012).

Табела бр. 15. Просторна дистрибуција укупно остварених инвестиција* (у хиљ. РСД)

Године	Јединица мере	Територија			
		Република Србија**	АП Војводина	Јужнобачки округ	Општина Врбас
2006	РСД	340.795.050	94.317.316	36.361.563	799.999
	%	100,00	27,68	10,67	0,23
2007	РСД	482.340.888	115.475.861	38.065.109	1.542.695
	%	100,00	23,94	7,89	0,32
2008	РСД	566.836.857	135.206.492	52.622.804	1.852.824
	%	100,00	23,85	9,28	0,33
2009	РСД	455.485.248	103.034.938	42.558.027	1.032.556
	%	100,00	22,62	9,34	0,23
2010	РСД	425.400.001	100.024.608	52.339.704	1.326.219
	%	100,00	23,51	12,30	0,31
2011	РСД	493.100.031	124.208.129	53.419.549	2.208.483
	%	100,00	25,19	10,83	0,45
2012	РСД	608.508.303	150.382.309	59.862.549	1.770.846
	%	100,00	24,71	9,84	0,29
2013	РСД	501.512.800	134.560.400	48.283.069	2.185.427
	%	100,00	26,83	9,62	0,44

* Инвестиције у нова основна средства (подаци се односе на сва правна лица, осим на она која су у складу са чл. 7. Закона о рачуноводству и ревизији разврстана у мала), у текућим ценама.

** Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију (у периоду 2005-2007. година).

Извор: РЗС (2007-2013): Општине (општине и региони) у Републици Србији 2006-2014. година.

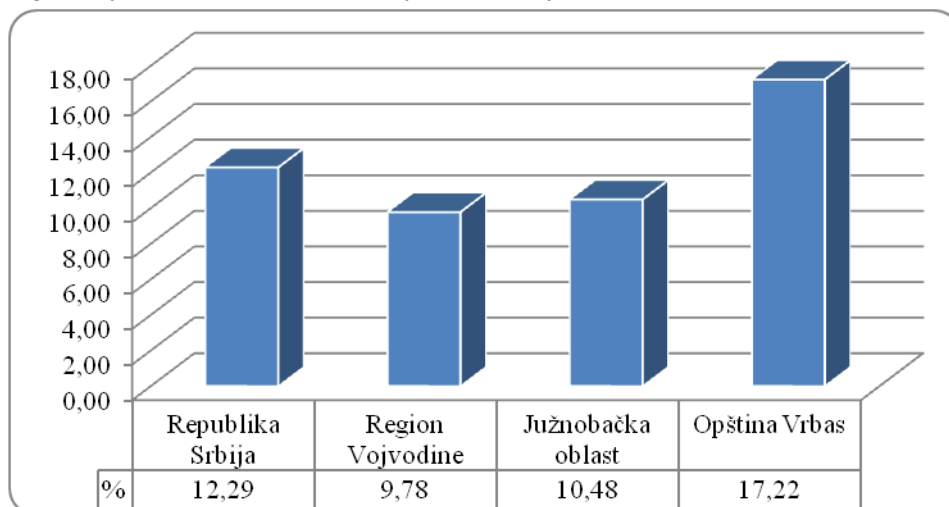
Укупно остварене инвестиције општине Врбас у 2013. години обухватају 4,52% од укупно остварених инвестиција на нивоу Јужнобачког округа, односно 1,62% од укупно остварених инвестиција на нивоу АП Војводине, или 0,44% од нивоа Републике Србије у целини.

Највећи износ инвестиција у општини Врбас, остварен је 2011. године (односно, 2.208.483,00 хиљ. динара), када је његово учешће у инвестицијама на нивоу Р. Србије износило 0,45%. Са друге стране, најмањи износ инвестиција у општини Врбас је остварен 2006. године (односно, 799.999,00 хиљ. динара), када је његово учешће у инвестицијама на нивоу Р. Србије износило 0,23%.

Иако вредност укупно остварених инвестиција општине у 2012. години, у односу на 2010. годину, одсликава раст, њихово учешће у укупно оствареним инвестицијама на нивоу републике у целини бележи пад. Смањење учешћа се дугује пре свега слабијем расту обима инвестиција општине Врбас у односу на повећање инвестиционе активности Републике Србије у целини.

Израчунавањем просечних годишњих стопа раста (за период 2006-2012. година), испоставило се да је стопа остварена на нивоу Републике Србије (12,29%) мања од остварене стопе на нивоу општине Врбас (17,22%). Сходно томе, може се констатовати да је више инвестиционог улагања условило већи привредни раст подручја општине Врбас у односу на економски развој Републике Србије у целини. Чињеница која указује на мању незапосленост, као и на више отворених нових радних места у привреди општине у односу на републички ниво (графикон 1).

Графикон бр. 1. Просечне годишње стопе раста, за период 2006-2012. година

Извор: РЗС (2007-2013): Општине (општине и региони) у Републици Србији 2006-2012. година.

У периоду 2006-2012. година, дошло је до знатних промена у структури остварених инвестиција по привредним делатностима, не само на подручју општине Врбас, већ и у Јужнобачком округу, АП Војводини и Републици Србији укупно.

Међутим, током целог посматраног периода општина Врбас је у свим производним делатностима имала готово занемарљиви удео у укупно оствареним инвестицијама Републике Србије у целини (са изузетком *прерађивачке индустрије*) (табела 16).

Фокусирајући се на општину Врбас, у анализираном периоду (2006-2012. година), може се приметити да највећи раст бележе следеће делатности:

- прерађивачка индустрија;
- пољопривреда (укључујући лов, шумарство и рибарство).

У истом периоду, Општина Врбас је забележила највећи пад инвестиција у секторима као што су:

- трговина на велико и мало (укључујући и оправке);
- производња електричне енергије, гаса и воде.

Веома скромне инвестиције имају сектори саобраћај, складиштење и везе, и хотели и ресторани, док на подручју општине Врбас нема инвестирања у делатност вађење руда и камена (што је и очекивано).

Табела 16. Остварене инвестиције у нова основна средства, по делатностима, у хиљ. РСД

Упр. округ/ Град-Општ.	Година	Укупно	Инвестиције по становнику	Пољопр., лов, шумар. и рибар.	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Произ. ел. енерг., гаса и воде	Грађевинарство	Тргов. на велико и мало; оправка	Хотел и ресторани	Саобр., складиште и везе	Остало
Република Србија	2006	340.795.050	45	13.250.369	3.784.700	75.140.099	28.305.673	32.485.000	43.723.738	7.124.124	47.265.250	73.842.424
		100,00%		3,89%	1,11%	22,05%	8,31%	9,53%	12,83%	2,09%	13,87%	21,67%
	2007	482.340.888	64	14.384.811	5.579.925	104.204.035	34.636.370	54.122.140	75.643.059	3.987.878	66.457.282	105.717.809
		100,00%		2,98%	1,16%	21,60%	7,18%	11,22%	15,68%	0,83%	13,78%	21,92%
	2008	566.836.857	76	21.357.929	9.901.665	123.853.505	48.350.582	48.905.670	60.833.422	4.799.466	71.892.835	153.899.825
		100,00%		3,77%	1,75%	21,85%	8,53%	8,63%	10,73%	0,85%	12,68%	27,15%
	2009	455.485.248	61	14.174.921	7.584.575	98.029.228	42.290.529	54.905.688	51.561.689	3.488.663	53.785.044	113.155.190
		100,00%		3,11%	1,67%	21,52%	9,28%	12,05%	11,32%	0,77%	11,81%	24,84%
	2010	425.400.001	57	9.219.328	12.658.429	78.074.541	59.828.021	37.960.774	51.094.518	3.694.598	21.052.901	151.816.891
		100,00%		2,17%	2,98%	18,35%	14,06%	8,92%	12,01%	0,87%	4,95%	35,69%
	2011	493.100.031	66	12.211.147	18.034.837	123.436.591	49.873.260	38.219.188	48.330.867	4.278.472	29.973.591	168.742.078
		100,00%		2,48%	3,66%	25,03%	10,11%	7,75%	9,80%	0,87%	6,08%	34,22%
	2012	608.508.303	85	16.970.492	20.909.755	205.326.541	66.709.541	54.369.687	52.113.783	7.566.657	41.799.534	142.742.313
		100,00%		2,79%	3,44%	33,74%	10,96%	8,93%	8,56%	1,24%	6,87%	23,46%
	2013	501.512.800	70	13.874.777	19.856.482	134.351.881	54.253.590	32.997.147	49.980.781	10.101.001	29.657.812	156.439.328
		100,00%		2,77%	3,96%	26,79%	10,82%	6,58%	9,97%	2,01%	5,91%	31,19%
Војводин	2006	94.317.3	46	8.079.570	144.005	29.076.776	4.510.201	5.642.493	16.514.795	218.35	9.236.71	15.373.0

а		16								8	1	86
		100,00%		8,57%	0,15%	30,83%	4,78%	5,98%	17,51%	0,23%	9,79%	16,30%
	2007	115.475.861	57	8.648.206	395.992	40.872.790	6.958.898	4.587.144	18.816.011	790.173	12.075.290	16.317.519
		100,00%		7,49%	0,34%	35,40%	6,03%	3,97%	16,29%	0,68%	10,46%	14,13%
	2008	135.206.492	67	16.296.382	708.688	47.328.434	11.651.619	7.667.892	16.331.976	1.463.640	12.002.545	11.809.564
		100,00%		12,05%	0,52%	35,00%	8,62%	5,67%	12,08%	1,08%	8,88%	8,73%
	2009	103.034.938	51	9.990.816	1.591.670	32.317.466	11.550.379	9.907.527	10.690.169	907.645	8.048.037	11.346.460
		100,00%		9,70%	1,54%	31,37%	11,21%	9,62%	10,38%	0,88%	7,81%	11,01%
	2010	100.024.608	49	6.683.630	5.305.720	33.031.321	8.380.229	5.803.508	12.241.998	516.528	6.080.145	21.981.529
		100,00%		6,68%	5,30%	33,02%	8,38%	5,80%	12,24%	0,52%	6,08%	21,98%
	2011	124.208.129	61	10.058.973	7.516.231	55.458.360	9.997.897	5.882.998	10.864.518	526.664	9.500.964	14.401.524
		100,00%		8,10%	6,05%	44,65%	8,05%	4,74%	8,75%	0,42%	7,65%	11,59%
	2012	150.382.309	78	11.890.772	11.675.999	66.435.946	12.595.855	7.342.350	11.484.900	695.429	13.835.918	14.425.140
		100,00%		7,91%	7,76%	44,18%	8,38%	4,88%	7,64%	0,46%	9,20%	9,59%
	2013	134.560.400	70	10.714.021	12.848.945	57.343.765	10.363.592	3.626.772	16.299.167	657.297	4.355.233	18.351.609
		100,00%		7,96%	9,55%	42,61%	7,70%	2,70%	12,11%	0,88%	3,23%	13,64%
Јужнобачки округ	2006	36.361.563	61	1.057.355	73.696	9.331.034	1.990.755	2.234.994	4.930.965	74.495	4.744.781	8.731.458
		100,00%		2,91%	0,203%	25,66%	5,47%	6,15%	13,56%	0,205%	13,05%	24,01%
	2007	38.065.109	64	2.246.769	265.020	11.470.006	2.916.348	2.223.511	6.085.379	210.508	5.199.796	4.554.883
		100,00%		5,90%	0,70%	30,13%	7,66%	5,84%	15,99%	0,55%	13,66%	11,97%
	2008	52.622.804	89	4.661.306	586.702	19.061.960	5.255.289	3.189.113	3.598.471	571.380	7.441.368	4.266.414

		100,00%		8,86%	1,11%	36,22%	9,99%	6,06%	6,84%	1,09%	14,14%	8,11%
	2009	42.558.027	72	2.702.818	1.439.740	9.711.607	5.417.864	4.051.071	4.999.078	305.638	5.731.549	4.063.145
		100,00%		6,35%	3,38%	22,82%	12,73%	9,52%	11,75%	0,72%	13,47%	9,55%
	2010	52.339.704	88	2.345.670	5.297.073	15.898.276	4.268.628	3.434.096	5.387.385	55.164	4.602.670	11.050.742
		100,00%		4,48%	10,12%	30,38%	8,16%	6,56%	10,29%	0,11%	8,79%	21,11%
	2011	53.419.549	90	1.472.910	7.511.666	12.384.967	5.800.268	2.878.451	5.496.279	177.632	8.094.729	9.602.647
		100,00%		2,76%	14,06%	23,18%	10,86%	5,39%	10,29%	0,33%	15,15%	17,98%
	2012	59.862.549	97	2.523.011	11.660.270	9.279.404	7.033.277	3.060.911	7.035.843	51.747	11.401.158	7.816.928
		100,00%		4,21%	19,48%	15,50%	11,75%	5,11%	11,75%	0,09%	19,05%	13,06%
	2013	48.283.069	78	2.904.767	11.416.255	7.138.652	4.814.410	1.888.523	8.289.084	197.042	1.210.709	10.423.627
		100%		6,02%	23,64%	14,78%	9,97%	3,91%	17,17%	0,41%	2,51%	21,59%
Општина Врбас	2006	799.999	17	171.566	0,00	252.350	66.575	0,00	228.029	0,00	5.573	12.060
		100,00%		21,45%	0,00%	31,54%	8,32%	0,00%	28,50%	0,00%	0,70%	1,51%
	2007	1.542.695	34	274.633	0,00	376.425	141.162	0,00	487.225	424	2.396	218.076
		100,00%		17,80%	0,00%	24,40%	9,15%	0,00%	31,58%	0,03%	0,16%	14,14%
	2008	1.852.824	40	503.226	0,00	455.521	202.143	0,00	186.686	1.098	16.565	193.392
		100,00%		27,16%	0,00%	24,59%	10,91%	0,00%	10,08%	0,06%	0,89%	10,44%
	2009	1.032.556	23	159.208	0,00	421.187	80.525	141.018	61.323	159	701	15.990
		100,00%		15,42%	0,00%	40,79%	7,80%	13,66%	5,94%	0,02%	0,07%	1,55%
	2010	1.326.219	29	138.589	0,00	663.479	60.269	63.059	48.283	0,00	18.576	333.964
		100,00%		10,45%	0,00%	50,03%	4,54%	4,75%	3,64%	0,00%	1,40%	25,18%
	2011	2.208.48	48	112.004	0,00	1.480.804	57.904	155.464	245.003	0,00	8.653	148.651

		3										
		100,00%		5,07%	0,00%	67,05%	2,62%	7,04%	11,09%	0,00%	0,39%	6,73%
	2012	1.770.846	42	580.016	0	783.729	82.947	9.977	51.366	0	10.196	252.615
		100,00%		32,75%	0,00%	44,26%	4,68%	0,56%	2,90%	0,00%	0,58%	14,27%
	2013	2.185.427	52	365.267	0	1.427.946	55.936	915	32.365	0	107.246	195.752
		100%		16,71%	0%	65,34%	2,56%	0,04%	1,48%	0%	4,91%	8,96%

У циљу јачања конкурентности привреде на подручју општине Врбас, у периоду до 2020. године, инвестициону активност би требало усмерити у реални сектор, односно у инфраструктуру и производњу за којом постоји тражња на иностраном тржишту. Пољопривредни сектор је, свакако, један од приоритета, а стабилно макроекономско окружење неопходан услов за остварење тог приоритета. Приближавање Републике Србије Европској унији (стицањем статуса земље кандидата за чланство), посебно је значајно за пољопривреду с аспекта могућности коришћења одређених средстава *Инструмента за претприступну помоћ* (пета компонента ИПА фондова), која су намењена за подршку пољопривреди и руралном развоју, у циљу постизања одрживости.¹⁹

¹⁹ Одрживи развој пољопривреде и рурални развој подразумева развој који је социјално прихватљив, економски исплатив и да не угрожава животну средину.

6.5. SWOT анализа за област конкурентност привреде и предузетништво

Снаге	Слабости
- Општина Врбас је једна од привредно развијених општина у Републици Србији (посматрано кроз индикатор просечних зарада); - Дobar географски положај; - Повољни услови за развој прехранбене индустрије: општина има јаку сировинску базу у области производње житарица, индустријског биља, семенске робе; - Развијена прехранбена индустрија: постојање прехранбених компанија са квалитетним и брендираним производима, традицијом, високом препознатљивошћу на домаћем и ино тржишту; - Традиција индустријске производње и могућности реиндустријализације: у периоду постојања СФРЈ општина је имала бројна успешна индустријска предузећа у области металопрерађивачке, текстилне, дрвне, хемијске индустрије; - Потврђена извозна оријентација четири најважнија предузећа у области прехранбене индустрије: усвојени нови маркетинг приступи и технике за наступ на ино-тржишту; јасно утврђени извозни циљеви; поседовање одговарајућих ресурса и знања за прибављање информација и наступ на инотржиштима; - Развијен сектор трговине и саобраћаја; - Развијен финансијски сектор са 17 банака, свим водећим осигуравајућим кућама; - Квалификована и образована радна снага - Основана Канцеларија за локално-економски развој општине Врбас; - Успостављена сарадња општине Врбас са Регионалном развојном агенцијом „Бачка“ у области развоја привреде и предузетништва; - Спремност општинских и покрајинских институција за развој и коришћење услуга образовних, научно-истраживачких установа у области анализе унапређења конкурентности.	- Постојећа конкурентност реалног сектора заснована је на јефтиним ресурсима; - Инертност предузећа: не предузимање довољно да се унапреди конкурентност, запостављене важне области пословања као што је едукација, маркетинг, технолошке иновације; - Неразвијена индустријска производња: велика већина индустријских предузећа је током деведесетих година прошлог века изгубила тржиште, технологију или је прошла кроз неуспешан процес приватизације; - Ниски производни, иновативни и извозни капацитети компанија у области прехранбене индустрије; - Неразвијена грађевинска делатност; - Неразвијено производно занатство; - Ниска инвестициона активност реалног сектора и слаба кредитна способност предузећа, нарочито МСП; - Значајна заступљеност сиве економије; - У већини МСП технологија је застарела; - Недовољна оптимизација производње и недовољно ефикасни процеси рада (аутоматизација процеса); - Неефикасан/неконкурентан извоз: најчешће само регион CEFTA, слаб улазак на тржиште ЕУ; - Недовољно усвојен систем квалитета и TQM (управљање квалитетом “свих запослених”); - Недовољна хармонизација домаће праксе са стандардима система квалитета ISO и техничким прописима; - Високи трошкови финансирања извоза и неспособност самофинансирања извоза.
Шансе	Претње
- Преференцијални извоз кроз потписане споразуме Р. Србије о слободној трговини са ЕУ; земљама у региону (CEFTA Споразум); Русијом; Белорусијом; Казахстаном; Турском; САД; - Коришћење средстава фондова ЕУ у	- Нестимулативни закони који се тичу запошљавања, инвестиција, иновација, извоза, посебно на сектору МСПП; - Високи порески и други намети привредним субјектима; - Висок уплив бирократских и политичких

периоду 2014-2020; - Учешће привредника у програмима и позивима националних и покрајинских институција; - Стални програми преквалификације радне снаге: усклађивање људских ресурса са потребама тржишта рада.	структура приликом доношења инвестиционих и економских одлука; - Неефикасна координација доносиоца одлука на линији општина, Покрајина, Република у привлачењу домаћих и страних инвеститора; - Недовољна издвајања из општинског/покрајинског и републичког буџета за пројекте реиндустријализације, извоза, запошљавања, посебно у сектору МСПП; - Неразвијена пословна инфраструктура: индустријске зоне недовољно су комунално опремљене; неразвијени су кластери; пословни инкубатори; - Интензивна инострана конкуренција у реалном сектору; - Високе каматне стопе на кредите дате привреди; - Високи и променљиви захтеви извозних тржишта (нецаринске баријере); - Неефикасно судство и дуга и неизвесна наплата потраживања.
--	---

6.6. Запошљавање

На евиденцији незапослених у општини Врбас на крају извештајног периода 2013. године било је 8.027 регистрованих лица, од чега су 4.021 жене.

Према стручној спреми и полу преглед незапослених лица је исказан у табели 17.

Табела бр. 17. Незапослена лица према стручној спреми и полу

Степен стручне спреме	Укупно	Жена
I	1.973	988
II	401	205
III	2.293	868
IV	2.558	1.505
V	61	13
VI	296	183
VII-1	435	251
VII-2	9	7

Извор: Филијала НСЗ општине Врбас

Преглед незапослених лица према дужини чекања на запослење приказан је у табели 18.

Табела бр. 18. Незапослена лица према дужини чекања на запослење

Дужина чекања	Укупно	Жене
До 3 месеца	965	431
3 – 6 месеци	738	349
6 – 9 месеци	538	246
9 – 12 месеци	370	130
1 – 2 године	1.348	611
2 – 3 године	1.062	545
3 – 5 година	1.244	647
5 – 8 година	823	462
8 – 10 година	298	154
Преко 10 година	641	413

Извор: Филијала НСЗ општине Врбас

Најугроженије групе незапослених лица су лица са инвалидитетом, Роми, корисници социјалних давања, млађи од 30 година и лица старија од 50 година, а посебно лица старија од 60 година.

Истраживања показују да су дефицитарна занимања у области: грађевинарства, услужних делатности, професори енглеског језика, математике, олигофренолози, фармацеути, машински инжињери, занатска занимања прехрамбене струке.

Суфицитарна занимања су: правници, економисти са VI степеном стручне спреме, васпитачи, учитељи, матуранти гимназије, економски техничари, пољопривредни техничари, дипл. инж. пољопривреде, текстилни и кожарски радници и трговци и посебно занимања произвођача прехрамбених производа.

Основни циљеви политике запошљавања у општини Врбас требало би да буду:

- смањење ефеката економске кризе на постојећа радна места и подстицање формалне запослености,
- успостављање стабилног и одрживог тренда раста запослености,
- подршка помоћи незапосленим лицима у активном тражењу посла,
- укључивање незапослених лица у активном тражењу посла,
- укључивање незапослених лица у програме додатног образовања и обуке,
- подстицање запошљавања младих,
- подршка смањењу неформалног рада,
- подршка послодавцима да запошљавају незапослена лица,
- унапређење социјалног дијалога и јачање улоге социјалних партнера,
- сарадња са образовним институцијама у циљу усклађивања са потребама тржишта рада,
- подстицање теже запошљивих лица у запошљавању,
- борба против дискриминације посебно погођених група приликом запошљавања,
- отварање нових радних места и подстицање предузетништва и самозапошљавања.

У остваривању напред наведених циљева потребна је сарадња свих институција и социјалних партнера, а то су поред Националне службе за запошљавање и Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и равноправност полова, Синдиката, Општинског удружења предузетника Врбас и Удружење инвалида рада Врбас.

6.6.1. SWOT анализа за област запошљавања

Снаге	Слабости
- Природни ресурси за производњу посебно пољопривредних производа; - Развијена инфраструктура (енергија, транспорт, информациона и комуникациона технологија); - Развијен банкарски сектор - могућност кредита и инвестирања; - Квалификована радна снага; - Образована радна снага; - Опређени синдикати, постојање изграђене свести запослених о потреби синдикалног организовања у циљу заштите професионалних, економских, социјалних и радних права; - Функционисање предузетника у оквиру општег удруживања; - Постојање дуге индустријске традиције у производњи и преради пољопривредних производа; - Функционисање Канцеларије за младе преко које млади испољавају своје интересе.	- Неповољна законска регулатива у погледу радног законодавства, сужава се оквир права из радног односа за запослене; - Непостојање социјално-економског Савета на нивоу општине кроз чији рад би се вршио утицај на стварање пословног окружења у коме би социјални партнери уз међусобно уважавање креирали економску политику и мере за њено спровођење не угрожавајући социјални развој и стабилност; - Неадекватна безбедност и здравље на раду (значајан број професионалних обољења, случајеви који су имали смртни исход услед узрока везаних за радно место); - Реалан пад надница; - Запошљавање преко студентских задруга; - Рад на црно (посебно на великим пољопривредним газдинствима, трговини, грађевинарству и угоститељству); - Привремени и повремени послови; - Недостатак социјалног дијалога на нивоу предузећа, неуважавање радника и синдиката; - Образовање и обука који тренутно не одговарају потребама тржишта рада; - Мањак радних места за нова запошљавања; - Мали и недовољно развијен приватни сектор; - Незапослени који имају више од 50 година живота који су током приватизације остали без посла и чије су шансе за ново запошљавање минималне.
Могућности	Претње
- Трајно опредељење државе и дефинисање стратегије у погледу запошљавања младих; - Промоција МСП и задруга; - Доношење прописа који би неформално запошљавање претворили у формално; - Укључивање младих људи у питања запошљавања младих; - Организовање обука на тржишту рада и увођење водича за каријеру који би помогао при професионалној оријентацији; - Едукација незапослених у смислу оспособљавања, преквалификације, доквалификације за занимања која су потребна у општини и региону; - Едукација чланова синдиката у сарадњи	- Непостојање сталног, одлучног и усаглашеног дејства државе и њених органа у дефинисању трајне стратегије у запошљавању младих; - Недостатак социјално-економског Савета на нивоу општине, недостатак социјалног дијалога на нивоу предузећа; - Одлив образованих и стручних младих кадрова дефицитарних занимања; - Лоша законска регулатива с акцентом на права из радног односа.

са вишим органима синдиката и међународним синдикатима у оквиру пројеката који имају за циљ подизање свести о значају синдикалног организовања, заштите права из рада, колективног преговарања, информисања, придобијања младих у синдикат; - Пружање помоћи из републичких и покрајинских фондова МСП при запошљавању младих.	
---	--

6.7. Индустрија, грађевинарство и производно занатство

Иако је Општина Врбас имала у периоду постојања СФРЈ бројна успешна индустријска предузећа (у области метало-прерађивачке, текстилне, дрвне, хемијске индустрије), велика већина ових предузећа је током деведесетих година прошлог века изгубила тржиште, технологију, прошла кроз неуспешан процес приватизације и у садашњем тренутку више не постоји²⁰.

- Током транзиционог периода, процес приватизације друштвених предузећа у општини текао је у два правца²¹. Водећа предузећа, као што су Фабрика уља и биљних масти а.д. „Vital“, Индустрија меса „Carnex“ д.о.о., шећерана „Бачка“ и кондиторска индустрија а.д. „Medela“, спровела су приватизацију применом Закона о својинској трансформацији, чиме су значајна средства од продаје акција ових предузећа остала у Врбасу и била значајна за развој малог бизниса и предузетништва. Остала друштвена предузећа су приватизована применом Закона о приватизацији, где је Агенција за приватизацију на аукцијској продаји нудила 70% акција тих предузећа, док је радницима припало преосталих 30% (овако су приватизована предузећа „Тривит млин“, „Тривит пек“, „Централ“, „Штампарија“, „Бачкатранс“, „Прогрес“, „Змајево“).

По окончању процеса приватизације, привреда Врбаса је била суочена са великим смањењем индустријске производње, са смањењем броја радника у предузећима која су приватизована, са гашењем преко 30% малих предузећа, која су била ослоњена на пословање са великим предузећима, као и са слабо развијеним сектором предузетништва²².

У садашњем тренутку, као највиталнија индустрија у општини издваја се прехранбена индустрија, која је стуб индустријске производње Врбаса, према обиму производње, производним капацитетима и броју запослених. Према статистичким подацима, укупан број запослених лица у општини Врбас износи 9.230 (податак за 2014. годину), а највећи број радника ради у области²³:

- прерађивачке индустрије (чак 23%),
- трговине (9%),
- образовања (10%);
- здравствено-социјалне заштите (9,5%)
- пољопривреда (4,1%).

Од укупног броја запослених, 74,0% запослено је у правним лицима, а 26,0% чине приватни предузетници и запослени код њих²⁴.

²⁰ Бројна индустријска предузећа („Металоградња“, „Мепол“, „Дрина“, „ВИП“, „Напредак“) завршила су у стечају или ликвидацији.

²¹ Стратегија развоја општине Врбас 2010-2015. године, новембар 2010, страна 14-15.

²² Ibidem, страна 15.

²³ Општине и региони у Р. Србији 2014, Републички завод за статистику Р. Србије, 2014, страна 148-159. Број запослених у општини Врбас укључује запослене у правним лицима (привредна друштва, предузећа, установе, задруге и друге организације), као и приватне предузетнике и запослене код њих.

²⁴ Ibidem.

Индустријска производња. У области индустријске производње, као највиталнија грана, издваја се прехранбена индустрија, која располаже великим производним капацитетима, брендираним производима, тржиштем за пласман. Најзначајнији капацитети прехранбене индустрије јесу: Фабрика уља и биљних масти а.д. „Vital“, Индустрија меса „Carnex“ д.о.о., фабрика шећера „Бачка“ и кондиторска индустрија а.д. „Medela“ и сви су лоцирани у граду Врбасу. Битно је истаћи да производни капацитети у прехранбеној индустрији нису искоришћени довољно, број радника запослених у овој индустрији годинама се смањује, предузећа веома мало извозе (најчешће само регион СЕФТА), а на домаћем тржишту суочавају се са интензивном домаћом и иностраном конкуренцијом. Према интерним подацима добијеним из Канцеларије за локални економски развој општине Врбас, у општини Врбас се издвајају следећи привредни субјекти у области прехранбене индустрије²⁵:

- Индустрија меса и месних прерађевина „Carnex“, д.о.о., Врбас, ПЦ „Индустрија меса“. Овај пословни центар развио је експертску производњу, високе стандарде хигијене и професионални кадар, што су све важни услови за осигурање квалитета месних прерађевина, као готових производа ове индустрије. ПЦ Индустрија меса годишње произведе око 18.000 тона разних врста месних прерађевина, а поседује модерну опрему за паковање и адекватне складишне просторије, којима се у финалној фази производње осигурава трајност и хигијенска исправност производа. Предузеће има имплементиране следеће стандарде квалитета: ISO 9001:2008; HACCP; ISO 14001:2004; OHSAS 18001:2007. Такође, уведен је и ГОСТ- Р стандард који представља важећи систем квалитета у Руској Федерацији. Пласман месних прерађевина доминантно је усмерен на домаће тржиште (око 80%), а око 20% пласмана усмерено је на регионално тржиште (БиХ, Црна Гора, Македонија). Свега око 2-3% производње пласира се кроз сопствену малопродају (3 малопродајна објекта у Врбасу и један у Змајеву). На домаћем тржишту пласман је усмерен ка мегамаркетима и хипермаркетима.
- Млекара „Dana“, налази се у саставу ПП „Сава Ковачевић“ а.д. Врбас, односно у саставу компаније „Mirotin Group“. Млекара је техничког капацитета прераде 50.000 литара сировог млека на дан, а до краја 2013. године очекује се испуњење планираног обима прераде млека од 23.000 литара сировог млека по дану. У оквиру млекаре прерађују се све количине млека добијене са сопствене фарме (односно из ПП „Сава Ковачевић“ а.д.), а до сада није било потребе за откупом млека са других фарми или од породичних пољопривредних газдинстава. Производни микс млекаре чини велики број производа: пастеризовано млеко, кисело- млечни производи, сиреви, качваљ, павлака. Млекара је од 2004. године увела ново име производа за јогурт 3,2% млечне масти „Dana“, од када се под овим именом пласирају и сви други производи млекаре. Млекара запошљава око 40 радника, а у наредном периоду постоји тенденција повећања броја радника, планира се повећање капацитета и модернизација млекаре, освајање технологије за производњу нових производа. Производи млекаре пласирају се доминантно на локално тржиште, и то трговинским радњама, пекарама, пицеријама, као и кроз сопствену дисконтну продају и сопствену малопродају. Међутим, све већи обим производње (улагања у нове производне капацитете и изградња нове млекаре), намећу потребу ширења продајне мреже. У том контексту, успоставља се сарадња са купцима (великим маркетима, самосталним трговинским радњама, пекарама, пицеријама, ресторанима) у Новом Саду, Београду, Суботици, Бачкој Тополи, Бачкој Паланци, Киинди. У циљу ефикасније продаје стављен је у употребу и магацин готових производа (хладњача) у Београду, а млекара планира и отварање сопствених малопродајних објекта у Новом Саду и Бечеју.
- Фабрика шећера „Бачка“. Ова фабрика представља најстарију фабрику шећера у Србији (изграђена је 1913. године). Фабрика се простире на око 40 ха, са околним површинама које припадају фабрици укупна површина износи 90 ха. Фабрика је у саставу компаније „Sunoko“, д.о.о., Нови Сад (МК Group), која је са своје четири фабрике шећера у Србији (Врбас, Пећинци, Ковачица, Бач) највећи произвођач и извозник шећера у региону Југоисточне Европе. Фабрика шећера „Бачка“ постиже изузетне производне резултате: прерада око 700.000 тона шећерне репе и производња око 100.000 тона шећера. Фабрика шећера

²⁵ Интерни подаци Канцеларије за локални економски развој општине Врбас и анкетно истраживање у форми интервјуа са менаџментом следећих предузећа: „Carnex“ д.о.о, ПП „Sava Kovačević“ АД, „Бацка“, а.д. „Vital“, а.д. „Medela“, „Миротин Тиса“, „Тривит Пек“, „Супермикс Плус“, „Ренесанса“, „Самба кафа“, период април-август 2013.

- „Бачка“, Врбас сваке године откупи репу са око 18.000 ха на сировинском подручју Бачке, а са територије општине Врбас са око 4.500 ха. Укупан број коопераната и пословних партнера од којих се откупљује репа јесте око 450 у Бачкој, односно 15 на територији општине Врбас. Највећи кооперанти у општини Врбас су компаније „Carnex“, д.о.о. Врбас и ПП „Сава Ковачевић“ АД. Компанија „Sunoko“, Нови Сад обезбеђује својим кооперантима бескалатна финансијска средства и сав неопходан репроматеријал (семена, ђубрива, заштитна средства) у предсетвеном периоду, а у оквиру агросервиса стручњаци ове компаније пружају сву неопходну саветодавну подршку током целог периода узгајања репе. Све фабрике шећера компаније „Sunoko“ поседују сертификате ИСО 22000:2005, задовољавају високе еколошке стандарде ISO 14001:2004, поседују HACCP сертификат о безбедности прехранбених производа и минимизирању потенцијалних ризика за здравље и безбедност потрошача, а присутна је и контрола целокупног процеса производње од добијања примарне сировине, преко транспорта и складиштења до дистрибуције крајњим потрошачима.
- Фабрика уља и биљних масти „Vital“, а.д. у саставу пословног система „Invej“ из Београда;
 - Кондиторско предузеће „Medela“, а.д.;
 - Млин „Mirotin-Tisa“, д.о.о., Савино Село чланица је пословног система „Mirotin Group“. Млин је опремљен најсавременијом опремом, а комплетно праћење испуњености захтева квалитета улазних сировина и финалних производа усклађено је са захтевима система квалитета ISO 9001 и захтевима ISO 22000 система. Најзначајнији производи овог млина јесу: кукурузна пиварска крупица, кукурузни конзумни гриз, кукурузно сточно брашно, кукурузна палента и кукурузно јестиво брашно. Сви производи су за људску исхрану, осим кукурузне пиварске крупице (намењена је пиварама) и кукурузног сточног брашна. Предузеће откупљује основну сировину (кукуруз) од ПП „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас, затим од породичних пољопривредних газдинстава у Бачкој и на берзи у Новом Саду. Око 20% производње се извози, доминантно на тржишта: Црне Горе, БиХ, Словеније, Македоније. Предузеће запошљава 15 радника, који су у сталном радном односу. План је да се у наредном периоду производња и продаја повећају за око 30%.
 - „Trivit-pek“, а.д. Врбас. Предузеће запошљава око 100 радника и спада у групу средњих предузећа. Уз уведене ISO и HACCP стандарде, веома успешно се бави производњом хлеба, пецива, кора за питу, штрудла. Уједно је ово предузеће и дистрибутер „Tonus“ хлеба, који производи „Већејска рекага“, а.д. Највећи проблем овог предузећа јесте нелојална конкуренција од стране малих пекара, које у великом проценту послују у зони „сиве“ економије, отежана наплата потраживања, ниска куповна моћ становништва и сл.
 - „Supermiks Plus“ д.о.о. Куцура. Предузеће се бави производњом свежег меса и прерађевина од меса. Запошљава око 30 радника и има уведен стандард HACCP. Око 150-200 свиња и око 10-15 јунади месечно се користи за производњу свежег меса и прерађевина. Предузеће има фарму свиња капацитета 1.200 грла у турнусу, а тренутно фарма има око 400 грла у турнусу. За потребе производње свежег меса и прерађевина, фирма откупљује свиње и говеда из сектора породичних пољопривредних газдинстава и то са подручја општине Врбас и околних општина. Пласман меса је усмерен ка сопственим месарама, али се производи пласирају и ка другим месарама и купцима (јавна и друга предузећа). Предузеће располаже са осам малопродајних објеката/месара, од којих су у општини Врбас лоцирана три (једна у Куцури, две у Змајеву). Највећи проблем предузећа јесте недостатак финансијских средстава за већа улагања, висока цена банкарских кредита, ниска куповна моћ становништва (која је ограничење за већу потрошњу меса и прерађевина), немогућност наплате потраживања у року и сл.
 - Производња тестенина и кекса „Renesansa Company“ д.о.о., Врбас. Предузеће се доминантно бави производњом тестенина (додатна делатност је и производња кекса). Запошљава 30 радника, а капацитет производње је 15 тона тестенине месечно. Пласман је усмерен на домаће тржиште (СЗТР, хипермаркети) и извоз.
 - „Samba kafa“, д.о.о., Врбас. Спада у групу малих предузећа, које се бави производњом кафе. Поред прехранбене индустрије, према подацима Канцеларије за локални економски развој општине Врбас, значајна и успешна индустријска предузећа јесу и следећа:
 - У оквиру гумарске индустрије успешно послује фирма „Pneutech“, д.о.о., Врбас која запошљава 95 радника и бави се производњом пнеуматика. Фирма извози 1-2% од свог укупног пласмана на тржиште CEFTE. Најзначајнији купац на домаћем тржишту је ГСП

Београд. Фирма има уведене потребне стандарде квалитета, а планира се увођење нове технологије, повећање капацитета, броја запослених и сл.

- „Union promet“, д.о.о., Врбас. Ово је мало предузеће које се бави производњом амбалаже од пластике, пре свега, производњом разних врста фолије.

У области металне индустрије издваја се предузеће „Интергранд“, д.о.о., Бачко Добро Поље, које се бави производњом разних врста производа од алуминијумских и PVC профила: аутобуска стајалишта, киосци, корнер шопови, портирске и паркинг кућице, билборди, надстрешнице, тезге, роло врата и сл.

Грађевинарство. У области грађевинарства у општини Врбас издвајају се две фирме: „Vlasina Lux“, д.о.о. Врбас и ГТП „Бауен“, д.о.о. Врбас. Код обе фирме у протеклих 10-так година региструју се: пад производње, смањење броја запослених радника, финансијски проблеми због ненаплаћених потраживања. Фирма „Vlasina Lux“ д.о.о. изводи грађевинско занатске радове, запошљава 11 радника и има дугу традицију производње (од 1984. године па све до приватизације „Carnex“-а била је пословно везана за ову прехранбену компанију). Фирма „Бауен“, д.о.о., Врбас послује од 1993. године и запошљава пет радника. Највећи проблеми у области грађевинске производње, а самим тим и за ова предузећа, јесу:

- Немогућност наплате потраживања за извршене грађевинске радове (велики и неизмирени дугови општине, Покрајине и Републике према грађевинским предузећима);
- Недостатак буџетских финансијских средстава за нове пројекте изградње/реконструкције објеката;
- Недостатак финансијских средстава у сектору домаћинства за изградњу или/и куповину кућа, станова, пословних објеката;
- Значајан обим грађевинске производње налази се у зони „сиве“ економије, што доводи до тога да регистроване грађевинске фирме које раде по закону (пријављују раднике, обезбеђују атесте и воде рачуна о заштити на раду, исплаћују све доприносе и дажбине држави) послују у амбијенту нелојалне конкуренције и због високе цене изградње тешко добијају тзв. комерцијалне пројекте. Због овога, фирме се „окрећу“ сарадњи са Општином Врбас, где се појављују тешкоће везане за наплату потраживања.

Производно занатство. На подручју општине Врбас производно занатство изузетно је мало заступљено. Највеће перспективе за развој има занатска производња у домену пољопривредно - прехранбених производа, због јаке сировинске базе, традиције производње, знања и сл. Међутим, и прерада пољопривредних производа на породичним пољопривредним газдинствима и у оквиру занатских радњи (прерада воћа, поврћа, производња сира, кајмака, производња месних прерађевина) изузетно је мало заступљена. Разлог за ово јесу бројна ограничења која су на нивоу целокупне привреде Републике Србије присутна у домену развоја МСПП. Према подацима Канцеларије за локални економски развој општине Врбас, неки од успешних предузетника у области производног занатства јесу:

- СЗТР Алкохолна пића „Рајал“, Врбас. Овде се ради о занатској производњи ракије (од дуње и кајсије), уз примену НАССР стандарда. Годишња производња ракије креће се око 18.000 литара. Предузетник запошљава 3 радника, а сировину за производњу ракије обезбеђује из своје производње (има засаде кајсије на 2 ха) и куповином кајсија и дуња од пољопривредних произвођача.
- СЗТР Кладница „Три С“, Куцура. Ради се о занатској производњи меса и прерађевина. Радња је основана 2004. године, запошљава 13 радника, има уведен стандард НАССР, а производе пласира ка својим малопродајним објектима (налазе се у Новом Саду, Врбасу и Куцури), али и ка другим купцима (месарама). Кладница нема фарме стоке, већ стоку откупљује у сектору породичних пољопривредних газдинстава у општини Врбас и околним општинама.
- Самостална месарска радња „Боки“, Врбас. Ово је мала породична фирма, која се бави производњом свежег меса и прерађевина од свињског и јунећег меса. У склопу радње је кладница, која има уведен стандард НАССР. Фирма послује од 1993. године, запошљава 2 радника, уз рад свих укућана. Фирма нема фарме стоке, већ се стока откупљује од регистрованих породичних пољопривредних газдинстава из општине Врбас и Кула. Пласман

меса и прерађевина је преко сопствене месаре у Врбасу, а фирма снабдева и ресторане и хотел у Врбасу. Највећи проблем јесте наплата потраживања од ресторана и хотела, сива економија, велике дажбине које је потребно платити држави.

- У општини Врбас региструје се и велики број малих пекара, као и изванредан број месара које не послују по стандарду HACCP.

Генерално, већи развој и даље ширење предузећа (посебно у сектору МСПП) у области индустрије, грађевинарства и занатске производње на подручју општине Врбас ограничавају бројни системски проблеми на националном нивоу, тачније недовољно развијено и стимулативно пословно окружење. Нека ограничења за оснивање предузећа, веће инвестиције (у технологију, нове капацитете) и раст запослености у сектору МСПП, наводе се у наставку²⁶:

- Висока су оптерећења рада (висина пореза и доприноса на бруто зараде), бројне таксе, доприноси, накнаде и сл.
- Велика су ненаплаћена потраживања и дуги рокови наплате истих;
- Високе каматне стопе на кредите дате привреди;
- Недовољно развијена политика конкуренције на домаћем тржишту и незадовољавајућа улога државе на плану заштите конкуренције;
- Сива економија, која води нелојалној конкуренцији;
- Низак животни стандард, односно мала куповна моћ грађана;
- Индустријске зоне које нису комунално добро опремљене;
- Одлив кадрова из мањих у веће индустријске центре;
- Незадовољавајућа сарадња општине и сектора МСПП (високе накнаде, комуналне таксе, спора процедура добијања потребних дозвола и сл.)

Као последица наведених великих и бројних оптерећења у привреди, а у недостатку инвестиционог и обртног капитала, као и системског модела финансирања пољопривреде и индустрије, фирме све мање инвестирају, све се чешће окрећу одржавању пословања на постојећем нивоу или пак смањивању производње и броја запослених. Додатни проблем јесте сигурно и пренос пословања у зону сиве економије, како би се избегла или смањила бројна пореска и друга оптерећења. Може се закључити да без системских и корених мера, усмерених ка промени пословног амбијента, није могуће говорити о реиндустријализацији и усмеравању субјекте у области индустрије – ка просперитету и унапређењу конкурентности.

²⁶ Услови и оптерећења у привреди Србије, брошура Уније послодаваца Србије, Аустријска агенција за развој (АДА), септембар 2010.

6.7.1. СВОТ анализа за област индустрија, грађевинарство и производно занатство

Снаге	Слабости
- Повољан географски и саобраћајни положај општине (близина коридора 10; железничка пруга Е85; удаљеност 40 км од Новог Сада и 130 км од Београда); - Општина Врбас је једна од привредно развијених општина у Р. Србији: просечне зараде без пореза и доприноса по запосленом у 2011. години биле су веће у односу на регион Јужне и Источне Србије и регион Шумадије и Западне Србије; - Повољни услови за развој прехранбене индустрије: општина има јаку сировинску базу у области примарне пољопривредне производње, посебно производње житарица, индустријског биља, семенске робе; - Развијена прехранбена индустрија: постојање прехранбених компанија са квалитетним и брендираним производима, традицијом, високом препознатљивошћу на домаћем и ино тржишту („Carnex“ д.о.о. Врбас; фабрика шећера „Бачка“; кондиторско предузеће „Medela“ а.д., Врбас; фабрика уља и биљних масти „Vital“, а.д. Врбас); - Традиција индустријске производње и могућности реиндустријализације: у периоду постојања СФРЈ општина је имала бројна успешна индустријска предузећа у области металопрерађивачке, текстилне, дрвне, хемијске индустрије; - Потврђена извозна орјентација четири најважнија предузећа у области прехранбене индустрије; - Развијен сектор трговине и саобраћаја; - Развијен финансијски сектор са 17 банака и свим водећим осигуравајућим кућама; - Квалификована и образована радна снага; - Основана Канцеларија за локално-економски развој општине Врбас; - Успостављена сарадња општине Врбас	- Недовољно ефикасна општинска управа; - Незадовољавајућа сарадња општине и сектора МСПП (високе накнаде, таксе, спора процедура добијања потребних дозвола, недостатак стручне и едукативне подршке општинске управе за нова запошљавања и оснивање предузећа и сл.); - Неразвијена индустријска производња. Велика већина индустријских предузећа је током деведесетих година прошлог века изгубила тржиште, технологију или је прошла кроз неуспешан процес приватизације; - Ниски производни, иновативни и извозни капацитети компанија у области прехранбене индустрије. Производни капацитети прехранбених компанија нису искоришћени довољно, број радника у овој индустрији годинама се смањује, предузећа веома мало извозе (најчешће само регион СЕФТА) и иновирају, недовољно су конкурентна на тржишту ЕУ (конкурентност се гради на јефтиним ресурсима и ниском степену обраде производа); - Неразвијена грађевинска делатност; - Недовољно развијен сектор услуга смештаја и исхране, високе цене услуга у сектору саобраћаја (јавни међуградски превоз); - Слаба кредитна способност предузећа, нарочито у сектору МСПП и недостатак сопствених финансијских средстава за инвестициона улагања (у нове технологије, истраживање и развој, иновације, маркетинг технике) и реализацију извозних аранжмана; - Недовољна улагања из општинског/покрајинског и републичког буџета за пројекте реиндустријализације и новог запошљавања, посебно на сектору МСПП; - Ниска инвестициона активност: у односу на републички, покрајински и окружни просек, остварене инвестиције по запосленом (укупно и по гранама привређивања) у

са Регионалном развојном агенцијом „Бачка“ у области развоја привреде и предузетништва.	општини Врбас су приметно ниже; - Неразвијена пословна инфраструктура: индустријске зоне недовољно су комунално опремљене; неразвијени су кластери; пословни инкубатори; - Заступљеност сиве економије, посебно у сектору МСПП, која води нелојалној конкуренцији; - Одлив кадрова у веће индустријске центре; - Проблем незапослености: изражена дугорочна незапосленост; велики број незапослених младих; највећи број незапослених са ниском стручном спремом; запошљавање на одређено време; - Разлика између понуде тржишта рада и потражње за квалификованим становништвом су изражене у готово свим секторима.
Шансе	Претње
- Стимулативно пореско и радно законодавство за нова запошљавања, инвестиције, извозне активности, истраживање и развој; - Смањивање пореских и других намета привреди; - Санкционисање сиве економије; подстицање и заштита конкуренције; - Деполитизација општинске, покрајинске и републичке управе; - Развијање механизма ефикасне координације доносиоца одлука на линији општина, покрајина, република; - Добијање сертификата Националне алијансе за локални економски развој (НАЛЕД) о повољном пословном окружењу општине Врбас; - Потписани споразуми Р. Србије о слободној трговини са ЕУ; земљама у региону (СЕФТА Споразум); Русијом; Белорусијом; Казахстаном; Турском; САД; - Коришћење средстава фондова ЕУ у	- Нестимулативни закони који се тичу запошљавања, инвестиција, иновација, извоза, посебно на сектору МСПП; - Бројни законски прописи, честе промене закона, одсуство примене закона у пракси, колизија закона на различитим нивоима власти; - Високи порески и други намети привредним субјектима; - Висок уплив бирократских и политичких структура приликом доношења и реализације инвестиционих и економских одлука; - Недовољно ефикасна општинска управа у домену сарадње са привредом, посебно сектором МСПП; - Неефикасна координација доносиоца одлука на линији општина, покрајина, република у привлачењу домаћих и страних инвеститора; - Неразвијена и нелојална конкуренција (пословање у зони „сиве економије“; тржишна структура олигопсона); - Интензивна инострана конкуренција, као

периоду 2014-2020; - Развој пословне инфраструктуре: регионално и/или локално удруживање у кластере, опремање индустријских зона, оснивање пословних инкубатора; - Веће учешће привредника у програмима и позивима националних и покрајинских институција; - Преквалификација радне снаге: усклађивање људских ресурса са потребама тржишта рада.	последица потписаних споразума о слободној трговини; - Интензивна конкуренција у сектору трговине: сектор трговине који припада сегменту МСПП суочава се са интензивном конкуренцијом хипермаркета и великих иностраних трговинских и дистрибутивних ланаца; - Висок инвестициони ризик као последица ниског политичког кредибилитета земље; - Високе каматне стопе на кредите дате привреди; - Недостатак финансијске подршке привредном развоју из општинског буџета, буџета Покрајине и Републике; - Отежана наплата потраживања у року, дуги рокови наплате истих, висока неликвидност и задуженост у привреди; - Низак животни стандард и мала куповна моћ становништва; - Недовољно ефикасни државни и локални програми за подршку извозницима, малим и иновативним предузећима; - Променљиви захтеви извозних тржишта, нецаринске баријере, висока бирократизација извозних послова; - Неефикасно судство (слаба правна заштита инвеститора, власничких права, уговора, интелектуалне својине и сл.); - Неефикасан јавни сектор: висока бирократија, недовољно ефикасна јавна управа, неефикасна буџетска потрошња.
--	--

6.8. Приоритети, циљеви и мере за област: конкурентност привреде и предузетништво, запошљавање

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ИЗГРАДЊА . КОНКУРЕНТНОСТИ И ЈАЧАЊЕ ПРЕДУЗЕТНИШВА У РЕАЛНОМ СЕКТОРУ	1.1. Раст производње, извоза и запошљавања у сектору МСПП	1.1.1. Јачање конкурентности сектора МСПП
	1.2. Стварање повољног пословног окружења за рад реалног сектора, посебно сектора МСПП	1.2.1. Развој пословне инфраструктуре
		1.2.2. Јачање капацитета локалне самоуправе

7. ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

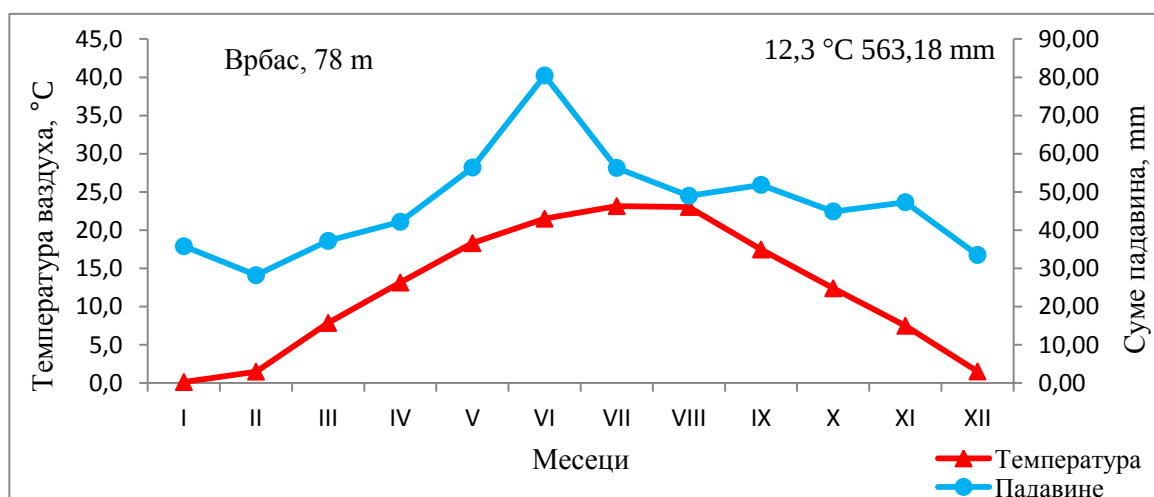
7.1. Климатске карактеристике

Према географском положају, Општина Врбас припада области умерено-континенталне климе. Њене одлике су умерено топла лета и умерено хладне, снежне зиме, са израженим прелазним годишњим добима. Падавина има у свим годишњим добима, али је њихова укупна месечна и годишња количина веома колебљива (графикон 2).

За анализирани дванаестогодишњи период просечна сума падавина током године износи 563,18 мм, а просечна температура 12,3 °С. Најхладнији месец је јануар, а затим температура расте и достиже свој максимум током јула. Раст температуре праћен је растом количина падавина, које достижу максимум у јуну месецу. Од јуна се јавља умерено сушни период, да би од августа температура почела да пада, а количина падавина да расте уз неравномеран распоред по месецима.

Просечна годишња количина падавина од 563,18 мм је релативно мала поготово са становишта пољопривредне производње, па је наводњавање усева један од основних проблема овог дела Војводине. С обзиром на заступљеност плодног земљишта, негативан ефекат недостатка падавина је веома изражен. Главни максимум падавина јавља се у јуну, док споредни максимум настаје крајем јесени (новембар). Главни минимум падавина јавља се у току фебруара, док секундарни минимум настаје у децембру месецу.

Графикон бр. 2. Климадијаграм за општину Врбас за период 2000-2012. (по Walter-у, 1960)

Извор: „Агрозавад“ пољопривредна стручна служба општине Врбас

Посматрано по појединим годинама, температуре веће од просечних за ово подручје бележе се у 2011. години у којој је било топлије за 1,1° С у односу на вишегодишњи просек, затим у 2009. (+ 0,6°С), 2008. (+ 0,7°С), 2007. (+ 0,6°С) и 2000. години (+ 0,8°С). Температуре ниже од просека бележе се у 2005. години током које је за 1,5° С било хладније у односу на вишегодишњи просек, као и у 2012. години у којој су температуре биле за 1°С ниже од просека.

Количина падавина у појединим годинама јако варира. Значајно већа количина падавина од вишегодишњег просека бележи се у 2010. години у којој је пало 289,32 мм водених талога више у односу на просек, затим у 2002. (+ 206,22 мм) 2007. (+ 140,32 мм) и 2011. години (+ 157,28 мм). У 2000. години пало је 268,60 мм водених талога што је за 294,58 мм мање од вишегодишњег просека. Значајно мање количине падавина од просека бележе се и у 2003. (- 105,58 мм) и 2012. години (- 140,28 мм).

Најчешћи ветрови у региону су северац, западни ветар, јужни ветар и кошава. У летњем периоду могућа је појава олујног ветра. Средња годишња вредност релативне влажности

ваздуха износи 77%. Средње вредности релативне влажности ваздуха по годишњим добима су: зима 88%, пролеће 74%, лето 70% и јесен 78%.

Облачност је веома битан климатски фактор због тога што има улогу климатског модификатора односно утиче на трајање инсолације, модификује интензитет сунчевог зрачења итд. Дани са средњом дневном облачношћу мањом од 20% рачунају се у ведре дане. Средњи годишњи број ведрених дана за општину Врбас износи 57,6, а годишња облачност 59%.

7.2. Рељеф и педолошке карактеристике

Територија Општине Врбас простире се на лесној заравни и лесној тераси, на надморској висини од 81-104 метара. Најубочљивија висинска разлика је у пограничном делу према Кули, где лесна зараван доминира над лесном терасом засеком од 17 метара. Најнижа тачка се налази на лесној тераси око Јегричке која се налази на југу општине, док се најистакнутија тачка налази на лесној заравни односно на северу општине. У целини посматрано, рељеф показује наглашену нагнутост од северозапада према југоистоку, као и од севера према југу.

Лесна зараван покрива око једне четвртине, док лесна тераса покрива преостале три четвртине територије општине. За разлику од лесне заравни која је највиши геоморфолошки члан, апсолутна висина лесне терасе се креће од 81-87 м и показује благу нагнутост у правцу северозапад-југоисток. Тако је земљиште на већим надморским висинама сувље, а у нижим деловима је влажно (мочварно).

Тло, према свом педолошком саставу, представља најплоднију врсту земљишта, при чему преовлађују чернозем карбонатни, чернозем карбонатни на лесном платоу, чернозем са знацима оголевања у лесу, ливадска црница карбонатна на лесној тераси, заслањена ливадска црница, ливадска црница са зрнцима заслањивања, ритска црница карбонатна заслањена и солончак.

Ливадска карбонатна црница је најзаступљеније (66,9%) земљиште у атару општине Врбас, а најприсутније је на лесној тераси (ЛПУО, 2011). Овај тип земљишта се одликује добрим физичко-механичким и хемијским особинама, са просечном дубином хумусног слоја 65-70 цм. Обзиром на веома повољан однос минералне и органске фракције, структуру агрегата, као и снабдевеност азотом, фосфором и калијумом ливадска карбонатна црница је земљиште високих производних карактеристика које представља основ за развој пољопривреде овог подручја. Површине под овим земљиштем користе се као оранице за производњу ратарских усева.

Водно-ваздушне, као и хемијске особине хумусног хоризонта су врло добре. Ливадска црница има алкалну хемијску реакцију у хумусном хоризонту А, при чему се рН у води креће од 7,7-8,7, а у раствору pKCl 7,1-7,9 (ЛЕАП, 2005). Са дубином алкалност се повећава. Ливадска црница се карактерише добром снабдевености хумусом, чији се садржај у слоју 0-20 цм креће од 4,5-5,3%. Са дубином, количина хумуса се смањује, али се често и у доњем прелазном АС хоризонту, на дубини од 110 цм, може наћи садржај хумуса већи од 1% (ЛЕАП, 2005). Снабдевеност основним макроелементима, односно азотом, фосфором и калијумом је добра.

Карбонатни чернозем је присутан на 17,5% територије општине и простире се и на лесној тераси и на лесној заравни (ЛПУО, 2011). На лесној тераси, карбонатни чернозем је присутан на више локалитета, док на лесној заравни захвата јужне делове. Просечна дебљина хумусног хоризонта износи од 40-70 цм. Боја карбонатног чернозема на лесној заравни је мрко-смеђа, док је на лесној тераси мрко-црна (ЛПУО, 2011). Дубина хумусног А хоризонта креће се од 65 до 80 цм. Испод А хоризонта налази се прелазни АС хоризонт са развијеношћу 40-50 цм, што укупно чини дубину од 105–130 цм. Испод 105 или 130 цм појављује се матерински супстрат, лес као С хоризонт (ЛЕАП, 2005).

С обзиром на сам назив, основна хемијска одлика овог типа земљишта јесте његова карбонатност. Креч прожима цео хумусни хоризонт и обично се са дубином његова количина повећава. Реакција средине је алкална и у води и у раствору pKCl . Количина хумуса варира од

3,5 - 6% (ЛЕАП, 2005). Основним макроелементима земљиште је добро снабдевано те је и овај тип земљишта изразито пољопривредно земљиште веома високих производних особина.

Делувијално-алувијални карбонатни и бескарбонатни нанос обухвата 1% територије Општине и налази се у њеном североисточном делу. Пружа се у правцу север-југ у дужини од 9,5 км. Солончак представља тип сланог земљишта настао у процесима салинизације. Солончак се простира на веома малој површини, у близини Куцуре, а највише га има на територији Савиног Села. Десалинизација овог земљишта може се успешно вршити спуштањем нивоа подземних вода (ЛПУО, 2011).

7.3. Пољопривредно и шумско земљиште

7.3.1. Пољопривредно земљиште

Према подацима званичне статистике из 2013. године пољопривредне површине у општини Врбас чине 89,2% њене територије, што представља 10,2% пољопривредних површина Јужнобачког округа (табела 19). Педолошки састав општине Врбас је изванредан, а структура земљишних површина је повољна. Удео обрадивог земљишта у укупној пољопривредној површини износи око 99,8%, а ораничних површина 97,3%. Највише ораница, у односу на укупну величину катастарске општине, налази се у К.О. Врбас, а најмање у К.О. Савино Село. Агроеколошки услови представљају велики потенцијал за развој пољопривредног сектора и ослањају се на простране равнице чернозема и ливадске црнице карбонатне, које омогућавају врло квалитетни развој како ратарства, тако и сточарства, воћарства и виноградарства (ПП Врбас, 2011).

С обзиром на ширење градских насеља и индустријских зона, пољопривредне површине су у протеклом десетогодишњем периоду смањене за око 2% на територији општине Врбас, док је то смањење на нивоу Јужнобачког округа нешто блаже и износи 1,2% (табела 19). Најзначајније смањивање претрпеле су површине под виновом лозом и ливаде, док су површине под воћњацима готово удвостручене. Сличан тренд је присутан и на нивоу округа.

Табела бр. 19. Пољопривредне површине на територији општине Врбас и Јужнобачког округа у периоду 2002-2012. године

	Врбас		2012/2002 (%)	Јужнобачки округ		2012/2002 (%)
	2002	2012		2002	2012	
Укупна пољопривредна површина	34.080	33.392	97,98	330.550	326.513	98,78
Оранице и баште	33.310	32.428	97,35	303.712	298.244	98,20
Воћњаци	83	159	191,57	2.333	2.702	115,82
Виногради	15	2	13,33	2.253	1.831	81,27
Ливаде	214	585	273,36	2.260	5.813	257,21
Пашњаци	362	141	38,95	13.770	11.581	84,10
Обрадива пољопривредна површина	33.984	33.315	98,03	324.328	320.171	98,72

Извор: РЗС, Општине у Србији

У структури обрадивог пољопривредног земљишта доминирају њиве и вртови са 97,3%, док воћњаци и виноград чине свега 0,5% обрадивих површина. На ораничним површинама доминира производња жита (61,5% ораничних површина) и индустријског биља (27,4% ораничних површина). Према подацима РЗС (2012) најзначајније површине под житима захватају кукуруз (69%), пшеница (22%) и јечам (7%). Међу индустријским биљем најзначајније је заступљено гајење шећерне репе (46% површина под индустријским биљем) и соје (44%). Сунцокрет се гаји на свега 4% површина под индустријским биљем. Повртно биље покрива 7,1% ораница. Највише се гаје кромпир, грашак, црни лук и купус. Крмно биље покрива свега

3,2% ораничних површина. Најзаступљеније је гајење луцерке (41%), детелине (20%) и силажног кукуруза (27%). Воћарска производња је испод могућности потенцијала. Према званичној статистици вишегодишњи засади воћа и винове покривају свега 161 ha. Највише је стабала јабуке (64%), вишње (16%), шљиве (7%) и кајсије (6%).

Катастарска структура пољопривредних површина у општини Врбас је јако добра. У укупном износу, чак 99,36% пољопривредног земљишта се налази у прве три катастарске класе. 96,39% њива су на парцелама 1-3. катастарске класе. Готово сто одсто воћњака и винограда се налазе на парцелама прве и друге катастарске класе.

Табела бр. 20. Површине пољопривредних култура земљишта по класама, у ха

Култура	Класа							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Њиве, ха	15.872,45	11.646,54	4.028,49	858,87	246,67	76,49	0,00	0,00
Кат.структура%	48,50	35,58	12,31	2,60	0,75	0,23		
Вртови	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Воћњаци	59,56	46,49	0,82	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Кат.структура%	55,73	43,50	0,77					
Виногради	1,06	8,31	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Кат.структура%	11,31	88,69						
Ливаде	82,29	89,16	94,61	0,90	0,30	0,00	0,00	0,00
Кат.структура%	30,79	33,36	35,40	0,34	0,11			
Пашњаци	101,66	148,47	109,64	41,20	0,00	0,00	0,00	0,00
Кат.структура%	25,35	37,03	27,34	10,28				
Трстици - мочваре	57,47	33,54	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Кат.структура%	63,12	36,84	0,04					
УКУПНО	16.174,49	11.972,51	4.233,60	900,97	246,97	76,49	0,00	0,00
Кат.структура%	48,13	35,63	12,60	2,68	0,73	0,23		

Извор: РГЗ

Међутим, последњих година анализе показују да се смањује количина хумуса. Разлог је интензивна пољопривредна производња, неправилна агротехника, дебаланс макро и микроелемената и дефицит квалитетних органских ђубрива. На стање плодног земљишта неповољно утичу многи фактори: ерозиони процеси (ветар, вода), емисије индустријских постројења, неадекватна примена минералних ђубрива (врста и количина) и пестицида, загађивање земљишта одлагањем отпада и смећа и утицај саобраћајница на плодно земљиште путем издувних гасова (ПС).

С обзиром на географски положај и ружу ветрова, као и недостатак шумских појасева пољопривредно земљиште треба заштитити пољозаштитним појасевима од штетног дејства еолске ерозије. Заштитни појасеви пружају заштиту пољопривредним површинама од исушивања и ерозије, којом се земљиште осиромашује, јер долази до одношења финих честица из најплоднијег слоја (ПП Врбас, 2011).

7.3.2. Шуме и ваншумско зеленило

Кључне улоге шумских површина, насељског, ваннасељског и заштитног зеленила, испољавају се у стварању повољних хигијенско-здравствених услова, побољшању топлотног режима, обнављању кисеоника у атмосфери, повећању влажности ваздуха, ублажавању јонизације, ублажавању утицаја уличне буке, заштити од ветрова, пешчаних и снежних наноса, заштити земљишта од ерозије, апсорпцији прашине и чађи и естетском значају. Чврсте честице чађи из ваздуха задржавају се на лишћу, одакле се падавинама спирају у земљиште те се на тај начин смањује удисање штетних материја. Имајући у виду број и близину индустријских постројења у градској зони, као и интензитет саобраћаја кроз Врбас неопходно је повећање површина под зеленилом, подизање нових дрвореда и шумских појасева, поготово око индустријске зоне.

Генерално посматрано, читаво подручје је изразито оскудно шумским површинама. Тако је шумовитост Јужнобачке области незнатно мања (8,22%) од исте за АП Војводину, а шумовитост општине Врбас износи свега 1,22% (ПП Врбас, 2011). Према подацима званичне статистике из 2004. године површине под шумом захватају 124 ха. Међутим, последњих година су уложена значајна средства за повећање површина под шумом на подручју општине. Према подацима којима располаже Покрет горана општине Врбас, површине под шумом и шумским растињем захватају 416 ха са следећим распоредом:

- Потес „Провалије“ располаже са 76 ха шуме, при чему са 64 ха управља Ловачко удружење Врбас, а са 12 ха управља општина Врбас;
- К.о. „Змајево“ располаже са око 10 ха старе шуме;
- Нови шумски засади у Бачком Добром Пољу, Косанчићу и Равном Селу захватају површину од 20 ха;
- Поред канала хидросистема ДТД у општини Врбас површине под шумом захватају 280 хектара, управљач је ЈП „Воде Војводине“ (до 2012. године пошумљено 80 ха);
- У власништу Јавне агенције за зоохигијену и пољопривреду (ЈАЗИП) налази се 10 ха под шумом и 20 ха под новозасађеним шумским садницама. У оквиру ЈАЗИПА-а формиран је и расадник шумског дрвећа који ће се користити за подизање ветрозаштитних појасева и пошумљавање око 290 хектара земљишта које је добијено на управљање од Министарства пољопривреде (земљиште ниске категорије које не може да се изда у закуп).

Постојећа званична документа општине за ширење шумских површина предлажу коришћење деградираног и мање плодног земљишта и депресија, с тим да се морају пратити тенденције у сточарству и поштовати потребе у овом виду пољопривредне производње.

Услед слабе пошумљености и недовољно развијених ветрозаштитних појасева, чести и јаки ветрови нарушавају састав земљишта и тиме негативно утичу на квалитет земље. Према наводима представника Покрета горана општине Врбас, пољопривредни произвођачи у значајној мери лоше утичу на постојеће ветрозаштитне појасеве, иако су њихови главни корисници. Највише штете ветрозаштитним појасевима наноси се директним скретањем пољопривредних машина са путева у њиве кроз ветрозаштитне појасеве чиме се газе млада стабла и оштећују старија. У том смислу саобраћајна полиција би могла да да већи допринос усмеравањем пољопривредних произвођача да на своје њиве улазе са само једног, за ту намену, предвиђеног искључења.

Циљ формирања површина под градским зеленилом јесте довољна количина зеленог простора који се изражава у $\text{м}^2/\text{становнику}$. Норматив за формирање зелених површина у урбаним насељима заснован је на податку да један хектар шуме утроши у току дана количину CO_2 коју дисањем избаци око 200 људи, одакле је изведено да је за једног човека потребно 50 м^2 зеленила. Ово је норматив заснован на биолошком аспект, али при одређивању зелене површине по становнику користе се различити приступи. Неки аутори приликом обрачунавања површина у обзир узимају само градско зеленило, док други у обзир узимају градско и ванградско зеленило као и одређене пољопривредне површине. Према Европским стандардима, површина зеленила по становнику креће се од $15\text{--}25 \text{ м}^2$ и у обзир узима само градско зеленило. Увећање норматива на 35 м^2 по становнику и више, углавном се повезује са агломерацијом парк-шума у непосредном окружењу. У „Просторном плану општине Врбас“ наводи се да укупне зелене површине (насељске и ваннасељске) не треба да буду мање од 200 м^2 . Ове површине треба да формирају јединствену целину и као такве дају обележје целој општини (ПП Врбас, 2011).

Планским документима дефинисане су приоритетне активности у циљу повећања зелених површина и њихове боље организације: повезивање постојећих површина под шумом и ваншумским зеленилом; подизање нових повезаних зелених површина у градској зони; подизање нових зелених заштитних појасева око индустријске зоне; уређење зеленила школског комплекса; реконструкција постојећих дрвореда и подизање нових, што се нарочито односи на улице са широким регулацијама; заснивање нових дрвореда уз пољопривредне површине и саобраћајнице који би у том случају имали улогу заштите од јаких удара ветра као и спречавања еолске ерозије пољопривредних површина. Просторним планом општине Врбас планира се повећање површина под ваншумским зеленилом са садашњих 166 ха на 457 ха

(100 m² по становнику) што је неопходно ради задовољења потреба становништа за зеленим површинама.

7.4. Хидрографска мрежа и водни ресурси

Хидрографска мрежа општине Врбас је разноврсна и веома карактеристична иако општина као и цела Бачка припада сувим, више степским пределима. На хидрографске прилике у највећој мери утичу физичко-географски и све више и антропогени фактори.

7.4.1. Подземне воде

Подземне воде у Општини Врбас налазе се у облику издани на различитим дубинама, у зависности од конфигурације терена. Имају велики значај како у пољопривреди тако и у водоснабдевању становништва. На територији општине постоји плитка и дубока, односно фреатска и артешка издан.

Артершке издани, које се налазе између два непропусна слоја земљишта користе се за водоснабдевање општине Врбас. За јавно водоснабдевање користе се дубоки бунари дубине 115 и 154 м. Поједина места општине користе субартеријске бунаре дубине 120-200 м (ЛЕАП, 2005).

7.4.2. Површинске воде

Територију општине Врбас пресеца веома развијена мрежа канала који припадају хидросистему Дунав-Тиса-Дунав, река Јегричка која протиче кроз јужни део општине, а присутан је и већи број језера. Канали који протичу кроз Врбас су: Врбас-Бездан, Бечеј-Богојево, Савино Село-Нови Сад, Косанчић-Мали Стапар (табела 21). Са дужином од 929 км, хидросистем ДТД је један од највећих у Европи и један од најзначајнијих у светским размерама. Најважнија функција коју ови канали врше јесте заштита од поплава, заштита земљишта од ерозије, одвођење сувишних вода као и наводњавање пољопривредних култура. Каналска мрежа има значаја у снабдевању индустрије и рибака водом, одвођење употребљених вода, као транзитна мрежа и друго.

Табела бр. 21. Канали који протичу кроз Врбас

Назив канала	Укупна дужина (км)	Дужина кроз Општину (км)
Врбас-Бездан	80,9	12,7
Бечеј-Богојево	90	21
Савино Село-Нови Сад	39,1	2
Косанчић-Мали Стапар	21,1	3,7

Извор: ЛЕАП (2005) и ПП Врбас (2011)

На подручју општине Врбас налазе се и мелиорациони канали који припадају подсистемима КЦ-III, К-IV, СВ, ВКЦ-V, Јегричка, ББ и 02 Врбас. Развијена мрежа латералних канала другог, трећег и четвртог реда води до пољопривредних површина удаљених од главне каналске мреже. Из ових канала вода се гравитационо и уз помоћ црпки пушта и пребацује у канале вишег реда. На тај начин се спушта ниво подземних вода и спречава ерозија земљишта. Иако је основни каналски систем ДТД првобитно изграђен са наменом наводњавања и скраћивања речних путева, данас овај систем канала служи превасходно за одводњавања. Подсистеми за одводњавање (сливне површине) у целости покривају територију општине, са 37.562 хектара (Сл. лист општине Врбас, бр. 17., 2012).

Због великог загађења Великог бачког канала, лошег организовања пољопривредних произвођача и лошег одржавања латералних канала, капацитети каналске мреже ДТД за наводњавање се веома слабо користе. Према расположивим подацима, на подручју Општине системи за наводњавање изграђени су на 5.982 хектара, што чини 16 % од укупне површине (Сл. лист општине Врбас, бр. 17., 2012). Одржавање система за наводњавање врше власници, односно корисници пољопривредног земљишта. Према годишњем програму заштите, уређења

и коришћења пољопривредног земљишта на територији општине Врбас за 2012. годину мањим интервенцијама (земљани радови и мањи објекти) може се изградити нових 250 ха површине за наводњавање, а већом интервенцијом (поред земљаних радова и већи број објеката са пумпним агрегатима) може се изградити нових 3.450 ха (Сл. лист општине Врбас, бр. 17., 2012).

Највише пољопривредних површина наводњавају следећа правна лица:

- ПП „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас наводњава целокупну обрадиву површину у свом поседу, односно око 4.000 ха. Око 80% капацитета за наводњавање ово предузеће самостално одржава, док су за одржавање 20% капацитета ангажовани овлашћени сервисери: „Агросавет“ из Врбаса (одржавају центар пивот и линеаре), „Еуро Комерс“ из Бечеја (сервис машина типа тифон) и фирмом „Варга“ из Суботице (сервис центрифугалних пумпи). Највећи проблем који се јавља у систему наводњавања су константни нестанци струје на црпним станицама, стално погоршање квалитета воде на сва три водозавхвата, неодржавање канала, као и проблем водозавхвата на црпној станици код градске депоније.
- „Сатпех“, д.о.о. Врбас поседује модерне системе за наводњавање типа линеар и пивот, који су мобилни. Наводњава се око 1.500 ха (800 ха у Бачком Добром Пољу и око 600-700 ха у Равном Селу). План је да се систем наводњавања успостави на свим обрадивим површинама ове компаније. Компанија нема проблема са одржавањем система, јер су нови или недавно ремонтирани;
- Предузеће „НОВИ АГРО“, д.о.о. Змајево наводњава око 400 ха земљишта и самостално одржава систем наводњавања. У току су процедуре за припрему пројектне документације за изградњу новог система за наводњавање.

Кроз јужни део територије општине протиче Јегричка и то кроз атаре Савиног Села, затим кроз Равно Село и Змајево. Укупна дужина Јегричке је 65,4 км, а њеног каналисаног дела је 3 км. Делом је, у свом средњем току, заштићена као Парк природе III категорије. На простору Парка евидентирано је 76 водених и мочварних биљака од којих су многе заштићене. Јегричку насељавају видре и око осамдесет аутохтоних и алохтоних врста риба.

На територији општине постоји и већи број језера. Змајевачка језера представљају четири вештачке акумулације настале ископавањем земље за циглану. Комплекс чине четири језера: Велико жуто, Кречно, хранилиште и Велико плаво језеро. Велико жуто и кречно језеро представљају одлично место за риболовце, док хранилиште представља посебну целину у којој се узгаја и храни млађ. Велико плаво језеро се налази у приватном власништву, ограђено је и није доступно риболовцима²⁷. Најатрактивније је Велико жуто језеро, са површином од шест хектара и просечном дубином од 1,80 метара.

7.4.3. Термоминералне воде

На територији општине налазе се четири изворишта термалних вода, у Врбасу, Змајеву, Бачком Добром Пољу и Куцури. На локалитету ЦФК „Драго Јововић“ Vrb-1/H и Vrb-2/H утврђено је да се вода може користити за купање и као допунско средство лечења код бројних хроничних обољења. Значајнија испитивања и анализе на још неколико локалитета термалне воде нису озбиљније вршена, али се намећу као један од задатака за наредни период.

7.4.4. Биодиверзитет и заштићена подручја

У најширем смислу, биодиверзитет означава свеобухватну варијабилност живота: биљака, животиња, гљива и микроорганизама. Заштита биодиверзитета представља скуп мера и поступака којима се угрожене биљне и животињске врсте штите од негативног човековог деловања. Она се састоји од читавог низа мера и радњи које се могу груписати у три основне целине:

- Научна основа за заштиту угрожених врста,
- Правна заштита угрожених врста,
- Практичне мере заштите угрожених врста.

²⁷ <http://www.turizamvrbas.com/sr/priroda/52-zmajevacka-jezera-.html>

Користећи ове основе, за заштићена природна добра на територији општине Врбас проглашени су Парк природе „Јегричка“, Споменик културе и природно добро „Чарнок“ и Споменик природе „Стабло беле тополе у Савином Селу“. За поменута заштићена природна добра одређени су корисници, са основним задатком да уз помоћ локалне самоуправе, покрајине и донатора заштите, унапреде, а самим тим и афирмишу ове значајне, како за општину тако и за ширу заједницу, природне вредности.

Парк природе Јегричка обухвата површину од 144.200 ха, са издуженим обликом слива од око 100 км, просечне ширине 14,5 км. Јегричка је десна притока Тисе. Иако је највећи и најдужи водоток јужне Бачке, укупне дужине 65 км, она није права река, већ читав низ бара повезаних ширим или краћим удубљењима. Крајем 2005. године, општина Жабаљ донела је Одлуку о проглашењу парка природе „Јегричка“ који се према Правилнику о категоризацији заштићених природних добара („Службени гласник РС“, број 30/92) сврстава као *значајно природно добро III категорије*. Одлуку су касније прихватиле и општине кроз које Јегричка протиче – Бачка Паланка, Врбас и Темерин („Службени лист општине Врбас“ бр. 7/2006, „Службени лист општине Бачка Паланка“ бр. 13/2006 и „Службени лист општине Жабаљ“ бр. 11/2005). Старање над Парком природе „Јегричка“ поверено је ЈВП „Воде Војводине“. Од укупне површине заштићеног подручја око 21% налази се у II, а остатак у III режиму заштите. На територији Општине Врбас, Јегричка је у III режиму заштите.

Парк природе „Јегричка“ богат је флором и фауном, а до сада је регистровано 76 биљних врста и 16 биљних заједница. Издвајају се ретке, заштићене и угрожене врсте са црвене листе флоре Србије: *бели локвањ (Nimphaea alba at Nimphaea luteum)*, *барска папрат*, *водени орашак*, *мешинка* (јун-септембар), а у њој *бораве и заштићене врсте риба: шаран, смуђ, штука и сом*. Од реликтних врста из топлог терцијета одржале су се: *важљика*, *водољуб*, *дрезга*, *подворница*, *кроцањ*, *локвањ*, *водена папрат*, *водени орашак*, *увијуша*. Јегричка је проглашена за међународно значајно подручје за заштиту птица (IBA) као и биљака (IPA) и кандидат је за упис на међународну листу Рамсарских (влажних) подручја. Од изузетног значаја је присуство видре, врсте са светске Црвене листе кичмењака, али и других представника фауне као што су *белобрка чигра*, *еја мочварица*, *ћубасти гњурац*, *патка њорка* и *барска корњача* (Парк природе Јегричка Предлог за стављање под заштиту као заштићено подручје II категорије, 2012).

Споменик природе „Чарнок“ је ботанички локалитет који је под заштитом од 1986. године. Налази се на самом археолошком налазишту „Чарнок“ који је под заштитом као споменик културе и обухвата само једну катастарску парцелу у Бачком Добром Пољу (број 1320). Простор око археолошког локалитета „Чарнок“ заштићен је због великог флористичког и вегетацијског значаја његовог биљног покривача, као један од малобројних очуваних остатака релативно мало измењене аутохтоне степске вегетације на подручју Војводине. На основу законских овлашћења Покрајински завод за заштиту природе је израдио Студију заштите као стручно-документациону основу за успостављање заштите Споменика природе „Чарнок“, као заштићеног подручја III категорије (Споменик природе Чарнок, предлог за стављање под заштиту као заштићено подручје II категорије, 2011., у даљем тексту Студија Чарнок).

Тип станишта на ком се заштићено подручје „Чарнок“ налази (панонска степа на лесу) одређен је као приоритетан на националном и међународном нивоу и издвојено као приоритетно за заштиту у еколошкој мрежи НАТУРА 2000. На око три хектара простора очувана је реликтна степска вегетација са око 120 таксона васкуларне флоре и евидентираним популацијама 16 заштићених биљних врста (Студија Чарнок, 2011). Од укупне површине 62,2% је под II степеном заштите, а 37,8 % је под III степеном заштите. Целокупна површина је у државном власништу. До сада заштићено подручје „Чарнок“ није предложено за упис у међународно значајна подручја.

Угрожене и заштићене врсте реликатне степе које се налазе на територији овог заштићеног подручја које су идентификоване Студијом Чарнок (2011) су:

- Садлеров различак (*Centaurea sadlerana*) - међународно и национално значајна врста, која је такође наведена у Европској Црвеној Листи као и на IUCN-овој црвеној листи угрожених биљака,
- памук трава (*Salvia austriaca*) - значајна за очување биодиверзитета, уписана у Црвену листу флоре Србије,
- степски маслчак (*Taraxacum serotinum*), значајна за очување биодиверзитета, уписана у Црвену листу флоре Србије,
- чичак (*Cardus canticans*) – заштићена ендемска врста,
- као и строго заштићена врста степског гуштера (*Poddarcis taurica*) од значаја за очување вредних степских станишта на малом, ограниченом простору.

Статус заштићених врста имају и врсте уског распрострањења: дивљи каранфил (*Dianthus giganteiformis subsp. pontederiae*), српица (*Falcaria vulgaris*) и дивља шпаргла (*Asparagus officinalis*). У групи врста које су значајне за очување биодиверзитета је и *Hipericum elegans* (Црвена листа флоре Србије).

Према проценама, ужи локалитет Чарнока у време гнезђења насељава око 20 врста птица, док током миграције и зимовања овај локалитет посети или надлети најмање још 70 врста птица (Студија Чарнок, 2011). Врсте птица од националног и међународног значаја које су проглашене за природне реткости, а које праве своја гнезда на локалитету Чарнок и у ближој околини су: пољска шева (*Alauda arvensis*), обична траварка (*Saxicola rubetra*), срноглава траварка (*Saxicola torquata*), бела плиска (*Motacilla alba*), жута плиска (*Motacilla flava*), велика стрнадица (*Miliaria calandra*), вивак (*Vanellus vanellus*), обична белка (*Oenanthe oenanthe*).

Осим птица „Чарнок“ насељавају и бројне друге врсте фауне. Статус строго заштићене врсте има степски гуштер (*Poddarcis taurica*).

На Чарнок великог утицаја имају околне парцеле пољопривредног земљишта на којима се превасходно гаје кукуруз, пшеница, сунцокрет, соја, луцерка и детелина. За обраду ових површина користи се механизација којом се одоравају подножја падина земљаног бедема Чарнок. Површине под ливадама служе за испашу стоке, што заједно са обрадом земљишта утиче на убрзану деградацију простора. С обзиром да се биолошки локалитет налази на истоименом археолошком локалитету, отварање археолошких профила, односно ископавања су такође утицала на микростаништа, састав и структуру јединствене степске вегетације. Усмеравање пољопривредне производње, као облика коришћења ресурса под строго контролисаним условима, треба да буде једна од мера заштите биолошке разноврсности заштићеног простора (Студија Чарнок, 2011).

Споменик природе „Стабло беле тополе у Савином Селу“ под заштитом је од 1986. године („Службени лист СО Врбас“ број 6/1986), Решење бр. 633-3/86-III од 26.6.1986. На основу Правилника о категоризацији заштићених природних добара („Службени гласник РС“ број 30/92) сврстава се у трећу категорију као значајно природно добро. Објект се налази у КО. Савино Село на катастарској парцели 1029 у улици Маршала Тита испред броја 19. Бела тополя у Савином Селу, заштићена као споменик природе, представља редак примерак биљног света.

Израдом пројеката *стазе здравља* у парку „Јегричка“, планом и програмом афирмације „Чарнока“ и стабла „Беле тополе“, значајно би се конкретизовале активности на заштити и унапређењу ових природних добара.

7.4.5. Станишта природних реткости и еколошки коридори

На овом простору утврђено је присуство врста, које су заштићене као природне реткости. На њиховим стаништима се уважава I степен режима заштите, а коришћење простора у близини ових микролокалитета треба ускладити са потребама опстанка природних вредности. Канали ДТД и Велики бачки канал, заједно са остацима природне вегетације по обалама и у непосредној близини канала представљају станишта природних реткости и имају улогу еколошких коридора од регионалног значаја. Значајна станишта природних реткости су:

1. Шуме и ливаде на локалитету Велике Провалије - је станиште вуге (*Oriolus oriolus*), русог сврачка (*Lanius collurio*) и обичне грмуше (*Sylvia communis*).
2. Ушће Малог у Велики бачки канал - је станиште беле сенице (*Remiz pendulinus*) и барске стрнадице (*Emberiza schoeniclus*).
3. Цигланске баре код Змајева - је станиште барске стрнадице (*Emberiza schoeniculus*).

7.4.6. Природна добра у поступку заштите

Споменик природе „Стабло негундовца (*Acer negundo*) у дворишту гимназије у Врбасу“ у поступку је валоризације у циљу проглашења заштите (ПП Врбас, 2011). Бригом и пажњом, материјалним улагањима произашлим из планских решења, потребно је афирмисати „плућа“ града „Провалије“, вештачка језера у Змајеву, ремизе, утрине, пашњаке, шуме и урбане зелене површине као значајан разноврсни животињски свет општине. Кроз планска решења, афирмисале би се значајне животињске врсте од којих су неке природне реткости и веома угрожене, неке су тема за научно проучавање, а неке које спадају у ловну дивљач и заштићене су ловостајем (ПС, 2010).

7.5. Проблеми животне средине

7.5.1. Стање и квалитет површинских вода

Стање квалитета воде и седимента реке Јегричке прати ЈП „Воде Војводине“. Према извештају из 2012. године²⁸ квалитет воде водотока Јегричка у погледу садржаја раствореног кисеоника може се оценити као потпуно незадовољавајући. Као најкритичнији параметар издваја се садржај раствореног кисеоника који је у свим узорцима одговарао најлошијем ванкласном стању (< 3 мг/л). Ниједан узорак не испуњавају усвојене захтеве дефинисане другом бонитетном класом. Биолошка потрошња кисеоник (ВРК5) је на задовољавајућем нивоу. Сви узорци су у границама прве бонитетне класе (граница прве класе ВРК5 < 2 мг/л). Сви остали параметри квалитета (НРК, једињења азота, суспендоване материје и суви остатак) су у захтеваним границама прве и друге бонитетне класе. Уз напомену да је садржај суспендованих материја веома близу горње граничне вредности друге класе.

У водама Јегричке у 2012. години утврђена је и опасност од убрзаних процеса еутрофикације. Развоју трофичности доприносе концентрације фосфора у води које су на граници мезотрофног и еутрофног стања. Повишене вредности електропроводљивости указују на могуће неповољне последице употребе такве воде на гајене биљке и на наводњавано земљиште.

Испитивања су показала да седимент у Јегричкој има неутралну до благо алкалну реакцију уз веома уједначене рН вредности од 7,1 до 7,5 (ЈП „Воде Војводине“, 2012). Вредности основних хемијских параметара, нарочито хумуса и макронутријената, у седиментима водотока Јегричка, у већини случајева, су изнад њиховог просечног садржаја у земљишту у окружењу, чернозему и њему сличним, веома плодним, најзначајнијим и најзаступљенијим земљиштима Војводине. То је чита индикација да се ове материје директно упуштају или се спирају са слива, гравитирају ка водотоку и таложе се и нагомилавају на дну са седиментима.

У анализираним узорцима седимената садржај тешких метала значајно је испод усвојених референтних вредности максимално дозвољених концентрација (МДК). Изузетак представља једино садржај арсена који је готово у свим узорцима са узводне деонице био изнад МДК. Забележене прекомерне концентрације биле су у границама 25 - 45,94 мг/кг, односно, до око два пута веће од МДК која износи 25 мг/кг (ЈП „Воде Војводине“, 2012). То указује да једино садржај арсена може да представља проблем при евентуалним негативним утицајима на животну средину.

Када је у питању присуство полицикличних ароматичних угљоводоника у анализираним узорцима седимената водотока Јегричка уочена је знатно већа процентуална заступљеност

²⁸ Јавно водопривредно предузеће "Воде Војводине" (2012): Предлог мониторинга седимената за план управљања водама са анализом квалитета воде и муља у водотоцима ХС ДТД (Јегричка), Нови Сад

неканцерогених једињења PAH. Иако су апсолутне концентрације веома мале ($< 0,1$ мг/кг) ипак треба указати на релативно присуство слабо канцерогеног једињења Chrysene (просечна заступљеност 8,9% у укупној суми PAH) и само у једном узорку (профил М-6, км 28+850) Benzo(a)pyrene-а као веома снажног канцерогена (просечно учешће у суми 5,4%) (ЈП „Воде Војводине“, 2012).

У периоду од 2005. године у више наврата вршена су повремена, циљана испитивања загађености воде и седимента у Великом бачком каналу, а реализовали су их: „НИВА“, „Деконта“ и „Градски завод за јавно здравље Београд“²⁹. Путем Развојне помоћи Чешке Републике ДЕКОНТА је у периоду 2004-2006.год. радила на испитивању контаминираниости муља на најугроженијој деоници Великог бачког канала од преводнице "Врбас" до "триангла" у дужини од 6 км кроз само насеље Врбас. Испитивањима је утврђено да је на предметној деоници канала исталожено око 400.000 м³ муља контаминираниог тешким металима, полиароматичним угљоводоникима и термотолерантним колиформним бактеријама³⁰. Испитивања Градског завода за јавно здравље Београд су обављена на 10 профила, а обухваћен је сектор ВБК од око 20 км 2009. године. Према овим испитивањима на профилима ВБК, регистрована је мање или више изражена појава мириса на бару, на профилима латералног индустријског канала I-64 и канала КЦ-III на канализацију, а уочена је и промена боје воде у жућкасту или мрку. На профилу 3 утврђено је присуство масног „филма“ и отпадних органских материја на површини воде, са појавом мехурића гаса (метана и водоник сулфида) ослобођеног из седимента.

Редовну контролу квалитета површинских вода врши Републички хидрометеоролошки завод. Према Извештају о стању животне средине у Републици Србији (2011) једини профил у класи „веома лош“ на територији Републике Србије, са просечном вредношћу SWQI (34) има мерно место Врбас 2 на Великом бачком каналу (канал ДТД), али са растућим трендом квалитета.

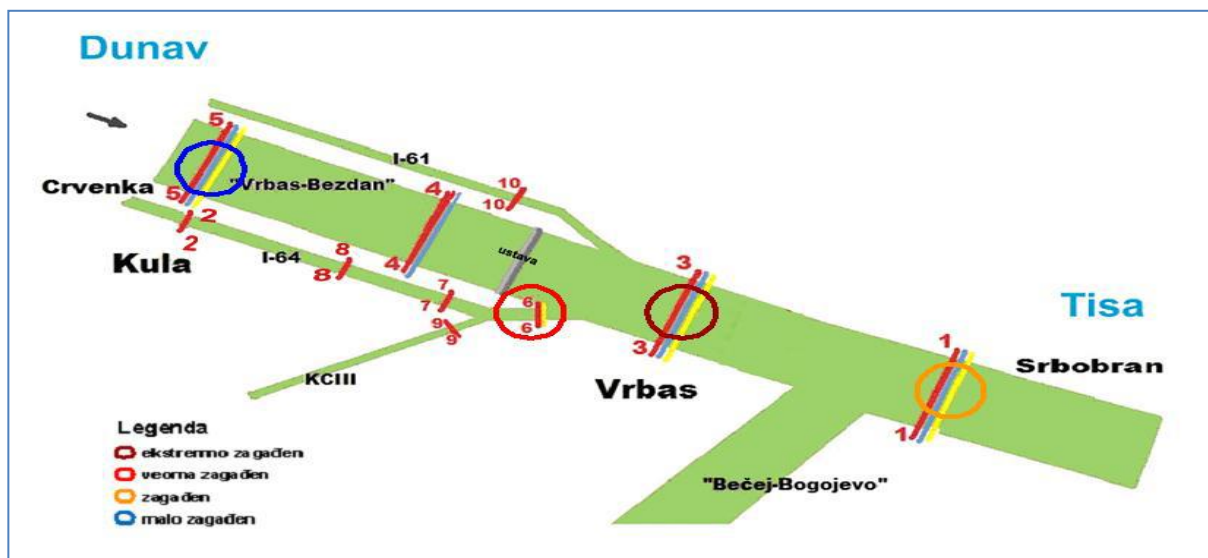
7.5.2. Отпадне воде

Проблем отпадних вода у општини Врбас постоји већ деценијама и не само да превазилази локалне, већ и националне оквире. Концентрација индустријске производње у овој регији (Врбас-Кула-Црвенка) довела је до великих еколошких проблема, не само по питању емисија отпадних вода већ и гасова који утичу на јавно здравље становништва. Највећи загађивачи канала Врбас-Бездан по количини и концентрацији загађујућих материја до сада су били: фабрике шећера „Sunoko“ из Врбаса и „Црвенка“ из Црвенке, индустрија меса „Carnex“ Врбас, фарма свиња „Farmasoop“ Врбас, индустрија уља „Vital“ Врбас, фабрика коже „Етерна“ Кула, фабрика арматуре „Истра“ Кула. Отпадне индустријске воде су најчешће без претходног адекватног третмана испуштене у латералне канале I-64 (у који се улива КЦ III) и I-61, који се уливају у Велики бачки канал (ВБК). Главна карактеристика отпадних вода ових загађивача се огледа у великом органском загађењу које изазива процес труљења у води, таложење муља и бујање акватичке вегетације, као и оптерећеност тешким металима (Cu, Cr, Ni, Zn) од којих је најопаснији шестовалентни хром, као последица технологије кожарске индустрије из Куле. Међутим, нека од поменутих индустријских постројења током последњих година су угашена, нека раде смањеним интензитетом, а неке компаније су значајно унапредиле системе заштите животне средине у оквиру својих постројења те су и емисије отпадних материја мање.

²⁹ „НИВА“ је од 2004.-2006. године спровела истраживања, на потезу „узводно од Црвенке-низводно од Триангла“ усмерена на: регистровање извора загађивања ВБК и латералних канала, дефинисање врсте и количине загађујућих материја које испуштају, њиховог утицаја на квалитет воде и седимента, као и предлагање мера за санацију утврђеног стања. „ДЕКОНТА“ је у периоду 2004.-2006. године своја испитивања усмерила на утврђивање положаја, дебљине и степена загађености седимента, са предлозима за начин вађења, технологију третмана и могућности одлагања седимента. Ова испитивања обухватила су само сектор ВБК од преводнице у Врбасу до Триангла, у дужини од 6 км. „Градски завод за јавно здравље Београд“ је током 2009. године, поред испитивања загађености воде и седимента ВБК, латералних индустријских и пољопривредних канала, обавио и испитивање кумулације тешких метала у хидробионтима, као и регистрацију присутних врста алги, макрофита, зоопланктона, макроинвертебрата и ихтиофауне.

³⁰ <http://www.vrbas.net/opstina-vrbas/ekologija/108-revitalizacija-velikog-backog-kanala-strucni-rad>

Графикон бр. 2. Шематски приказ квалитет седимента ВБК и латералних канала према ICPDR.

Извор: Мониторинг квалитета воде, седимента и хидробионата Великог бачког канала, и латералних канала I-64, I-61 и КЦ III у пролеће и јесен 2009. године

На воде канала Богојево-Бечеј испољава се утицај отпадних вода града Врбаса и Србобрана, као и утицај загађене воде реке Криваје.

Угроженост Јегричке је приметна поготово ако се узме у обзир да она пролази кроз два насељена места при чему је великим делом реципијент отпадних вода домаћинства која су непосредно уз овај водоток (ПП Врбас, 2011).

Повећање свести о нивоу загађености животне средине и угрожености здравља становништа резултирало је покретањем већег броја пројеката са циљем смањивања штетног утицаја отпадних и канализационих вода на Велики бачки канал. Један од најважнијих пројеката у том смислу је ширење канализационе мреже у свим насељима и прикључење што већег броја газдинстава и приватних субјеката. У селима, која нису прикључена на канализацију, септичке јаме загађују водозахвате, па је квалитет воде испод прописаних стандарда, због чега је забрањена употреба воде са водовода за пиће, кување и напajaње стоке. Изградњом ЦППОВ биће омогућено пречишћавање примарно третиране отпадне воде индустрија „Слобода“, „Етерна“, „Истра“, „Carnex“ и „Vital“ и канализационих вода становништва Куле и Врбаса како би се зауставило загађење Великог бачког канала. Отпадне воде фабрика шећера, фабрике алкохола и свињогојске фарме третирају се, свака понаособ, засебно због огромног биолошког и хидрауличног оптерећења и сезонског карактера па би заједничко третирање било нерационално. ЦППОВ је лоциран на каналу Богојево-Бечеј узводно од „триангла“ са Великим бачким каналом. Према Пројекту, отпадне индустријске воде као и канализационе воде у општини Врбас и градовима Кула и Црвенка ће сакупљати магистрални колектор. Након изградње ЦППОВ биће омогућено да се приступи ревитализацији и чишћењу Великог бачког канала. Ревитализација подразумева измуљење и безбедно одлагање издвојеног муља, санацију појединих објеката на каналу, а затим уређење обала.

Компанија „Carnex“ је, такође, остварила значајна улагања како би се утицај на животну средину довео на најмању могућу меру. Од априла 2012. године за пречишћавање отпадних вода „Carnex“ користи сопствено постројење за третман отпадних вода (ППОВ). Отпадна вода се пречишћава до квалитета воде за испуштање у природни реципијент. Отпадна вода настала у Индустрији меса из различитих процеса рада се канализационим цевоводом транспортује до црпне станице ППОВ одакле иде на процес пречишћавања. Пречишћена отпадна вода се након механичког, хемијског и потпуног биолошког третмана испушта у природни реципијент

Делту I-64 канала Дунав-Тиса-Дунав. Током јула 2013. године „Сарпех“ је добио водну дозволу за испуштање пречишћених вода у природни реципијент, а такође је продужено време пробног рада ППОВ до стављања у функцију централног ППОВ града Врбаса и Куле (упитник Карнекс). Од маја 2012. године отпадне воде са „Сарпех“-ових фарми свиња се не испуштају у мелиоративни канал КС-III. Тренутно се отпадне воде фарме у Врбасу испуштају у систем лагуна у циљу таложења суспендованих материја и делимичног природног пречишћавања воде, након чега се користе за фертиризацију/наводњавање пољопривредних површина већином у власништву „Сарпех“-а. За извлачење осоке из лагуна се користе цистерне од 22,4 м³ са разбацивачима течног стајњака. Количина отпадне воде која се генерише на овој фарми износи у просеку 700 м³/дан. На свињогојској фарми у Савином Селу се такође течни стајњак из лагуна користи за фертиризацију и наводњавање земљишта и од маја 2012. године отпадне воде се не испуштају у мелиорациони канал IV А-14. Просечна дневна генерисана количина отпадне воде износи 250-300 м³ (упитник Карнекс).

Компанија „Sunoko“ такође ради на спречавању загађивања животне средине, како би се смањио негативан утицај на воде Великог бачког канала. У фабрици шећера у Врбасу постоји затворени круг технолошких и барометријских вода. Део воде се користи за транспорт хумусног и сатурационог муља пумпама на таложна поља. Са таложница вода прелива након каменог филтера у лагуне. У лагунама се врши бактеријско ензимски третман воде до постизања тражених параметара из Правилника за индустрију шећера. Тек након достизања одговарајућих резултата, вода се испушта у канал I 64, али само у случају потреба за запремином у лагунама. Количина испуштених отпадних вода (у траженим границама параметара) у 2012. години износила је 23.210 м³ (упитник Суноко). Квалитет пречишћених вода пре испуштања у ВБК контролише ЈП „Воде Војводине“.

7.5.3. Чврст комунални отпад

Настајање отпада резултат је укупне економске активности сваке државе, и као такво у директној корелацији је са националном економијом. Општина Врбас је општина са релативно малим број становника у којој се продукује релативно мала количина отпада. Просечна дневна количина комуналног отпада у растреситом стању износи 140 м³, просечна количина инертног неопасног отпада износи 26 м³ плус око 5 м³ медицинског и 22 м³ отпада из клиника. Комуналним делатностима на територији општине Врбас бави се ЈКП „Стандард“ из Врбаса.

ЈКП „Стандард“ отпад одлаже на главну депонију која се налази источно од града, поред пута Нови Сад – Врбас, на удаљености од 400 м од последњих кућа у насељу. Међутим, осим градске постоји и велики број дивљих депонија. Такоређи свако село има једну или више дивљих депонија. Депонија је приближно елипсоидног облика, простира се на површини од 6,65 ха. Висина отпада на депонији износи у просеку 1,5 м, на основу чега се добија да се на локацији депоније налази око 99.750 м³ отпада (ЛПУО, 2011). Депонија је изграђена у непосредној близини канала, који се спаја са Великим бачким каналом, у који се сакупљају процедне воде са депоније. Вода из канала се користи за заливање пољопривредних површина те представља директну опасност по здравље становништва. Услед непостојања заштитне ограде око депоније омогућен је приступ животињама које разносе отпад по околини. Отпад се повремено прекрива инертним материјалом што у некој мери умањује вероватноћу да птице и друге животиње разносе отпад по околини, мада се не практикује да се прекрива цела површина депоније.

На депонији се не врши сепарација отпада, па се користи и за одлагање угинулих животиња, што представља опасност од ширења зооноза. За главну депонију у општини Врбас започети су радови на санацији депоније по постојећем пројекту „Санације, затварања и рекултивације депоније (сметлишта) у Врбасу“. Тренутно је изведена прва фаза дегазације тела депоније и у тој фази су постављена 32 биотрна. Тренутно за даљу реализацију пројекта, општина Врбас је од Фонда за заштиту животне средине за санацију депоније обезбедила средства за земљане радове.

Као значајан проблем истиче се складиштење амбалаже искоришћених средстава за заштиту биља. Најчешће се ова амбалажа оставља крај њива где је доступна домаћим и дивљим животињама које могу доћи у контакт са отровом који је преостео у боци. Осим тога, преостале

отровне материје доспевају у земљиште и воду и на тај начин лако улазе у ланац исхране. Одлагањем ове амбалаже на депонијама повећава се опасност од евентуалног акутног и хроничног тровања особа које се баве сакупљањем секундарних сировина, а складиштење у подрумима и другим просторијама у оквиру домаћинства није дуготрајно решење. Због тога је потребно систематско решавање у виду сакупљања ове амбалаже у посебне контејнере, а затим и њене рециклаже.

Табела бр. 22. Морфолошки састав отпада (процењено процентуално учешће појединих врста материјала у запремини растреситог смећа)

Врста отпада	Папир	Стакло	Пластика	Гума	Текстил	Метал	Органски отпад	Грађевински отпад	Са јавних површина	Остало
Учешће	22	3	13	3	5	4	22	19	5	4

Извор: ЛПУО, 2011.

ЈКП „Стандард“ врши пресовање ПЕТ амбалаже, док ромско становништво врши селекцију посебних врста отпада (папир, пластика, метал). Остали отпад се односи на градску депонију и нема додатног третмана у виду рециклаже. На територији општине Врбас не постоји развијено тржиште секундарних сировина, нема економских и других подстицајних механизма за коришћење материјала из отпада, не постоји установљен и развијен систем обуке и јачања јавне свести за решавање проблема отпада.

Општина Врбас је потписница Регионалног плана управљања отпадом. Према Регионалном плану управљања отпадом, Врбас представља само транспортну станицу, а даље се отпад одвози на регионалну депонију, где се врши сепарација и даљи третман и складиштење.

7.5.4. Количина и третман индустријског и опасног отпада

Иако на територији општине Врбас послује неколико индустријских постројења, не постоји складиште индустријског отпада нити организован начин његовог третмана. Фабрике самостално врше карактеризацију и категоризацију индустријског отпада и ангажују овлашћеног оператера за преузимање, транспорт, третман или одлагање отпада/секундарне сировине. Компанија „Carnex“ врши рециклажу целокупне количине чврстог отпада који се генерише у оквиру компаније преко овлашћених оператера и у складу са Законом о управљању отпадом (Сл. Гласник РС, број 36/2009 и 88/2010). Шећерана „Sunoko“ такође врши рециклажу отпада, али се само за неке врсте отпада врши рециклажа целокупне количине.

Компанија „Carnex“ је у 2012. години генерисала и рециклирала око 406,68 тона неопасног индустријског отпада, 6,09 тона рабљеног уља и 12,12 тона опасног индустријског отпада. Карактеризација отпада врши се у складу са интерном процедуром и законом. Чврст опасан индустријски отпад у који спадају отпадно минерално уље, отпадни оловни акумулатори, отпадна пестицидна амбалажа, ветеринарска амбалажа, отпадна расвета, електронски и електрични отпад, инфективни отпад и слично, се преко овлашћених оператера решава у складу са законском регулативом. Служба за заштиту животне средине три дана пре кретања опасног отпада врши најаву Министарству енергетике, развоја и заштите животне средине Републике Србије о планираној предаји отпада на рециклажу.

Фабрика шећера „Sunoko“ годишње генерише 100 тона чврстог комуналног отпада, 498,1 тона отпадног гвожђа и 6,8 тона рабљеног уља. Опасног индустријског отпада нема. Категорије чврстог отпада који се рециклира у целисти или делимично су: гвожђе, уље, папир, стара рачунарска опрема. Рециклажу врше фирме са којима су потписани уговори за ту врсту услуге. А.д. „Medela“ – нема података о количини неопасног и опасног отпада. Сортирање отпада врши се у складу са интерном процедуром и законом, нема прецизних података о рециклажи. А.д. „Vital“ дневно генерише око 5 тона неопасног и око 0,04 тоне опасног индустријског отпада. Сортирање пластике и папира, али не и рециклажа.

ПП „Сава Ковачевић“ дневно генерише око 0,1 тону неопасног индустријског отпада, док се опасни материјал попут амбалаже пестицида, моторно уље и електронски отпад генеришу у количини од 0,1 кг/дневно, 3 т/годишње односно 1 т/годишње.

7.5.4.1. Медицински отпад

Дом здравља „Вељко Влаховић“ раздваја комунални од опасног медицинског отпада на месту настанка. Комунални отпад односи ЈКП Стандард, а медицински отпад се два пута недељно транспортује у кафилерију у Сомбору са којом је потписан уговор. Општа болница медицински опасни отпад свакодневно односи на спаљивање у кафилерију у Сомбору.

7.5.4.2. Отпад са фарми

Неке фарме имају лагуне за сакупљање и пречишћавање отпадних вода. Угинуле свиње на свињогојским фармама у Врбасу и Савином Селу које спадају у животињски материјал Категорије II, предају се екстерној кафилерији овлашћеној за преузимање и третман наведене категорије животињских нус производа, са којом компанија „Carnex“ има склопљен уговор о сарадњи. Комунални отпад сакупља и односи ЈКП Стандард.

7.5.5. Квалитет ваздуха

На територији општине Врбас не врши се контрола квалитета ваздуха. Последње мерење аерозагађења вршено је 1989. године од стране Завода за хигијену, Института за задржавствену заштиту Војводине. С обзиром на присуство индустријских постројења и фреквенцију саобраћаја, неопходно је инсталирати мерну станицу и свакодневно пратити стање квалитета ваздуха.

Главни извори загађења ваздуха у општини Врбас идентификовани ЛЕАП-ом су:

- Горива за технолошке процесе индустрије (прехрамбена и хемијска индустрија);
- Објекти за производњу топлотне енергије (котларнице и индивидуална ложишта за загревање домаћинства);
- Саобраћај;
- Бука;
- Биолошка загађења (микроорганизми, животињски и биљни алергени и друго).

7.5.6. Горива за технолошке процесе индустрије

Квалитет амбијенталног ваздуха у Општини је условљен емисијама CO₂, NO₂, CO, чађи, прашкастих, органских, и неорганских материја које потичу из индустрије, саобраћаја, пораста броја моторних возила, односно врсте и броја извора загађења. Највећи загађивачи ваздуха у протеклом периоду су: емитери из области индустријске производње, дим из индивидуалних, колективних котловница и издувни гасови моторних возила, дим који настаје горењем отпада на градском сметлишту и пољопривреда.

Највећи утицај на квалитет ваздуха општине Врбас има индустрија. У северној зони града налазе се индустријска постројења фабрике шећера а.д. „Sunoko“, фабрике меса а.д. „Carnex“, фабрике кондиторских производа а.д. „Medela“ и фабрике уља и биљних масти а.д. „Vital“. С обзиром да из правца севера дувају ветрови карактеристични за ово подручје, загађујуће имисионе материје бивају ношене ветром ка урбаној централној и јужној зони града што директно угрожава здравље становништва. Примарни полутанти са најдужим средњим временом присуства су кисела једињења (сумпор-диоксид, азотни оксиди и амонијак) и аеросоли (прашина, тешки метали и дуготрајни органски полутанти). Само компанија „Sunoko“ врши испитивања и мерења количине гасова који се емитију. Контролу квалитета ваздуха врши овлашћена установа два пута годишње, а резултати су у дозвољеним границама. Током 2012. године уграђени су мултициклони на котловима на угаљ чиме су емисије прашкастих материја доведене у законске границе.

У циљу успостављања система управљања квалитетом ваздуха неопходно је без одлагања, сачинити интегрални катастар загађивача (ИКЗ) који мора обухватити све антропогене изворе

загађивања, без обзира на величину емисије. Основни задатак катастра био би да обезбеди стални увид у стање квалитета ваздуха, затим да преко праћења рада објеката утврди утицај појединих загађивача, да служи као основа за утврђивање плана мера у случају прекомерне загађености, као и за урбанистичко и просторно планирање развоја општине Врбас.

7.6. Објекти за производњу топлоте

На територији општине Врбас већи део становништва (85%) се греје индивидуално док је свега 15% домаћинстава прикључено на централно грејање које покреће неколико котларница. У ложиштима се сагорева чврсто (дрво и угаљ) и течено гориво (мазут). Према „*Стратегији енергетског развоја општине Врбас*“ најзначајнији потрошачи финалне енергије су управо зграде за становање, а сектор загревања стамбених јединица уједно је и највећи емитер угљен-диоксида у атмосферу. Емисија загађујућих гасова и чађи је нарочита у зимским месецима, током грејне сезоне.

Мерење емисије штетних гасова се не врши. Пројекат гасификације, као еколошки прихватљивијег начина грејања, је започет 1999. године, али још увек није завршен.

7.7. Саобраћај и бука

Експанзија саобраћаја производи низ негативних утицаја који константно угрожавају квалитет живљења. Ту се издваја загађење животне средине услед велике емисије штетних гасова, стварања буке, вибрација, заузимања површина и простора, и друго. Главне загађујуће материје пореклом из саобраћаја су угљен-диоксид, угљен-моноксид, бензени, азот диоксид, токсични метали и полициклични ароматични угљоводоници. Услед њиховог накупљања у ваздуху долази до појачавања ефекта стаклене баште као и перманентног утицаја на јавно здравље јер су нека од ових једињења мутагена, канцерогена и неуротоксична. Према „*Стратегији енергетског развоја општине Врбас*“ сектор саобраћаја је други по величини емитер угљен-диоксида, али знатно мањи у односу на загревање стамбених јединица.

Бука је специфичан вид загађења у урбаним срединама и представља проблем нарочито у индустријски развијеним центрима као што је Врбас који својим положајем и развијеношћу привлачи снажан циљни и транзитни саобраћај (ПП Врбас, 2011). Повећан ниво буке неповољно утиче на човеково здравље, психо-моторне способности и радни учинак. Контролна мерења дневних и ноћних нивоа буке у континуитету се врше једино у већим градовима Србије, док у Врбасу не постоје валидни подаци о нивоу буке, на основу којих би се могле предузети одговарајуће мере за њено смањивање.

У складу са Законом о заштити од буке у животној средини и „Правилником о нивоу комуналне буке“ у општини Врбас врше се инспекцијске контроле и провере и у том правцу доносе одговарајућа решења за сузбијање и свођење нивоа комуналне буке на прописане вредности.

7.8. Биолошко загађење

Мерна станица за полен постављена код Општине контролише присуство алергена у ваздуху у периоду од фебруара до октобра, два пута недељно. Идентификација и праћење заступљености појединих врста алергена врши се у Лабораторији за палинологију департмана за биологију и екологију Универзитета у Новом Саду. Мерења обухватају три сезоне цветања (графикон 3):

- Сезона цветања дрвећа почиње почетком цветања леске, брезе и јове и траје од фебруара до почетка маја. Липа цвета нешто касније те се њен полен у ваздуху налази све до половине јула;
- Сезона цветања трава траје од маја до друге декаде јула. Поред трава овај период карактерише период цветања борова и липе;
- Сезона цветања корова траје од друге половине априла до новембра месеца.

Најзначајнији алергени су у сезони цветања корова. Када цветање, а самим тим и полен достигну одређено стање зрелости, тада настаје емитовање полена помоћу метеоролошког механизма расипања.

Графикон бр. 3. Календар алергених биљака на територији општине Врбас

Назив		МЕСЕЦИ									
Латински	Народни	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
Alnus	Јова	■	■	■							
Betula	Бреза	■	■	■							
Carpinus	Граб	■	■	■	■						
Corylus	Леска	■	■	■	■						
Juglans	Орах	■	■	■	■						
Pinaceae	Четинари	■	■	■	■						
Platanus	Платан	■	■	■	■						
Quercus	Храст	■	■	■	■						
Fraxinus	Јасен	■	■	■	■						
Salix	Врба	■	■	■	■						
Taxus	Тиса	■	■	■	■	■	■				
Tilia	Липа	■	■	■	■	■	■	■			
Iva	Ива	■	■	■	■	■	■	■	■		
Poaceae	Трава				■	■	■	■	■	■	
Ambrosia	Амброзија				■	■	■	■	■	■	
Artemisia	Пелен				■	■	■	■	■	■	
Chenop.	Пепелуге				■	■	■	■	■	■	
Plantago	Боквица			■	■	■	■	■	■	■	
Rumex	Киселице			■	■	■	■	■	■	■	
Urticaceae	Коприве			■	■	■	■	■	■	■	
Xanthium	Боца			■	■	■	■	■	■	■	

Извор: Интерни подаци Еколошког покрета Врбаса

Најзначајнији извор биолошког загађења ваздуха на територији општине Врбас јесте полен амброзије. Захваљујући великој прилагодљивости, амброзија настањује веома различита станишта. Осим што израженом конкурентивном способности причињава велике директне и индиректне штете биљној производњи, овај инвазивни коров ствара и веома јак алерген. Најчешће се налази покрај путева, уз железничке пруге, на обалама река и канала, на необрађеном земљишту и најчешћи је коров у кукурузу, сунцокрету, шећерној репи и повртарским усеви. Ако се још узме у обзир и чињеница да амброзија у условима повећане концентрације угљендиоксида ствара 60% више полена, а да се на територији Општине Врбас налазе бројна постројења која емитују велике количине овог гаса, јасно је да на овом подручју амброзија има идеалне услове за ширење.

Контрола спроведених мера у сузбијању и уништавању амброзије обавља се у складу са Уредбом о мерама за сузбијање и уништавање коровске биљке амброзије („Службени гласник РС“ бр. 69/06).

7.9. Обновљиви извори енергије

Обновљиви извори енергије су актуелно питање у свим развијеним земљама. С обзиром да је енергетска увозна зависност Србије у 2010. години износила око 33,6% веома је важно се на националном, али и на локалном нивоу окренемо расположивим обновљивим изворима енергије, како би се обезбедило сигурно, квалитетно и поуздано снабдевање енергијом и енергентима и смањила енергетска зависност земље (НАПОИЕ³¹). Најреалнији извор обновљиве енергије у Републици, али и на територији општине Врбас, јесте енергија пољопривредне биомасе. Процењује се да укупни потенцијал обновљивих извора енергије на Републичком нивоу износи око 6 милиона тона еквивалентне нафте (Мтое), при чему 63% укупног потенцијала потиче из биомасе. Енергетски потенцијал биомасе од шумарства се

³¹ Национални акциони план за обновљиве изворе енергије Републике Србије у складу са обрасцем предвиђеним Директивом 2008/29/E3 (Одлука 2009/548/E3)

процењује на око милион тона еквивалентне нафте, док остатак припада органским сировинама, односно пољопривредном отпаду и остацима из ратарства. Годишњи потенцијал биомасе из пољопривреде на територији општине Врбас процењени су на 86.245,7 тона, чија енергетска вредност износи 17.247,2 тона еквивалентне нафте.

Најзначајнија количина биомасе потиче из ратарске производње, чак 67% укупног износа пољопривредне биомасе. С обзиром на заступљеност појединих усева на ораничним површинама, највећа количина биомасе из ратарства добија се из производње кукуруза (53,34%), соје (24,54%) и пшенице (12,87%).

Табела бр. 23. Процена количине биомасе на територији општине Врбас

Врста биомасе	Укупно расположива количина биомасе	Проценат	Количина	Еквивалентна количина горива
	т/год	%	т/год	тог/год
Ратарска производња	230.321	25	57.580,3	16.214,6
Воћарско- виноградска	545,2	50	272,6	85
Сточарска производња	113.571	25	28.392,8	947,6
Прехрамбена индустрија	5.273,5	50	2.636,7	88,0
Шумарско- дрвопрерађивачка	201,5	50	100,8	31,4
Комунални отпад	6.000	50	3.000	602
Укупно	355.912,2	25,5	91.983,2	17.968,6

Извор: СЕРВ и Предстудија

У оквиру пољопривредног предузећа „Сава Ковачевић“ изграђено је постројење за производњу биогаза. С обзиром да се пољопривредно предузеће бави ратарско-сточарском производњом заокружен је комплетан циклус. Постојење капацитета 1 MW као извор енергије користи стајско ђубриво, а у стању је да струјом снабде 3.000 домаћинстава. Енергија биогаза се у оквиру пољопривредног предузећа користи за сушење семенске и меркантилне производње. План је да се значајно повећају капацитети овог постројења и да се добијена топлотна енергија користи за грејање регионалне болнице, за потребе локалних потрошача, и друго. За постројење постоји довољно стајњака, јер у оквиру сточарске производње, „Сава Ковачевић“ поседује говедарску фарму на којој се гаје грла холштајн расе са преко 1.700 грла стоке. Сам објекат се састоји од два ферментатора пречника 40 м и 24 м, а након ферментације и сепарације одваја се чврста фаза на писти, док се течна фаза које има 70% лагерије у постферментору капацитета 5.500 м³ на коме се налази балон за резервоар гаса. Овако добијени гас се користи за производњу електричне енергије. Министарство енергетике откупљује произведену електричну енергију по субвенционисаној цени од око 14,3 евроценти по киловат часу.

Према Предстудији „Расположивост и трошкови биомасе за потребе система даљинског грејања на подручју општина Врбас и Кула“ (у даљем тексту Предстудија) утврђено је да би коришћењем пољопривредне и шумске биомасе, као и комуналног биоразградивог отпада, укупне годишње уштеде у општини Врбас могле да износе 29.449.200 евра годишње, и то:

- од ратарске биомасе 26.705.446 евра,
- од воћарско-виноградске биомасе 139.995 евра,
- од сточарске биомасе 1.560.615 евра,
- од шумске и дрвопрерађивачке биомасе 51.735 евра и
- од комуналног биоразградивог отпада 991.389 евра.

Према Предстудији (2012) четвртина од укупне количине биомасе може продуковати 712.415.006 MJ енергије или 197.893 MWh. Ако би термичко постројење за производњу топлотне енергије радило годишње шест месеци, односно 4.320 часова, онда би снага постројења била 45,8 MW. С обзиром да се целокупна снага постројења не би употребљавала свих шест+ месеци, већ само када су ниске температуре, потрошња биомасе била би испод 25%, односно 50%, па би се могла искористити и за нова постројења, или за друге потребе (Предстудија, 2012).

Могло би се констатовати да би у Општини Врбас било довољно биомасе за рад термичког постројења снаге од 50 MW током целе године са коришћењем биомасе од око 30% расположивих ресурса, што је у погледу очувања плодности земљишта задовољавајуће (Предстудија, 2012).

Општина Врбас је потписница „Повеље општина и градова о енергетској ефикасности“ те је као циљ себи поставила да унапређење енергетске ефикасности и заштиту животне средине до 2020. године доведе на већи ниво него друге, по структури и величини упоредиве општине. Општина је свесна свог деловања као узора при доношењу одлука у оквиру своје надлежности, а тичу се рационалне употребе енергије³². Имајући на уму нерационални економски и еколошки аспект у садашњем начину снабдевања потрошача топлотном енергијом на територији градског насеља Врбас, предвиђени савремени концепт снабдевања корисника преко централизованог система даљинског грејања из нискотемпературских топлотних извора који користе обновљиве, односно алтернативне енергетске ресурсе, или комбиновану производњу електричне и топлотне енергије из фосилних горива (когенеративни циклус), има далеко већу енергетску ефикасност, односно економску одрживост³³.

7.9.1. Геотермална енергија

Геотермална енергија која би се могла користити у системима даљинског грејања у општини Врбас билансирана је у оквиру пројекта који је финансирала Европска унија и који је за циљ имао промовисање обновљивих извора енергије и енергетске ефикасности. Процењено је да би се могло обезбедити 9 MW топлотне енергије из ових извора. Бушотина у Куцури дубока је 996,5 метара, са температуром воде од 56 °C и протицајем од 8,8 литара у секунди. Једна од бушотина у Врбасу дубока је 1.033 метара, вода је загрејана на 37 °C, а протицај је 3,7 литара у секунди, док је на другој бушотини, дубокој 932 метара, температура 51 °C и протицај 4,3 литра у секунди. Трећа бушотина у Врбасу је на 947 метара, са водом од 56 °C и најиздашнијим протицајем од 11,3 литра у секунди. Термална снага ових изворишта креће се од 0,26 до 1,7 мегавата (извор: СЕРВ и Студија „Могућности коришћења енергетског потенцијала геотермалних вода у Војводини“).

Табела бр. 24. Потенцијал геотермалних извора на територији општине Врбас

Назив бушотине	Дубина бушотина (м)	Температура (°C)	Протицај (l/s)	Термална снага (MWt)
Vrb-1/H	1.033,00	37,2	3,70	0,266
Vrb-2/H	932,00	51,0	4,37	0,567
Vrb-3/H	947,00	56,0	11,30	1,702
ВКс -1/GTE	996,50	56,0	8,83	1,330

Извор: СЕРВ и Студија „Могућности коришћења енергетског потенцијала геотермалних вода у Војводини“

Хидротермалне бушотине тренутно нису стављене у употребу. Некада активна хидротермална бушотина коју је користио Центар за физичку културу „Драго Јововић“ из Врбаса је запечаћена и право над њом полаже Нафтна индустрија Србије. Геотермални извор у Куцури коришћен је за загревање пластеника, али је фирма престала да послује и производи поврће те се топла вода више не користи.

У наредном периоду могуће је ставити у функцију све неискоришћене хидротермалне бушотине и унапредити, тј. осавременили новим технологијама постојеће системе који се не користе. У првој фази потребно је преиспитати и анализирати могућности коришћења потенцијала геотермалних вода (ГТВ) из већ изведених хидротермалних бушотина и ТЕС. У другој фази, паралелно са првом, установити локације и потенцијал ГТВ нових хидротермалних бушотина атрактивних за домаће и иностране инвеститоре. Ради рационалног коришћења овог веома значајног природног потенцијала, пре свега је неопходно испитати узроке застоја рада већ постојећих ГТВ. Према СЕРВ, то подразумева израду енергетских и техно-економских анализа

³² Канцеларија за енергетски манаџмент Општине Врбас, <http://www.eevrbas.org/dokumenti-kem>

³³ Техно-економска анализа изградње дистрибутивног система даљинског грејања насељеног места Врбас

у статусу претходних студија оправданости за конкретне локације бушотина и услове експлоатација ГТВ тј. садржаја предвиђеног енергетског конзума. Ради побољшања ефеката неопходна је оријентација на примену савремених енергетских технологија за рационално коришћење потенцијала ГТВ (топлотне пумпе и криогене турбине).

7.9.2. Соларна енергија

Сунчева енергија представља обновљив и неисцрпан енергетски ресурс који у енергетици општине може имати значајно место. Сунчева енергија у суштини представља ресурс који је еколошки гледано чиста енергија чије енергетске технологије не загађују животну средину у процесу претварања из изворног у облик погодан за коришћење. Најбољи резултат примене соларне енергије као обновљивог извора енергије се огледају приликом покривања одређених (буџетских) трошкова енергије за грејање санитарне и технолошке воде. У зависности од висине инвестирања сунчева енергија може да се користи за грејање потрошне санитарне воде у периоду од априла до октобра (ниже вредности инвестирања) или током целе године (више вредности). Уколико би се сунчева енергија користила у периоду од априла до октобра из овог извора би се обезбедило око 60% потреба за енергијом, а уколико би се сунчева енергија користила у периоду од октобра до априла обезбедило би се 30% потреба за енергијом (СЕРВ).

Табела бр. 25. Средње дневне суме енергије глобалног сунчевог зрачења на хоризонталну површину (kWh/m^2)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Укупно год.	Просек год.
1,45	2,35	3,45	4,8	5,9	6,15	6,4	5,7	4,35	2,95	1,45	1,2	1406,85	3,85

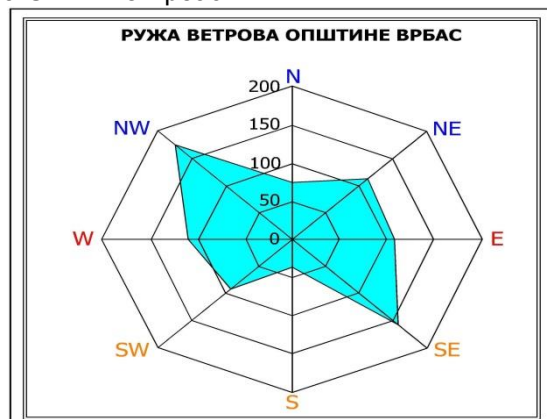
Извор: СЕРВ и Предстудија

Коришћење сунчеве енергије за грејање стамбених јединица подразумева сложенија технолошка решења и захтева већа улагања, с обзиром да се такав систем користи у зимском периоду када је инсолација мања. Оптималном инсталацијом и величином соларних колектора код стандардно изграђених објеката (ниже или вишеспратнице) омогућује се покривеност потреба грејања од 25 до 35% током године.

7.9.3. Енергија ветра

Енергија ветра је трансформисани облик сунчеве енергије, а на његове карактеристике у великој мери утичу и географски чиниоци. Као добре стране коришћења енергије ветра истичу се висока поузданост рада постројења, нема трошкова за гориво и нема загађивања околине. Лоше стране су високи трошкови изградње и промењивост брзине ветра (не може се гарантовати испоручивање енергије).

Слика бр. 1. Ружа ветрова Општине Врбас

Извор: СЕРВ

Резултати студија показују да је територија општине Врбас у зони где је брзина ветра од 3,5 – 4 м/сек. Са савременим технологијама ветротурбина, које омогућују исплативи рад и при мањим брзинама, већ изнад 3 м/сек., могуће је поставити веће капацитете, па се може рећи да је потенцијал осетан. Применом ветрогенератора, избегава се стварање велике количине емисије штетних гасова у атмосферу и велике количине отпада. Од свих мера за смањење глобалног загревања планете, примена ветра је једна од најрационалних (СЕРВ). На територији општине Врбас, рађена је пројектна документација за изградњу ветрењача на три локације, али је утврђено да потенцијали ветра нису довољно добри за ту намену. Према наводима представника општине (радна група одржана 08.07.2013. г. у просторијама општине Врбас), општина за сада нема намеру ни интереса да улаже у овај вид обновљиве енергије и изградњу ветропаркова.

7.9.4. Енергија воде

Енергија воде (хидроенергија) је најзначајнији обновљиви извор енергије, а уједно и једини који је економски конкурентан фосилним горивима и нуклеарној енергији. На територији општине Врбас биле би могуће: мала хидроелектрана Врбас, снаге 0,1 до 10 MW, која би се градила на постојећој устави у оквиру хидросистема Дунав-Тиса-Дунав и мини хидроелектрана Куцура, снаге до 0,1 MW, која би се градила на испусном органу постојеће акумулације (СЕРВ).

Табела бр. 26. Хидроенергетски потенцијал Општине Врбас

Потенцијални инсталисани проток Q (м ³ /с)	Н мин. (м)	Н ном (м)	Н макс. (м)	Предвиђени број агрегата	Предвиђена инсталисана снага kW	Очекивана просечна годишња производња kWh
18	4	5	5,8	1	850	4.800.000

Извор: СЕРВ

За управљање водним режимом ХС Дунав-Тиса-Дунав изграђен је већи број објеката, устава и црпних станица, а изградња хидроелектрана је могућа уз већ постојеће објекте где постоје формиране водне степенице. Да би се изградња хидроелектрана исплатила потребно је кориговати водни режим хидросистема у циљу повећања производње енергије, али тако да се не умањују његове основне функције које и даље имају приоритет (СЕРВ). Изградњом малих хидроелектрана на хидросистему Дунав-Тиса-Дунав постигло би се значајно повећање проточности каналске мреже, што је од изванредног значаја са гледишта заштите животне средине. Према наводима представника општине (радна група одржана 08.07.2013. у просторијама општине Врбас), општина Врбас за сада нема интереса да улаже у овај вид обновљиве енергије и постројења малих хидроелектрана.

7.9.5. SWOT анализа за област животна средина

Снаге	Слабости
- Заштићена природна добра: Парк природе „Јегричка“, Стабло беле тополе у Савином селу; - Споменик културе и природно добро „Чарнок“; - Станишта природних реткости; - Разноврсна хидрографска мрежа, канали хидросистема ДТД, Змајевачка језера; - Плодно земљиште изузетног педолошког састава; - Изворишта термалних вода; - Присуство обновљивих извора енергије; - Потенцијал за интегрисану производњу хране и енергије; - Институционални и технички капацитети: Канцеларија за енергетски менаџмент; Стратегија енергетског развоја Општине; „Систем 48“; Јавна агенција за зоохигијену и пољопривреду; Локални план управљања отпадом; - Одлични услови за развој локалне економије биомасе: велики потенцијал биомасе, израђене аналитичке студије о расположивости биомасе.	- Подручје угрожене животне средине; - Озбиљно загађен ток Великог бачког канала; - Велики интензитет и број индустријских загађивача (отпадне воде из индустрије); - Расута загађења из пољопривреде; - Тренд смањења хумуса; - Угроженост становника од стране биолошких алергена – доминантно амброзије; - Непостојање интегралног катастра загађивача; - Велики број дивљих депонија; - Озбиљно мала пошумљеност територије Општине; - Недовољно простора под ваншумским зеленилом; - Нерационална експлоатација подземних вода; - Квалитет подземних вода; - Непотпуна регулисаност отпадних вода; - Велики број септичких јама; - Емисија загађујућих гасова и чађи током грејне сезоне; - Неискоришћеност обновљивих извора енергије; - Неревидиран Локални еколошки акциони план; - Неразвијени елементи интегрисаног система управљања отпадом; - Непроцењена вредност природног капитала на територији Општине; - Недовољна укљученост локалне заједнице у управљање природним ресурсима и заштићеним природним добрима; - Непостојање система за управљање климатским променама, природним непогодама и еколошким ризицима; - Недовољно знање локалне заједнице о унапређењу животне средине и коришћењу обновљивих извора енергије.
Шансе	Претње
- Процес прикључивања Републике Србије ЕУ; - Европске и међународне иницијативе / планови / програми / процеси / покрети у области заштите животне средине и енергетске ефикасности;	- Спор процес успостављања система за регионално управљање комуналним отпадом; - Изостанак интеграције питања животне средине и енергетске ефикасности у остале јавне политике;

- Европски претприступни фондови, остали програми међународне помоћи, републички и покрајински фондови; - Дунавска стратегија; - Развој тржишта „зелених послова, услуга и предузетништва“; - Важност социо-економских елемената енергетске ефикасности; - Повећана тражња за енергијом; - Глобални тренд јачања свести људи о значају и потенцијалима бављења животном средином и енергетском ефикасношћу; - Иновације у области животне средине и енергетске ефикасности; - Планирани бачки регионални систем водоснабдевања; - Формирање региона за управљање комуналним отпадом; - Јужнобачки округ као регион са највишим квалитетом живота у Војводини; - Јавно-приватна партнерства као модел сарадње и развоја; - Растући интерес за управљањем заштићеним природним добрима од стране локалне самоуправе и локалне заједнице; - Предвиђена демографска кретања у Војводини до 2020.	- Положај животне средине и енергетске ефикасности у друштвеној агенди; - Интензивна пољопривреда; - Развој међународног транспорта; - Развој привреде у суседним локалним самоуправама мимо принципа одрживог развоја / покретање индустријске производње са застарелим технологијама; - Извори загађења из суседних локалних самоуправа; - Неодрживе навике становништва у Републици Србији / неспремност да се прихвате и примене иновације; - Скупа почетна улагања за индивидуе у одрживе системе енергетске ефикасности; - Недостатак приватних финансијских фондова за подршку инвестиција; - Осиромашење друштва; - Предвиђена демографска кретања у Војводини до 2020; - Пад образованости младих у Србији; - Негативне екстерналије економске кризе; - Недовољна институционална сарадња на свим нивоима; - Неусклађеност секторских политика – различити интереси појединих сектора; - Неразвијеност партнерстава (пре свега јавно-приватних); - Недовољни институционални, секторски и стручни капацитети за имплементацију пројеката; - Низак ниво друштвене еколошке свести.
--	--

7.9.6. Закључак

Као тренутно најизраженији проблеми животне средине локалне заједнице препознати су:

- Велика загађеност Великог бачког канала.
- Озбиљно мала пошумљеност територије Општине.
- Слаба покривеност урбаних средина ваншумским зеленилом.
- Недовољно развијени капацитети локалне заједнице за прилагођавање на климатске промене, одговор на природне непогоде и управљање еколошким ризицима.
- Економско-енергетска неискоришћеност потенцијала биомасе.
- Споро успостављање интегрисаног система управљања отпадом.
- Велики број дивљих сметлишта.
- Непотпуна валоризација природног капитала на територији Општине.
- Недовољно развијени капацитети локалне заједнице за управљање у области животне средине.
- Ниска одговорност и еколошка свест локалне заједнице.

7.9.7. Приоритети, циљеви и мере за област природни ресурси и заштита животне средине

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ЗДРАВИЈИ, КВАЛИТЕТНИЈИ И БЕЗБЕДНИЈИ ЖИВОТНИ ПРОСТОР ОПШТИНЕ ВРБАС	1.1. Смањење негативних веза између притисака на животну средину и здравља локалног становништва	1.1.1. Ремедијација контаминираних и деградираних простора на територији општине
		1.1.2. Контрола штетних организама у животnoj средини
		1.1.3. Минимизација употребе штетних материја по здравље људи и животну средину
	1.2. Ефективно управљање ризицима угрожавања здравља људи и загађења животне средине	1.2.1. Одржив развој комуналне инфраструктуре
		1.2.2. Смањење аерозагађења
		1.2.3. Промоција здравих животних навика
	1.3. Унапређење безбедности локалног животног простора.	1.3.1. Имплементација интегрисаних митигационих и адаптивних мера на климатске промене
		1.3.2. Примена система интегралног управљања еколошким ризицима и природним непогодама
		1.3.3. Заштита изворишта пијаће воде
2. РАЗВОЈ ЗЕЛЕНЕ ЦИРКУЛАРНЕ ЕКОНОМИЈЕ ОПШТИНЕ ВРБАС	2.1. Заштита животне средине	2.1.1. Развој модела зелене економије
		2.1.2. Афирмација циркуларне економије
		2.1.3. Подстицање чистије производње
	2.2. Побољшање социо – економског стања локалног становништва и стварање услова за инклузивни раст локалне заједнице	2.2.1. Развој тржишта еколошких производа и услуга
		2.2.2. Развој локалног тржишта аграрне биомасе
		2.2.3. Афирмација „зеленог“ и социјалног предузетништва
		2.2.4. Подстицање „зелених“ кластера
3. РАЗВОЈ РЕСУРСНО ЕФИКАСНЕ ОПШТИНЕ ВРБАС	3.1. Унапређење енергетске ефикасности	3.1.1. Промоција повећања употребе обновљивих извора енергије у укупној потрошњи енергије
	3.2. Заштита животне средине	3.2.1. Развој елемената локалног система интегрисаног управљања отпадом

		3.2.2. Одрживо управљање локалним природним ресурсима
4. ОЧУВАНOST ФУНКЦИЈА ЕКОСИСТЕМА ОПШТИНЕ ВРБАС	4.1. Очување целокупног диверзитета локалних екосистема	4.1.1. Заштита, очување и унапређење свих функција локалних екосистема на начелима очуваности природног диверзитета и одрживог развоја
		4.1.2. Заштита и очување биолошке, генетичке и геолошке разноврсности <i>in situ</i>
		4.1.3. Заштита и очување природних и влажних станишта и плавних подручја
		4.1.4. Одрживо управљање еколошким мрежама и еколошким коридорима на територији општине
	4.2. Повећање укупне вредности локалних екосистема	4.2.1. Одрживо управљање простором локалних екосистема
		4.2.2. Валоризација природног капитала Општине Врбас
		4.2.3. Развој менаџмента заштићених природних добара на територији општине
		4.2.4. Квалитативно унапређење локалног урбаног и руралног предела / пејзажа
	4.3. Стварање услова за одржив развој локалне заједнице	4.3.1. Умрежавање еколошких, предеоних, културних и социоекономских елемената локалних екосистема у циљу одрживог развоја
		4.3.2. Развој капацитета локалних субјеката за очување функција екосистема
		4.3.3. Остваривање циљева програма Натура 2000
5. УНАПРЕЂЕЊЕ ЛОКАЛНИХ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ И СЕКТОРСКИХ КАПАЦИТЕТА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	5.1. Јачање стручних и техничких капацитета локалних субјеката за управљање у области заштите животне средине	5.1.1. Ревизија и реализација Локалног еколошког акционог плана
		5.1.2. Имплементација географско-информационог система (ГИС) у сфери животне средине
		5.1.3. Подстицање јавно-приватних партнерстава на пољу заштите животне средине
	5.2. Усвајање нових знања и вештина у области заштите животне средине	5.2.1. Развој хуманог капитала и образовања за заштиту животне средине и одрживи развој општине Врбас

		5.2.2. Афирмација мултисекторског и мултидисциплинарног приступа области заштите животне средине
		5.3. Унапређење положаја животне средине у друштвеној агенди општине Врбас
		5.3.1. Повећање учешћа локалне заједнице у управљању локалним природним ресурсима и заштићеним природним добрима
		5.3.2. Развој и имплементација јединственог система информисања и мониторинга у области заштите животне средине општине Врбас

8. ПОЉОПРИВРЕДА И СТАЊЕ РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ

Општина Врбас располаже повољним условима за развој примарне пољопривреде и руралне економије, а најзначајније су следеће:

- Обиље квалитетног пољопривредног земљишта. Територија општине обухвата најквалитетнију бачку земљу, а преко 88% територије општине чини пољопривредно земљиште;
- Повољна клима, рељеф, географски положај;
- Присуство водених токова, који су део хидросистема Дунав-Тиса-Дунав (основу система Дунав-Тиса-Дунав чине: Велики бачки канал, Мали бачки канал и каналисани ток Јегричке);
- Традиција бављења пољопривредном производњом и прерадом и обучена и раположива радна снага, која се може упослити у пољопривреди;
- Изграђена инфраструктура у примарној пољопривреди (системи наводњавања и одводњавања);
- Пољопривредна газдинства поседују велики број погонских и прикључних машина, а стање пољопривредне механизације је на задовољавајућем нивоу. Према подацима ПСС Врбас, велики део пољопривредне механизације је обновљен давањем повољних кредита код Фонда за пољопривреду и суфинансирањем од стране Покрајинског секретаријата и МПЗЖС;
- Изграђени капацитети у прехранбеној индустрији, великих производних капацитета;
- Брендирани прехранбени производи са традицијом постојања и високом препознатљивошћу на домаћем тржишту и тржишту региона.

И поред повољних услова за бављење пољопривредом и прехранбеном индустријом, ова производња није довољно развијена и значајно је мањих капацитета и конкурентских снага у односу на период пре транзиционих промена, односно период пре распада тржишта СФРЈ. Површине под шумама су веома мале, али Општина преузима иницијативе за пошумљавање.

Лов и риболов су у општини заступљени, добро развијени и представљају основу за интензивнији развој руралног туризма и руралне економије. Према подацима Одељења за привреду и локално економски развој општине Врбас, готово свако село у општини има удружење ловаца и удружење риболоваца и сва удружења су активна. Посебно велику активност има ловачко удружење у Савином Селу, које има и девизне приходе од туриста/ловаца из Италије, као и УСР „Златни Караш“, Врбас. Више о овоме видети у тачки која обухвата анализу туристичке понуде у општини.

Рурална економија је недовољно развијена, а посебно изостаје примена мултифункционалног концепта пољопривреде. Рурална економија је „ослоњена“ искључиво на примарну пољопривреду, тачније ратарску производњу, која је екстензивног карактера, са малим процентом даље прераде ратарских култура. Сточарство је слабо развијено, као и интензивна производња поврћа, воћа и грожђа. Нису довољно развијене ни алтернативне делатности на селу, које би спречиле миграције становништва и обезбедиле већи животни стандард, као што су разне занатске делатности, посебно у области прераде пољопривредних производа.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. у наставку се дају основни структурни показатељи пољопривредне производње у општини:

- коришћена пољопривредна површина од стране привредних друштава, задруга и породичних пољопривредних газдинстава у општини износи 28.975 ха³⁴;
- укупан број пољопривредних газдинстава (породична пољопривредна газдинстава и правна лица и предузетници) износи 3.289;
- највећи проценат пољопривредних газдинстава (39,8%) има мање од 1 ха земљишта, а следе газдинства која располажу са више од 1 ха, а мање од 5 ха (36,2%) – видети у табели број 42.;
- просечно коришћено пољопривредно земљиште по пољопривредном газдинству износи 8,81 ха, што је знатно више у односу на Републику Србију (5,44 ха), али мање у односу на регион Војводине (10,9 ха);
- у структури коришћеног пољопривредног земљишта доминирају орнице и баште у површини од 28.350 ха, што чини 97,8% коришћене пољопривредне површине;

Табела бр. 27. Пољопривредна газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта у Републици Србији и Општини Врбас, 2012.

	Број пољопривредних газдинстава		Структура, %	
	Р. Србија	Врбас	Р. Србија	Врбас
Без земљишта	10 107	121	1,6	3,7
≤ 1 ха	174 567	1.308	27,6	39,8
> 1 - ≤ 5 ха	306 208	1.189	48,5	36,2
> 5 - ≤ 10 ха	89 083	262	14,1	8,0
> 10 - ≤ 20 ха	32 313	171	5,1	5,2
> 20 - ≤ 50 ха	13 029	145	2,1	4,4
> 50 - ≤ 100 ха	4 394	77	0,7	2,3
Преко 100 ха	1 851	16	0,3	0,5
Укупно	631 552	3.289	100	100

Извор: Попис пољопривреде 2012.: Пољопривреда у Републици Србији, РЗС, Београд, књига 1, страна 38-41

8.1. Пољопривредно земљиште

Према подацима РЗС (општине и региони у Републици Србији, 2013) и РГЗ, пољопривредна површина чини преко 80% територије општине Врбас и проценат пољопривредних површина

³⁴ Коришћено пољопривредно земљиште чини: пољопривредно земљиште на окућници, орнице и баште (укључујући и угаре), стални засади (воћањаци, виногради, расадници и остали стални засади), ливаде и пашњаци које пољопривредно газдинство (породично газдинство, правно лице или предузетник) обрађује – користи.

у овој општини већи је у односу на Републику Србију, регион Војводине и Јужнобачку област (табела 28).

Табела бр. 28. Учешће пољопривредних површина у површини Републике, Покрајине, Јужнобачке области и општине Врбас, 2013. година

Географско подручје	Пољопривредна површина, %
Република Србија	65,8
Регион Војводине	82,3
Јужнобачка област	80,3
Општина Врбас	89,2

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2013. Републички завод за статистику, Београд, 2013.

Подаци о пољопривредном земљишту по КО обезбеђени су од стране Републичког геодетског завода (РГЗ), Службе за катастар непокретности Врбас. Према подацима ове институције, општина Врбас располаже са укупно 33.614 ха пољопривредног земљишта (2013. година). Највећу пољопривредну површину имају следеће КО: Врбас, Куцура, Змајево и Равно Село, а по становнику, највећу пољопривредну површину имају КО: Косанчић, Равно Село, Змајево и Куцура (табела 29).

Табела бр. 29. Број становника, пољопривредна површина и површина пољопривредног земљишта по становнику по насељеним местима општине Врбас, 2013.

Катастарска општина	Број становника, 2011	Пољопривредна површина у ха ¹	Пољопривредна површина по становнику, у ха
1. КО Врбас са КО Врбас град	24.112	8.880,9	0,4
2. Бачко Добро Поље	3.541	3.830,9	1,1
3. Змајево	3.926	5.211,7	1,3
4. Косанчић	101	2.238,1	22,2
5. Куцура	4.348	5.248,6	1,2
6. Равно Село	3.107	5.044,1	1,6
7. Савино Село	2.957	3.159,6	1,1
Укупно општина Врбас	42.092	33.613,8	0,8

¹ Пољопривредна површина обухвата обрадиво пољопривредно земљиште, пашњаке, трстенике и мочваре и остало земљиште.

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у Р. Србији, 2011, Књига 2 “Старост и пол”, подаци по насељима. Републички завод за статистику, Београд, 2012., страна 92. Републички геодетски завод, Служба за катастар непокретности Врбас, интерни подаци за 2013. годину. Обрачун аутора.

КО Косанчић има изузетно велику површину пољопривредног земљишта по становнику, а ово се објашњава чињеницом да Косанчић није насељено место. Тек Просторним планом општине Врбас, који је усвојен 2011. године, за ову КО предвиђен је грађевински реон од 15 ха, чиме ће она постати и насељено место. Тренутно ову КО привремено насељавају углавном избегла и расељена лица.

Посматрано по облику својине (табела 30), а према подацима РГЗ Службе за катастар непокретности Врбас, највећи проценат пољопривредног земљишта у општини Врбас налази се у приватном власништву (65,4%). Државно земљиште износи 7.091 ха и чини око петину пољопривредних површина општине.

Табела бр. 30. Својинска структура пољопривредног земљишта у општини Врбас, 2013.

Облици својине	Пољопривредна површина, у ха/ ¹	Структура у %
Приватна својина	21.986,3	65,4
Државна својина Р. Србије	7091,0	21,1
Друштвена својина	185,3	0,6
Задружна својина	22,5	0,1
Мештовита својина	3.819,8	11,4
Други облици својине	508,9	1,5
УКУПНО	33.613,8	100

Извор: Републички геодетски завод, Служба за катастар непокретности Врбас, интерни подаци за 2013. годину. Обрачун аутора.

Према интерним подацима РГЗ Службе за катастар непокретности Врбас, посматрано по КО:

- Највећи проценат пољопривредног земљишта у приватној својини јесте у КО: Равно Село (88,2%), Куцура (88,0%), Савино Село (77,6%), Бачко Добро Поље (72,6%);
- Земљиште у државној својини најзаступљеније је у КО: Змајево, Косанчић, Бачко Добро Поље и Врбас (табела 31);
- Земљиште у друштвеној својини у највећој мери заступљено је у КО: Куцура, Врбас и Равно Село;
- Земљиште у задружној својини доминантно се налази у КО Равно Село (22 ха);
- Земљиште у мешовитој својини је у КО Врбас (3.819,2 ха).

Табела бр. 31. Пољопривредно земљиште у власништву Републике Србије у општини Врбас, 2013.ха -

Катастарска општина	Пољопривредно земљиште у државној својини Р. Србије/ ¹
1. Врбас	1.024,5
2. Врбас град	211,5
3. Бачко Добро Поље	1.040,0
4. Змајево	1.785,0
5. Косанчић	1.542,0
6. Куцура	345,7
7. Равно Село	470,9
8. Савино Село	671,2

Укупно	7.090,8
--------	---------

Извор: Републички геодетски завод, Служба за катастар непокретности Врбас, интерни подаци за 2013. годину.

Према подацима РГЗ, Службе за катастар непокретности Врбас, сво државно пољопривредно земљиште (7.091 ха) није предмет давања у закуп према Годишњим програмима заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта, с обзиром на извесну површину овог земљишта која је запарложена, необрадива, претворена у мање шумице или се на тој земљи налазе објекти.

У наставку се дају подаци о структури пољопривредног земљишта по КО Врбаса (табела 32 и табела 33) и њихова анализа:

- Највеће површине обрадивог земљишта, које доминира у структури пољопривредног земљишта у свим КО, имају Врбас, Куцура, Змајево и Равно Село;
- У структури обрадивог земљишта доминира учешће њива у свим КО. Учешће воћњака, винограда и ливада је мало заступљено;
- Пашњаци су мало заступљени у структури пољопривредног земљишта, а у највећем проценту се налазе у КО Косанчић.

Табела број 32. Преглед површина пољопривредног земљишта по КО, 2013.

Катастарска општина	Обрадиво пољопривредно земљиште	Пашњаци	Остало земљиште	- у ха -	
				Укупно	
1.Врбас	8.355,2	62,4	97,4	8.515,0	
2.Врбас-град	328,8	37,2	-	366,0	
3.Куцура	5.242,3	6,3	-	5.248,6	
4.Савино Село	3.097,2	62,1	0,2	3.159,6	
5.Косанчић	2.092,1	145,9	-	2.238,1	
6.Бачко Добро Поље	3.796,6	34,3	-	3.830,9	
7.Змајево	5.185,3	26,4	-	5.211,7	
8.Равно Село	5.013,7	26,2	4,2	5.044,1	
УКУПНО	33.111,1	401,0	101,8	33.613,8	

Извор података: Републички геодетски завод, Служба за катастар непокретности Врбас, интерни подаци за 2013.

Табела бр. 33. Структура обрадивог пољопривредног земљишта по КО, 2013.

Катастарска општина	Обрадиво пољопривредно земљиште, ха					
	Њиве	Вртови	Воћњаци	Виногради	Ливаде	Укупно
1.Врбас	8.293,6	-	14,1	4,6	42,8	8.355,2
2.Врбас-град	262,5	-	10,9	3,2	52,1	328,8

3. Куцура	5.225,3	-			17,0	5.242,3
4. Савино Село	3.059,2	-	5,0	0,6	32,4	3.097,2
5. Косанчић		-				
6. Бачко Добро Поље	3.762,8	-	33,8	-	0,1	3.796,6
7. Змајево	5.145,7	-	6,5	0,2	32,9	5.185,3
8. Равно Село	4.991,0	-	22,5	0,2	-	5.013,7
УКУПНО	32.727,6	-	106,9	9,4	267,3	33.111,1

Извор података: Републички геодетски завод, Служба за катастар непокретности Врбас, интерни подаци 2013.

Према Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији општине Врбас за 2013. годину (Службени лист општине Врбас, број 17, од 20.11.2013. године), израда комасације је потребна у три КО: Косанчић, коју чине 2.877 катастарских парцела; Куцура, у којој се налази 11.229 катастарских парцела и Савино Село, коју чине 7.811 катастарских парцела. Комасација у наведене три КО предвиђена је Просторним планом општине Врбас и Програмима комасације КО Косанчић, КО Куцура и КО Савино Село, који су усвојени од стране Покрајинске владе и општине Врбас у 2011. години³⁵. Комасација у КО Косанчић почела је 2013. године и очекује се да буде завршена у наредне три године. Ток комасације одредиће: брзина и начин решавања евентуалних имовинско правних спорова, обезбеђеност финансијских средстава кроз пројекат издавања државног земљишта у закуп и сл.

8.2. Примарна пољопривредна производња

8.2.1. Биљна производња

У општини Врбас доминира ратарска производња. Према подацима Пописа пољопривреде 2012., у структури ораница и башта (чија површина износи 28.350 ха) доминира производња жита (посебно кукуруза), затим следи производња индустријског биља (доминира производња соје) и шећерне репе (табела 34).

Табела бр. 34. Доминантни усеви у структури ораница и башта у општини Врбас, 2012.

	Површина, у ха	Учешће у структури ораница и башта, у %
Жита	16.816	59,3
• Кукуруз	10.832	38,2
• Пшеница и крупик	4.998	17,6
Индустријско биље/ ¹	5.366	18,9
• Соја	3.951	13,9
• Сунцокрет	1.080	3,8

³⁵ Програм комасације КО Косанчић, општина Врбас, мај 2011; Програм комасације КО Куцура, општина Врбас, април 2011.; Програм комасације КО Савино Село, општина Врбас, април 2011.

Шећерна репа	4.654	16,4
--------------	-------	------

Извор: Пољопривреда у Србији: Попис пољопривреде 2012. књига 1, РЗС Србије 2013.

¹ У индустријско биље спада: дуван, хмељ, уљана репица, уљана тиква, сунцокрет, соја, лековито и ароматично биље и остало индустријско биље.

Табела бр. 35. Производња и приноси важнијих ратарских култура у општини Врбас у периоду 2007-2012. година

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Пшеница							
• Производња, хиљ. т	28,9	24,6	28,5	20,8	22,6	20,6	25,2
• Просечни принос, т/ха, привредна друштва и задруге	5,1	5,3	4,7	4,4	6,5	6,0	5,8
• Просечни принос, т/ха, породична пољоп. газдинства	4,1	4,8	4,2	3,8	4,7	4,6	5,1
Кукуруз							
• Производња, хиљ. т	71,1	105,7	94,7	119,1	100,9	44,2	95,3
• Просечни принос, т/ха, привредна друштва и задруге	5,6	6,1	6,6	7,6	8,4	3,2	6,0
• Просечни принос, т/ха, породична пољоп. газдинства	5,8	7,2	6,9	8,3	7,0	3,5	7,2
Шећерна репа							
• Производња, хиљ. т	129,8	66,4	85,7	77,7	69,1	183,3	152,6
• Просечни принос, т/ха	44,4	49,8	51,5	48,8	49,9	39,1	47,2
Сунцокрет							
• Производња, хиљ. т	1,9	2,9	3,0	2,3	3,6	0,8	2,0
• Просечни принос, т/ха	2,5	2,7	2,4	2,3	2,9	1,9	2,7

Извор: РЗС Србије, публикације Општине и региони у Републици Србији за одговарајуће године.

Производња шећерне репе на подручју општине Врбас у 2012. години била је највећа, а производња кукуруза и сунцокрета најмања у протеклих 6 година (табела 35). Откупљивач шећерне репе у Врбасу јесте компанија „Sunoko“, д.о.о., Нови Сад, у чијем саставу је шећерана „Бачка“, Врбас. Шећерана „Бачка“, Врбас откупљује шећерну репу са око 18.000 ха на сировинском подручју Бачке и са око 4.500 ха на сировинском подручју општине Врбас. Највећи произвођачи шећерне репе у општини Врбас, у сектору привредних друштава јесу компаније: „Сарпех“, д.о.о., Врбас и „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас. Према подацима ПСС Врбас, велики произвођачи не поштују плодород, те се приноси шећерне репе значајно смањују (јавља се монокултура репе).

Повртарска, воћарска и виноградарска производња недовољно је заступљена у структури пољопривредне производње општине Врбас. Према подацима са састанака радних

група за рурални развој³⁶, због губитка посла, раног пензионисања, малих могућности запошљавања, све већи број породичних газдинстава последњих година бави се повртарством и воћарством, углавном за сопствене потребе, са малим тржишним вишковима које се износе на пијаце у Врбасу, околним градовима или Новом Саду.

Од поврћа гаје се све културе: паприка, парадајз, кромпир, лук, грашак, карфиол, лубенице. Повртарске биљке гаје се на мањим површинама, а доминантно је заступљена производња на отвореном (мали је број пластеника, стакленика и сл.).

Што се тиче **воћарства**, према подацима ПСС „Врбас“, воћарство у Општини није значајно развијено, нема традицију, а засади су мали (од 50 ари до 1 ха). Подаци пописа пољопривреде 2012. указују да се воћарством у општини бави 382 газдинстава, површина воћњака је 252 ха, а доминирају плантажни воћњаци. Према подацима са састанака радних група за рурални развој одржаних у општини Врбас, подацима општине Врбас и анкетом привредних друштава која имају воћарску производњу, у општини је доминантно заступљена производња јабука. Поред јабука, постоје и засади вишања, кајсија, шљива. На имањима породичних пољопривредних газдинстава воћњаци су углавном мале површине (до 1 ха), а производњу карактерише ниска технологија и мала примена агротехничких мера. Три привредна друштва у свом портфолију производње имају и воћарску производњу. У питању су: (1) ПП „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас. Ово предузеће има засаде вишње, јабука, кајсија, дуња, шљива. Воћарске културе вишње, јабуке и касије су на око 10-12 ха (по свакој култури), а засади дуње и шљива на по око 2,25 ха. Сви засади воћа су на подручју КО Врбас; (2) Индустрија меса „Сарпех“, д.о.о., Врбас. Ово предузеће има воћњаке на 72 ха: 49 ха су засади јабуке, 19 ха вишања, а остатак (1-2 ха) су засади шљиве и кајсије. Воћњаци су лоцирани у КО: Равно Село, Бачко Добро Поље, Косанчић; (3) ОЗЗ „Castro-cop“, Кулпин, има засаде јабуке у КО Равно Село.

Виноградарска производња изузетно је мало заступљена у Општини. Подаци пописа пољопривреде 2012. указују да се виноградарством бави само 11 пољопривредних газдинстава, а пописана површина винограда је свега 3 ха. Виноградаство је у општини некада било заступљено, и свакако би ову производњу требало подстицати. Релјеф општине Врбас показује наглашену нагнутост од северозапада према југоистоку, као и од севера према југу, а сама површина је благо таласаста. Таква експозиција терена је погодна за гајење сорти које су отпорне на ниске температуре, као и за сорте краћег периода вегетације. Винограде и воћњаке је најбоље подизати на брежуљкастим теренима са јужном, југозападном или југоисточном експозицијом, које осигуравају добру осунчаност насада, а самим тим и већи садржај шећера.

Органска производња није развијена. Према подацима ПСС Врбас, постоји само један произвођач у месту Врбас, који се бави производњом органске пшенице.

Семенска производња, према подацима ПСС Врбас, развијена је и традиционално заступљена у Општини. Обавља се на сектору правних лица и сектору породичних пољопривредних газдинстава. Највећи произвођачи семена житарица и индустријског биља су предузећа „Сава Ковачевић“ и „Сарпех“, а ова производња се обавља у сарадњи са организаторима производње, односно произвођачима семена. У сектору породичних пољопривредних газдинстава заступљена је семенска производња поврћа (у местима Куцура и Змајево), која се обавља у сарадњи са водећим произвођачима семена у земљи (Институт за ратарство и повртарство, Нови Сад, Институт за повртарство, Смедеревска Паланка, Superiof Seeds, Велика Плана).

³⁶ Записник са првог и другог састанка радних група за рурални развој, одржаних 17.06.2013. и 08.07.2013. године у просторијама општине Врбас.

8.2.2. Сточарска производња

Сточарство има висок значај и вишеструку улогу у валоризацији радних и производних потенцијала у пољопривреди сваке земље. У општини Врбас сточарство је развијено, али недовољно имајући у виду расни састав стоке и природне, тржишне и друге могућности и потенцијале које Општина има у овој производњи. Посебно је недовољно развијено у сектору породичних пољопривредних газдинстава, где се ова производња организује само за подмирење сопствених потреба и мали број газдинстава има већи сточни фонд и спада у категорију великих, тржишно оријентисаних сточара. Неповољни услови за развој сточарске производње на подручју Р. Србије (високе банкарске камате, недостатак системског модела финансирања пољопривреде, мала подршка из аграрног буџета) одражавају се и на континуирано смањење сточног фонда на подручју општине Врбас, као и на стварање неповољног пословног амбијента за будуће инвестирање у ову производњу.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012., број условних грла стоке по хектару коришћеног пољопривредног земљишта у општини износи 0,9, што је више у односу на регион Војводине, просек Републике Србије и Јужнобачку област (табела 36). Ово се објашњава податком о развијеном свињојојству у „Сарпех“-у, д.о.о. и говедарству у

Табела бр. 36. Број стоке и условних грла/¹ у пољопривредној 2011/2012. години у Републици Србији, региону Војводине, Јужнобачкој области и општини Врбас

	Говеда	Свиње	Овце	Козе	Број условних грла	Број условних грла по ха КПЗ
Р. Србија	994.692	3.407.318	2.158.128	289.373	2.019.889	0,6
Регион Војводине	282.706	1.398.496	404.328	67.816	686.386	0,4
Јужнобачка област	51.210	332.512	77.426	12.992	158.140	0,6
Општина Врбас	5.969	69.843	6.053	1.790	25.851	0,9

¹ Условно грло је стандардна обрачунска јединица којом се број грла различитих врста и категорија стоке своди на упоредиву вредност.

Извор: Попис пољопривреде 2012: Пољопривреда у Р. Србији, књига 2, РЗС Србије, 2013, страна 20, 28-29, 36-37.

У оквиру сточарства, заступљено је: свињарство, говедарство, живинарство и овчарство, а анализа сточарске производње заснива се на подацима добијеним из ПСС „Врбас“³⁷.

Говедарска производња. Ова производња није довољно развијена, а посебно на сектору породичних пољопривредних газдинстава. У општини се издваја само један велики произвођач, који има преко 100 крава и који се бави производњом млека. Подаци о броју матичних грла говеда дати су у табели 37. У претходном периоду постојала је идеја да носиоци породичних пољопривредних газдинстава уђу у кооперативне послове са млекарском „Дана“ из Врбаса, која послује у саставу пољопривредног предузећа „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас. Кооперација би подразумевала испоруку квалитетних природних јуница пољопривредницима од стране млекаре „Дана“, чију би исплату пољопривредници обезбедили кроз испоруку млека. Урађено је анкетање пољопривредника од стране ПСС „Врбас“, идеја је била прихваћена, али се и остало само на томе.

³⁷ Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у ПСС „Врбас“, 15.06.2013.

Табела бр. 37. Број уматичених грла говеда у општини Врбас, 2013.

	Породична пољопривредна газдинства	„Сава Ковачевић“, а.д., Врбас	„Novi trading“, а.д., Змајево	Укупно
Краве	372	848	-	1.220
Јунице	169	484	-	653
Телад	350	200	-	550
Товна јунад	450	720	150	1.320

Извор: Интерни подаци ПСС „Врбас“.

Свињарство. У општини Врбас свињарство је традиционално развијено. Међутим, ситуација на тржишту, односно неповољно пословно окружење и неодговарајућа аграрна и кредитна политика, у великој мери десетковали су ову производњу, а све већи број газдинстава гаси ову производњу. Тренутно постоји један мали број пољопривредника који успева да одржи 10-15 крмача на газдинству, али крмаче нису уматичене и нема контроле продуктивности на овим газдинствима. Подаци о броју матичних грла свиња дати су у табели 38. У последње две године уз помоћ локалне самоуправе и ПСС „Врбас“ покушало се са активирањем свињарства, те је у том циљу формирано удружење одгајивача свиња општине Врбас, које је окупило око шездесетак пољопривредника. Тренутно се један број породичних пољопривредних газдинстава у општини бави услужним товом свиња у кооперацији са „Сарпех“-ом. Међутим, ово још увек није довољно за озбиљније помаке у сточарству и стварање значајнијих тржишних вишкова. Ограничења за већи тов свиња у кооперацији са „Сарпех“-ом јесте немогућност већине пољопривредника на сектору породичних газдинстава да испуне два услова:

- (1) 100 грла свиња је минимум да се узме у процес услужног това, што значи да пољопривредници морају имати по површини адекватан и квалитетан објекат за тов;
- (2) Обезбеђена гаранција (хипотека оверена у суду) за узету прасад за тов (по тржишној цени товљеника). Овај услов пољопривредници тешко испуњавају због нерешених имовинско правних питања.

Табела бр. 38. Број уматичених грла свиња у општини Врбас, 2013.

	Породична пољопривредна газдинства	„Карнекс“, д.о.о., Врбас	„Супер микс плус“, д.о.о., Куцура	Укупно
Крмаче	60	4100	-	4160
Назимице	40	2000	-	2040
Товљеници	1300	35000	3000	39300
Нерасови	-	63	-	63

Извор: Интерни подаци ПСС „Врбас“

Овчарство и козарство. Последњих неколико година, са проблемима отпуштања, раног пензионисања и великим проблемом незапослености, становници Врбаса се почињу више бавити козарством и овчарством. Међутим, број пољопривредника који се бави овом производњом још увек је веома мали. Битно је истаћи да су грла углавном под контролом продуктивности ПСС „Врбас“. Пре десет година формирано је удружење одгајивача оваца и коза „Бикара“, које је једно од најактивнијих удружења у региону. Подаци о броју матичних грла оваца дати су у табели 39.

Табела бр. 39. Уматичена грла оваца у општини Врбас, 2013.

	Породична пољопривредна газдинства	Укупно
Овце	1.250	1.250
Шилјежице	500	500

Извор: Интерни подаци ПСС „Врбас“

За развој сточарске производње у општини Врбас од великог значаја је постојање ПСС „Врбас“, која се бави матичењем и контролом продуктивности свих врста домаћих животиња, врши избор грла за сајам, ради на формирању удружења одгајивача домаћих животиња и сл. Међутим, без стварања повољног пословног амбијента за развој сточарства на територији Републике Србије, неће доћи до озбиљнијих помака у сточарској производњи ни у општини Врбас.

Најзначајнији предуслови за развој сточарства јесу:

- Већа подршка из аграрног буџета за сточаре;
- Субвенционисање каматних стопа за инвестиције у сточарску производњу;
- Повољнији порески услови за оснивање и рад малих и средњих млекара, како би се већи проценат млека прерадио, како би већи број предузетника инвестирао у ове капацитете и сл.;
- Заштита конкуренције на домаћем тржишту, како би се малим млекарама обезбедили повољнији услови за пласман млека и млечних производа.

8.2.3. Субјекти примарне пољопривредне производње у општини Врбас

Примарна пољопривредна производња у општини Врбас обавља се у сектору привредних друштава, земљорадничких задруга и породичних пољопривредних газдинстава. О свакој од ових форми биће више речи у наставку.

И Најзначајнија привредна друштва у области примарне пољопривредне производње у општини јесу:

ПП „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас, које послује у оквиру компаније „Mirotin Group“³⁸. Предузеће успешно послује од 1946. године када је и основано. Током 1973. године интегрише се у ИПК „Врбас“, као прва пољопривредна чланица овог великог бачког агро комплекса. Током 2003. године извршена је приватизација и компанија „Миротин“, д.о.о. из Врбаса постала је већински власник капитала овог предузећа³⁹. Пољопривредно прометно предузеће „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас располаже са око 3.837 ха земљишта у сопственом власништву и око 860 ха државног пољопривредног земљишта узето у закуп. Сва пољопривредна површина је у КО Врбас, а део површина које се узимају у закуп су у КО: Змајево, Косанчић и Савино Село. Предузеће запошљава 267 радника (стање на дан 31.12.2012.). Од стандарда квалитета тренутно располажу са стандардима ISO 9001:2008 и HACCP, а ради се и на имплементацији осталих стандарда. Основна делатност предузећа (енг. Core business) је ратарство, а основне културе које се гаје су: меркантилни и семенски кукуруз, пшеница, јечам, соја, шецерна репа. Структура производног портфолиа овог предузећа у области примарне пољопривредне производње даје се у наставку:

³⁸ Анкетно истраживање у форми интервјуа запослених у Служби плана и анализе пољопривредног предузећа „Сава Ковачевић“, а.д., Врбас, 10.06.2013. година и интернет презентација „Mirotin Group“, <http://www.mirotin.rs>, датум приступа 24.06.2013.г.

³⁹ Миротин група следећа предузећа на подручју општине Врбас: ПП „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас; млин „Миротин Тиса“, Савино Село; млекара „Дана“, Врбас; производња семена кукуруза „Agrimax“, Врбас; „Mirotin Energo“, Врбас; „Mirotin Vet“, Врбас и „Mirotin Invest“, Врбас.

- Ратарска производња. На око 4.600 ха обрадивог земљишта за потребе ратарске производње заступљено је индустријско биље (шећерна репа, соја), житарице (меркантилни и семенски кукуруз, пшеница, јечам) и у мањој мери крмно биље. Око 85% површина се наводњава чиме се осигуравају бољи приноси, а предузеће у циљу остваривања високо продуктивних резултата примењује најсавременије агротехничке мере, уз механизацију најпознатијих светских произвођача. У оквиру ратарске производње најзначајнија је производња семенског кукуруза. Ову производњу компанија обавља као уговорну производњу у сарадњи са неколико семенских кућа. За 2013. годину са семенским кућама уговорена је производња семенског кукуруза на 1.200 ха.
- Складишни капацитети и сушаре. Предузеће располаже силосом капацитета 600 вагона, подним складиштима за семенску робу 1.500 вагона, затим поседује сушару за житарице, селекциону станицу, сушару за семенски кукуруз, капацитета 120 т/дан и сушару за воће, капацитета прераде 500 килограма свежег воћа на дан. Сушара за воће не користи се у пуном капацитету, јер је највећи проблем пласман сушеног воћа и наплата потраживања. У одређеним периодима врши се услужно сушење воћа за заинтересована физичка или правна лица;
- Сточарска производња. Предузеће поседује говедарску фарму капацитета 1.000 крава за производњу млека и објектима за тов јунади капацитета 800 грла у турнусу.
- Од воћарских култура гаје се кајсија, вишња, јабука, дуња и шљива на укупној површини од 39,45 ха. У малом обиму су заступљени лешник и орах. Пласман воћа усмерен је на домаће тржиште, а извесне количине јабука извозе се на тржиште Руске Федерације.
- Од повртарских култура у предузећу је заступљена производња паприке, бораније, кукуруза шећерца, а пласман је усмерен познатом купцу, који се на домаћем тржишту бави замрзавањем ових производа.

Развојна политика ПП „Сава Ковачевић“, а.д. Врбас иде у правцу заокруживања процеса производње и са тим у вези, у плану је отварање нових пословних јединица, и то: (1) постројења за производњу домаће природне ракије; (2) постројења за паковање меда (већ је купљено сто кошница са сто ројева) и (3) кланице у оквиру говедарске фарме. Такође, у наредном периоду структура ратарске производње предузећа „Сава Ковачевић“, а.д. све ће више бити оријентисана према производњи семенског кукуруза и повртарских култура, које предузећу омогућују веће приходе, а који и у садашњем тренутку представљају најзначајније производе у укупном пословном портфолију предузећа. У оквиру предузећа „Сава Ковачевић“, а.д., послује и млекар „Дана“.

„Carnex“, д.о.о., Врбас⁴⁰. Ово је водећа домаћа компанија у производњи меса и прерађевина од меса, која запошљава око 1.150 радника. Компанија је од новембра 2011. године у систему МК Групе. Предузеће има заокружен систем производње (вертикалну повезаност процеса рада) и чине га пет пословних центара (скраћено ПЦ):

- ПЦ „Биљна производња“ обухвата око 4.700 ха плодне бачке земље, која је лоцирана у КО Врбас. Око 75% земљишта је својина „Carnex“-а, а око 35% је државно пољопривредно земљиште узето у закуп. Доминантно се узгаја шећерна репа, затим житарице (кукуруз, пшеница, јечам), соја, семенска роба. Примарни пољопривредни производи се користе као сировинска база за производњу сточне хране, производњу шећера, док се део усмерава на екстерно тржиште. Овај ПЦ располаже најмодернијом пољопривредном механизацијом марке „John Deere“ и „Class“ (комбајни и трактори, плугови, сејачице, сетвоспремачи, телехендлери и многе друге прикључне машине). У организацији пословања „Carnex“ се руководи добром пољопривредном праксом;
- ПЦ „Силоси“. Складиштење пољопривредних производа представља веома битан фактор у производном циклусу „Carnex“-а. Укупан капацитет овог ПЦ јесте складиштење 60.000 тона ратарских култура у три силоса: у Врбасу (капацитет 50.000 т) и у местима Бачко Добро Поље и Равно село (капацитети од по 5.000 тона у сваком месту). Услови складиштења су у складу са прописаним стандардима, а прилагођавају се специфичностима производа;

⁴⁰ Анкетно истраживање у форми интервјуа запослених у Служби плана и анализе предузећа „Carnex“, д.о.о., Врбас, 02.06.2013 и интернет презентација „Carnex“-а, <http://www.carnex.rs>, датум приступа 24.06.2013.

- ПЦ „Фабрика сточне хране“. Производња овог ПЦ, која на годишњем нивоу износи око 36.000 тона, намењена је, пре свега, потребама сопствених свињогојских фарми. Производни процес је у потпуности аутоматизован. У свом саставу овај ПЦ садржи и силос за чување компоненти капацитета 10.000 т. Захваљујући перманентном усавршавању капацитета и технологије, као и стално контролисаним сировинама и производима, овај ПЦ представља веома вредну карику у затвореном кругу производње „Сарпех“-а;
- ПЦ „Сточарство“. Овај ПЦ чине две свињогојске фарме: једна у КО Савино Село, а друга у КО Врбас. Укупно бројно стање свиња на свим фармама је око 54.000 комада. Производња ПЦ Сточарство намењена је ПЦ Индустрија меса, коме се годишње испоручи близу 90.000 комада свиња разних категорија. Све животиње налазе се под констатном контролом стручних служби. Континуирано истраживање и развој у овом ПЦ доводи до сталних побољшања у одгајивачко-селекцијском аспекту, повећању квалитета меса, и сл.;
- ПЦ „Индустрија меса“ (о ПЦ је написано у ранијим тачкама).

У Змајеву успешно раде следеће фирме⁴¹:

- **„Novi Trading NS“, д.о.о., Змајево.** Доминантна пословна активност предузећа је производња сточне хране и тов јунади. Производња ратарских култура из сопствене производње (кукуруз, овас, луцерка) недовољна је за потребе производње сточне хране, тако да се предузеће снабдева потребним ратарским културама и компонентама за производњу сточне хране и на екстерном тржишту. Током 2012. године изграђени су силоси за складиштење житарица пројектованих капацитета 30.000 тона, а предузеће располаже значајном механизацијом (машинским парком). Производња у области сточарства усмерена је на тов јунади, а регистровани капацитети су 600 грла у турнусу. Број запослених је 48 радника, уз одређени број сезонских радника. Предузеће је започело процес имплементације стандарда HACCP, који је неопходан у пословима складиштења ратарских култура. Предузеће не располаже великим површинама сопственог земљишта, те већим делом узима државно пољопривредно земљиште у закуп (у закуп се узима око 100 ха државног пољопривредног земљишта);
- **„Нови Агро“, д.о.о. Змајево.** Ово предузеће запошљава око 28 радника (уз одређени број сезонских радника) и доминантно се бави ратарском производњом и товом јунади (регистровани капацитети су 300 грла у турнусу). У највећој мери се сеје кукуруз, али су заступљене и друге културе, као што су пшеница, соја, репа и сл. Предузеће располаже са око 500 ха пољопривредног земљишта у сопственом власништву, а део земље узима у закуп, кроз програм издавања државног пољопривредног земљишта. Наводњавања површина износи 400 ха, а у току су процедуре за припрему пројектне документације за изградњу новог система за наводњавање.
- **„Либела продукт“, д.о.о. Змајево.** Предузеће се бави искључиво уговарањем ратарске производње са кооперантима (породичним пољопривредним газдинствима), откупом и продајом ратарских култура и складиштењем житарица. Предузеће нема сопствену земљу, а на газдинствима физичких лица доминантно уговара производњу соје, сунцокрета, кукуруза, пшенице, јечма, шећерне репе. Са повећањем обима посла „Либела продукт“ је основала огранке: у Милешеву (општина Бечеј), у Куцури (општина Врбас), у Житишту (општина Житиште) и Новом Орахову (Бачка Топола). Укупан број коопераната овог предузећа креће се од 3.000-5.000. Предузеће осигурава пољопривредно земљиште пољопривредника (физичких лица) и по површини осигуране земље највећи је осигураник у „Дунав осигурању“. Предузеће је чланица Асоцијације примарних пољопривредних произвођача у Бечеју („Војводина Аграр“), где се по броју кооперанта налази на самом врху уговарања производње. Предузеће располаже складишним капацитетима (силосима капацитета од 500-1.000 тона у сваком месту/огранку) и запошљава 14 радника.
- **„Supermix plus“, д.о.о. Куцура.** Предузеће се бави свињарством и прерадом свињског меса. Располаже са фармом свиња од 300 грла, кланицом за прераду меса, месарама (у којима се пласира око 70% сопствених производа), мешаоном сточне хране (највећим делом се сточна храна користи за сопствене потребе), продавницама сточне хране. Предузеће запошљава око 40 радника. Бави се и откупом свиња од породичних пољопривредних

⁴¹ Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у општем сектору предузећа „Novi Trading NS“, д.о.о. Змајево, 10.05.2013. Анкетно истраживање у форми интервјуа са власником компаније „Либела Продукт“, д.о.о. Змајево, 15.05.2013.

газдинстава, али нема уговорних односа производње, односно кооперације у тову свиња са овим сектором.

II Земљорадничке задруге у општини

У општини Врбас постојао је велики број земљорадничких задруга у периоду пре транзиционих промена. Поред тога што је са распадом тржишта СФРЈ и транзицијом већи број задруга угашен или је у стечају, данас је остао релативно развијен сегмент задругарства, посебно у односу на регион Шумадије и Западне Србије и регион Јужне и Источне Србије. Неколико задруга у општини Врбас или околним општинама веома успешно ради, као на пример⁴²:

- **33 „Баћо“, Врбас.** Задруга је основана почетком 90-тих година прошлог века, бави се уговарањем ратарске производње са физичким и правним лицима (сарадња са другим задругама) и дистрибуцијом заштитних средстава и семенске робе. Задруга нема сопствено пољопривредно земљиште, већ узима земљиште у закуп. Доминантне ратарске културе које се производе и уговарају са кооперантима су: овас, јечам, сунцокрет, соја, пшеница, кукуруз. Укупан број коопераната је 150 физичких лица. Кооперантима се обезбеђују повољни услови кредитирања код набавке семенске робе, нафтних деривата, вештачких ђубрива, заштитних средстава, механизације и сл. Ратарске културе се даље продају правним лицима, која се баве трговином или прерадом пољопривредних производа (млинови, произвођачи сточне хране, сладаре). Поред своје основне делатности (ратарске производње), задруга се бави и продајом огревног материјала, изработом софтверских решења, пружа консултантске услуге за имплементацију НАССР система. Има 16 запослених.
- **33 „Клас“, Куцура.** Ово је задруга породичног типа по структури оснивача, која је основана 2001. године. Задруга нема сопствену земљу и бави се уговарањем производње житарица (јечам, пшеница, кукуруз) и индустријског биља (сунцокрет, соја) са кооперантима, као и испоруком репроматеријала. Број кооперанта из године у годину варира, са променом услова уговарања производње или/и због потребе поштовања плодореда. Има два радника стално запослена.
- **ОЗЗ „Агроном Деспотово-Пивнице“, Пивнице, општина Бачка Паланка.** Задруга послује од 2001. године, а на подручју општине Врбас (КО Равно Село и КО Савино Село) бави се уговарањем производње шећерне репе са породичним пољопривредним газдинствима. Шећерна репа се испоручује фабрици шећера „Бачка“ у Врбасу. Задруга запошљава око 20 радника.

Један број тзв. „старих“ задруга налази се тренутно у блокади, иако су ове задруге успешно радиле у прошлости. Разлози блокаде и финансијских проблема ових задруга „леже“ у немогућности повраћаја земљишта и ненаплаћеним потраживањима. Примера ради:

- **33 „Куцура“, Куцура.** Задруга се успешно бавила уговарањем и откупом ратарских култура (пшеница, кукуруз, јечам, сунцокрет, соја, шећерна репа), производњом зрнасте хране за птице, као и производњом семена повртарских култура. У току је судски спор и настојање да се задрузи врати одузето пољопривредно земљиште у задружној својини (око 125 ха), које се тренутно издаје у закуп као државно пољопривредно земљиште. Задруга има пет запослених радника.
- **33 „Agromix“, Савино Село.**

Поред ових задруга, у општини Врбас послује и један број релативно нових задруга, које су на почетку пословања и остварују релативно скромну вредност промета. Међутим, ове задруге тек у наредном периоду показале да ли ће и како опстати на тржишту и да ли ће успети да изграде своју тржишну позицију и конкурентан наступ, уз поштовање задружних принципа пословања. Интересантно је да ниједна задруга не учествује у закупу државног пољопривредног земљишта, с обзиром да не поседује 10 ха пољопривредног земљишта у сопственом власништву.

⁴² Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у 33 „Баћо“ и 33 „Клас“, 15.05.2013.

III Сектор породичних пољопривредних газдинстава

Према Закону о пољопривреди и руралном развоју Р. Србије⁴³, породично пољопривредно газдинство јесте пољопривредно газдинство на којем физичко лице (пољопривредник) заједно са члановима свог домаћинства обавља пољопривредну производњу, а носилац породичног пољопривредног газдинства јесте физичко лице (пољопривредник и предузетник), које обавља пољопривредну производњу и које је уписано у регистар пољопривредних газдинстава. Право на подстицаје према поменутом Закону имају пољопривредна газдинства која су уписана у регистар пољопривредних газдинстава јединице локалне самоуправе. У регистар се уписује пољопривредно газдинство са најмање 0,5 хектара пољопривредног земљишта на територији Републике Србије, а може се уписати и пољопривредно газдинство са мање од 0,5 хектара пољопривредног земљишта, односно друго земљиште или грађевинска целина на коме носилац пољопривредног газдинства обавља сточарску, виноградарску или повртарску производњу (стакленици и пластеници), односно обавља друге облике пољопривредне производње (узгој рибе, гајење печурака, пужева, пчела и др.).

Према подацима Пописа пољопривреде 2012., укупан број пољопривредних газдинстава са коришћеним пољопривредним земљиштем у општини Врбас је 3.168. Од овог броја газдинстава 3.140 газдинстава или 99,1% су породична пољопривредна газдинства.

Према подацима добијеним из Одељења за привреду и локални економски развој општине Врбас, број регистрованих породичних пољопривредних газдинстава у општини Врбас износио је 1.596 у 2013. години (табела 40). Највише регистрованих породичних пољопривредних газдинстава је у КО Врбас и КО Куцура.

Табела бр. 40. Број регистрованих породичних пољопривредних газдинстава у општини Врбас, по насељима, 2013. година

Насеља	Активна пољопривредна газдинства - број -
Оштина Врбас, укупно	1.596
- Врбас, градско насеље	473
- Бачко Добро Поље	192
- Змајево	224
- Куцура	325
- Равно Село	184
- Савино Село	198

Извор: Интерни подаци Одељења за привреду и локални економски развој општине Врбас, мај 2013.

Највећи проценат регистрованих породичних пољопривредних газдинстава располаже пољопривредним земљиштем до 5 ха (њих 65,4% од укупног броја) (табела 41). Према процени запослених у Одељењу за привреду и локални економски развој општине Врбас, око 150-180 породичних пољопривредних газдинстава учествује у лицитацији за издавање државне пољопривредне земље у закуп, а просечна површина земљишта која газдинства узимају у закуп креће се од 25-35 ха.

Табела бр. 41. Структура регистрованих породичних пољопривредних газдинстава по величини поседа, 2013. година

Насеља	Активна пољопривредна газдинства, број	Активна пољопривредна газдинства, %
Оштина Врбас, укупно	1.596	100
- До 5 ха	1.044	65,4
- Од 5 до 20 ха	322	20,2
- Од 20 до 100 ха	215	13,5

⁴³ Закон о пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Р. Србије број 41/2009.

- Преко 100 ха	15	0,9
----------------	----	-----

Извор: Одељење за привреду и локални економски развој општине Врбас, мај 2013.

Генерално, у општини Врбас мали је број великих тржишно оријентисаних породичних пољопривредних газдинстава, која су предузетнички и развојно оријентисана, који обрађују велику површину земљишта (преко 50 ха), располажу са модерним машинским парком и капацитетима за складиштење или примарну прераду пољопривредних производа.

8.2.4. Развијеност удруживања у пољопривреди

Ситан посед, ниска продуктивност и мала пољопривредна производња, висока инострана конкуренција, доминација хипермаркета, потреба инвестирања у капацитете прераде и обавеза увођења стандарда квалитета – само су неки од бројних аргумената којима се може образложити неопходност удруживања у пољопривреди. Међутим, процеси удруживања у пољопривреди Србије нису довољно развијени и оптерећени су бројним проблемима. У општини Врбас активно је неколико удружења пољопривредника, а најзначајнија се наводе у наставку:

- **Удружење одгајивача оваца и коза „Бикара“** (www.bikara.org). Удружење је основано 2004. године у Врбасу од стране одгајивача и љубитеља оваца и коза. Веома је добро организовано, медијски активно и има финансијску и саветодавну подршку општине Врбас. Удружење је основано са следећим примарним циљевима: повећање стада оваца и коза, оплеменевање постојећих раса, повећање производње меса у квалитативном и квантитативном смислу. Поред тога, кроз удружење чланице настоје да стекну нова знања и искуства у овој производњи путем организовања студијских путовања, екскурзија, посета сајмовима, кроз организовање предавања, семинара и сл. Удружење окупља стотинак чланова од којих су шездесет реномирани одгајивачи приплодног материјала.
- **Удружење одгајивача свиња „СУС“, Врбас.** Ово удружење настало је на иницијативу општине Врбас 2010. године са циљем преговарања са предузећем „Carnex“ око услужног това свиња на породичним пољопривредним газдинствима. Удружење није активно и није у могућности да учини значајније помаке у области сточарства и производње свиња.
- **Удружење воћара „Бачка јабука“** има мали број чланова и малу активност (најчешће се у зимским периодима организују едукације воћара). Удружење има подршку општине, али за сада само у домену обезбеђивања просторија за саветовања и предавања.
- **Удружење пчелара** је веома добро организовано и имао око 70-80 чланова. Успешно ради и, такође, има подршку општине за пројекте и активности.
- **Удружење пољопривредника општине Врбас⁴⁴** основано је 2007. године са циљем да повеже индивидуална пољопривредна газдинства у организацију која би се својим радом изборила за бољи статус породичних пољопривредних газдинстава у својој локалној средини. Основни правци деловања овог удружења, које је један од оснивача кровног удружења „Асоцијација пољопривредника“, јесте утицај на локалну самоуправу, као и органе власти на нивоу Покрајине и Републике у домену аграрне политике, посебно земљишне политике. Удружење броји преко 230 чланова, који обрађују око 5.000-6.000 ха земљишта.

⁴⁴ Асоцијација пољопривредника, <http://www.asocijajapoljoprivrednika.rs/modules/xnews/>

8.3. СВОТ анализа за област пољопривреда и рурална економија

Снаге	Слабости
- Повољан географски положај општине (близина коридора X; железничка пруга E85); - Повољни факторски услови за развој примарне пољопривредне производње: велике површине квалитеног пољопривредног земљишта; повољна клима и рељеф; обилни водни ресурси; - Општина представља јаку сировинску базу у производњи житарица, индустријског биља, семенске робе; - Традиција бављења пољопривредном производњом и прерадом и обучена и раположива радна снага која се може уопслити у пољопривреди; - Изграђена инфраструктура у примарној пољопривреди (изграђени системи наводњавања и одводњавања на сектору привредних друштава, присуство и развијеност мреже канала хидросистема ДТД, извршена комасација земљишта у великом броју КО); - Постојање јаким и/или великих привредних друштава у сектору примарне пољопривредне производње („Сава Ковачевић“, а.д. Врбас; „Carnex“, д.о.о., Врбас; „Novi Trading NS“, д.о.о. Змајево; „Нови Агро“, д.о.о., Змајево; „Либела продукт“, д.о.о. Змајево, „Supermix Plus“, д.о.о., Куцура); - Развијена прехранбена индустрија на сектору привредних друштава: „Carnex“, д.о.о. Врбас; млекара „Дана“ у саставу ПП „Сава Ковачевић“; фабрика шећера „Бачка“; кондиторско предузеће „Медела“, а.д., Врбас; фабрика уља и биљних масти „Vital“, а.д. Врбас; - Заступљена занатска производња пољопривредно - прехранбених производа на сектору МСПП, која је великим делом у зони „сиве“ економије: производња пекарских и кондиторских производа (коре, колачи, торте), производња јаја, мяса и прерађевина, млека и млечних прерађевина;	- Развој пољопривреде „ослања“ се искључиво на ратарску производњу, са малим процентом даље прераде ратарских култура; - Сточарство је веома слабо развијено, као и интензивна производња поврћа, воћа и грожђа; - Недовољно развијена органска производња; - Недовољно развијене земљорадничке задруге и удружења пољопривредника; - Недостатак финансијских средстава привредних друштава, предузетника и породичних пољопривредних газдинстава за већа улагања у примарну пољопривредну производњу, прераду пољопривредних производа и алтернативне делатности на селу; - Недовољна улагања из општинског и покрајинског/републичког буџета у реализацију пројекта у области руралног развоја; - Недовољно развијене алтернативне делатности на селу, које би спречиле миграције становништва и обезбедиле већи животни стандард, као што су: (1) разне занатске делатности (стари занати; домаћа радиност; занатска производња традиционалних пољопривредно прехранбених производа, уз уведене стандарде, заштиту порекла и сл.); (2) сеоски туризам; (3) производња цвећа, печурака и сл. - Недовољна развијеност туристичке понуде: недостатак квалитетних смештајних капацитета и неразвијена смештајна понуда у „домаћој радиности“; недостатак институционалних и маркетиншких мехнизма за развој туризма; неорганизованост и недовољна координација носилаца туристичке понуде у АП Војводини и општини Врбас; - Акутни недостатак инвестиција у област услуге смештаја и исхрана (хотели и ресторани).

- Развијено пчеларство и ефикасан рад удружења пчелара; - Погодни услови за развој сеоског, ловног и манифестационог туризма.	
Шансе	Претње
- Стимулативна аграрна политика (повећање аграрног буџета, предвидивост мера аграрне политике; дефинисање механизма дугорочног финансирања пољопривреде); - Заштита конкуренције; - Санкционисање сиве економије; - Подстицајни закони у области пореске политике и тржишта рада и запошљавања; - Деполитизација републичке-покрајинске и општинске управе и развијање механизма ефикасне координације доносиоца одлука на линији општина, покрајина, република; - Добијање сертификата Националне алијансе за локални економски развој (НАЛЕД) о повољном пословном окружењу општине Врбас; - Коришћење средстава фондова ЕУ у периоду 2014-2020; - Потписани споразуми Р. Србије о слободној трговини са ЕУ; земљама у региону (ЦЕФТА Споразум); Русијом; Белорусијом; Казахстаном; Турском; САД); - Висока, стабилна и стално растућа домаћа, а посебно инотражња, уз знатно више цене у односу на производе из конвенционалне производње, следећих производа: (1) високо квалитетних пољопривредно - прехранбених производа из занатске производње; (2) органских производа; (3) традиционалних производа; (4) производа произведених уз имплементиране стандарде Global Gap, НАССР; (5) производа са ознаком географског порекла и сл;	- Непредвидива и нестимулативна аграрна политика; - Ниска подршка из аграрног буџета Републике за програме руралног развоја, као и недовољна подршка руралном развоју из буџета општине и покрајине; - Високи порески и други намети привредним субјектима; - Нестимулативни закони који се тичу запошљавања и инвестирања у руралну економију (због чега су привредници, предузетници и породична пољопривредна газдинства често у зони „сиве“ економије); - Нелојална конкуренција (пословање у зони „сиве економије“) и неразвијена конкуренција (тржишна структура олигопсона); - Високе каматне стопе на кредите дате привреди; - Отежана наплата потраживања у року, велика ненаплаћена потраживања, дуги рокови наплате истих, висока неликвидност и задуженост у привреди; - Низак животни стандард и мала куповна моћ становништва ограничава већи пласман пољопривредно - прехранбених производа и развој сеоског туризма; - Висок уплив политике у инвестиционе и економске одлуке; - Неефикасна координација доносиоца одлука на линији општина, покрајина, република; - Јака конкуренција у области туризма: постојање бројних конкурената (друге дестинације и општине у окружењу) са развијенијим туристичким капацитетима и понудом; - Неразвијено законодавство (бројни законски

- На туристичком тржишту постоји појачани интерес за ловним туризмом (посебно у Аустрији, Немачкој, Француској, Италији), као и за интегралном туристичком понудом (повезивањем туристичке понуде са угоститељством салашког типа пружају се могућности за пласман домаћих/локалних пољопривредно - прехранбених производа); - Термално извориште сумпорне воде у Змајеву (уз улагања у истраживање ових извора и решавање бројних административних процедура) пружа могућност развоја бањског, велнес и спа туризма; - Регионално удруживање и прекогранична сарадња.	прописи, честе промене закона, одсуство примене закона у пракси, сукоб закона на различитим нивоима власти) и судство (слаба правна заштита инвеститора, власничких права, уговора, интелектуалне својине и сл.);
--	--

8.4. Приоритети, циљеви и мере за област пољопривреда и рурална економија

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ОДРЖИВИ И КОНКУРЕНТАН РАСТ У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ	1.1. Јачање конкурентности аграрног сектора	1.1.1. Развој руралне економије са фокусом на пољопривредну производњу
		1.1.2. Развој руралне економије кроз подстицање удруживања и умрежавања у аграрном сектору
	1.2. Одрживо управљање природним ресурсима	1.2.1. Развој руралне економије са акцентом на заштиту земљишних ресурса
		1.2.2. Развој руралне економије кроз одрживо управљање водним ресурсима
		1.2.3. Развој руралне економије кроз популаризацију органског начина пољопривредне производње
	1.3. Диверсификација економских активности на селу	1.3.1. Подршка развоју непољопривредних делатности на пољопривредним газдинствима

		1.3.2. Подршка развоју туризма на пољопривредним газдинствима
--	--	---

9. АНАЛИЗА СТАЊА У ТЕРЦИЈАЛНОМ СЕКТОРУ ПРИВРЕДЕ - ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЉСТВО, ТРГОВИНА, САОБРАЋАЈ

9.1. Анализа у сектору туризма и угоститељства

9.1.1. Угоститељски смештајни и ресторански капацитети

Општина Врбас по броју остварених ноћења и промету туриста у последњих седам година бележи боље резултате од осталих општина Јужнобачког округа (изузев Новог Сада).

У периоду 2005 – 2011. године, на основу увида у показатеље туристичких кретања, може се приметити да су у 2007 и 2008. години остварени бољи резултати од осталих посматраних година. Детаљан приказ туристичких кретања по годинама дат је у табели 42.

Табела бр. 42. Туристичка кретања у периоду 2005–2012. на подручју општине Врбас

Година	Туристи			Ноћења туриста			Просечан број ноћења туриста	
	свега	домаћи	страни	свега	домаћи	страни	домаћи	страни
2005	5 086	4 188	898	14 593	12 518	2 075	3,0	2,3
2006	9 304	5 346	3 958	22 055	17 787	4 268	3,3	1,1
2007	10 186	4 445	5 741	19 354	12 457	6 897	2,8	1,2
2008	12 415	7 900	4 515	17 635	12 054	5 581	1,5	1,2
2009	7 520	5 555	1 965	11 226	8 770	2 456	1,6	1,2
2010	4 044	3 704	340	29 341	28 740	601	7,8	1,8
2011	4 914	3 995	919	12 951	11 577	1 374	2,9	1,5
2012	4.958	4.190	768	10.575	8.817	1.758	2,1	2,3
2013	3 561	2 795	766	7 539	5 694	1 845	2,0	2,4

Извор: Републички завод за статистику, публикација „Општине у Србији“ за године 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 и 2014. год.

Напомена: Просечан број ноћења туриста израчунат је дељењем броја ноћења са бројем туриста. Пошто се туриста региструје у сваком месту где борави, то у случају промене места долази до његовог поновног исказивања, односно дуплирања. Стога је, вероватно, и просечан број ноћења туриста, израчунат на овај начин, мањи од стварног.

Напомена: Просечан број ноћења туриста израчунат је дељењем броја ноћења са бројем туриста. Пошто се туриста региструје у сваком месту где борави, то у случају промене места долази до његовог поновног исказивања, односно дуплирања. Стога је, вероватно, и просечан број ноћења туриста, израчунат на овај начин, мањи од стварног.

Општина располаже смештајним капацитетима који по квантитету могу да задовоље актуелну и потенцијалну туристичку тражњу. Међутим, главни проблем је квалитет угоститељских смештајних и ресторанских јединица. У табели 43 приказана је структура угоститељских смештајних јединица општине Врбас.

Табела бр. 43. Угоститељски смештајни капацитети општине Врбас

Врста објекта	Укупан број	Категорија	Број смештајних јединица у објекту	Врсте смештајних јединица и њихов број
Хотел	1	три звездице	59	22 једнокреветне 29 двокреветних 2 трокреветне 3 четворокреветне 3 апартмана
Мотели	1	три звездице	34	6 једнокреветних 24 двокреветне
Преноћишта	2	-	10	30
Укупно	4	-	104	-

Извор: општинска управа Врбас, новембар 2013. год.

Старост највећег угоститељског смештајног објекта **Хотела „Бачка“** у Врбасу је већа од двадесет година. У хотелу се налазе две угоститељске ресторanske јединице (велика и мала сала) и кафе бар. Такође, хотел је опремљен салом за састанке и адекватним паркинг простором. Просечна цена ноћења је 18 евра. Ради подизања квалитета услуга неопходна су одговарајућа улагања и адаптације, као и едукација запослених с обзиром на све захтевније потребе савремене туристичке тражње и саму старост објекта, као и развој ИТ сектора.

Мотел „Мандић“ је изграђен 1994. године. Употпуњује смештајну угоститељску понуду општине Врбас. Мотел располаже са 34 смештајне јединице, ресторан са салом и паркинг простором. Категорисан је са три звездице.

„Градска кафана“, лоцирана је у центру града, поред ресторана поседује и 13 лежајева и отворен паркинг простор као и кавез за кућне љубимце.

У општини Врбас постоји следећа понуда угоститељских ресторанских јединица (табела 44).

Табела бр. 44. Угоститељски ресторански капацитети

Угоститељски ресторански капацитети	Укупан број
Класични ресторани	11
Млечни ресторани	2
Бифеи и барови	65
Посластичарнице	4
Укупно ресторанске јединице	82

Извор: општинска управа Врбас, новембар 2013 год.

Може се закључити да угоститељски ресторански капацитети по квантитету задовољавају потребе туристичке тражње и могу да употпуне боравак туриста у општини Врбас али као и код угоститељских смештајних јединица, мора се непрестано радити на подизању квалитета услуга како би се обезбедила конкурентност на туристичком тржишту.

9.1.2. Актуелни и потенцијални туристички производи општине Врбас

Ловни туризам – представља најперспективнији и до сада најразвијенији туристички производ општине Врбас. Међутим, због познатих догађаја током деведесетих година и економске кризе након 2007. године, у развој ловства је недовољно инвестирано, а страни туристи из Италије, Аустрије, Немачке, Француске, Шпаније итд., који су раније посећивали општину су практично сведени на минималан број посета. Ловни туризам се данас углавном одвија кроз гостовања других ловачких удружења из земље и из Црне Горе.

На територији општине постоји Ловачко удружење „Врбас“⁴⁵ које броји 500 чланова. Структура ловачких удружења са површином ловишта по Месним заједницама у општини дата је у табели 45.

Табела бр. 45. Структура Ловачких удружења на територији општине са површином ловишта

Р.бр.	Назив ловачког удружења и локација	Број чланова	Површина ловишта у ха
1.	Л.Д. „Фазан“ Врбас	212	9 000
2.	Л.Д. „Соко“ Куцура	48	5 000
3.	Л.Д. „Фазан“ Савино Село	70	6 000
4.	Л.Д. „Зеџ“ Равно Село	45	5 000
5.	Л.Д. „Јелен“ Змајево	75	6 000
6.	Л.Д. „Јаребица“ Бачко Добро Поље	50	6 000
Укупно		500	37 000

Извор: Општинска управа Врбас, октобар 2013 године

Ловиште се углавном користи за лов ситне перјане дивљачи и срндаћа (срне). Термини ловне сезоне по врстама дивљачи дати су у табели 46.

Табела бр.46. Врста ловне дивљачи и сезона лова у општини Врбас

Р.бр.	Врста ловне дивљачи	Сезона лова
1.	Срндаћ	15. април - 30. септембар
2.	Срна	30. септембар - 31. јануар
3.	Зеџ	15. октобар - 31. децембар
4.	Фазан	01. октобар - 15. јануар
5.	Препелица	01. август - 30. септембар
6.	Дивља патка	15. август - 31. јануар
7.	Дивља гуска	октобар - јануар

Извор: Општинска управа Врбас, октобар 2013 године

Ловна инфраструктура на територији општине је релативно добро развијена, и њу чине:

- 26 хранилишта за крупну дивљач (у сваком ловном ревиру најмање по четири);
- 18 чека лоцираних у Змајеву, Куцуру, Б.Д. Пољу, Врбасу;
- 13 појилишта лоцираних у Врбасу, Куцури, Змајеву;
- кроз три ловишта простире се водоток ДТД, Велики бачки канал и детаљна каналска мрежа по атарима свих насељених места;
- у свим насељеним местима и ловачким удружењима постоји ловачки дом.

Развијена је и сарадња са свим ловачким удружењима са којима се граниче три ловишта којима газдује Л.У. „Врбас“. Сарадња са осталим удружењима организована је појединачно и/или преко ловачког Савеза Војводине. Организују се гостовања редовно, и то:

- Л.Д. „Фазан“ Савино Село је побратим са Л.Д. „Срем“;
- Л.Д. „Фазан“ Врбас је побратимим са Никшићем, Црна Гора;
- Л.Д. „Јелен“ Змајево са Кладовом;
- Л.Д. „Зеџ“ Равно Село са Зета, Црна Гора.

⁴⁵ ЛУ „Врбас“, Телечка коса бб.

Туристи из иностранства (Италија, Аустрија, Шпанија) долазе пре свега заинтересовани за лов на срндаћа, док италијански туристи показују посебан интерес и за лов препелице. Домаћи ловни туристи најчешће лове фазана и зеца од ситне дивљачи, док од крупне постоји интерес на лов срндаћа односно срне.

Ловачко удружење је регулисало ценовнке за одстрелјену дивљач, који су у складу са ценовником који прописује *Ловачки савез Србије*, а свако ловачко удружење је самостално приликом доношења одлука о ценовницима за одређену врсту дивљачи. Дивљач се може ловити уз претходно издату дозволу и омогућено је изношење из ловишта са одговарајућом пропратницом и осталом пратећом документацијом (ветеринарска потврда о исправности меса и сл.). Стручна служба има ловочувара у сталном радном односу и ловочуваре волонтере.

Разој ловног туризма је тесно повезан и са развојем манифестационог туризма. На територији општине организују се следеће ловачке манифестације:

- „Ловачки котлић“ у Куцури се одржава у септембру;
- „Свети Јевстатије“ је ловачка слава удружења која се слави 03. октобра;
- „Кинолошки купови“ се организују по календару за сваку годину;
- Такмичење „Ловац и пас“ се организују по календару сваке године.

Риболовни туризам – Најважнији природни ресурс за развој риболовног туризма представља „Велики бачки канал“. На територији општине улази из правца Куле и наставља свој ток према Србобрану. На самом уласку канала у Врбас налази се брана. Ово је важан податак, јер у горњем току канал представља добар терен за развој риболова (према добијеним подацима вода је у том делу I класе). Међутим, низводно испуштањем отпадних вода (индустријских и других) канал је еколошки веома загађен, где је поред воде веома загађено и само корито реке. Овај део канала представља један од најзагађенијих водотокова не само у земљи, већ и у Европи.

Супротно каналу кроз подручје општине протиче река Јегричка која је делом заштићена као Парк природе „Јегричка“ III категорије. Површина Јегричке је 1.144,18 ха где је успостављен режим заштите II и III степена. Природно добро је лоцирано у јужном делу општине у насељима Змајево и Равно Село.

У општини постоји удружење риболоваца „Златни Караш“ које броји око 800 чланова. Карактеристично је да непостоје хранилишта и мрестилишта рибе. Међутим, дуж канала (у горњем току до бране) постоје тзв. „места“ погодна за риболов.

До данас су се развиле и одговарајуће риболовне манифестације које би могле да додатно употпуне туристичку понуду и анимирају туристичку тражњу. Реч је о манифестацијама: „Card sir“, затим „Штукијада“ која се редовно одржава сваке године у октобру у Савином Селу, као и „Школа за лов шарана“, која се одржава у Змајеву.

Бањски, „wellness“ и „spa“ туризам – На територији општине Врбас пронађено је неколико локалитета са термалним водама. До данас ни један од локалитета није експлоатисан у сврху развоја бањског, али ни „wellness“ и „spa“ туризма. Такође, ови извори се не користе ни у потенцијалне енергетске сврхе.

Реч је о следећим локалитетима:

- На локалитету ЦФК „Драго Јововић“ Vrb-1/H и Vrb-2/H утврђено је да се термална вода може користити у сврхе развоја „wellness“ и „spa“ туризма и као допунско средство за лечење следећих хроничних обољења: хронични запаљенски реуматизам, дегенеративни реуматизам, екстрартикуларни реуматизам, за лечење рана и различитих врста озледа;
- На локалитету „Жуте воде“ у Змајеву, утврђено је да је вода погодна за лечење следећих врста обољења: стање након реуматске грознице, хронични и инфламаторни реуматизам, дегенеративни реуматизам, екстра артикуларни реуматизам, неуралгије и неуритиси, различите врсте гинеколошких обољења.

На територији општине се налази још неколико локалитета са извориштима термалних вода, али ни једно од њих до данас није испитивано у смислу утврђивања могућности за експлоатацију у здравствено-реhabилитационе сврхе.

Важно је напоменути да је експлоатација термалних вода ограничена и формално-правно, јер је компанија „Gazprom Neft” постала и правно одговорна за све подземне термалне воде и друга подземна изворишта⁴⁶.

Манифестациони туризам („туризам догађаја“) – Општина Врбас обилује великим бројем различитих манифестација које се одвијају током целе године и које свакако могу да употпуне ванпансионску туристичку понуду и културни живот општине. Реч је о следећим манифестацијама:

- „Фестивал поезије младих“ је најзначајнија и најстарија културна манифестација у општини. Реч је о манифестацији која спада и у ред најзначајнијих поетских манифестација у земљи. Фестивал има традицију дужу од четрдесет година и редовно се одржава сваке године у мају месецу са трајањем од 5 до 7 дана. Фестивал је организован по програмским целинама (Палета младих, Портрет песника, Промоција књиге победника из предходне године, Завршно вече са проглашењем лауреата фестивала).
- „Палета младих“ представља најзначајнију пратећу манифестацију „Фестивал поезије младих“ која је установљена шест година након организовања првог фестивала. Ова манифестација окупља десетак најталентованијих академских сликара из земље по избору селектора и познатих ликовних критичара.
- „Фестивал фолклорних традиција Војводине“ има традицију дужу од 30 година. Ова манифестација се до сада одржавала у великом броју општина широм АП Војводине, међутим, одлуком Завода општине Врбас манифестација је постала редовна и одржава се у Врбасу сваке године у септембру месецу.
- „Јесењи ликовни салон“ има традицију од 1958. године када је установљен и представља најстарију манифестацију овог типа у општини. Манифестација се одржава у октобру и/или новембру сваке године и траје око двадесетак дана.
- „Костелникова јесен“ је међуопштинска музичко-поетска манифестација која представља „сусрет“ хорова у организацији КДП „Карпати“ и Културног центра „Врбас“. Манифестација се одржава у новембру месецу.
- „Ноћ музеја“ се одржава редовно годишње у мају месецу. Реч је о манифестацији који организују музеји и остале културне институције када су музеји отворени за посетиоце у периоду од 18 часова до 02 часа иза поноћи. Идеја је да се музејске и остала збирке и експонати приближе посетиоцима на неубичајан и атрактиван начин.
- „Невенов фестивал“ је манифестација деце песника која се одржава у Савином Селу од 1989 године. Реч је о манифестацији међународног карактера која има за циљ афирмисање деце са посебним талентом према поезији. Фестивал има и издавачку делатност па је установљена посебна едиција „Прва књига најдаровитијег песника“.
- „Триангл“ ликовна колоноја се одржава у Савином Селу. Реч је о манифестацији која се одржава у мају која траје три дана и која окупља ликовне уметнике који током трајања манифестације стварају ликовна дела.
- „Куцурска жетва“ је манифестација која окупља русинска и украјинска културно-уметничка друштва, као и неколико других културно-уметничких друштава Војводине. Циљ манифестације је очување и неговање традиције Русина и осталих националних заједница АП Војводине.
- „Фестивал тамбурашке музике“ у Змајеву. Реч је о манифестацији која се одржава у част Саве Вукосављева који је био једна од најзначајнијих личности на музичкој сцени АП Војводине током друге половине прошлог века.
- „Фијакеријада“ се одржава у Равном Селу као традиционална коњичка манифестација са ревијалним и такмичарским програмом. Традиционално се одржава у јулу и августу месецу. Организатор ове манифестације је Коњички клуб „Мустанг“ из Равног села.

⁴⁶ Податак добијен од општинске управе Врбаса.

Рурални туризам – Поред евидентно присутних респектабилних природних и друштвених (антропогених) ресурса значајних за развој руралног туризма на територији општине Врбас данас он није добио на значају. Тренутно на територији општине не постоји ни једно сеоско газдинство које се на било који начин бави овом врстом туристичке делатности.

Имајући у виду улогу и значај који рурални туризам може да има на укупан рурални развој, као и отклањање свих негативних последица са којима су иста оптерећена, о овој околности се у будућности мора водити више рачуна.

Важно је нагласити да у поспешивању развоја руралног туризма поред приватних инвеститора важну улогу треба да одигра и Туристичка организација Војводине и Врбаса. Задатак оваквих активности би био да се локално становништво упозна са предностима бављења истим. Ово тим пре, јер Европска унија као један од приоритета у будућем руралном развоју, кроз своју програм „Заједничке аграрне политике“ познат под акронимом САР (*Common Agriculture Policy*), управо промовише развој руралног туризма као начин да се отклоне све негативне последице која оптерећују живот мештана руралних подручја.

Екскурзије – Општина Врбас поред природних атрактивности значајних за развој туризма (о којима је било речи), поседује и значајан број културно-историјских атрактивности који могу бити предмет интересовања туриста, како оних који бораве дуже у општини, тако и оних који би у Врбас могли да долазе у посету као екскурзисти. Реч је о следећем антропогеном наслеђу:

- На територији општине Врбас налази се неколико археолошких налазишта, који представљају изузетно важну базу података о траговима живота на подручју АП Војводине кроз историју. Најзначајнији археолошки локалитети су: „Чарнок“, „Циглана полет“ и „Шуваков салаш“.
- У општини се налази велики број верских објеката од којих ваља споменути:
 - Српска православна црква је подигнута у периоду између 1730. и 1738., а освећана је 1744. године. Иконе на иконостасу рад су чувеног сликара Јована Клајића из 1850. године. Црква је претрпела велика оштећења током револуције 1848/49 да би убрзо била обновљена и посвећена празнику „Ваведења пресвете Богородице“, 4. децембар.
 - Евангелистичка (Лутеранска) црква подигнута је око 1824. године после насељавања Немаца 1785. године. 1910. године осликао је чувени сликар Јожеф Пехан. На своду се налазила фреска са представом Лутера на *Вормском суду*.
 - Капела Водице је јединствени тип капела карактеристичан за Војводину и Славонију. Изграђена је 1793. године, посвећена прво *Светој Петки*, а потом *Светом Илији*. Током револуције 1848/49 такође претрпела оштећење.
 - Реформаторска (Калвинистичка) црква подигнута је у истом периоду када и Евангелистичка, имала је мањи број верника него Лутерани, што се одразило и на саму величину храма. Мања је у основи и неколико метара нижа. На врху торња налази се звезда, а не крст што је обележје Калвиниста. У цркви се налазе веома старе оргуље.
 - Римокатоличка црква је саграђена 1884. године, а њена претеча је била прва католичка школа изграђена 1872. године, с обзиром да римокатоличко становништво у Врбасу испочетка није било баш бројно, свега 250 до 300 становника.
 - Методистичка црква почета је са изградњом пред Први светски рат, али је завршена тек 1921. године. Деловање методистичке верске заједнице у Бачкој почело је на размеђи XIX и XX века. Црква је данас у потпуности обновљена.
 - Музеј у општини Врбас основан је 1968. године и променио је неколико локација, да би данас био смештен у старој згради општине. Музејска збирка данас броји неколико хиљада музејских експоната, не рачунајући велики број експоната који се налазе у Музеју Војводине. Међу најзначајнијим експонатима се налазе они са Чарнока, Циглане-Полет и Шуваковог Салаша. Велики значај имају и експонати који су обележили начин живота народа и народности на територији општине кроз историју.
 - Гимназија „Жарко Зрењанин“ има дугу традицију. Основана је као „Латинска школа“ 1809. године, а 1835. године је преименована у „Патронску реалну Гимназију“, 1872. године у „Патронску нижу Гимназију“, а 1893. у „Комуналну Гимназију“, 1921. у „Потпуну реалну гимназију“, док је 1947. године преименована у *Реалну мешовиту Гимназију*.
 - „Споменик Јожефу Кишу“ се налази на узвишењу изнад бране код „Шлајза“. Овај споменик представља успомену на пројектанта Великог бачког канала, који иако није био грађанин Врбаса желео је да буде сахрањен на Шлајзу јер су одавде кренули први пробни радови.

- „База Центар“ или „Бапина база“ представља најпознатију илегалну базу на територији општине Врбас из времена *Другог светског рата*. Налази се у улици Миливоја Чобанског 137. У предњем, стамбеном делу куће, смештени су предмети, фотографије и други експонати који су користили илегалци. У задњем делу дворишта налази се засебна кућица, база, у којој су илегалци деловали. Њен значај се огледа и у изгледу екстеријера и ентеријера српске сеоске куће из XIX века.

Излетнички туризам – На територији општине постоји неколико локалитета значајних за развој овог вида туризма. То су:

- У атару између Бачког Доброг Поља и Врбаса се налази природни споменик, ботанички локалитет степске вегетације „*Чарнок*“;
- У Савином Селу се налази природни споменик „*Бела топола*“, и
- Парк природе „*Јегричка*“ о коме је већ било речи.

Ни један од поменутих локалитета за сада нема изграђену адекватну инфраструктуру за развој излетничког туризма, што се у будућности мора променити уколико се жели развој овог вида туризма.

Спортско рекреативни туризам - Општина поседује одговарајућу спортско – рекреативну инфраструктуру која може да употпуни боравак туриста и обогати ванпансионску туристичку понуду. Реч је о следећим објектима:

- Центар за физичку културу „*Драго Јововић*“ спада у ред најквалитетнијих на територији АП Војводине. Центар располаже са две хале, затвореним базеном, савременом кугланом, фитнес центром, отвореним базенима, отворени теренима за мали фудбал, рукомет, кошарку, одбојку, одбојку на песку, тениским теренима, мини пич тереном и др.
- Поред ЦФК-а у општини се налази неколико спортских сала која својим предиспозицијама и садржајима могу да се сврстају као основа развоја спортско-рекреативних туристичких активности, а то су хале у О.Ш. „*20. Октобар*“, О.Ш. „*П. П. Његош*“ и О. Ш. „*Светозар Милетић*“.
- Терени за велики фудбал налазе се у свим насељима општине, док се у самом Врбасу налазе два терена. Градски стадион се користи за тренинге и одигравање утакмица млађих категорија фудбалских селекција, екипе америчког фудбала и рекреативаца. Терен на „*Шлајзу*“ се користи за тренажне и такмичарске активности сениорског фудбалског тима, а квалитет траве на поменутом стадиону био је основа одигравања више међународних пријатељских и такмичарских утакмица млађих националних селекција.

Визија развоја туризма општине Врбас

Општина Врбас би на домаћем и међународном туристичком тржишту представљала мању туристичку дестинацију чија туристичка понуда би анимирала тачно одређене (специфичне) тржишне сегменте заинтересоване за туризам специфичних интересовања са понудом оних видова туризма о којима је напред било речи.

Како би се успешно валоризовали сви туристички ресурси (природни и друштвени – антропогени) туризам треба развијати комплементарно са осталим привредним и ванпривредним делатностима.

Имајући у виду синергијски карактер туризма и његов мултипликован позитиван утицај на привредна и ванпривредна кретања, треба очекивати да би развој туризма допринео укупном „бољитку“ општине у дужем временском периоду.

9.2. СВОТ анализа за област туризам и угоститељство

Снаге	Слабости
- Општи приступ: ○ Добра географска позиција: локација Општине поред коридора X (Аутопут Е-75). - Оно што је типично: ○ Отвореност; ○ Срдачност људи; ○ Предусретљивост; ○ Мултиетничност. - Атрактивности: ○ Један од већих урбаних центара АП Војводине; ○ Микро-локација; ○ Приступачност; ○ Добри терени за лов. - Култура: ○ Дуга историја; ○ Богато културно – историјско наслеђе; ○ Мултиетничност; ○ Музеји и галерије; ○ Бројни фестивали и манифестације (Палета младих, фијакеријада – Равно Село, фестивал тамбурашке музике - Змајево, Културно лето – Врбас, Ноћ музеја – Врбас, ликовна колонија Триангл итд.). - Смештај и исхрана: ○ Хотел „Бачка“ и остали угоститељски објекти за смештај и угоститељски објекти за исхрану и пиће по капацитету могу задовољити актуелну и потенцијалну тражњу. - Транспорт: ○ Међународне друмске везе аутопут Е-75, (Коридор X); ○ Железничка пруга Е-85 (Будимпешта – Суботица - Нови Сад – Београд); ○ Ауто превоз ЈП за превоз путника „Врбас“. - Потенцијални извори тражње: ○ Домаћи туристи (екскурзисти, туристи са специјалним интересима: ловни туризам); ○ Иностранци туристи из суседних земаља и традиционални туристи заинтересовани за лов (туристи из: Аустрије, Немачке, Италије, итд.). - Сегменти тражње: ○ Транзитери; Млади; Организоване групе; Туристи са специфичним интересима (ловни и риболовни туризам).	- Представа о граду – имиџ (општи приступ): ○ Неизграђен имиџ; ○ Лоша организованост носилаца туристичке понуде; ○ Слаба осавременењеност смештајних капацитета. - Туристичка дестинација: ○ Недовољна заинтересованост за интегрисање туристичког производа; ○ Недовољна примена савремених технологија у туристичком пословању (ИТ и осталих); ○ Недовољна креативност и иновативност; ○ Букирање и информисање на нивоу елементарног; ○ Промотивне активности застареле, стереотипне. - Смештај и исхрана: ○ Класични, стандардни, застарели смештајни објекти; ○ Непостојање смештајних капацитета високих категорија; ○ Неразвијен смештајна понуда у „домаћој радиности“. - Кадрови: ○ Недовољан број квалификованих кадрова за пружање одговарајућег квалитета услуга. - Транспорт: ○ Недостатак квалитетних аутобуса; ○ Лош градски превоз; ○ Недовољно развијене и организоване „rent-a-car“ услуге; ○ Неразвијен такси превоз. - Остале слабости: ○ Незаинтересованост „индиректне“ привреде за развој туризма и сарадњу са туристичким привредним субјектима; ○ Неразвијен специфичан асортиман производа везаних за туризам (сувенири и сл.); ○ Нефлексибилност у пословању; ○ Лоша туристичка сигнализација (практично не постоји).

	- Извори тражње: ○ Мала усмереност на могућу инострану тражњу; ○ Мала усмереност на специфичне сегменте домаће туристичке тражње. - Специфични сегменти: ○ Мала усмереност на могуће унапређење потенцијалних, јаких сегмената туристичке тражње.
Шансе	Претње
- Представа о граду – имиџ (општи приступ): ○ Изградити имиџ; ○ Побољшати организованост носилаца туристичке понуде; ○ Осавременили смештајне капацитете. - Туристичка дестинација: ○ Интегрисати туристички производ; ○ Извршити осавремењавање применом нових техничко-технолошких достигнућа; ○ Побољшати букирање применом савремених ИТ и у целини осавременили систем информисања; ○ Осавремењавање промотивних активности; ○ Извршити „балеолошка“ испитивања термалних вода и проценити потенцијале за развој бањског, „wellness“ и „spa“ туризма. - Инвестирање: ○ Улагање у спорт, забаву и рекреацију; ○ Улагање у специјализоване угоститељске објекте (смештајног и ресторанског типа); ○ Улагање у специјализоване трговинске објекте; ○ Улагање у истраживања термалних извора општине Врбас, ради добијања прецизне слике о потенцијалима везаним за развој бањског, „wellness“ и „spa“ туризма. - Смештај и исхрана: ○ Осавремењавање постојећег смештаја (урадити стандардизацију); ○ Потенцирати промоцију и развој аутентичних домаћих гастрономских специјалитета; ○ Аспекту приватног смештаја у циљу активирања потенцијала за развој руралног туризма посветити адекватну пажњу; ○ Извршити диференцирање цена турист. услуга.	- Туристичка дестинација: ○ Постојање бројних конкурената у окружењу (друге општине/дестинације са сличном понудом); ○ Неразвијена градска и туристичка инфраструктура. - Економске: ○ Повећана продаја конкурената и супститута; ○ Постојање конкуренције са нижим ценама и бољим квалитетом услуга; ○ Потенцијалне валутне осцилације на тржишту. - Политичке: ○ Потенцијалне промене у мерама туристичке политике (укидање олакшања и сл.); ○ Неусаглашеност правилника и прописа пословања са недавно донетим Законом о туризму. - Демографске: ○ Неповољни демографски трендови, како на подручју Врбаса, тако и АП Војводине у целини (депопулација). - Организационе: ○ Недовољно развијена сарадња Туристичке организације Војводине и осталих чинилаца туристичке привреде; ○ Неразвијен/занемарен интегрални приступ туристичким производима општине Врбас; ○ Неопходно је да менаџмент дестинације прати актуелне трендове у туризму како би се спречило повећавање „јаза“ између туризма као привредне делатности у односу на друге секторе привреде,

- Транспорт: ○ Унапредити везу између саобраћајних грана; ○ Унапредити градски превоз; ○ Осавремењавање "rent-a-car" службе; ○ Осавремењавање путне мреже (локалне путне мреже, према аутопуту: Е-75 и други путни правци). - Остале шансе: ○ Заинтересовати „индиректну“ привреду за продају путем туризма (продаја пољопривредно-прехрамбених производа и сл.); ○ Побољшати специфичан асортиман производа (сувенири и сл.); ○ Направити флексибилно радно време (оно које одговара потребама туриста); ○ Урадити туристичку сигнализацију.	који се тренутно налазе у бољој позицији. - Саобраћај и транспорт: ○ Неулагање у саобраћајну инфраструктуру.
---	---

9.2.1. Приоритети, циљеви и мере за област туризам и угоститељство

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ОДРЖИВИ ПРИВРЕДНИ РАСТ	1.1. Развој и унапређење туристичке инфраструктуре	1.1.1. Унапређење постојеће и развој нове угоститељске (смештајне и ресторанске) понуде
		1.1.2. Стандардизација и категоризација угоститељских објеката (смештајних и ресторанских)
		1.1.3. Унапређење и развој туристичке сигнализације
		1.1.4. Формирање базе података о логистичким туристичким потенцијалима општине Врбас
	1.2. Јачање конкурентности туристичке дестинације	1.2.1. Унапређење и развој промотивних средстава Туристичке организације Врбас
		1.2.2. Отварање сувернирнице
		1.2.3. Развој и унапређење кадрова у туризму
	1.3. Развој туризма специјалних интереса	1.3.1. Подршка развоју туризма на пољопривредним газдинствима
		1.3.2. Подршка развоју манифестационог туризма
		1.3.3. Подршка развоју бањског, wellness и spa туризма
		1.3.4. Подршка развоју ловног и риболовног туризма
		1.3.5. Подршка развоју спортско-рекреативног туризма

9.3. Анализа у сектору трговине

9.3.1. Општи приступ могућности развоја трговине у општини Врбас

Задатак трговине је да на ефективан и ефикасан начин омогући повезивање производње и потрошње, у том смислу и стратешко планирање њеног развоја треба да омогући проналажење оптималне функције циља са којом ће се омогућити задовољавање интереса свих, како произвођача, тако и потрошача.

Последњих година трговински сектор у земљи, а нарочито у њеним урбаним срединама се налази у експанзији. Имајући у виду да је процес концентрације становништва у урбаним срединама у узлазном тренду, оправдано је очекивати да ће трговина заузимати важно место у њиховом привредном животу.

С обзиром на турбулентност промена које су иманентне нашем друштву, па тако и општини Врбас, питање правца даљег развоја трговине је отворено. Ово нарочито уколико имамо у виду и смањење величине тржишта које је изазвано пре свега негативним демографским трендовима на подручју општине.

Општина Врбас треба да представља део у интегралном приступу укупном тржишту АП Војводине и Србије. Приликом планирања развоја трговине неопходно је обратити пажњу на:

Прво, величину и значај општине Врбас као урбаног и потрошачког центра у Јужнобачком округу, у АП Војводини и у Републици Србији;

Друго, трговина се до данас парцијално и стихијски развијала на читавој територији Републике Србије или прецизније - недовољно плански;

Треће, као последица другог става имамо неравномерност у развоју трговинске мреже - евидентно је да постоји видно заостајање периферних општина у односу на велике урбане центре, какви су пре свега Нови Сад и Београд, а затим и други;

Четврто, уситњеност постојеће трговинске мреже;

Пето, у новије време приметан је уплив страног капитала у трговинску мрежу;

Шесто, постоји појачана потреба за реорганизацијом и реструктурирањем трговинске мреже.

9.3.2. Анализа актуелног стања и услови за спровођење адекватне трговинске политике

Тренутно на територији општине Врбас послује 95 трговинских привредних субјеката. Од тога, укупно 85 привредних субјеката се бави различитим облицима трговине на велико, док се укупно 10 бави различитим облицима трговине на мало, два привредна друштва се налазе у стечајном поступку, док се једно привредно друштво налази у процесу ликвидације. Највећи број, скоро 98% свих привредних субјеката која се баве трговином, послује као друштво са ограниченом одговорношћу.⁴⁷

Већи објекти veleпродаје се налазе у Врбасу и то укупно њих шест. Имена већих veleпродајних трговинских објеката који послују на подручју општине Врбас је: „Idea”, „Maxi”, „Gomex” д.о.о., „Univerexport”, „PerSu”. Детаљан преглед приказан је у табели 47.

Табела бр. 47. Распоред супермаркета по месним заједницама у општини Врбас.

Р.бр.	Месна заједница	Назив велепродајног објекта	Укупно
1.	Бачко Добро Поље	„Idea”	1
2.	Змајево	„Idea”, „Gomex”	2
3.	Куцура	„Idea”	1
4	Равно Село	-	-

⁴⁷ Подаци добијени од општине Врбас - октобар 2013. године

5.	Савино Село	"PerSU", "Idea"	2
----	-------------	-----------------	---

Извор: општинска управа Врбас, октобар 2013 год.

Подаци о величини трговинског простора по супремаркету, укупном броју запослених на територији општине и појединачно по трговинском veleпродајном ланцу, као и структура запослених нису доступни. У општини Врбас не послује ни један од хипермаркета који иначе послују на територији Републике Србије и АП Војводине.

С обзиром на актуелне тенденције у развоју трговине у Србији и АП Војводини, а тиме и у општини Врбас, као једно од приоритетних питања се намеће проналажење начина да се путем „Генералног урбанистичког плана“ одреде површине за подизање великих трговинских (дистрибутивних) центара и осталих савремених институција трговине. На овај начин би се могло директно утицати на бољу организованост трговине на подручју општине. Такође, очекивања су да би оваквим приступом општина привукла велики део потрошача са локалних тржишта, односно општина са којима се граничи и уједно дала снажан „замајац“ укупном привредном животу овог краја. Како би се ово остварило неопходно је да тежиште Врбаса у развоју одговарајућих тржница буде на саобраћајници ка Новом Саду и већим саобраћајним чвориштима у општини.

У процесу планирања развоја трговине важно је предвидети потенцијалну гравитацију потрошача ка одређеној локацији (тачки). У ту сврху неопходно је извршити:

- 1) Истраживање броја и величине постојећих трговинских објеката за све врсте производа који се нуде на тржишту;
- 2) Истраживање степена конкуренције међу малопродавцима;
- 3) Истраживање мобилности становништва ка одређеној трговинској зони;
- 4) Истраживање посећености постојећих трговинских савремених центара;
- 5) Истраживање критеријума на основу кога потрошачи врше избор при куповини међу малопродавцима.

Са добијањем оваквих података јасно се могу лоцирати и места за градњу оваквих објеката. Малопродја и њена структура се значајно променила последњих година. Модерни трговински формати као што су хипермаркети и супермаркети су у значајном порасту последњих година.

Када је реч о мањим трговинским објектима на нивоу града они су по правилу лоцирани у складу са потребама локалне тражње у свим насељеним местима. На основу обављеног разговора у фокус групи житељи су исказали да су задовољни снабдевености свим врстама роба. У табели 48 приказана је развијеност малопродјане мреже према врсти роба у општини Врбас.

Табела бр. 48. Ниво развијености малопродјане мреже у општини Врбас

Врста малопродјаног објекта	Број
Продавница мешовите робе, претежно хране, пића и дувана	61
Специјализоване продавнице прехранбених производа	12
Робне куће	-
Продавнице одеће и обуће	37
Продавнице са трајним потрошним добрима	-
Продавнице књига, новина и писаћег прибора	9
Продавнице козметичких производа	4
Остале специјализоване продавнице непрехрамбених производа	53
Укупан број малопродјаних објеката	176

Извор: општинска управа Врбаса, октобар 2013 године

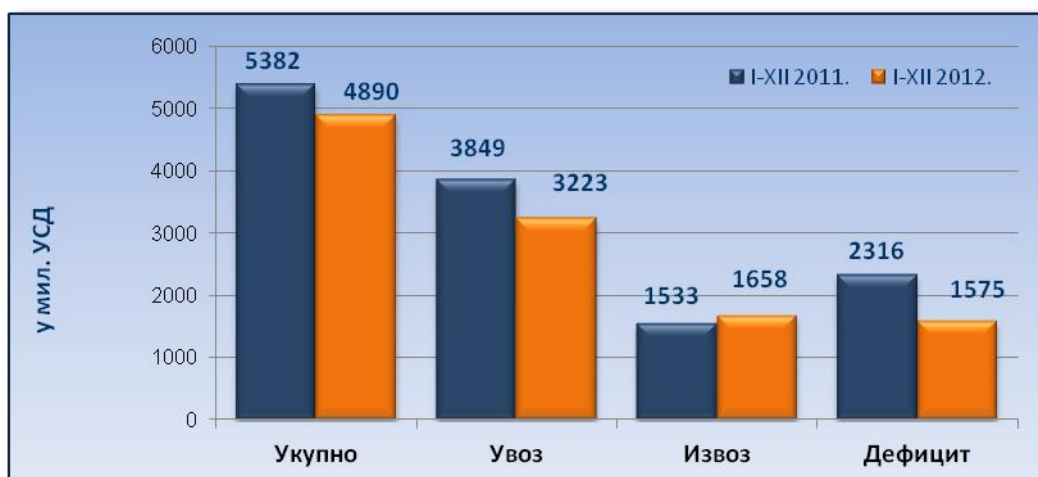
Подаци о: броју становника на један малопродјаног објекат, укупном броју трговинских јединица, укупној површини трговинских јединица, просечној величини трговинске јединице, трговински простор по становнику (m^2 /становнику), на жалост нису доступни.

На основу података добијених од *Регионалне привредне коморе Нови Сад* на подручју које она покрива у току 2012. године остварени су следећи резултати у области спољне трговине:

- Робна размена са иностранством у периоду јануар - децембар 2012. године, остварила је у вредности од 4.890,1 мил. УСД, што чини 16,1% од укупне спољнотрговинске робне размене Републике Србије односно 49,7% од укупне спољнотрговинске робне размене АП Војводине и бележи пад од 9,4% у односу на исти период претходне године.
- Извоз је реализован у вредности од 1.657,6 мил. УСД, и чини 14,6% од укупног извоза Републике Србије односно 43,4% укупног извоза АП Војводине и бележи раст од 6,7% у односу на исти период претходне године.
- Увоз је реализован у вредности од 3.232,5 мил. УСД, и чини 17,6% од укупног увоза Републике Србије односно 59,7% укупног увоза АП Војводине и бележи пад од 16,0% у односу на исти период претходне године.
- Покривеност увоза извозом, на основу остварених вредности, износи 51,3% и бележи раст у односу на исти период прошле године када је износио 39,8%.
- Дефицит износи 1.574,9 мил. УСД и чини 21,9% од укупног дефицита Републике Србије односно већи је за 21,5 од дефицита АП Војводине и бележи пад од 32,0% у односу на исти период претходне године.

Детаљан приказ дат је на графикону 4:

Графикон бр. 4. Спољно-трговинска размена Јужнобачког округа

Извор: Регионална привредна комора Нови Сад, новембар 2013 године

У извозу производа са подручја региона највеће учешће имају: кукуруз (320,2 мил. УСД), покривачи подова и тапете од импрегнисане подлоге (107,6 мил. УСД), шећер, бели (94,5 мил. УСД), црева вештачка од очврснутих беланчевина (54,9 мил. УСД), састављене подне плоче, остале, вишеслојне (52,6 мил. УСД), уља тешка, остала и остала уља за подмазивање (52,1 мил. УСД), битумен он нафте (45,7 мил. УСД), гориво за млазне моторе (40,8 мил. УСД), уља од соје, сирово, укључујући дегумирано (38,9 мил. УСД), лака уља и производи за подвргавање хемиској преради у процесима, осим оних наведених у тар. подброју 27101211 (38,7 мил. УСД). Извоз ових производа, чини 51,0% укупног извоза.

Кретање продаје и откуп изабраних показатеља пољопривреде, шумарства и рибарства на територији општине Врбас у периоду 2005 – 2012 године приказан је у табели 49.

Табела бр. 49. Продаја и откуп изабраних показатеља пољопривреде, шумарства и рибатства у периоду 2005 – 2013 године, на територији општине Врбас

Год.	Пшеница	Кукуруз	Свиње	Говеда	Јаја хиљ. ком.	Млеко хиљ. лит.	Пасуљ	Кромпир ¹	Јабукe ²	Шљиве ³	Грожђе ²
	у тонама						у тонама				
2005	3 150	9 309	5 279	160	2	2 478	1	4 063	1	-	-
2006	5 649	3 513	5 983	251	31	2 932	-	3,0	-	-	-
2007	3 349	2 035	2 832	140	58	1 967	-	2,0	-	-	-
2008	4 388	4 900	958	355	41	1 889	-	36	-	-	-
2009	6 365	5 160	22	268	38	2 627	-	180	-	-	-
2010	14 305	27 499	11	399	42	2 905	-	116	-	-	-
2011	5 881	23 493	-	262	11	3 448	-	-	13	-	-
2012											
2013	23 167	30 828	-	443	12	12 076	-	232	54	-	-

Извор: Републички завод за статистику, публикације „Општине у Србији“ у периоду од 2006 до 2013 год.

Напомена: 1 укључен је семенски кромпир, 2 јабуке и грожђе за прераду.

9.3.3. Основни правци даљег развоја трговине

Као логично решење у укупном планирању развоја трговине у општини се намеће изградња једног интегралног управљачког модела који би представљао основ за једноставније и квалитетније планирање, организовање, вођење и контролу свих трговинских активности на подручју општине Врбас. Овакав менаџерски приступ у развоју дугорочно би донео позитивне ефекте не само развоју трговине, већ и укупном привредном животу.

Као главни стратешки правци у развоју трговине на подручју општине Врбас се могу издвојити:

- 1) Развој трговачке мреже у складу са општим начелима модернизације и ефикасног пословања. То би подразумевало уравнотежен развој различитих типова трговинских формата, као и уравнотежен просторни размештај трговинских објеката на целокупном административном подручју општине;
- 2) Креирање адекватног и ефикасног управљачког модела трговине на нивоу општине у који је интегрисан и информациони систем као кључни инструмент спровођења акционог плана и стратешких решења задатих у стратегији;
- 3) Стварање амбијента за поверење у инвестирање од стране малопродаваца и сектора некретнина, али истовремено и управљање брзином развоја страних малопродаваца;
- 4) Ограничење у настанку локалних просторних монопола;
- 5) Неговање слободног тржишта, здраве и транспарентне конкуренције;
- 6) Смањивање свих непожељних конкурентских конфликта;
- 7) Унапређење саобраћајне инфраструктуре и интегралног повезивања саобраћаја са трговином. Доступност тржница је услов за обављање нормалне размене.
- 8) Заштита и унапређење трговине у градском језгру, уз очување аутентичног амбијента и трговачке функције старог језгра општине;
- 9) Повећање ефикасности увођењем модерних технологија;
- 10) Повезивање трговине са другим делатностима чиме се подстиче укупан привредни развој;
- 11) Спровођење политике заштите потрошача која се установљава на територији читаве земље;
- 12) Повећање туристичке малопродаје;
- 13) Јачање образованости запослених у трговини на свим нивоима;
- 14) Јачање малопродајног маркетинга, јер се навике потрошача константно мењају као и само малопродајно окружење.

Неопходно је креирати атрактивно и доступно малопродајно окружење где ће потрошачи уживати у пријатној, стимулативној и лако доступној малопродајној средини града.

9.4. Приоритети, циљеви и мере за област трговина

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. ОДРЖИВИ ПРИВРЕДНИ РАСТ	1.4. Унапређење и развој конкурентности трговинског сектора	1.4.1. Подршка унапређењу и развоју малопродајне трговинске мреже и малопродајних институција
		1.4.2. Подршка образовању кадрова запослених у трговини на свим нивоима
	1.5. Одрживи развој трговинске инфраструктуре	1.5.1. Заштита и унапређење трговине у градском језгру, уз очување аутентичног амбијента и трговачке функције старог језгра општине
	1.6. Креирање адекватног и ефикасног управљачког модела трговине на нивоу општине у који је интегрисан информациони систем као кључни инструмент спровођења акционог плана	1.6.1. Стварање интегралног ка потрошачима окренутог трговинског информационог система државних органа

9.5. Анализа у сектору саобраћаја

Једна од основних карактеристика општине Врбас је добар географско-саобраћајни положај и релативно добра повезаност са околним општинама. Став се базира на чињеници да:

- непосредно поред општине пролази друмски Коридор 10 (аутопут Е-75). Поред овог путног правца кроз општину пролазе и локални друмски саобраћајни путни правци Сомбор-Врбас-Бечеј, затим Врбас-Бачка Паланка, Врбас-Суботица, а недалеко од Врбаса је лоциран и пут Нови Сад – Суботица.
- путем речног канала, општина је повезана и са каналом Дунав – Тиса – Дунав, односно повезана је са Коридором VII (реком Дунав). Наиме, на подручју Врбаса се налазе два канала хидросистема ДТД, и то:
 - канал „Бездан - Врбас“ са укупном дужином 80,9 км и
 - канал „Бечеј - Богојево“ укупне дужине 90 км
- кроз општину пролази железничка пруга са два магистрална железничка путна правца Е-85 и Е-79., као и два локална железничка путна правца Нови Сад – Сомбор и Сомбор – Бечеј.

Вид саобраћаја који је доминантно заступљен на подручју општине Врбас је друмски. Он представља „окосницу“ повезаности Врбаса са околним општинама од којих је исти удаљен: од Куле удаљеност је 11 км, од Бечеја 35 км, од Новог Сада 41 км, од Сомбора 52 км, од Суботице 65 км, док је удаљеност од Београда 117 км.

У општини се транспортним услугама бави укупно 37 правних субјеката⁴⁸. Списак транспортних предузећа са врстом делатности је:

1. „Аутолинија“ - друмски превоз терета
2. „Бачко Поље транспорт“ – друмски превоз терета
3. „Белкаш превоз“ - друмски превоз терета
4. „Беркут шпед“ - друмски превоз терета
5. „Бијеловић – компани“ - друмски превоз терета
6. „Боркони“ - друмски превоз терета

⁴⁸ Извор информација је Пореска управа општине Врбас, подаци валидни за мај месец 2013. године.

7. „Бура-шпед“ - друмски превоз терета
8. „Димо-транс“ - друмски превоз терета
9. „ДИС“ - друмски превоз терета
10. „ДНВ Транзит“ - друмски превоз терета
11. „ДСД Транспорт Чабай“ - друмски превоз терета
12. „Euro Road“ - друмски превоз терета
13. „Ekstra-auto transport“ - друмски превоз терета
14. „Ekstra-auto“ - друмски превоз терета
15. „Гама-МБ“ - друмски превоз терета
16. „Јено транс“ – градски и приградски превоз путника
17. „Јурошевић МД“ – предузеће за транспорт и трговину
18. „Ковач-транспорт“ – друмски превоз терета
19. „М & Д КАРГО“ - друмски превоз терета
20. „Маша турс“ – остали превоз путника у копненом саобраћају
21. „МГ-Транспорт“ – друмски превоз терета
22. „Милворк“ - друмски превоз терета
23. „ММВ“ - друмски превоз терета
24. „Нандра“ - друмски превоз терета
25. „Превииш“ - друмски превоз терета
26. „Квадро Експорт-Импорт“ - друмски превоз терета
27. „Р-Логистик 2009“ - друмски превоз терета
28. „Ронин транс“ - друмски превоз терета
29. „Шарчевић КО“ - друмски превоз терета
30. „Сарић компани“ - друмски превоз терета
31. „Тегелајн доо за транспорт и услуге“ - друмски превоз терета
32. „Тутњевић- Транспорт“ - друмски превоз терета
33. „Васић превоз“ - друмски превоз терета
34. „Врбас-превоз“ - друмски превоз терета
35. „Велтшпед“ - остали превоз путника у копненом саобраћају
36. „Мармарис“ - остали превоз путника у копненом саобраћају
37. „Радиојеве“ - остали превоз путника у копненом саобраћају

Подаци о укупном броју запослених у области саобраћаја нису доступни, као ни статистички подаци о физичком обиму услуга, како на нивоу општине Врбас, али тако ни на нивоу АП Војводине. Доступни су једино подаци за Републику Србију.

У општини Врбас је развијен међумесни превоз и услуге из обе области обавља Јавно предузеће за превоз путника „Врбас.“ Такође, у општини постоје два такси удружења и то:

- такси удружење „Врбас - такси“ и
- такси удружење „Звоне“

Полазећи од постојећег стања у саобраћајном систему, кога одликује незадовољавајући ниво техничке опремљености, рационалности и ефикасности, односно полазећи од чињенице да постојећи нови развој саобраћаја представља ограничавајући фактор даљег развоја привреде и њеног ефикаснијег функционисања, у предстојећем периоду саобраћај би се базирао на чињеници да је неопходно обезбедити приоритетност улагања у развој и модернизацију саобраћајног система који треба да буде једна од основних полуга, преко које се може реализовати отпочињање новог инвестиционог циклуса.

9.6. АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ДРУШТВЕНЕ (ВАНПРИВРЕДНЕ) ДЕЛАТНОСТИ

9.6.1. Анализа у сектору образовања

Систем образовања представља најважнију основу развоја друштва, државе и сваког појединца, јер директно имплицира њихов даљи развој. Систем образовања треба да се развија тако да своју улогу остварује правовремено, квалитетно и ефикасно.

Организовано школство у општини Врбас има дугу традицију још од почетка XVIII века. Данас образовани систем представља један од најразвијенијих система у Општини. Развијени су предшколски, основни и средњошколски системи образовања.

Општина Врбас са развијеним школством представља једну од централних општина Јужнобачког округа за област образовања која је у прилици да васпитава и децу (омладину) из других суседних општина овог округа.

Образовна структура становништва представљена је у табели 50.

Табела бр. 50. Образовна структура становништва у општини Врбас

Без основне школе	Основно образовање	Средње образовање	Више образовање	Високо образовање	Непознато	Укупно
6.510	9.447	18.445	1.451	1.666	338	37.857
17,3%	24,9%	48,7%	3,8%	4,4%	0,9%	100%

Извор: општинска управа Врбас, септембар 2013 године.

а) Предшколско васпитање и образовање

Према *Закону о предшколском васпитању и образовању* из марта 2010. године, прописано је да се исто обавља према:

- Програмима неге и васпитања деце у јасленим васпитним групама за узраст од 6 (шест) месеци старости до 3 (три) године старости;
- Програмима неге, васпитања и образовања деце у групама вртића за узрасни период од 3 (три) године до полазак у основно школски систем образовања и предшколске програме.

Предшколским васпитањем и образовањем на територији општине Врбас бави се Предшколска установа „*Бошко Буха*“ Врбас, која је основана 1969. године као једина установа ове врсте на целокупној територији општине.

Капацитети ове установе су следећи:

- Укупан број објеката је 12. У Врбасу ради 7 (седам) објеката, док по један ради у сваком од 5 (пет) насељених места у општини;
- Укупан капацитет за смештај деце је 1.600;
- Укупна површина објеката је 5.600 м²;
- Радно време установе је од 5:30 часова до 15: 30 часова (укупно 10 часова).

С обзиром на чињеницу да је општина мултинационална и мултикултурална средина, Врбас је био у прилици да међу првим општинама примени законске могућности формирања вишејезичних група за рад са децом. Уважен је критеријум да се васпитно образовни рад у овим групама остварује са 10% мањим бројем деце од броја прописаних законом.

Васпитно-образовни рад се тренутно реализује на два језика.

Васпитно образовни рад на српском језику реализује се у свим вртићима предшколске установе, у 66 (шезdesет шест) васпитних група. На русинском језику васпитно образовни рад се реализује у полудневном боравку у једној васпитној групи, у вртићу „Грлица“, у Куцури.

У оквиру предшколског васпитања и образовања остварује се васпитавање и образовање деце са сметњама у развоју према прописаним законима а у складу са потребама Општине.

б) Основно школско образовање

Традиција основно школског образовања у Врбасу датира од 1703. године, када је основана школа у Змајеву. У Равном Селу школа је основана 1728. године, а у Старом Врбасу 1735. године, док је у Куцури основно школско образовање заступљено од 1765. године.

Данас је систем основног образовања у Врбасу такав да задовољава све потребе образовања и васпитања деце на читавом подручју Општине. Детаљана структура основног школског система дата је у табели 51.

Табела бр. 51. Структура система основног школства у општини Врбас у 2013. години.

Назив основне школе	Локација у Месној заједници	Број ученика и број одељења у школској 2012/2013 год.	Број запослених	Број наставног особља	Број не наставног особља по школама
„Светозар Милетић“	Прва МЗ „Врбас“	759/30	76	54	22
„П. П. Његош“	Друга МЗ „Врбас“	514/22	56	38	18
„Братство и јединство“	Друга МЗ „Врбас“	257/12+8	50	35	15
„20 Октобар“	Трећа МЗ „Врбас“	532/22	52	38	14
„Вук Караџић“	МЗ „Б.Д.Поље“	281/15	42	31	11
„Ј. Ј. Змај“	М.З. „Змајево“	308/16	44	29	15
„Бранко Радичевић“	МЗ „Равно Село“	255/13	39	25	14
„Бранко Радичевић“	МЗ „Савино Село“	251/13+1 248+3	43	30	13
„Братство јединство“	МЗ „Куцура“	423/24	60	45	15
Свега	-	3580/167+9	462	325	137

Извор: Општинска управа Врбас, септембар 2013.године.

На основу увида у вишегодишње показатеље уочљив је тренд смањења броја ученика, који је један од озбиљних проблема са којима се суочава општина Врбас. Он је такав да се може закључити да готово да има тенденцију линеарног пада у периоду од 1998.г. до данас. Тако је према подацима Општинске управе (*Одељење за друштвене делатности*):

- у школској 1998/99 години у основним школама било уписано 5.348 ученика у 220 одељења;
- у школској 2009/2010 години, број је 3.677 ученика у 187 одељења, док је
- у школској 2012/2013 години број сведен на 3.580 ученика у 167 одељења.

Оно што је значајно истаћи је да ОШ „Братство Јединство“, у Врбасу има регистровану делатност Основног образовања општег типа, али и Основног специјално образовање за децу са сметњама у развоју. Такође, основна школа „20 октобар“ у Врбасу паралелно и успешно спроводи и три важна програма: „Школа без насиља“, „Билингвална настава“ и „Друга шанса“ (функционално основно образовање за одрасле).

ц) Средње школско образовање

У општини Врбас раде две средње школе: Гимназија „Жарко Зрењанин“ Врбас и ССШ „4 Јули“ Врбас чији је оснивач Република Србија и једна приватна средња стручна (медицинска) школа „Козма и Дамјан“. Детаљна структура средњег школског образовања Општине дата је у табели 52.

Табела бр. 52. Структура система средњег школства у општини Врбас у 2013 години.

Назив средње школе	Локација у Месној заједници	Број ученика и број одељења у школској 2012/2013 год.	Број запослених	Број наставног особља	Број не наставног особља по школама
Средње стручна школа „4 Јули“	Прва МЗ „Врбас“	842/37+8 803/39	125	105	20
Гимназија „Жарко Зрењанин“	Друга МЗ „Врбас“	699/24	62	50	12
Свега средње школе	-	1.541/61+8	187	155	32
Приватна Средња медицинска школа „Козма и Дамјан“		132	н/д	н/д	н/д

Извор: општинска управа Врбаса, октобар 2013. године

У оквиру гимназије „Жарко Зрењанин“ ђаци су у могућности да се образују у оквиру три образовна смера: општи, природно-математички и друштвено језички смер.

С обзиром на дугу традицију гимназије, она је 2009. године прославила два века постојања. У оквиру средње стручне школе „4 Јули“, ђацима је омогућено да се образују на следећим подручјима рада: хемија и неметали, производња и прерада хране, саобраћај, машинство и обрада метала.

Од школске 2004/2005 године систем средњег школског образовања употпуњава и Средња медицинска школа „Козма и Дамјан“ у којој данас се образује 132 ученика.

Као и код основног школског образовања и у средњешколском образовању приметан је тренд смањења ученика. Тако је:

- у школској 1998/1999 било 1962 ученика,
- у школској 2009/2010 години било је 1569 ученика, а
- у школској 2012/2013 години било је 1541 ученик.

С обзиром на потребе општине Врбас за образовањем кадрова, Општинска управа је из буџета обезбедила да око 600 деце свакодневно путује у друге образовне центре АП Војводине (Нови Сад, Сремске Карловце, Футог, Србобран, Сомбор, Руски Крстур и Бачку Тополу).

9.6.2. СВОТ анализа за област образовања

Снаге	Слабости
- Постојање предшколске установе са одељењима у пет насељених места; - Постијање основно школских установа у Змајеву, Равном Селу, Старом Врбасу, Куцури; - Постојање основно школске установе за специјално образовање (регистрована у ОШ „Братство јединство“); - Постојање две средњошколске установе (Гимназија „Жарко Зрењанин“ са три смера и Средња стручна школа „4 Јули“ са четири смера), као и приватна средња медицинска школа („Козма и Дамјан“); - Примена законских одредби о вишејезичном образовању.	- Континуирано смањење броја ученика у основношколским установама; - Континуирано смањење броја ученика у средњошколским установама; - Висока издвајања Општине за путовања у друге урбане центре АП Војводине; - Недостатак простора за рад предшколских установа.
Шансе	Претње
- Активнија улога локалне самоуправе у раду образовних институција; - Развијати менаџмент школа; - Стварање савремених услова за рад у образовним установама; - Прилагођавање система образовања потребама заједнице; - Побољшати радне услове у школама; - Унапредити наставне процесе модерном наставном опремом; - Повећати квалитет наставних процеса кроз едукацију кадрова; - Јачање сарадње са институцијама у ванпривреди и привреди.	- Негативан природни прираштај; - Високи фиксни трошкови одржавања школа; - Предност инфраструктурних над наставним пројектима; - Недовољна комуникација школа са органима локалне самоуправе; - Лоша комуникација школа са институцијама ванпривредне и привредне делатности; - Нејасна будућност развоја школства у општини Врбас.

9.6.3. Приоритети, циљеви и мере за област образовања

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
1. РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА	1.1. Унапређење образовног система	1.1.1. Подршка унапређењу основношколског образовног система општине Врбас
		1.1.2. Унапређење квалитета наставе у средњим стручним школама и усклађивање са потребама тржишта рада
	1.2. Унапређење образовне инфраструктуре	1.2.1. Унапређење наставне и ненаставне инфраструктуре
		1.2.2. Санација, адаптација и опремање физкултурних сала у општини Врбас
		1.2.3. Унапређење безбедности ученика у основним и средњим школама
	1.3. Подршка развоју квалитета и доступности образовања становништва	1.3.1. Регресирање превоза ђака средњих стручних школа и студената

9.7. Анализа у сектору културе

Полазећи од чињенице да велики број фактора утиче на формирање и развој културе у општини (музеји, изложбени простори, музички и манифестациони садржаји, сцене, књижевност, итд.) неопходно је да се сваком посвети дужна пажња како би се исти сачували за будуће генерације и створиле претпоставке на којима би се унапредио њихов развој. Такође, имајући у виду да је реч о важном сегменту друштвеног живота, неопходно је обезбедити да поред парцијалног постоји и интегрални приступ, чиме ће се обезбедити ефикаснији менаџмент развоја, у целини посматрано.

У том смислу, Статутом је предвиђено да се Општина преко својих органа брине о „културним потребама“ житеља, а као главни субјект у организовању и спровођењу активности у области културе одлуком Општине именован је „Културни центар Врбас-а“.

„Културни центар Врбас“ је са радом почео 1968. године са називом „Дом културе“. Од оснивања до данас Културни центар бави се низом делатности из области културе као што су музејска, галеријска, књижевно-трибинска, издавачко-фестивалска, фолклорно-балетска и рецитаторско-драмска. Из свих области Културни центар бележи успехе који су оличени низом награда и признања у Републици, али и у иностранству. У том смислу Културни центар је добио „Искру културе“ од стране Покрајине и Октобарску награду СО Врбас. У разговору током „радних група“, приликом припреме израде Стратегије, представници општине и културни радници су рад „Дома културе“ представили у два временска периода:

- *први*, који карактеришу активности у прве две деценије рада, када је Дом културе представљао стециште културног живота Општине и када је неговао, развијао културне активности у области позоришта, фолклора, балета, рецитаторства, филма, музике, ликовне уметности и др., и
- *други*, који карактерише рад након 1992. године, када је иначе централни објект Дома културе изгорео у пожару и од када љубитељи културе и уметности почињу да се суочавају са бројним проблемима, пре свега материјалне природе.

Поред бројних проблема у раду, пре свега захваљујући великом „ентузијазму“ настављен је рад Културног центра како би се сачувало културно и историјско наслеђе општине. У том смислу важно је напоменути да је 1998. године отворена прва стална изложбена поставка Музејске збирке, док током деведесетих, као и у првој деценији новог миленијума фолклорна, рецитаторска, балетска и ликовна секција, бележе успехе и освајају важне награде, како на покрајинском, тако и републичком нивоу.

Током 2002. године „Дом културе“ је преименован у „Културни центар Врбас“, а дотадашње уметничке секције постају „редакције“. Данас постоји укупно 6 (шест) редакција, и то: Фолклорна редакција, Драмско рецитаторски студио, Информативно издавачка редакција, Музејска збирка Културног Центра Врбас, Биоскопска редакција, Ликовна галерија.

Рад „Културног центра Врбас“ почива на три принципа:

- 1) Неговање и развијање мултикултуралности,
- 2) Прикупљање и чување и презентација материјалног и нематеријалног стваралаштва,
- 3) Развој културне политике.

Редакције имају богат програм културних активности који обележавају, између осталог, и бројне манифестације, од којих треба споменути: Фестивал поезије младих, Палета младих, Пролетњи и Јесењи ликовни салон, Годишња смотра фолклорног ансамбла, Смотра изворног стваралаштва Војводине, годишње смотре рецитатора, учешће у националној манифестацији Ноћ музеја, археолошка ископавања, итд.

Поред манифестација („догађаја“) које организује Културни центар Врбас-а на територији општине постоји и велики број других о којима је било више речи у излагању о потенцијалима развоја манифестационог туризма, као и бројни културно – историјски и верски споменици и вредности, који представљају важно антропогено наслеђе Општине, о којима је иначе било речи када је наглашен значај развоја екскурзионог туризма. Како би се исти сачували, неопходна је стална материјална и стручна „брига“, што је од великог значаја за „културни живот“ општине.

Поред „Културног центра Врбас-а“ и његових тела („редакција“) велики значај за развој културе и, уопште узев, културне свести (едукације) становништва има библиотека „Данило Киш“. Основана је 1951. године, а 1962. године прелази у објект у коме се и данас налази. Рад библиотеке се одвија у седам одељења од чега су 2 (два) лоцирана у самом Врбасу док се осталих 5 (пет) налази у месним заједницама. У организацији библиотеке у Врбасу се годишње одржи преко 30 књижевних вечери, а недавно је поново покренут часопис за књижевност, културу и уметност "Траг". У оквиру Фестивала поезије младих, библиотека додељује награду "Станко Симићевић" најбољем младом песнику са територије општине Врбас. У циљу популаризације књига организују се и литерални конкурси за основце, а на Дан библиотеке, 22. фебруара, проглашава се и најбољи читалац који се награђује вредном књигом.

Укупан књижни фонд библиотеке закључно са стањем 31.12.2013. год. представљен је у табели 53.

Табела бр. 53. Књижни фонд библиотеке „Данило Киш“ у општини Врбас

Р.бр.	Одељење	Књижни фонд
1.	Врбас одељење за одрасле	41.045
2.	Врбас одељење за децу	15.281
3.	Бачко Добро Поље	13.448
4.	Змајево	11.905
5.	Куцура	12.769
6.	Равно Село	10.485
7.	Савино Село	12.070
Укупан књижни фонд		117.003

Извор: Библиотека „Данило Киш“, октобар 2013.

Оно на шта су житељи Врбаса исказали посебну примедбу радним групама у току припреме Стратегије је стање у коме се налази биоскоп који већ дужи низ година, због стања објекта и техничке опремљености, приказује филмске представе – пројекције које нису у дигиталном формату, па самим тим не одговарају савременим техничким стандардима.

9.7.1. СВОТ анализа за област културе

Снаге	Слабости
- Одлуком општине, основан је Културни центар; - Општина се преко својих органа стара о задовољењу културних потреба грађана; - Постојање фолклорног ансамбла; - Постојање 7 културно-уметничких друштава; - Постојање галерије; - Постојање великог броја манифестација (рецитаторске, фолклорне, итд.); - Велик број младих из Врбаса се школује из области етнологије и етномузикологије; - Постојање ликовне галерије Културног центра; - Постојање музејске збирке која ради у оквиру Културног центра са сталном поставком; - Постојање народне библиотеке „Данило Киш“ са одељењима у Врбасу 2 (за децу и одрасле) и 5 огранака у насељеним местима.	- Неадекватан однос према култури (развој културе препуштен Културном центру и аматерским друштвима, односно ентузијазму појединаца и група); - Објекти културе у Општини су у прилично лошем стању, а већина није у употреби - Виоскоп постоји и ради, али није дигитализован. - Проблем аматеризма и професионализма у култури – преферирање само једног од облика бављења културом чини да један део културне тражње остаје неправедно занемариван; - Недостатак координирања културних дешавања у општини Врбас - Неравномеран просторни размештај културних дешавања на територији општине; - Нејасни критеријуми за вредновање рада у култури; - Неадекватна расподела средстава за културу; - Непостојање менаџерског духа у развоју културе.
Могућности	Претње
- Формирање центра за проучавање и прикупљање народних игара и обичаја са простора АП Војводине; - Очување културно-историјског наслеђа; - Унапређење професионалне понуде у култури; - Унапређење аматерских културних садржаја; - Унапређење људских ресурса за рад у култури; - Стручна едукација свих локалних актера културе - Унапређење менаџерских капацитета свих локалних актера у култури. - Улагање у културну инфраструктуру и супраструктуру; - Развој културних манифестација и догађаја; - Градски хор је основан, али је потребно набавити опрему за потребе хора - Промовисање културне разноликости путем културног изражавања; - Дигитализација биоскопа	- Депопулација; - Миграција младих из општине; - Недовољна улагања у развој културе на општинском, покрајинском и републичком нивоу; - Недовољна улагања у развој кадрова из области културе. - Недовољна стручна едукација

9.8. Приоритети, циљеви и мере за област култура

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
2. РАЗВОЈ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УСЛОВА ЗА ПРИСТОЈАН ЖИВОТ И РАД	2.1. Унапређење културне инфраструктуре, рада и стваралаштва у општини Врбас	2.1.1. Унапређење рада и развој културно-уметничких друштава у општини Врбас (Подршка раду КЦ Врбас)
		2.1.2. Унапређење културно-историјских садржаја у циљу повећања животног стандарда становништва и њихове атрактивности, посебно за младе
		2.1.3. Спровођење акције заштите културне баштине путем пописа, регистра, каталога, како би се популаризовала и валоризовало наслеђе општине
		2.1.4. Подршка раду културних садржаја и заштите идентитета националних заједница
	2.2. Унапређење рада библиотеке „Данило Киш“	2.2.1. Унапређење софтверске инфраструктуре библиотеке
		2.2.2. Побољшање услова рада и очување књижног фонда у Змајеву
		2.2.3. Изградња летње читаонице између објеката Културног центра Врбаса (у изградњи) и Библиотеке
		2.2.4. Побољшање услова рада и очување књижног фонда у Савином Селу
		2.2.5. Побољшање услова рада и очување књижног фонда у Равном Селу
		2.2.6. Поспешивање културних активности и јавног живота библиотеке у летњем периоду
		2.2.7. Набавка почетног фонда популарне литературе на страним језицима (енглеском, руском, немачком, италијанском).
		2.2.8. Унапређење рада библиотеке сарадњом са другим значајним институцијама

9.9. Анализа у сектору информисања (медији и односи са јавношћу)

Јавно предузеће за информисање „Врбас“ из Врбаса основано је Одлуком скупштине општине Врбас од 25. децембра 1991. Наведеном Одлуком, Јавном предузећу за информисање „Врбас“ пренета су сва средства, права и обавезе дотадашње Установе за јавно информисање грађана, са стањем и по билансу на дан 31. децембра 1991. године.

У саставу ЈП за информисање су: Радио „Врбас“ и Телевизија „Бачка“.

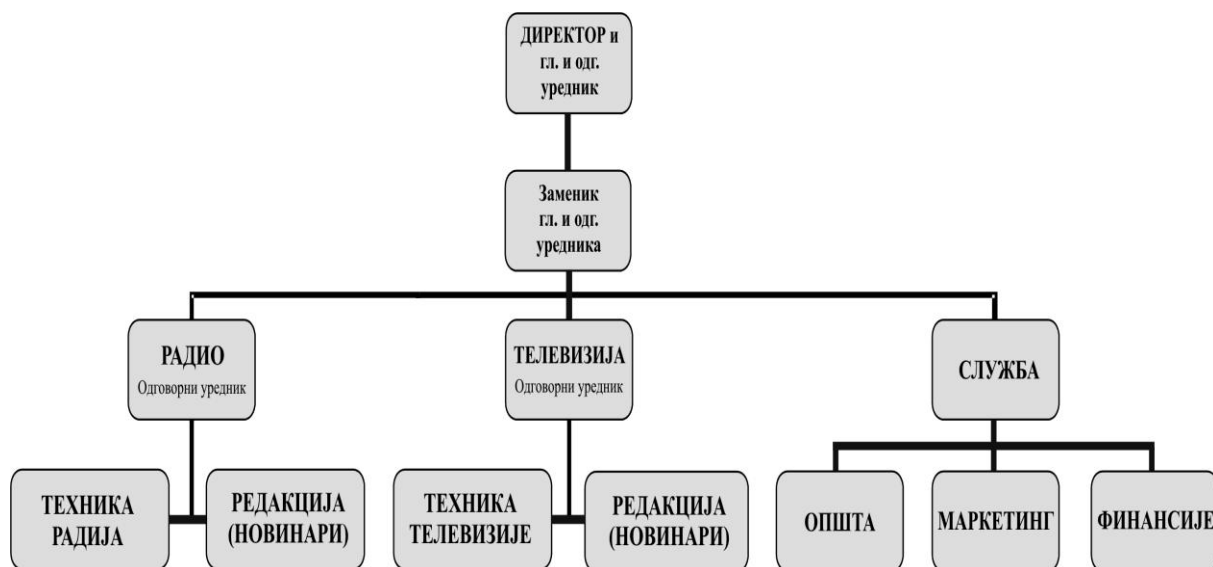
Радио станица „Врбас“, која је основана још 1968. године, информиса грађане на 4 језика: српском русинском, мађарском и украјинском. Поседује регионалну дозволу која покрива регион Врбас-Кула-Мали Иђош, на 95,5MHz. Време трајања емитовања програма износи 24 сата.

Телевизија „Бачка“ је почела са радом 2004. године и већ на самом почетку постигла је значајне резултате у информисању. Емитује програм на 3 језика: српском, мађарском и русинском. Покрива 57. телевизијски канал и подручје општине Врбас, а програм емитује и преко кабловске SBB мреже. Поседује дозволу за локално емитовање. Време трајања емитовања програма износи 24 сата.

Делатност Јавног предузећа је делатност од општег друштвеног значаја и интереса, област информисања. Делатност, услови и начин обављања делатности Ј.П. за информисање „Врбас“, овлашћења оснивача и обезбеђивање заштите општег интереса, одређени су Одлуком о оснивању Ј.П. за информисање, Законом о јавним предузећима, Законом о јавном информисању, Законом о радиодифузији, и др. законима из области информисања.

Делатност предузећа обавља се у редакцијама и секторима.

Слика бр. 2. Организациона структура ЈП за информисање „Врбас“

Извор: ЈП за информисање „Врбас“

У Јавном предузећу за информисање „Врбас“ има укупно 34 запослених на неодређено време и 1 на одређено време (табела 54).

Табела бр. 54. Распоред кадрова по делатностима (децемба 2014.г.)

Кадрови	Запослени на неодређено	Запослени на одређено	УКУПНО
Директор	1	-	1
Уредници, уредници - новинари	10	-	10
Новинари, репортери, презентери	4	-	4
Технички сектор	9	1	10
Организатор	1	-	1
Маркетинг	2	-	2
Финансијски сектор	2	-	2
Општа служба	5	-	5
Укупно	34	1	35

Извор: ЈП за информисање „Врбас“

9.9.1. СВОТ анализа Јавног предузећа за информисање „Врбас“

Снаге	Слабости
- Искуство, знање; - Дobar кадровски потенцијал разноврсних образовних профила; - Традиција, препознатљивост, дугогодишње присуство у медијима; - Локација; - Квалитет и цена у односу на конкуренцију.	- Недостатак млађих кадрова; - Неодговарајућа организација; - Застарелост технике; - Недостатак такмичарске снаге; - Слабо развијен маркетинг; - Неизвесност због приватизације; - Недостатак сопственог пословног простора.
Шансе	Претње
- Дугорочни уговори и партнетства; - Проширење понуде, добар маркетинг; - Недостатак праве конкуренције; - Нове технологије и идеје; - Ширење тржишта и освајање нових циљних група; - Учешће на конкурсима за финансирање пројеката у оквиру јавног информисања; .	- Недостатак обртних средстава; - Немогућност промене застареле технике; - Одрживо финансирање; - Одлив кључних кадрова - Недостатак сопственог пословног простора, одн. одговарајућег простора у закупу - Захтеви тржишта; - Утицај политичких, законских и економских фактора на фирме.

9.9.2. Приоритети, циљеви и мере за област информисања (медији и односи са јавношћу)

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
2. Успостављање одговарајуће организације и развој инфраструктуре у складу са савременим стандардима, који ће омогућити унапређење информисања, а уз квалитетан маркетинг и одговарајући квалитет програма, и пристојну зараду.	2.3. Инфраструктурна обнова и модернизација у циљу развоја полицентричне структуре те подизање квалитета програма и таргетирање нових циљних група слушалаца, одн. гледалаца, као и одрживо финансирање.	2.3.1. Проналажење нових извора финансирања и улагање у обнову технике и иновационе програме, као и саморекламирање, а све с циљем унапређење и развоја средстава информисања на територији општине Врбас.

9.10. Здравство и социјална заштита

9.10.1. Здравство

Здравствени систем општине чине:

- Општа болница "Врбас", чији је оснивач Извршно веће АП Војводине,
- Дом здравља "Вељко Влаховић", чији је оснивач општина Врбас, и
- Апотека "Врбас", чији је оснивач општина Врбас.

Дом здравља и Апотека представљају здравствене установе у државној својини са задатком примарне здравствене заштите становништва, док Општа болница представља здравствену установу за секундарну здравствену заштиту становништва.

Болница нема статус регионалне већ општинске болнице. За лечење у њој гравитирају становници општине: Врбас, Бечеј, Бач, Бачка Паланка, Кула, Мали Иђош и Србобран, као и становници других општина са подручја АП Војводине које иначе не припадају Јужнобачком округу, па је, како је то у разговору током радних група показано, неопходно да болница прерасте у ниво регионалне и/или покрајинске, чиме би се обезбедила већа материјална средства за њен несметан рад, као и већа улагања.

Хоспитализована лица, дани хоспитализације, коришћење болничких постеља у 2012. години у болници представљени су у табели 55.

Табела бр. 55. Хоспитализована лица, дани хоспитализације, коришћење болничких постеља

Болничке постеље		Бр. хоспитализованих лица/ бр. епизода лечења		Бр. дана хоспитализације		Просечна дужина лечења		Просечна заузетост постеља у %	
Врста	Број	Извршење I-XII 2012 год.	План за 2012 год	Извршење I-XII 2012 год.	План за 2012 год	Извршење I-XII 2012 год.	План за 2012 год	Извршење I-XII 2012 год.	План за 2012 год
Укупно	270	7 359	6 764	61 277	54 802	8.33	8.10	62.18	55.61
интензивна нега	20	1 072	967	7 164	6 515	6.68	6.74	98.13	89.25
полу-интензивна нега	19	778	750	6 368	5 615	8.18	7.49	91.82	80.97
станд. нега	231	5 508	5 047	47 745	42 672	8.67	8.45	56.63	50.61

Извор: Општа болница Врбас, октобар 2013.

У општини постоје здравствене станице у свих пет насељених места. Апотекарски систем чине Централна Апотека у Врбасу са огранцима у Старом Врбасу и у Општој болници у Врбасу, као и у свих пет насељених места Општине.

У Дому здравља Вељко Влаховић ради укупно 274 радника (табела 56). Детаљна структура запослених дата је у Прилогу Стратегије.

Табела бр. 56. Квалификациона структура запослених у Дому здравља «Вељко Влаховић» на дан 17.06.2013. год.

Р.бр.	Није Деф.	Степен стручне спреме								Укупно
		I НК	II ПК	III КВ	IV ССС	V ВКВ	VI ВШС	VII ВСС	VIII ВСС	
Свега	0	25	1	18	144	1	8	77	0	274

Извор: Дом здравља „Вељко Влаховић“

Дом здравља „Вељко Влаховић“ обавља здравствену делатност на примарном нивоу, на територији општине, која обухвата:

1. заштиту и унапређење здравља, спречавање и рано откривање болести, лечење и рехабилитацију болесних и повређених;
2. превентивну здравствену заштиту групација становништва изложених повећаном ризику обољевања и осталих становника, у складу са посебним програмом превентивне здравствене заштите;
3. здравствено васпитање и саветовање за очување и унапређење здравља;
4. спречавање, рано откривање и контролу малигних болести;
5. спречавање, откривање и лечење болести уста и зуба;
6. патронажне посете, лечење и рехабилитацију у кући;
7. хитну медицинску помоћ и санитетски превоз;
8. палијативно збрињавање;
9. фармацеутска делатност за интерне потребе Дома здравља;
10. друге послове утврђене Законом.

У обављању здравствене делатности на примарном нивоу Дом здравља пружа превентивне, дијагностичке, терапијске и рехабилитационе услуге из: опште медицине, педијатрије, гинекологије, хитне медицинске помоћи са санитетским превозом, медицине рада, физикалне медицине и рехабилитације, медицине спорта, поливалентне патронаже, кућног лечења и неге, стоматологије, биохемијско–хематолошке дијагностике, фармацеутске делатности за потребе делатности Дома здравља, социјалне медицине са информатиком, хигијене и интерне медицине. Обављање радиолошке дијагностике обезбеђује се преко Опште болнице Врбас.

У Општини се реализују и бројни пројекти и програми едукације становништва са циљем подизања здравствене свести и њиховог унапређења. Овде ваља споменути:

- од 1998. године са радом је почео „Одсек за здравствено васпитање“, а нешто касније и „Општински одбор за превенцију зависности“. Циљ је био да се активности усмере према превенцији болести зависности;
- у 2002. години „Комисија за популациону политику“ је у сарадњи са Домом здравља реализовала пројекат „За здраво потомство“ чији је задатак био да се кроз рад унапреди репродуктивно здравље младих у Општини;
- од 01. јуна 2006. године са радом је почео програм „Школа за труднице“. Едукацију врше гинеколог и акушерска сестра. Групе су подељене на по 15 полазника, а циљна група су труднице од седмог месеца трудноће;
- у разговору су добијене информације да су у припреми и други програми и идеје које би требало да се реализују у наредном периоду.

Поред Апотеке Врбас систем снабдевања становника општине са лековима, треба да се унапреди и развојем приватног апотекарског сектора за шта би требало да се уради плански приступ како би свих пет насељених места било на адекватан начин снабдевано лековима и медицинском опремом.

9.10.2. Социјална заштита

Документ са којим се прецизира питање развоја сектора социјалне заштите у Општини је *"Стратешки план развоја социјалне заштите Општине Врбас за период 2010-2015. године"* усвојен на Скупштини општине и који се тренутно налази у фази имплементације. У документу се прецизирају све области развоја локалних услуга социјалне заштите становништва. Ваља напоменути да је општина у 2013. години донела *"Одлуку о социјалној заштити грађана општине Врбас"* (Сл. лист општине Врбас, бр. 3, стр.232) у коме су прецизиране:

- I. Основне одредбе
- II. Услуге социјалне заштите
 1. Дневне услуге у заједници
 2. Услуге подршке за самосталан живот
 3. Саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге
 4. Привремени смештај у прихватилиште и приватну станицу
- III. Материјална подршка
 1. Новчана помоћ
 2. Накнада трошкова
 3. Друге врсте помоћи
- IV. Програми унапређења социјалне заштите
 1. Програм унапређења социјалне заштите Општине
 2. Програми Црвеног крста Врбаса
 3. Програм удружења
- V. Поступак за коришћење услуга и остваривање права
- VI. Прелазне и завршне одредбе

С обзиром на обим и значај усвојеног документа од значаја за стратешки развој социјалне заштите општине, овде ће бити представљен резиме истог, док се комплетан документ може преузети на званичном сајту општине Врбас.

Сажетак Стратешког плана развоја социјалне заштите 2010-2015.г. :

Полазну основу за израду "Стратешког плана развоја социјалне заштите општине Врбас за период 2010-2015. године" чине: Стратегија за смањење сиромаштва 2003, Стратегија развоја социјалне заштите РС /06.12.2005./, Национална Стратегија о старењу 2006-2015. /21.09.2006./, Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у РС /05.01.2007./ и Миленијумским циљевима развоја, а реализован је учешћем у Пројекту "Планирање локалних услуга социјалне заштите – ПЛУС" који Министарство рада и социјалне политике /МРСП/ спроводи у партнерству са Европском агенцијом за реконструкцију /ЕАР/ и Програмом Уједињених нација за развој /УНДП/, а који има за циљ развој услуга социјалне заштите на локалном нивоу.

Тако је општина Врбас, као локална самоуправа која области социјалне заштите својих грађана поклања велику пажњу и има развијен спектар услуга које финансира из својих прихода, добила могућност да на партиципативан начин, ангажовањем сопствених потенцијала и уз експертску помоћ менторке Министарства, уради и локалну стратегију социјалне заштите.

Приликом израде документа велику мотивацију за рад је представљала Визија развоја и дефинисане вредности на којима почива реформисана социјална заштита у општини Врбас: достојанствен живот и социјална сигурност свих грађана и грађанки општине Врбас кроз одржив, ефикасан, доступан, примењив, партиципативан и умрежен систем социјалне заштите.

Анализом делатности заинтересованих актера социјалне заштите у општини (локалне самоуправе, институција социјалне заштите, образовних установа, националне службе за запошљавање, институција здравствене заштите и удружења грађана која функционишу на територији општине као и осталих важних институција) и анализом окружења у општини, националног и регионалног оквира за унапређење социјалне заштите, структуре становништва, демографских процеса у општини и привредне и економске ситуације добили смо резултате које институције и организације пружају услуге социјалне заштите и у ком обиму, да ли је обим пружених услуга довољан и разноврстан, које су социјалне групе у нашој општини најугроженије и које им нове услуге треба пружати да би се побољшали услови њиховог живота.

Резултати те анализе су изложени у делу Стратегије посвећене циљним групама. У општини су препознате следеће циљне групе којима је потребно посветити посебну пажњу ради унапређења њиховог социјалног статуса: стара лица, деца и омладина, Роми, особе са инвалидитетом и породица /и насиље у породици/. Као приоритети у побољшању социјалног стања и услова живота маргинализованих група истакнути су: обезбеђење одрживости постојећих услуга социјалне заштите, пружање нових услуга ванинституционалне заштите и едукативно–информативни рад са припадницима маргинализованих група и грађанима.

Паралелно са израдом локалног стратешког документа предвиђена је комуникација са јавношћу, која ће се нарочито интензивирати током јавне расправе пред усвајање Стратешког плана.

Стратешким планом предвиђени су аранжмани за његову имплементацију, као и Акциони план за 2010. годину који ће допринети обезбеђењу одрживости пројеката и циљева који су предвиђени документом.

У делу посвећеном евалуацији и мониторингу предвиђени су аранжмани за праћење и оцену успешности спровођења циљева стратегије са индикаторима постигнућа.

Локална самоуправа и Општински одбор ће поштовање принципа и циљева овог Стратешког плана, издвајањем буџетске линије за социјална давања и услуге локалног карактера, као и учешћем на конкурсима са пројектима за остваривање циљева локалног стратешког документа – код државних институција, домаћих и страних донатора – осигурати велики напредак у систему пружања социјалних услуга на локалном нивоу.

9.10.3. СВОТ анализа за област здравствена и социјална заштита

Снаге	Слабости
1. Здравство и социјална заштита - Развијена мрежа здравствених установа, постојање болнице и здравствене установе примарног нивоа; постоји мрежа интервентних и хитних медицинских служби (СХМП у ДЗ и ургентни пријем у болници); здравствени систем у великој мери информатизован; - Добра покривеност становништва бројем лекара (адекватан број специјалиста у Дому здравља и лекара у хитној медицинској помоћи), обезбеђен педијатар у Змајеву који покрива три села - (Змајево, Б.Д. Поље и Равно Село); - Развијена мрежа апотека у општини; уведен ISO 9000:2008 у апотеци "Врбас"; добра покривеност апотекама у свим селима, као и у самом граду; добра сарадња болнице, дома здравља и апотеке „Врбас“. Обезбеђено да уз сваку амбуланту послује и апотека, у државној апотеци обезбеђен фармацеут у сваком селу. <i>Социјална заштита:</i> - Обзбеђена: једнократна новчана помоћ, школски прибор за децу без родитељског старања, месечне карте за средњошколце и студенте (уколико је образовна установа ван места становања ученика, односно студента); Средства за	1. Здравство и социјална заштита - Релативни мањак лекара и медицинских сестара у болници; - Ограничене могућности награђивања квалитетног рада; - Удео укупних издатака за здравство у БДП-у Републике, АП Војводине и Општине не одговара захтевима; - Недовољан број специјалиста у болници; - Укупна годишња искоришћеност болесничких кревета у болници виша је од просека; - Недовољно савремених здравствено-техничких средстава; - Застарелост здравствених објеката; - Потрошња енергије здравствених објеката непримерено велика; - Систем ИТ повезаности унутар здравственог система није потпун; - Проблеми који настају због чињенице да општина нема статус регионалног здравственог центра (нпр. повећан број пацијената из других општина, и сл.).

рад „Народне кухиње“; Помоћ деци палих бораца; Социјално становање у заштићеним условима - две зграде; Погребни трошкови материјално угрожених лица без наследника; Куповина огрева; Рад Клуба за стара лица; Служба помоћи у кући и кућне неге; Привремени смештај у прихватилиште и прихватну станицу; Опремање корисника за први смештај у установу социјалне заштите; - Развијене иновативне социјалне услуге: Саветодавно – терапијске и социјално – едукативне услуге / Саветовалиште за брак и породицу; Геронтолошки центар – „Храна на точковима“, физикална терапија за стара лица и особе са инвалидитетом; Дневне услуге у заједници - Дневни боравак за децу са сметњама у развоју-адаптација простора; ЦСР Врбас - Клуб за децу и омладину са сметњама у развоју; ЦСР Врбас – Клуб хранитеља; Превозни трошкови за одлазак са пратиоцем до здравствене установе вишег реда.	
Шансе	Претње
1. <u>Здравство и социјална заштита:</u> - <i>Пристапање ЕУ</i> (Могућност унапређења здравствене инфраструктуре кроз структурне и кохезионе фондове ЕУ; Развој људских ресурса у здравству коришћењем структурних и	1. <u>Здравство и социјална заштита:</u> <i>Друштвени трендови:</i> - Одлив здравствених стручњака; Старење становништва с последичним повећањем потреба за здравственом заштитом; Неразумевање и неприхватање потребе реформских мера; Недовољно прихватање личне одговорности за властито здравље; Смањење интереса младих за здравствену струку; Нарушено поверење у здравствене институције. <i>Економски трендови:</i> - Недовољна издвајања за здравство; Повећање броја корисника

кохезионих фондова ЕУ; Погодности коришћења посебне картице здравственог осигурања (<i>European Insurance Card</i>); Пренос знања и најбоље праксе кроз интензивнију комуникацију и сарадњу с европским стручњацима, Унапређење социјалне заштите кроз могућност коришћења фондова ЕУ, итд.; - <i>Развој бањског, „wellness“ и „spa“ центра:</i> Уколико се спроведу истраживања која би дала позитивне резултате могуће је са одговарајућим улагањима (инвестицијама) развити здравствени туризам у општини Врбас; Повећање тржишта кроз здравствени туризам; - <i>Добијање статуса регионалног и/или покрајинског здравственог центра;</i> - <i>Давање новчане помоћи:</i> породицама за новорођену бебу, у износу од 10.000,00 динара без пореза на додатну вредност по једном детету која би се додељивала свој новорођеној деци са пребивалиштем у општини Врбас; социјално угроженим слојевима становништва, и сл.	здравствених фондова; Дефицит у државаном, покрајинском и општинском буџету. <i>Остало:</i> - Кризна стања (пандемије заразних болести, катастрофе и остала кризна стања); Недовољна улагања у здравство.
---	---

9.10.4. Приоритети, циљеви и мере за област здравствена и социјална заштита

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
2. РАЗВОЈ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УСЛОВА ЗА ПРИСТОЈАН ЖИВОТ И РАД	3.1. Унапређење квалитета медицинске и здравствене опреме одговорних институција у циљу подизања здравља грађана општине Врбас	3.1.1. Набавка медицинске опреме и средстава за рад општинске болнице „Врбас“
		3.1.2. Набавка медицинске опреме и средстава за рад Дома здравља „Вељко Влаховић“
		3.1.3. Набавка медицинске и апотекарске опреме, као и свих осталих средстава неопходних за рад Апотеке „Врбас“.
	3.2. Унапређење јавног здравља кроз одговарајуће програме едукације	3.2.1. Едукација локалног становништва од стране специјализованих медицинских тимова у циљу превенције различитих врста болести
	3.3. Успостављање нових социјалних и превентивних услуга које су усклађене са потребама грађана	3.3.1. Унапређење и развој превентивних програма, развоја социјалних услуга и грађанске иницијативе
		3.3.2. Унапређење услова за лечење и положај особа са менталним поремећајима кроз програме и пројекте који се финансирају или суфинансирају из фондова ЕУ
		3.3.3. Унапређење услова за лечење и положај особа са инвалидитетом кроз програме и пројекте који се финансирају или суфинансирају из фондова ЕУ
		3.3.4. Унапређење услова за лечење и положај старих лица кроз програме и пројекте који се финансирају или суфинансирају из фондова ЕУ
		3.3.5. Унапређење услова за лечење и положај рањивих група кроз програме и пројекте који се финансирају или суфинансирају из фондова ЕУ
	3.4. Унапређење животног стандарда кроз једнак приступ социјалним услугама, обезбеђење пуне друштвене укључености и партиципативности свих грађана	3.4.1. Унапређење социјалне заштите

10. АНАЛИЗА У СЕКТОРУ ОМЛАДИНА И СПОРТ

10.1. Омладина

На основу „Националне стратегије за младе“ Владе Републике Србије ("Сл. гласник Р.С" бр. 55/2008. од 09. маја 2008. год.), „Акционог плана политике за младе“ у Војводини ("Службени лист АП Војводине" бр. 18/2005. год.), *Решења о формирању Комисије за израду Нацрта Локалног акционог плана за младе општине Врбас за период 2010 – 2013. године* број: 06-2-600/2008-II/02 које је Председник општине Врбас донео 08. децембра 2008. године и члана 30. став 1. тачка 4. Статута општине Врбас ("Службени лист општине Врбас" број 3/02, 5/02, 10/04, 11/08. и 22/09.), Скупштина општине Врбас је 2009. године донела одлуку о усвајању **"Локалног акционог плана за младе општине Врбас за период 2010 - 2013. године"**. Документ се бави стратешким питањима везаним за омладину у општини и као такав представља окосницу даљег стратешког планирања и развоја овог важног сегмента популације у Општини. Ваља нагласити да је због великог броја различитих фактора од 2009. године до данас (2013. год.) проблематика остала иста са незнатним (маргиналним) променама. Отуда се овде само у кратким цртама наглашава оно на шта ЛАП за младе се односи:

- **Безбедност младих.** Лоша безбедност када млади излазе, проблеми везани за негативан утицај вршњачких група, проблеми везани за медије – промоција негативних узора и сл.,
- **Здравље младих.** Недовољно развијена свест о здравим стилевима живота, недовољно организован и континуиран рад на превенцији: болести зависности, сексуално преносивих болести, менталних проблема у развојном добу, агресивног понашања и насиља; запостављена брига о менталном здрављу младих.
- **Информисање младих.**
 - *Инфраструктурни ресурсни проблеми:* непостојање адекватног модела информисања младих, недовољно материјалних ресурса, недовољна подршка развоју људских ресурса за информисање младих;
 - *Неадекватна опремљеност и обученост школских листова и њихових сарадника:* недовољна инфраструктурна опремљеност, недовољна обученост младих за рад у медијима, непостојање адекватних комуникацијских канала (интернет мреже).
- **Образовање младих.**

а) Формално образовање

- *Проблеми који се односе на систем су:* спора и неефикасна реформа школског система (проблем циљева образовања, неприлагођеност образовног система потребама младих), искривљен систем вредности (осећај одговорности, лоши узор), спорост школе у односу на промене које се дешавају, недовољна повезаност образовања и рада;
- *Проблеми који се односе на образовни процес:* неприменљивост наставних садржаја (превише теоретског знања и података), запостављена васпитна функција школе, споро и недовољно развијање и богаћење ваншколских и ваннаставних активности, недовољна отвореност школа за искуства из окружења (изолација), ауторитарни систем односа у образовању;
- *Проблеми који се односе на наставни кадар:* недостатак професионалног усавршавања наставника, недовољна мотивисаност наставног кадра;
- *Проблеми који се односе на младе:* недовољна мотивисаност ученика за квалитетно учествовање у образовном процесу.

б) Неформално образовање

Основни проблем неформалног образовања младих је што исто у друштву није довољно препознато. Проблеме везане за неформално образовање младих посматрали смо у односу на програме неформалног образовања и оне који те програме спроводе.

- Проблеми који се односе на програме неформалног образовања: недовољна подршка неформалним облицима образовања младих што доводи до смањеног броја програма и/или пада квалитета програма, недовољно информисање о програмима, недовољно искоришћавање потенцијала младих (игнорисање образовних потреба младих);

- Проблеми који се односе на реализаторе програма: недовољна сарадња школа, НВО, институција, медија, удружења, клубова и осталих субјеката који спроводе програме неформалног образовања, ненеговање удруживања младих и неподстицање младих да се прикључе организацијама младих и за младе, волонтерски рад се не вреднује адекватно.
- **Заштита животне средине.**
 - *Крајње угрожена животна средина;*
 - *Низак ниво знања везан за екологију и очување животне средине:* низак ниво еколошке свести, недостатак неформалног еколошког образовања;
 - *Затвореност фондова за реализацију идеја младих:* недовољна финансијска подршка програмима, недовољно поштовање закона, недовољно укључивање младих у процесе доношења одлука о еколошким питањима, недовољан број младих квалификованих стручњака у области екологије који се запошљавају у институцијама.
- **Запошљавање младих.**
 - *Већа незапосленост младих у односу на општу популацију:* недостатак стручне помоћи и подршке приликом запошљавања, изузев родитеља, млади не виде значајног сарадника у проналажењу посла;
 - *Недовољна укљученост младих у програме АТП (активног тражења посла):* недовољно информисање о могућностима запошљавања, усавршавања, потребама тржишта, недовољна оснаженост за професионално остваривање (низак ниво знања и мотивисаности).
- **Култура и спорт.**
 - *Неприлагођеност институција културе и спорта потребама младих.* Неадекватно информисање - постојећи начини информисања младих у раскораку су са потребама и навикама младих, комуникација младих са институцијама, недовољно подршке иницијативама младих, институционални замор (људи који годинама организују догађаје, недовољно нових идеја, неинвентивност), недовољно развијена продукција (филм, музика, књижевност, визуелно стваралаштво), недовољно младих у институцијама културе и спорта (запослених), недовољна сарадња институција, недовољан квалитет појединих садржаја (задовољена форма, а суштински није решен проблем);
 - *Проблеми везани за младе као конзументе програма културе.* Недовољна заинтересованост младих за садржаје из културе.
- **Коришћење слободног времена младих.**
 - *Инфраструктурни и ресурсни проблеми:* недовољно простора намењеног младима (простор за рад и реализацију садржаја), постојећи простори нису адекватно уређени и опремљени; недовољна финансијска подршка за иницијативе младих;
 - *Понуђени садржаји неприлагођени су уметничким и научним афинитетима младих:* ваннаставне активности у школама не пружају довољно могућности за потврђивање и развој многобројних талената.
- **Активно учешће младих.**
 - *Неуважавање мишљења младих* је најважнији разлог за одсуство активног укључивања младих. Иако се од младих у Србији очекује много, пре свега да буду носиоци новог европског духа промена, да буду у првим редовима транзиционих збивања и активно допринесу процесима, али у исто време, одлуке о њиховим животима се доносе негде другде.

в) Визија имплементације ЛАП за младе

Приоритетна област локалног акционог плана општине Врбас је активно учешће младих у наведеним областима. Исходи имплементације ће допринети да млади буду:

- **самостални**, способни да доносе одлуке и управљају својим личним и друштвеним животом као појединци и као чланови друштва;
- **спремни да дају подршку**, способни да покажу интерес и бригу за друге, да раде са њима и за њих, да деле њихове бриге;

- **одговорни**, способни да преузму одговорност за своја дела, испуњавају обавезе и заврше оно што су преузели на себе;
- **посвећени**, способни да докажу своје вредности, убеђења или идеале и да поступају у складу са њима.“

Потребно је да се отвори **Канцеларија за младе** која представља оперативно тело, које обједињава све службе и органе који се баве младима, израђује планове, координира активности и усклађује акције са циљем да:

- брине о приоритетним проблемима младих уз уважавање потреба младих;
- израђује односе и сарађује са локалним организацијама и иницијативама младих;
- буде опредељена ка европским интеграцијама и користи препоруке Европске повеље о учешћу младих на локалном и регионалном нивоу;
- подржава изградњу грађанског друштва и партнерства.

Општина Врбас се овим документом обавезала:

- да ће пружати једнаке могућности младима из свих друштвених група, без обзира на било коју различитост;
- да ће пружити подршку и расположиве ресурсе за реализацију предложених мера, у складу са својим могућностима;
- да ће укључити све одговорне стране и анимирати локалну заједницу да овај документ буде носилац промена намењених младима у наведеном периоду.

Приликом израде "Локалног акционог плана за младе општине Врбас за период 2010–2013. године" укључен је и узраст осмог разреда основне школе и зато исти у целини обухвата деловање за добробит младих узраста од 14 до 30 година, иако Светска здравствена организација дефинише адолесценцију као раздобље између 10 и 19 година.

10.2. Спорт

Спорт представља једну од важних полуга у изградњи имиџа државе и њених грађана. У Уставу Републике дефинисан је као категорија од посебног друштвеног интереса која се великим делом финансира из буџета Републике. Услед таквог правног решења, држава, тј. њени надлежни органи имају право и дужност да одреде и осмисле циљеве, критеријуме и приоритете за улагање буџетских средстава у спорт.

Чланом 183. став 2. тачка 3. Устава прописано је да аутономне покрајине, у складу са законом, уређују питања од покрајинског значаја у области спорта, а чланом 190. став 1. тачка 4. предвиђено је да се општина, преко својих органа, у складу са законом, стара о задовољавању потреба грађана у области спорта и физичке културе. Сам појам физичке културе, иако по многим ауторима споран, нашао је своје место у Уставу и у члану 68. став 4. који се односи на здравствену заштиту, а у коме стоји да Република Србија помаже развој здравствене и физичке културе. Тиме се, уставном нормом на посредан начин, спорт довео у везу са заштитом здравља сваког појединца, а кроз појам физичке културе, који је као теоријска категорија шири од појма спорта и обухвата још физичко васпитање и рекреацију.

Област спорта у општини Врбас је веома развијена и заснована је на великом раду и ентузијазму њених житеља. На основу добијених података у јуну 2013. године у општини постоји: три спортска савеза, шест спортских удружења, 46 (четрдесет шест) спортских клубова, 42 (четрдесет две) такмичарске екипе, укупно је регистровано 2.422 спортиста. Детаљна структура спортских клубова дата је у табели 57.

Табела бр. 57. Спортски клубови у општини Врбас у 2013 години

Р.бр.	Спортски клуб	Број
1.	Фудбалских клубова	7
2.	Клуб малог фудбала	1
3.	Рукометни клуб	3
4.	Женски рукометни клуб	1
5.	Женски одбојкашки клуб	2
6.	Одбојкашки клуб	1

7.	Шах клуб	4
8.	Тенис клуб	1
9.	Пливачки клуб	3
10.	Фитнес клуб	2
11.	Куглашки клуб	1
12.	Стонотениски клуб	2
13.	Женски кошаркашки клуб	1
14.	Кошаркашки клуб	2
15.	Карате клуб	2
16.	Џудо клуб	2
17.	Клуб борилачких спортова	2
18.	Клуб америчког фудбала	1
19.	Атлетски клуб	3
20.	Аикидо клуб	2
21.	Бокс клуб	2
22.	Стрељачки клуб	2
УКУПНО		46

Извор: Савез спортова општине Врбас, јун 2013.

Спортску инфраструктуру чине:⁴⁹

- 2 (два) центра за физичку културу:
 - Центар за физичку културу „Драго Јововић“ – Врбас;
 - Центар за физичку културу – Змајево;
- 6 (шест) стадиона:
 - Стадион ФК „Будућност“ - Савино Село
 - Стадион ФК „Искра“ - Куцура
 - Стадион ФК „Сутјеска“ – Бачко Добро Поље
 - Стадион ФК „Пролетер“ – Равно Село
 - Градски стадион Врбас
 - Градски стадион „Шлајз“ – Врбас
- 9 (девет) хала од чега су 5 (пет) спортске хале у Основним школама у употреби и 3 (три) су у процесу изградње, и 1 (једна) је хала ССШ „4 Јули“ – Врбас. Детаљна структура је:
 - Хала ОШ „Петар Петровић Његош“ – Врбас
 - Хала ОШ „Светозар Милетић“ – Врбас
 - Хала ОШ „20. Октобар“ – Врбас
 - Хала ОШ „Братство и јединство“ – Куцура
 - Хала ОШ „Јован Јовановић Змај“ - Змајево
 - Хала у изградњи ОШ „Вук Караџић“ – Бачко Добро Поље
 - Хала у изградњи ОШ „Бранко Радичевић“ – Равно Село
 - Хала у изградњи ОШ „Бранко Радичевић“ – Савино Село
 - Хала ССШ „4 Јули“ – Врбас

Оно на шта су спортски радници у току разговора током радних група исказали примедбу у вези спортске инфраструктуре је да се одређени број објеката налази у лошем стању, да су неопходне адаптације и одговарајућа материјална улагања како би се исти могли прилагодити даљој употреби, односно намени, као и да неки објекти нису изграђени у складу са прописима за одређене спортове (на пример: рукомет, атлетика, олимпијски базен и сл.) чиме су општина и њени житељи, оштећени за могућност учешћа у такмичењима од покрајинског и републичког значаја.

Финансирање спортских организација се врши у највећем проценту из буџета општине у складу са критеријумима *Одбора за спорт општине*. Међутим, средства из општинског буџета нису

⁴⁹ Подаци добијени од Савеза спортова општине Врбас, 24. јун 2013.

довољна, па финансијска ситуација у спортским клубовима и удружењима у многоме зависи од способности менаџмента. Поред финансијских средстава, клубовима се од стране локалне самоуправе обезбеђује бесплатан тренажни рад у објектима *Центра за физичку културу*, салама и теренима основних школа, котизације за такмичење, превоз, основни трошкови. Поједини клубови се финансирају из чланарине такмичара што им је и једини извор прихода за функционисање клуба.

У клубовима тренутно ради око 55 тренера, од којих је највећи број ангажован у фудбалу, при чему је највећи број оперативних тренера.

Графикон бр. 5. Број тренера по спортовима

Извор: Савез спортова општине Врбас, јун 2013.

Графикон бр. 6. Заступљеност стручне спреме

Извор: Савез спортова општине Врбас, јун 2013.

Како би се подигао ниво психо-физичких активности житеља и отклониле негативне последице које носи свакодневни стресан живот од здравствених радника се саветује упражњавање спортско-рекреативних активности. Такође, велика пажња се посвећује и развоју школског спорта и физичког васпитања са циљем да се кроз образовни систем подигне ниво спортске културе младих. Важно место у развоју и промоцији рекреативног спорта чине „*Радничке спортске игре*“, затим акција „*Научимо да пливамо*“ која иначе има традицију дугу скоро 30 година. Кроз ову акцију више од 17.000 деце је до сада научило да плива.

10.3. СВОТ анализа за област омладина и спорт

Снаге	Слабости
Омладина: - Развијен образовни систем на нивоу општине Врбас; - Развијен ниво знања о штетним друштвеним, социјалним и здравственим утицајима; - Развијен спортски систем на нивоу општине; - Постојање великог броја спортских терена; - Развијен патријархални систем васпитања младих. Спорт: - На територији општине Врбас је регистровано око 55 спортских клубова; - Више од 37 активних спортских организација од овог броја је укључено у одбор за спорт који функционише као радно тело општинског већа; - Општина Врбас спада у ред општина са развијеном спортском инфраструктуром; - У свим школама (основним и средњим) постоје спортски терени; - У клубовима општине Врбас тренутно ради око 55 тренера.	Омладина: - На територији општине има 0,02% неписмених становника старијих од 15 година; - Велик број незапослених до тридесет година; - Недовољан број програма за активно укључивање омладине у друштвени живот општине; - Недовољно развијена свест младих о здравственим стиливима живота; - Недовољно развијена свест о превенцији здравствених болести и болести зависности; - Запостављена брига о менталном здрављу младих; - Недовољна укљученост младих у програме активног тражења посла. Спорт: - Средства издвојена из буџета су недовољна за развој клубова; - Поједини клубови се финансирају искључиво средствима чланова; - Поједини спортски терени нису урађени у оквиру прописаних стандарда; - Недостатак простора за несметани и континуирани рад у квалитетном спорту - поједини спортови, кошарка, одбојка, неки борилачки спортови, немају довољно простора за рад; - У организацијама квалитетног спорта примећује се све мањи број радника волонтера, ентузијаста, који се укључују у помоћ у организацији клуба; - Проблеми у финансирању квалитетног спорта; - Недовољан број стручних кадрова у спорту; - Неактивност жена у професионалном бављењу спортом; - Не постоји установа која се бави организацијом спортских активности за лица

	са инвалидитетом; - Лица са инвалидитетом немају могућност приступа спортским објектима.
Шансе	Претње
Омладина: - Отворити Канцеларију за младе као оперативног тела које би објединило све службе и органе који се баве младима; - Обезбедити већу запосленост младих; - Већа стручна помоћ и подршка приликом запошљавања свих нивоа локалне, регионалне и националне администрације; - Развој инфраструктурне основе за формулисање и имплементацију модела информисања младих о штетним социјалним и здравственим утицајима; - Развој кадрова за рад у медијима; - Развој сивих облика канала комуникације са младима; - Развој инфраструктурних, ресурсних и програмских услова намењених омладини. Спорт: - Улагање у обезбеђење услова за несметано бављење физичким вежбањем, а тиме и квалитетнија спортска такмичења; - Улагања у спортске инфраструктурне објекте; - Улагања у спортске менаџерске кадрове; - Развој рекреативног спорта; - Развој организованих активности у рекреативном спорту.	Омладина: - Пораст стопе незапослености; - Безбедност младих приликом излазака – раст стопе криминала; - Пораст насиља; - Идентификација са носиоцима негативних модела понашања у друштву; - Неуважавање мишљења младих о друштвено – економским процесима. Спорт: - Смањен општински буџет па тиме и издвајања за развој спорта; - Депопулација; - Несистематичност у раду са омладинским и школским секцијама; - Нестимулисање спортских радника; - Слабо учешће регистрованих спортиста у школском спорту.

10.4. Приоритети, циљеви и мере за област спорт

ПРИОРИТЕТ	ЦИЉ	МЕРА
2. РАЗВОЈ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УСЛОВА ЗА ПРИСТОЈАН ЖИВОТ И РАД	3.5. Унапређење спортске инфраструктуре	3.5.1. Ревитализација спортске инфраструктуре у општини Врбас
		3.5.2. Унапређење и развој спорта у школама

	3.6. Унапређење аматерског бављења спортом	3.6.1. Програми едукације становништва о потреби бављења спортом и здравом начину живота
		3.6.2. Унапређење и развој аматерског спорта
		3.6.3. Развој садржаја за бављење спортом особа са инвалидитетом

11. ЛИТЕРАТУРА

1. Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у ПСС „Врбас“, 10.05.2013.
2. Анкетно истраживање у форми интервјуа са менаџментом Јавне агенције за зохигијену и пољопривреду општине Врбас, 15.06.2013
3. Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у општем сектору предузећа „Novi Trading NS“, д.о.о. Змајево, 10.04.2013.
4. Анкетно истраживање у форми интервјуа са власником компаније “Либела Продукт”, д.о.о. Змајево, 02.05.2013.
5. Анкетно истраживање у форми интервјуа са запосленима у 33 „Баћо“ и 33 „Клас“, 06.05.2013.
6. Анкетно истраживање у форми интервјуа са менаџментом следећих предузећа у области прехранбене индустрије: „Carnex“, „Сава Ковачевић“, „Бачка“, „Vital“, „Медела“, „Миротин Тиса“, „Тривит Пек“, „Supermix Plus“, „Ренесанса“, „Самба кафа“, период април – август 2013.
7. Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији општине Врбас за 2013. године, Службени лист општине Врбас, број 17, од 20.11.2013.
8. Закон о јавним путевима, Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005, 123/2007, 101/2011 и 93/2012.
9. Закон о пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Р. Србије број 41/2009
10. Закон о удружењима, Службени гласник РС број 51/09.
11. Записник са првог састанка радне групе за рурални развој, одржане 17.06.2013. године у просторијама општине Врбас.
12. Записник са другог састанка радне групе за рурални развој одржане 08.07.2013. године у просторијама општине Врбас.
13. Интерни подаци Канцеларије за локални економски развој општине Врбас.
14. Интерни подаци Одељења за привреду и локални економски развој општине Врбас.
15. Интерни подаци Пољопривредне стручне службе Врбас.
16. Интерни подаци Републичког геодетског завода, Служба за катастар непокретности Врбас.
17. Општине у Србији, 2008, Републички завод за статистику Србије, 2009.
18. Општине у Србији, 2009, Републички завод за статистику Србије, 2010.
19. Општине у Србији, 2010, Републички завод за статистику Србије, 2010.
20. Општине и региони у Републици Србији, 2011, Републички завод за статистику Србије, 2011.
21. Општине и региони у Републици Србији, 2012, Републички завод за статистику Србије, 2012.
22. Општине и региони у Републици Србији, 2013, Републички завод за статистику Србије, 2013.
23. Подаци о броју регистрованих моторних и прикључних возила за 2012 годину, Подручна полицијска управа Нови Сад, Полицијска станица Врбас, Врбас, јун 2013.
24. Попис становништва, домаћинства и станова у Р. Србији, 2011, Књига 2 “Старост и пол”, подаци по насељима. Републички завод за статистику, Београд, 2012.
25. Попис становништва, домаћинства и станова у Р. Србији у 2002. години, књига 11 „Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова”, подаци по насељима. Републички завод за статистику, Београд, 2004.

26. Пољопривреда Србије: Попис пољопривреде 2012, књига 1, Републички завод за статистику, Београд 2013.
27. Програм комасације КО Косанчић, општина Врбас, мај 2011.
28. Програм комасације КО Куцура, општина Врбас, април 2011.
29. Програм комасације КО Савино Село, општина Врбас, април 2011.
30. Просторни план општине Врбас, април 2011, општина Врбас.
31. Ревитализација пруга и железничког путничког и робног саобраћаја у Западнoбачком округу, Универзитет у Београду, Саобраћајни факултет Београд, 2007.
32. Стратегија развоја општине Врбас 2010-2015. године, новембар 2010.
33. Услови и оптерећења у привреди Србије, брошура Уније послодаваца Србије, Аустријска агенција за развој (АДА), септембар 2010.

Интернет презентације

<http://www.mirotin.rs>, „Mirotin Group“, датум приступа 24.06.2013.

<http://www.carnex.rs>, „Carnex“, д.о.о., Врбас, датум приступа 24.06.2013.

<http://www.asocijacija.poljoprivrednika.rs/modules/xnews/>, Асоцијација пољопривредника

<http://www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs/content/poljoprivredna-stru%C4%8Dna-slu%C5%BEba-vrbas>, ПСС Врбас

<http://www.bikara.org>., Удружење одгајивача оваца и коза у Врбасу

http://www.dirvrbas.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=41, Просторни план општине Врбас-нацрт, април 2011, ЈП Урбанизам, Завод за урбанизам, Нови Сад,

http://www.vrbas.net/e-uprava-vrbas/planovi-dokumenti/doc_details/159, Стратегија развоја општине Врбас 2010-2015 године-нацрт, Новембар 2010, Скупштина општине Врбас, Врбас

http://zeleznicesrbije.com/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/infrastruktura/gradjevinska_delatnost.html

<http://www.najgradonacelnik.org/wp-content/uploads/2012/12/VRBAS-upitnik.pdf>, приступано јула 2013.

http://www.putevi-srbije.rs/pdf/regulativa/uredba_o_kategorizaciji_puteva.pdf, Уредба о категоризацији државних путева, Службени гласник Републике Србије, бр. 105/2013 и 119/2013.

<http://juznobacki.okrug.gov.rs/dokumenti/statistika/0.pdf>., Подаци са пописа становништва 2011.

12. АНЕКСИ

Табела бр. 1. Остварене инвестиције* у пољопривреди и прерађивачкој индустрији на подручју општине Врбас

(у хиљадама динара)

Година	Пољопривреда, лов, шумарство и рибарство	Прерађивачка индустрија
2002	55.101	220.706**
2003	31.669	537.209
2004	103.675	402.238
2005	0,00***	0.00***
2006	171.566	252.350
2007	274.633	376.425
2008	503.226	455.521
2009	159.208	421.187
2010	138.589	663.479
2011	112.004	1.480.804
2012	580.016	783.729
2013	365.267	1.427.946

*Инвестиције у нова основна средства (сва правна лица, осим она која су у складу са чл. 7. Закона о рачуноводству и ревизији разврстана у мала), у текућим ценама.

** Податак који се односи на Индустрију у целини.

*** Без података.

Извор: РЗС (2007-2014): Општине (општине и региони) у Републици Србији 2006-2014. година. РЗС (2003 – 2006). Општине у Републици Србији 2003-2006. година.

На територији општине Врбас у периоду 2002-2012. година, остварене инвестиције у пољопривреду (укључујући лов, шумарство и рибарство) одликује смењивање неколико периода: 2003-2002. година – када је дошло до смањења укупно остварених инвестиција (смањење од 57,47%). У 2004. години дошло је до пораста активности у односу на 2003. годину, када је забележен пораст остварених инвестиција за готово три ипо пута! За 2005. годину у Општинском годишњаку не постоје подаци. У периоду од 2006-2008. година, долази до повећања инвестиција у пољопривреди; који смењује период 2009-2011. године, где је забележено велико опадање инвестиционих улагања (у 2011. години је забележено смањење од 22,26% у односу на 2008. годину). У последњој години посматраног периода поново долази до повећања остварених инвестиција у пољопривреду, што је последица стварања повољне пословне атмосфере за привлачење домаћих и страних инвеститора.

Остварене инвестиције у прерађивачку индустрију на подручју општине Врбас, у анализираном периоду од 2002-2012. године, одликује смена периода: у 2003. години долази до удвостручења инвестиција у односу на 2002. годину; али од 2003-2006. године (без података за 2005. годину), долази до смањења инвестиција. У периоду 2007-2008. година долази до пораста инвестиционих активности, док је у 2009. години забележено смањење (што се сматра последицом кризе на глобалном нивоу). У последње три године посматраног периода, долази до повећања остварених инвестиција у прерађивачку индустрију (2010 и 2011 година), док у 2012. години долази до смањења од готово два пута у односу на 2011. годину.

Табела бр. 2. Старосна структура запослених „Дом здравља Вељко Влаховић“

DOM ZDRAVLJA "VELJKO VLAHOVIĆ"

STAROSNA STRUKTURA ZAPOSLENIH - 1

KRITERIJUMI

Stanje na dan: **25.06.2013.**
Vrsta stepena SS: **VII - Visoka SS, VIII - Visoka SS**

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
1.	DOM ZDRAVLJA "VELJKO VLAHOVIĆ"	M + Ž	0	0	0	1	1	1	3
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	1	1	3
2.	Služba za zdravstvenu zaštitu odraslih stanovnika	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
3.	Odsek opšte medicine u Domu zdravlja	M + Ž	0	1	2	1	4	0	8
		Muški	0	0	1	0	2	0	3
		Ženski	0	1	1	1	2	0	5
4.	Zdravstvena ambulanta u "Starom Vrbasu"	M + Ž	0	0	1	1	0	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
5.	Zdravstvena ambulanta u "Vinogradima"	M + Ž	0	0	1	0	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	0	1	0	2
6.	Zdravstvena ambulanta u Bačkom Dobrom Polju	M + Ž	0	0	1	1	0	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
7.	Zdravstvena ambulanta u Zmajevu	M + Ž	0	0	2	0	0	0	2
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1
8.	Zdravstvena ambulanta u Ravnom Selu	M + Ž	0	0	2	1	0	0	3
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
9.	Zdravstvena ambulanta u Kucuri	M + Ž	0	0	2	0	0	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	2	0	0	0	2
10.	Zdravstvena ambulanta u Savinom Selu	M + Ž	0	0	2	0	0	0	2
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1
11.	Odsek socijalne medicine i higijene	M + Ž	0	0	0	0	3	0	3
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	3	0	3

Štampano: 25.06.2013. 10:56

Korisnik: Marina Bjelica

• STAROSNA STRUKTURA ZAPOSLENIH - 1 •

Strana 1 od 3

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
12.	Služba hitne medicinske pomoći	M + Ž	0	2	4	3	3	0	12
		Muški	0	1	2	1	2	0	6
		Ženski	0	1	2	2	1	0	6
13.	Služba za zdravstvenu zaštitu dece, školske dece i žena	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
14.	Odsek za zdravstvenu zaštitu predškolske dece	M + Ž	0	0	2	1	0	1	4
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	2	1	0	1	4
15.	Odsek za zdravstvenu zaštitu školske dece	M + Ž	0	0	3	1	0	0	4
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	3	1	0	0	4
16.	Odeljenje za zdravstvenu zaštitu žena	M + Ž	0	0	1	0	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	0	1	0	2
17.	Služba za stomatološku zdravstvenu zaštitu	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	0	0	1
18.	Odsek za stomatološku zdravstvenu zaštitu odraslih	M + Ž	0	0	0	4	2	0	6
		Muški	0	0	0	0	2	0	2
		Ženski	0	0	0	4	0	0	4
19.	Odsek za preventivnu dečiju stomatologiju	M + Ž	0	0	6	1	2	0	9
		Muški	0	0	0	0	2	0	2
		Ženski	0	0	6	1	0	0	7
20.	Stomatološka ambulanta u SSŽ "4 Juli"	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	1	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
21.	Služba za laboratorijsku dijagnostiku	M + Ž	0	0	1	0	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	0	1	0	2
22.	Služba za zdravstvenu zaštitu zaposlenih, prevenciju i kontrolu bolesti	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
23.	medicina rada	M + Ž	0	0	0	0	1	1	2
		Muški	0	0	0	0	0	1	1
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
24.	epidemiologija	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
25.	Služba za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO ZA SVE ORGANIZACIONE JEDINICE		M + Ž	0	3	30	17	24	3	77
		Muški	0	1	6	2	9	1	19
		Ženski	0	2	24	15	15	2	58

Табела бр. 3. Старосна структура запослених Општа Болница Врбас

OPŠTA BOLNICA VRBAS

STAROSNA STRUKTURA ZAPOSLENIH - 1

KRITERIJUMI

Stanje na dan: **25.06.2013.**
 Vrsta stepena SS: **VII - Visoka SS, VIII - Visoka SS**

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
1.	Rukovodeći tim - uprava	M + Ž	0	0	1	0	2	0	3
		Muški	0	0	1	0	1	0	2
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
2.	SEKTOR ZA INTERNISTIČKE GRANE MEDICINE	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
3.	ODELJENJE KARDIOLOGIJE I KORONARNE JEDINICE	M + Ž	0	0	2	3	0	0	5
		Muški	0	0	1	2	0	0	3
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
4.	KORONARNA JEDINICA	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
5.	ODELJENJE ENDOKRINOLOGIJE, DIJABETESA, BOLESTI METABOLIZMA I NEFROLOGIJE	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
6.	ODELJENJE GASTROENTEROLOGIJE, HEPATOLOGIJE I HEMATOLOGIJE	M + Ž	0	0	1	1	1	0	3
		Muški	0	0	1	1	0	0	2
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
7.	Odeljenje za pneumoftiziologiju	M + Ž	0	0	3	0	1	1	5
		Muški	0	0	0	0	0	1	1
		Ženski	0	0	3	0	1	0	4
8.	ODELJENJE ZA NEUROLOGIJU	M + Ž	0	1	2	1	1	0	5
		Muški	0	0	1	0	1	0	2
		Ženski	0	1	1	1	0	0	3
9.	ODSEK ZA DERMATOVENEROLOGIJU	M + Ž	0	0	1	0	0	0	1
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
10.	ODSEK ZA INFektivne bolesti	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
11.	ODELJENJE OPŠTE HIRURGIJE	M + Ž	0	1	2	1	2	2	8
		Muški	0	1	2	1	2	2	8
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
12.	ODELJENJE ZA ORTOPEDIJU, TRAUMATOLOGIJU, PLASTIČNU I REKONSTRUKTIVNU HIRURGIJU	M + Ž	0	0	2	3	3	0	8
		Muški	0	0	1	2	3	0	6
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
13.	ODELJENJE ZA UROLOGIJU	M + Ž	0	0	0	2	1	0	3
		Muški	0	0	0	2	0	0	2
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
14.	ODSEK ZA OTORINOLARINGOLOGIJU I MAKSILOFACIJALNU HIRURGIJU	M + Ž	0	0	0	1	1	1	3
		Muški	0	0	0	1	0	1	2
		Ženski	0	0	0	0	1	0	1
15.	ODSEK ZA OFTAMOLOGIJU	M + Ž	0	0	0	1	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	1	0	2
16.	ODELJENJE OPERACIONOG BLOKA SA STERILIZACIJOM	M + Ž	0	0	0	0	0	1	1
		Muški	0	0	0	0	0	1	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
17.	SEKTOR ZA ZAJEDNIČKE MEDICINSKE POSLOVE	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	0	0	1
18.	ODELJENJE ZA PRIJEM I ZBRINJAVANJE URGENTNIH STANJA	M + Ž	0	0	3	1	0	0	4
		Muški	0	0	2	1	0	0	3
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1
19.	SLUŽBA ZA SPECIJALISTIČKO-KONSULTATIVNE PREGLEDE	M + Ž	0	0	0	2	1	0	3
		Muški	0	0	0	1	0	0	1
		Ženski	0	0	0	1	1	0	2
20.	SLUŽBA ZA ANESTEZIJU SA REANIMATOLOGIJOM	M + Ž	0	0	2	1	1	2	6
		Muški	0	0	0	1	0	0	1
		Ženski	0	0	2	0	1	2	5
21.	ONKOLOŠKA DNEVNA BOLNICA	M + Ž	0	0	0	0	0	1	1
		Muški	0	0	0	0	0	1	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
22.	DNEVNA BOLNICA ZA HEMODIJALIZU	M + Ž	0	0	1	0	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	0	1	0	2
23.	ODELJENJE ZA FIZIKALNU MEDICINU I REHABILITACIJOM	M + Ž	0	0	0	1	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	1	0	2
24.	SLUŽBA BIOHEMIJSKE LABORATORIJE	M + Ž	0	0	0	1	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	1	0	2
25.	ODELJENJE MIKROBIOLOGIJE	M + Ž	0	0	0	1	1	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	1	0	2

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
26.	SLUŽBA ZA RADIOLOŠKU DIJAGNOSTIKU	M + Ž	0	0	3	3	0	1	7
		Muški	0	0	1	2	0	1	4
		Ženski	0	0	2	1	0	0	3
27.	ODSEK ZA PATOLOGIJU I CITOLOGIJU	M + Ž	0	1	0	0	0	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	1	0	0	0	0	1
28.	ODSEK ZA FARMACEUTSKU ZDRAVSTVENU DELATNOST(BOLNIČKA APOTEKA)	M + Ž	0	0	0	2	0	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	2	0	0	2
29.	ODELJENJE ZA SNABDEVANJE KRVlju I KRVNIM DERIVATIMA(TRANSFUZILOGIJA)	M + Ž	0	0	0	0	2	0	2
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	0	2	0	2
30.	SLUŽBA PEDIJATRIJE	M + Ž	0	1	0	0	2	0	3
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	1	0	0	1	0	2
31.	SLUŽBA PSIHIJATRIJE	M + Ž	0	0	1	1	1	0	3
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	1	1	0	0	2
32.	SLUŽBA ZA GINEKOLOGIJU I AKUŠERSTVO SA NEONATOLOGIJOM	M + Ž	0	0	3	0	1	2	6
		Muški	0	0	2	0	1	2	5
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1
33.	ODELJENJE ZA ZAŠTITU OD POŽARA,BEZBEDNOSTI,ZDRAVLJE NA RADU I ODBRANU	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	1	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
34.	ODELJENJE ZA ODNOS SA JAVNOŠĆU I ADMINISTRATIVNO-TEHNIČKE POSLOVE	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	0	1	0	0	1
35.	SLUŽBA ZA TEHNIČKE POSLOVE	M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
36.	ODELJENJE HIGIJENSKO-EPIDEMIOLOG. NADZORA I UPRAVLJANJA MEDICIN. OTPADOM	M + Ž	0	0	0	1	0	0	1
		Muški	0	0	0	1	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
37.	ODELJENJE PRAONE(ODRŽAVANJE RUBLJA)	M + Ž	0	1	0	0	0	0	1
		Muški	0	1	0	0	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
38.	ODELJENJE ZA FINANSIJE	M + Ž	0	0	1	0	0	0	1
		Muški	0	0	0	0	0	0	0
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1
39.	ODELJENJE ZA RAČUNOVODSTVO	M + Ž	0	0	2	0	0	0	2
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	1	0	0	0	1

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	Pol	GODINE STAROSTI						SVEGA
			do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	od 61	
40. ODELJENJE ZA KONTROLING		M + Ž	0	0	1	0	0	0	1
		Muški	0	0	1	0	0	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
41. ODELJENJE ZA NABAVKU I LOGISTIKU		M + Ž	0	0	0	0	1	0	1
		Muški	0	0	0	0	1	0	1
		Ženski	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO ZA SVE ORGANIZACIONE JEDINICE		M + Ž	0	5	31	30	31	11	108
		Muški	0	2	15	16	15	9	57
		Ženski	0	3	16	14	16	2	51

Табела бр. 4. Квалификациона структура запослених Дом здравља „Вељко Влаховић“

DOM ZDRAVLJA "VELJKO VLAHOVIĆ"

KVALIFIKACIONA STRUKTURA ZAPOSLENIH

KRITERIJUMI											
Stanje na dan: 25.06.2013.											
Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	STEPEN STRUČNE SPREME									SVEGA
		Nije def.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
			NK	PK	KV	SSS	VKV	VŠS	VSS	VSS	
1.	DOM ZDRAVLJA "VELJKO VLAHOVIĆ"	0	0	0	0	1	0	1	3	0	5
2.	Služba za zdravstvenu zaštitu odraslih stanovnika	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
3.	Odsek opšte medicine u Domu zdravlja	0	0	0	0	13	0	0	8	0	21
4.	Zdravstvena ambulanta u "Starom Vrbasu"	0	0	0	0	2	0	0	2	0	4
5.	Zdravstvena ambulanta u "Vinogradima"	0	0	0	0	2	0	0	2	0	4
6.	Zdravstvena ambulanta u Bačkom Dobrom Polju	0	0	0	0	4	0	0	2	0	6
7.	Zdravstvena ambulanta u Zmajevu	0	2	0	0	3	0	0	2	0	7
8.	Zdravstvena ambulanta u Ravnom Selu	0	2	0	0	3	0	0	3	0	8
9.	Zdravstvena ambulanta u Kucuri	0	3	0	0	3	0	0	2	0	8
10.	Zdravstvena ambulanta u Savinom Selu	0	1	0	0	3	0	0	2	0	6
11.	Odsek socijalne medicine i higijene	0	0	0	0	3	0	0	3	0	6
12.	Služba hitne medicinske pomoći	0	0	0	6	25	0	0	12	0	43
13.	Služba za zdravstvenu zaštitu dece, školske dece i žena	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
14.	Odeljenje za zdravstvenu zaštitu dece	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
15.	Savetovalište za odojčad	0	0	0	0	4	0	0	0	0	4
16.	Odsek za zdravstvenu zaštitu predškolske dece	0	0	0	0	2	0	0	4	0	6
17.	Odsek za zdravstvenu zaštitu školske dece	0	0	0	0	5	0	0	4	0	9
18.	Odeljenje za zdravstvenu zaštitu žena	0	0	0	0	4	0	0	2	0	6
19.	Služba za stomatološku zdravstvenu zaštitu	0	0	0	0	15	1	0	1	0	17
20.	Odsek za stomatološku zdravstvenu zaštitu odraslih	0	0	0	0	0	0	0	6	0	6
21.	Odsek za preventivnu dečiju stomatologiju	0	0	0	0	0	0	0	9	0	9
22.	Stomatološka ambulanta u SSŠ "4 Juli"	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
23.	Odsek za zubnu tehniku	0	0	0	1	6	0	0	0	0	7
24.	Odeljenje za kućno lečenje i negu	0	0	0	0	5	0	0	0	0	5
25.	Odeljenje za polivalentnu patronažu	0	0	0	0	3	0	3	0	0	6
26.	Služba za laboratorijsku dijagnostiku	0	1	0	0	14	0	1	2	0	18
27.	Služba za zdravstvenu zaštitu zaposlenih, prevenciju i kontrolu t	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
28.	medicina rada	0	0	0	0	4	0	0	2	0	6
29.	epidemiologija	0	0	0	0	3	0	0	1	0	4
30.	Služba za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
31.	Odeljenje za pravne poslove	0	0	1	2	3	0	0	0	0	6
32.	Odeljenje za ekonomsko-finansijske poslove	0	0	0	0	7	0	3	0	0	10
33.	Odeljenje za tehničke i druge slične poslove	0	16	0	9	1	0	0	0	0	26
SVEGA		0	25	1	18	144	1	8	77	0	274

Табела бр. 5. Квалификациона структура запослених Општа болница Врбас

OPŠTA BOLNICA VRBAS

KVALIFIKACIONA STRUKTURA ZAPOSLENIH

KRITERIJUMI

Stanje na dan: **25.06.2013.**

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	STEPEN STRUČNE SPREME									SVEGA
		Nije def.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
			NK	PK	KV	SSS	VKV	VŠS	VSS	VSS	
1.	Rukovodeći tim - uprava	0	0	0	0	0	0	1	3	0	4
2.	SEKTOR ZA INTERNISTIČKE GRANE MEDICINE	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
3.	Služba za internu medicinu	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
4.	ODELJENJE KARDIOLOGIJE I KORONARNE JEDINICE	0	0	0	2	18	0	0	5	0	25
5.	KORONARNA JEDINICA	0	0	0	0	11	0	0	1	0	12
6.	ODELJENJE ENDOKRINOLOGIJE,DIJABETESA,BOLESTI METABC	0	0	0	0	5	0	0	1	0	6
7.	ODELJENJE GASTROENTEROLOGIJE,HEPATOLOGIJE I HEMATO	0	0	0	0	5	0	0	3	0	8
8.	Odeljenje za pneumoftizilogiju	0	0	0	0	13	0	0	5	0	18
9.	ODELJENJE ZA NEUROLOGIJU	0	0	0	0	8	0	0	5	0	13
10.	ODSEK ZA DERMATOVENEROLOGIJU	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
11.	ODSEK ZA INFektivNE BOLESTI	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
12.	SEKTOR ZA HIRURŠKE GRANE MEDICINE	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
13.	ODELJENJE OPŠTE HIRURGIJE	0	0	0	0	12	0	0	8	0	20
14.	ODELJENJE ZA ORTOPEDIJU,TRAUMATOLOGIJU,PLASTIČNU I I	0	0	0	0	15	1	0	8	0	24
15.	ODELJENJE ZA UROLOGIJU	0	0	0	0	10	0	0	3	0	13
16.	ODSEK ZA OTORINOLARINGOLOGIJU I MAKSILOFACIJALNU HI	0	0	0	0	4	0	0	3	0	7
17.	ODSEK ZA OFTAMOLOGIJU	0	0	0	0	2	0	1	2	0	5
18.	ODELJENJE OPERACIONOG BLOKA SA STERILIZACIJOM	0	0	0	0	21	0	0	1	0	22
19.	SEKTOR ZA ZAJEDNIČKE MEDICINSKE POSLOVE	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
20.	ODELJENJE ZA PRIJEM I ZBRINJAVANJE URGENTNIH STANJA	0	0	0	0	14	0	0	4	0	18
21.	SLUŽBA ZA SPECIJALISTIČKO-KONSULTATIVNE PREGLEDE	0	0	0	0	25	2	3	3	0	33
22.	SLUŽBA ZA ANESTEZIJU SA REANIMATOLOGIJOM	0	0	0	0	21	0	1	6	0	28
23.	ONKOLOŠKA DNEVNA BOLNICA	0	0	0	0	3	0	0	1	0	4
24.	DNEVNA BOLNICA ZA HEMODIJALIZU	0	0	0	0	13	0	0	2	0	15
25.	DNEVNA BOLNICA ZA TRETMAN PSIHIJATRIJSKIH BOLESNIKA	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
26.	ODELJENJE ZA FIZIKALNU MEDICINU I REHABILITACIJOM	0	0	0	0	1	0	6	2	0	9
27.	SLUŽBA BIOHEMIJSKE LABORATORIJE	0	2	0	0	10	0	2	2	0	16
28.	ODELJENJE MIKROBIOLOGIJE	0	2	0	0	8	0	0	2	0	12
29.	SLUŽBA ZA RADIOLOŠKU DIJAGNOSTIKU	0	0	0	0	2	3	8	7	0	20
30.	ODSEK ZA PATOLOGIJU I CITOLOGIJU	0	0	0	1	3	0	0	1	0	5
31.	ODSEK ZA FARMACEUTSKU ZDRAVSTVENU DELATNOST(BOLNI	0	0	0	0	3	0	0	2	0	5
32.	ODELJENJE ZA SNABDEVANJE KRVlju I KRVNIM DERIVATIMA(	0	0	0	0	3	5	1	2	0	11
33.	SLUŽBA PEDIJATRIJE	0	0	0	0	8	0	0	3	0	11
34.	SLUŽBA PSIHIJATRIJE	0	0	0	0	8	0	0	3	0	11
35.	SLUŽBA ZA GINEKOLOGIJU I AKUŠERSTVO SA NEONATOLOGIJ	0	0	0	0	27	0	0	6	0	33
36.	ODELJENJE ZA PRAVNE,KADROVSKE I OPŠTE POSLOVE	0	1	1	1	3	0	0	0	0	6
37.	ODELJENJE ZA ZAŠTITU OD POŽARA,BEZBEDNOSTI,ZDRAVLJE	0	3	0	4	2	0	0	1	0	10
38.	ODELJENJE ZA ODOSE SA JAVNOŠĆU I ADMINISTRATIVNO-T	0	0	0	0	10	0	0	1	0	11

Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	STEPEN STRUČNE SPREME									SVEGA
		Nije def.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
			NK	PK	KV	SSS	VKV	VŠS	VSS	VSS	
39.	SLUŽBA ZA TEHNIČKE POSLOVE	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
40.	ODELJENJE HIGIJENSKO-EPIDEMIOL.NADZORA I UPRAVLJANJA	0	20	1	9	7	0	0	1	0	38
41.	ODELJENJE ISHRANE(PRIPREME I RASPODELE OBROKA)	0	0	19	2	7	1	1	0	0	30
42.	ODELJENJE PRAONE(ODRŽAVANJE RUBLJA)	0	5	0	7	0	0	1	1	0	14
43.	ODELJENJE ZA TEHNIČKO ODRŽAVANJE	0	1	0	14	4	0	0	0	0	19
44.	ODELJENJE MEDICINSKOG(SANITETSKOG)TRANSPORTA	0	0	0	2	4	1	0	0	0	7
45.	ODELJENJE ZA FINANSIJE	0	0	0	0	4	0	0	1	0	5
46.	ODELJENJE ZA RAČUNOVODSTVO	0	0	0	0	0	0	2	2	0	4
47.	ODELJENJE ZA KONTROLING	0	1	0	0	4	0	0	1	0	6
48.	ODELJENJE ZA NABAVKU I LOGISTIKU	0	0	0	1	1	0	0	1	0	3
SVEGA		0	35	21	43	321	14	28	108	0	570

Табела бр. 6. Квалификациона структура запослених Апотека Врбас

Apoteka "Vrbas"

KVALIFIKACIONA STRUKTURA ZAPOSLENIH

KRITERIJUMI											
Stanje na dan: 25.06.2013.											
Red. broj	NAZIV ORGANIZACIONE JEDINICE	STEPEN STRUČNE SPREME									SVEGA
		Nije def.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
			NK	PK	KV	SSS	VKV	VŠS	VSS	VSS	
1.	Apoteka "Vrbas"	0	2	0	0	1	0	0	1	0	4
2.	Gradska Apoteka u Vrbasu	0	0	0	0	5	0	0	4	0	9
3.	Ogranak Apoteke "Stari Vrbas"	0	0	0	0	1	0	0	2	0	3
4.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova "Nova Apoteka"	0	0	0	0	2	0	0	1	0	3
5.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova "Vinogradi"	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
6.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova u Bačkom Dobrom Polju	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
7.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova u Zmajevu	0	0	0	0	1	0	0	2	0	3
8.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova u Ravnom Selu	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
9.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova u Savinom Selu	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
10.	Jedinica za izdavanje gotovih lekova u Kucuri	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
11.	Služba za pravne, ekonomsko-finansijske, tehničke i dr. slične poslove	0	0	0	0	6	0	1	0	0	7
SVEGA		0	2	0	0	20	0	1	15	0	38

Табела бр. 7. Решење о именовању Координаотра радних група у оквиру израде Стратегије

Република Србија
 Аутономна Покрајина Војводина
 Општина Врбас
ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ
 Број: 06.3-1177/2014-П/02
 Дана: 06. новембра 2014. године
 Адреса: Маршала Тита 89, 21460 Врбас

ПРЕДМЕТ: Решење о именовању Координатора радних група у оквиру израде Стратегије развоја општине Врбас за период 2014-2020 и израде Акционих планова за приоритетне области локалног економског развоја

ИМЕНУЈУ се Координатори радних група у оквиру израде Стратегије развоја општине Врбас за период 2014-2020 и израде Акционих планова за приоритетне области локалног економског развоја у следећем саставу:

1. Вељко Ковачевић – Помоћник председника општине Врбас задужен за економски развој и инвестиције – именује се за координатора радне групе у области привреде-конкурентности привреде и предузетништва, туризма, малог и средњег предузетништва и запошљавања.
2. Јован Ковачевић – Члан општинског већа задужен за спорт и омладину – именује се за координатора радне групе за ванпривредне делатности – образовање, култура, здравство и социјална заштита, омладина и спорт.
3. Ксенија Бенце – Помоћник председника Општине Врбас задужен за послове образовања – именује се за координатора радне групе за ванпривредне делатности – образовање, култура, здравство и социјална заштита, омладина и спорт.
4. Јасна Коматовић – Члан општинског већа задужен за послове пољопривреде - именује се за координатора радне групе у области пољопривреде, лова, риболова, шумарства и руралне економије.
5. Маја Бјекић – Руководилац Одељења за заштиту животне средине општинске управе Врбас – именује се за координатора радне групе у области заштите животне средине.
6. Александра Кртолица – Самостални стручни сарадник у Одељењу за заштиту животне средине општинске управе Врбас - именује се за координатора радне групе у области заштите животне средине.
7. Александар Николић – Помоћник директора ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас у оквиру техничког сектора, самостални стручни сарадник за

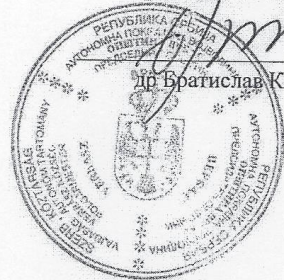
саобраћај – именује се за координатора радне групе у области инфраструктуре.

8. Игор Миловић – Директор ЈП „Дирекција за изградњу“ Врбас, именује се за координатора радне групе у области инфраструктуре.

У Врбасу:

Дана: 06. новембра 2014. године

Председник општине

Др Братислав Кажих